

จุลสารโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓

เมษายน ๒๕๑๘

๘ บาท

* รุสเซียวิเคราะห์ไทย

* มหาวิทยาลัยและวิกฤตการณ์
ของโนม ชอมสกี

* ทหารไทย

* ปัญหาเศรษฐกิจ

* ข้าหลวงใหญ่อังกฤษ

ไกล่เกลี่ยวิกฤตการณ์วังหน้า

* ยุคสมัยของประวัติศาสตร์
ไทย

* การทูตระบบบรรณาการ
ไทย-จีน

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

จุดสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เป็นวารสารทาง
 วิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์
 เพื่อเผยแพร่ศิลปวิทยาการในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 และ เพื่อเป็นเอกสารอ่านประกอบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

คณะกรรมการ

กาญจณี สมเกียรติกุล
 ถนอมวงศ์ สุขโชติรัตน์
 ทักษ์ เฉลิมเกียรติ
 ปราณี วงษ์เทศ
 รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์
 เสาวรส ณ บางช้าง
 บรรณาธิการ
 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ชลธิรา กลัดอยู่
 ทรงยศ แวหวงษ์
 นิทยา มาพึ่งพงศ์
 ยุพา ชุมจันทร์
 สมบัติ จันทร์วงศ์
 อำนวยชัย ปฏิพัทธ์ ฯ
 บรรณาธิการ
 บัณฑิต อ่อนคำ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พิมพ์เอนเค๕๕ - ๕๗ แขวงสรรพศาสตร์ ถนนตะนาว กรุงเทพมหานคร
 โทรศัพท์ ๒๒๒๔๕๐, ๒๒๕๓๖๕ นายสุจิตต์ วงษ์เทศ พิมพ์ที่ผู้โฆษณา ๒๕๑๔

จุดสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ออกจำหน่ายปีละ
 ๔ เล่ม ราคาขายปลีกเล่มละ ๘ บาท ติดต่อโดยตรงได้ที่บริษัท
 สักขีตสยาม จำกัด แผนกขายส่ง ๑๗๑๕ ถนนพระราม ๔
 สามย่าน พระนคร โทร. ๕๑๑๖๓๐

จุลสารโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

สารบัญ

คำนำ	๓
รัฐศาสตร์	
รัสเซียวิเคราะห์ไทย	๔
บทบาทมหาวิทยาลัยในยามวิกฤตการณ์	๑๔
ทหารและการพัฒนาในประเทศไทย	๓๒
ทหารไทย	๔๓
นโยบายต่างประเทศของไทย	๕๗
เศรษฐศาสตร์	
การค้าระหว่างประเทศและเศรษฐกิจภายใน	๖๐
การส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรม	๗๑
การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย	๗๗
นโยบายการคุ้มกันอุตสาหกรรม	๘๓
ประวัติศาสตร์	
การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย	๘๗
คนจีนในสยาม	๑๐๑
การศึกษากับสังคมไทย	๑๐๘
การมาเยือนสยามครั้งแรกของข้าพเจ้า	๑๒๔

บรรณาธิการแถลง

จุลสารโครงการตำราฯ ฉบับนี้เป็นฉบับที่ ๓ นับตั้งแต่ชุดบรรณาธิการชุดนี้ได้เข้ารับทำหนังสือต่อมา ซึ่งก็ต้องขอขอบคุณมายังท่านผู้อ่านที่ได้ให้ความสนใจเป็นอย่างดี ถึงขนาดที่เราสามารถเอาหนังสือเก่าตั้งแต่ปีที่หนึ่งออกมาจำหน่ายได้อีกครั้ง ดังนั้นจึงขอเรียนท่านที่ต้องการจะรวบรวมหนังสือเล่มเก่า ๆ ว่ายังมีเหลืออีกเล็กน้อย ถ้าหากท่านสนใจขอได้โปรดสั่งซื้อโดยตรงได้ที่บรรณาธิการ

ในเล่มนี้คณะบรรณาธิการได้พยายามค้นหาเรื่องทางวิชาการที่แปลกออกไป ดังท่านจะเห็นได้จากบทวิเคราะห์ประเทศไทยของนักวิชาการโซเวียตรัสเซีย ซึ่งตีพิมพ์มาหลายปีแล้ว พุดง่าย ๆ ก็คือตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งทำให้นักวิเคราะห์รัสเซียถึงแม้จะวิเคราะห์ได้ลึกซึ้งเท่าไร แต่ก็ยังดูอึดอัดต่อเหตุการณ์บ้านเมืองของไทยอยู่ไม่น้อย ส่วนบทความของโนม ซอมสกี เกี่ยวกับบทบาทของมหาวิทยาลัยในยามวิกฤตการณ์นั้นจะเหมาะสมกับสภาพของไทยไม่น้อย กล่าวคือเรามีการพูดถึงการปรับปรุงมหาวิทยาลัยกันอยู่บ่อย ๆ แนวคิดของโนม ซอมสกี คงจะช่วยให้ความเห็นได้บ้าง

ท่านผู้อ่านคงจะสังเกตเห็นว่าเราเน้นบทความทางรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ และก็มีได้ละเลยปัญหาสำคัญของไทยไปก็คือเรื่องของทหารไทยสองบทความ ในทางด้านประวัติศาสตร์นั้นบทความสำคัญก็คือการมาเยือนสยามครั้งแรกของเซอร์ แอนดรู คลีฟ ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ของอังกฤษที่สิงคโปร์ ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างรัชกาลที่ ๕ และวังหน้าอันเป็น วิกฤตการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ นับได้ว่าบทความของทูตไกล่เกลี่ยนี้ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรก ณ ที่นี้ ปัญหาประวัติศาสตร์สำคัญอีกอันก็คือระบบการทูตแบบบรรณาการไทย - จีน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในอดีตเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว

คณะ บรรณาธิการ ต้อง ขอภัย ที่หนังสือ เล่มนี้ ขาด บทความ ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไป เนื่องจากหน้ากระดาษไม่พอ จึงขอเลื่อนไว้ในฉบับหน้า

รัสเซียวิเคราะห์ไทย

ในตอนกลางศตวรรษที่ ๑๙ มหาอำนาจอาณานิคมได้แผ่ขยายเข้ามาในไทย จากปี ค.ศ. ๑๘๕๕ - ๑๘๘๘ อังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา ตลอดจนประเทศอาณานิคมต่างๆ ได้บังคับให้ไทยลงนามสนธิสัญญาที่ไม่เท่าเทียม ทำให้ไทยตกอยู่ในฐานะกึ่งอาณานิคม อย่างไรก็ตามไทยก็ยังรักษาเอกราชทางการเมืองไว้ได้ ไทยตกอยู่ระหว่างกลางดินแดนอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ทั้งสองมหาอำนาจแข่งขันกันและกีดกันกันเองในการเข้ายึดครองดินแดนไทย ดังนั้นจึงเลยมิได้ไทยเป็นอาณานิคม ในเรื่องนี้รัสเซียเป็นประเทศเดียวที่มีได้มีสนธิสัญญาที่ไม่เท่าเทียมกับไทย

ในปี ๑๘๒๗ ไทยได้จัดการยกเลิกสนธิสัญญาไม่เท่าเทียมเหล่านั้น อันอาจจะเป็นผลมาจากขบวนการปลดแอกชาติในเอเชีย อย่างไรก็ตาม จักรวรรดินิยมอังกฤษก็ยังคงมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจและการเมืองของไทยอย่างมากจนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่สอง หลังสงครามอังกฤษได้พยายามที่จะควบคุมไทยอีกต่อไป แต่ได้ถูกอเมริกาเข้ามามีอิทธิพลแทน

อิทธิพลแทน

ไทยเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีได้ผ่านการเป็นอาณานิคมแบบเก่า และที่ปรากฏโดยโฉมหน้าแล้วไทยยังรักษาเอกราชทางการเมืองมาจนทุกวันนี้

การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยเป็นไปตามแนวทางและฐานะที่ไม่เท่าเทียม และอยู่ภายใต้การเศรษฐกิจนายทุนของโลก สิ่งนี้ได้ทิ้งร่องรอยไว้ให้กับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของการแบ่งแยกแรงงานภายในประเทศ

ในปัจจุบันเศรษฐกิจกึ่งอาณานิคมของไทยดำเนินไปตามแนวของการผลิตทางเกษตรและวัตถุดิบ

การเกษตรซึ่งเป็นหนึ่งในสามของผลผลิตของชาตินั้นเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจไทย แรงงานคนจนกรรจ์ส่วนใหญ่ (๗๘.๗เปอร์เซ็นต์) ทำการเกษตร มีงานหลักในการทำนาและข้าว เป็นผลผลิตใหญ่เพื่อการส่งออก ในปี ๑๙๖๕ และ ๑๙๖๖ ไทยส่งข้าวออก ๑,๗๐๐,๐๐๐ ตัน และ ๑,๕๐๐,๐๐๐ ตัน เป็นผู้ส่งออกมากที่สุดในโลก ในปีหลัง ๆ การส่งข้าวออกได้ตกลง

อย่างมาก ทำให้เหลือเพียง ๑ ล้านตันในปี ๑๙๖๙

จากการที่มีความต้องการผลผลิตทางเกษตรของไทยในบรรดาตลาดนายทุนของโลก ไทยได้เพิ่มผลผลิต เช่น ข้าวโพด ปอ และน้ำตาล นอกจากนี้ไทยยังส่งยางธรรมชาติออกเป็นอันดับสาม รองจากมาเลเซียและอินโดนีเซีย

การที่มีระบบผู้ถือครองที่ดินใหญ่ ๆ และการเช่าที่ดิน ทำให้การพัฒนาการเกษตรเชิงซ้ำ ความสัมพันธ์แบบระบบก่อนนายทุน (Pre Capitalist relations) มีอยู่ทั่วไปในชนบทไทย วิธีการผลิตแบบนายทุนยังคงอ่อนแออยู่ และชาวนาส่วนใหญ่ทำการผลิตสินค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ

ในระบบอุตสาหกรรมของไทยนั้น มีลักษณะการรวม การผลิตที่อ่อนแอ และมีการถูกควบคุมโดยบรรษัทนายทุนเล็ก ๆ ประมาณว่า ๗.๑ เปอร์เซ็นต์ของประชากรที่ใช้แรงงานเกี่ยวข้องกับการอุตสาหกรรมนี้ การอุตสาหกรรมมีจำนวนเพียง ๑๙.๒ เปอร์เซ็นต์ของผลผลิตของชาติทั้งหมด

ทรัพยากรธรรมชาติมีมากมายในไทย แต่ที่ทำได้ผลมีเพียงดีบุกและวุฒเฟรม ดีบุกเป็นการทำเหมืองแร่ที่สำคัญมาก ไทยเป็นประเทศที่ส่งดีบุกออกที่สำคัญ และยังมีดีบุกสำรองเป็นจำนวนมากในระยะหลังก็ยังมีการทำ

เหมืองแร่เหล็กและถ่านหินที่ควาย

ในด้านการอุตสาหกรรมผลิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภค เพิ่งจะมีการทำอุตสาหกรรมหนักในระยะหลัง ๆ เช่น โรงงานตีบุก โรงงานปุ๋ยเคมี และโรงงานท่อรถยนต์เล็ก ๆ รวมทั้งโรงงานเหล็กและเหล็กกล้า และโรงงานถัณน้ำมันที่ศรีราชา ตลอดจนโรงงานปูนซีเมนต์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลให้มีการจ้างแรงงานมาผลิตอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น (จาก ๔๗๐,๐๐๐ เป็น ๗๑๐,๐๐๐ คน)

ประเทศไทยพึ่งตลาดต่างประเทศเป็นอันมาก ต่างประเทศเป็นผู้ให้เครื่องจักรและโรงงาน ตลอดจนเทคโนโลยีในการพัฒนาประเทศ

ประวัติศาสตร์ไทยหลังสงครามแบ่งได้เป็นสองสมัย สมัยแรกจากหลังสงครามถึงปี ๑๙๕๙ สมัยหลังจาก ๑๙๕๙ ถึงปัจจุบัน (หมายถึงก่อน ๑๙๗๒ ซึ่งเป็นปีที่พิมพ์เรื่องนี้)

ในสมัยแรกมีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาก อันเป็นผลมาจากการต่อสู้แย่งชิงอำนาจของกลุ่มผู้ปกครอง เนื่องจากไทยรักษาเอกราชทางการเมืองได้ตลอดมา กลไกของรัฐจึงมีอำนาจมากขึ้นเรื่อยมา และกลุ่มผู้ปกครองได้ถือโอกาสจากตำแหน่งทางราชการที่จะสร้างเสริมผลประโยชน์ส่วนตัว บรรยาการเช่นนี้ทำให้เกิดโอกาสอย่างดีในการสร้างเงินทุนในระบบราชการ ดังนั้นการต่อสู้เพื่อควม

คุมการเงินการคลังก็เป็นสาเหตุอันหนึ่งของการทำรัฐประหาร และก็จะเพิกเฉยเสียมิได้ที่จะเห็นว่าความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยในยุคนั้น มีอิทธิพลของอเมริกาเพิ่มขึ้นตามมา อเมริกาพยายามทำให้ไทยเป็นหัวหน้ายุทธศาสตร์ทางทหารของตน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในระยะหลังสงครามความยุ่งยากทางการเมืองและเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากสงครามนั้นได้ทวีความรุนแรงขึ้นด้วยการต่อสู้ทางชนชั้น บรรดากรรมกรและชาวนาได้ปฏิบัติการเป็นการแสดงออกถึงความไม่พอใจในสภาพที่เป็นอยู่ นักประชาธิปไตยกลุ่มน้อยซึ่งมีบทบาทในขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นได้มีบทบาทมากขึ้นในการเลือกตั้งปี ๑๙๔๖ เพื่อเข้านั่งในวุฒิสภาและสภาผู้แทนฯ นั้น ผู้แทนส่วนใหญ่ที่ได้รับเลือกมาจากกลุ่มนิยมประชาธิปไตย กลุ่มพีแห่งชาติ ซึ่งได้ร่วมกันจัดตั้งรัฐบาล โดยมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ รัฐบาลใหม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงในแง่ประชาธิปไตยหลายด้าน เช่น ให้มีกฎหมายพรรคการเมืองที่ก้าวหน้า ยกเลิกกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ และร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งเป็นการตัดระเบียบการที่พระมหากษัตริย์แต่งตั้งสมาชิกสภาบางประเภท ในเดือนมกราคม ๑๙๔๗ ไทยได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียต พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ ๑๙๔๒ และได้ไหล่ออกมาจากใต้ดินในปี ๑๙๔๖ ก็ได้เริ่มบทบาทมากขึ้น มีการต่อสู้เพื่อปลดแอกประเทศ จากการกดขี่ของจักรวรรดินิยม และให้สิทธิประชาธิปไตยต่อผู้ใช้แรงงานในการที่จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตน ในปี ๑๙๔๗ AII-Thailand Federation of Trade Unions ได้จัดการให้มีการสไตรค์ทั่วไปในกรุงเทพฯ การต่อสู้ทางเศรษฐกิจและการเมืองของกรรมกรก็ติดตามมาด้วยการต่อต้านศักดินาโดยพวกชาวนา

ในสภาพเช่นนี้ บรรดากรรมกรที่ร่ำรวยและเจ้าของที่ดินซึ่งต้องการจะทำลายขบวนการชนชั้นกรรมกรและชาวนา ก็ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มปฏิกริยา ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากอเมริกา

พรรคธรรมาธิปัตย์ซึ่งตั้งขึ้นโดยผู้นำทหารได้กลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญของพวกปฏิกริยา ในเดือนพฤศจิกายน ๑๙๔๗ ผู้นำทหารได้ทำการรัฐประหาร ทำให้กลุ่มโมนาคีสต์กลับมาใช้อำนาจ แต่ภายในไม่กี่เดือนต่อมา ก็ต้องยอมมอบอำนาจให้กับทหาร ดังนั้นอำนาจในประเทศจึงตกอยู่ในมือของกลุ่มกรรมกรและเจ้าของที่ดิน ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำสำคัญ

นโยบายภายในได้เปลี่ยนไปเป็นการปราบปรามขบวนการประชาธิปไตย ห้ามมีพรรคการเมืองที่ก้าวหน้า

วิถีทางต่อต้านประชาธิปไตยนี้ได้รับการสนับสนุนจากอเมริกาอย่างแข็งขัน ในเดือนกันยายน - ตุลาคม ๑๙๕๐ ไทยและอเมริกาได้ลงนามสนธิสัญญาความช่วยเหลือทางทหารและเศรษฐกิจและความร่วมมือทางเทคนิค ซึ่งทำให้ไทยขึ้นต่ออเมริกายิ่งขึ้นในปี ๑๙๕๐ ไทยมีส่วนร่วมในสงครามเกาหลี โดยเข้ากับฝ่ายแทรกแซง และรัฐบาลไทยก็ห้ามการค้ากับประเทศสังคมนิยม ในปี ๑๙๕๒ รัฐสภาได้ออกกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ และในปี ๑๙๕๔ ไทยได้เข้าร่วมกับองค์การสปอ. และเป็นสมาชิกที่แข็งขันที่สุดโดยให้องค์การ สปอ. ตั้งสำนักงานในประเทศ

มาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลทำให้การต่อสู้ทางการเมืองภายในเข้มข้นยิ่งขึ้น ขบวนการของประชาชนในการป้องกันสันติภาพและจัดการควบคุมของอเมริกาก็เพิ่มขึ้น มีการเดินขบวนและการสไตรค์เพื่อสนับสนุนการปฏิรูปประชาธิปไตยและการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ

ผลที่สุดรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อ่อนข้อในนโยบายการเมืองภายในและการต่างประเทศ แต่ก็ยังไม่เลิกนโยบายสนับสนุนอเมริกา มีการส่งผู้แทนไปประชุมที่บันดุงร่วมกับประเทศเอเชียและแอฟริกาในปี ๑๙๕๕ และปี ๑๙๕๖ รัฐบาลได้ยกเลิกการ

ปิดการค้ากับประเทศสังคมนิยม มีการปฏิรูปหลายอย่าง เช่น ยกเลิกกฎหมายห้ามมีพรรคการเมือง (เว้นไว้แต่เรื่องเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์) และในปี ๑๙๕๖ ก็ได้ออกกฎหมายยกเลิกการห้ามสไตรค์ มาตรการเหล่านี้ทำให้มีกิจกรรมทางการเมืองและกระตุกการเติบโตของขบวนการประชาธิปไตย มีการตั้งพรรคการเมืองใหม่ มีการเรียกร้องให้ถอนจากสปอ. และให้มีนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระ ในด้านการเมืองภายในมีการเรียกร้องให้ปฏิรูปที่ดิน และยกเลิกกฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์

ในสภาพการณ์เช่นนั้นการเลือกตั้งปี ๑๙๕๗ ทำให้มีการต่อสู้ทางการเมืองเพิ่มขึ้น สมาชิกสภา ฯ ที่ได้รับชัยชนะส่วนใหญ่เป็นพวกกลุ่มพ็อน้อย-กลาง ซึ่งรวมตัวกันเป็นฝ่ายค้านที่สำคัญ

จากการที่มีขบวนการต่อต้านจักรวรรดินิยมเช่นนี้ อเมริกาได้ใช้อิทธิพลทางการเมืองต่อไทย เป็นผลให้มีการประท้วงตามส่วนต่าง ๆ ของสังคมไทย

ผลก็คือบรรดาผู้ปกครองแตกแยกกลุ่มกัน จอมพล ป. พิบูลสงครามโอนเอียงไปที่จะเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามฝ่ายขวาซึ่งมีรัฐมนตรีกลาโหม สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำ กลุ่มนี้ได้ตกลงกับจักรวรรดินิยมอเมริกา และในคืนวันที่ ๑๖ กันยายน ๑๙๕๗ คณะทหารซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็น

ผู้นำ ก็ได้ทำการรัฐประหาร เพื่อที่จะดำเนินนโยบายสนับสนุนอเมริกาต่อไป และปราบปรามขบวนการที่ความเป็นกลางภายในประเทศ รัฐบาลใหม่มีนายพจน์ สารสิน อดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำอเมริกาเป็นนายก ฯ รัฐบาลใหม่จัดให้มีการเลือกตั้งในเดือนธันวาคม ๑๙๕๗ ซึ่งต่อมาได้พลเอกถนอม กิตติขจร ตัวแทนจากฝ่ายทหารเป็นนายก ฯ รัฐบาลประกาศภาวะฉุกเฉิน และดำเนินนโยบายต่างประเทศที่จะสร้างเสริมความสัมพันธ์กับอเมริกาและร่วมกับ สปอ. ต่อไป

ประเทศประสบความยุ่งยากทางเศรษฐกิจอย่างหนัก อันเป็นผลมาจากการที่ผลิตผลสินค้าขาออกลดลง การส่งตึก ยาง และข้าวตกลงอย่างมาก และกรรมกรต้องตกงาน อนึ่ง ประเทศไทยก็ยังมีความยุ่งยากทางการคลัง มีหนี้สินทั้งภายในและภายนอกมีทั้งหมด ๘,๐๐๐ ล้านบาท และงบประมาณปี ๑๙๕๗ ขาดดุลย์ถึง ๑,๒๐๐ ล้านบาท ความพยายามของรัฐบาลถนอมที่จะกลบเกลื่อนการขาดดุลย์ ด้วยการกู้ยืมเงินจากธนาคารชาติอีก รัฐบาลได้ทำการขึ้นภาษีขาเข้าซึ่งทำให้มาตรฐานการครองชีพต่ำลง

ทั้งหมดเป็นผลให้ประชาชนต่อสู้ขึ้นอีก ในเดือนพฤษภาคม ๑๙๕๘ กรรมกรร่วมกันเดินขบวน และประกาศคำขวัญเรียกร้องเอกราชทางการเมืองอย่างแท้จริง ทั้งให้มี

นโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระ ในเวลาเดียวกันก็มีการรวมตัวต่อต้านการแทรกแซงของอเมริกาในปัญหาการเมืองภายในของไทย ต่อต้านการร่วมมือกับ สปอ. และให้วางนโยบายเป็นกลาง

จากสภาพการณ์เช่นนี้อเมริกาก็หันไปยึดทางฝ่ายทหารอันมี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้า ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๑๙๕๘ คณะทหารทำการรัฐประหาร มีการยุบสภา และยกเลิกรัฐธรรมนูญ ห้ามการมีพรรคการเมือง และองค์การที่ก้าวหน้า ในปี ๑๙๕๙ ก็ประกาศรัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราว ซึ่งให้อำนาจกับรัฐบาลทหารของสฤษดิ์โดยไม่จำกัด และกระแสนั้นของการต่อต้านคอมมิวนิสต์ การคุกคามทางการเมืองก็ปรากฏทั่วไป สฤษดิ์ดำเนินนโยบายที่แยกจากบรรดาประเทศกลุ่มสังคมนิยม นโยบายต่างประเทศและพฤติกรรมต่างๆ ก็เข้าร่วมกับ สปอ. และจักรวรรดินิยมอเมริกาอย่างเต็มที่ ประเทศไทยให้การสนับสนุนการแทรกแซงของอเมริกาในการเมืองภายในของลาวและก่อกวนพรมแดนเขมร อันเป็นผลให้มีการตัดความสัมพันธ์กับเขมรในปี ๑๙๖๑

ในเดือนมีนาคม ๑๙๖๒ อเมริกาและไทยได้เซ็นสัญญาที่อเมริกาให้คำมั่นที่จะช่วยเหลือไทย “ต่อต้านการรุกรานของคอมมิวนิสต์” และ “การแทรกซึมบ่อนทำลาย” อเมริกาพร้อมกับ สปอ. ได้ร่วมสร้างสิ่งก่อสร้าง

ทางทหารมากมายในไทย อันเป็นผลที่นำกองทหารเข้ามาในที่สุด

ในด้านนโยบายภายในกลุ่มผู้ปกครองได้ดำเนินการพัฒนาตามแนวเงินทุน รัฐบาลได้ขยายและผนึกกำลังฐานะทางเศรษฐกิจของตนเอง ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางชนชั้นของกลุ่มกฏุมพี ในปี ๑๙๕๙ ได้จัดตั้ง Industrial Finance Corporation ซึ่งควบคุมการค้ากับต่างประเทศและจัดการวางแผนเศรษฐกิจสำหรับปี ๑๙๖๑-๖๖ และ ๑๙๖๗-๗๑ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ที่จะเร่งการพัฒนาาระบบเงินทุนในประเทศ นโยบายของกลุ่มผู้ปกครองมีเป้าหมายที่จะส่งเสริมให้สิทธิพิเศษต่อเงินทุนต่างประเทศที่จะเข้ามาในไทย เป็นการคล่องจอบกับงานบริษัทของเอกชน

นับแต่ปี ๑๙๕๘ เงินทุนต่าง ๆ ก็ได้เข้ามารวมกันอยู่ในมือของกฏุมพี และมีการผูกขาดเพิ่มขึ้น มีทั้งบริษัทต่างประเทศและของคนไทยเองเพิ่มขึ้น ซึ่งมีการร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับวงราชการชั้นสูง

อัตราการเพิ่มของเงินทุนกลุ่มราชการนี้ช่วยให้กลุ่มกฏุมพีที่ร่ำรวยมีฐานะมั่นคงขึ้น

เงินทุนกลุ่มราชการจะเป็นผลมาจากการที่กลุ่มผู้ปกครองจกฉวยเอามาจากคลัง ซึ่งเป็นวิธีการแบบเก่าของไทย เรื่องจาวใจที่เห็นชัดคือการที่เห็นเอคิตนายก ๆ สตงต์ ฐนะรัชต์ เอาเงินคลังของประเทศมาเป็นของตน

เองถึง ๔,๐๐๐ ล้านบาท

ดังนั้นนับแต่ปี ๑๙๕๘ ระบบทุนนิยมของชาติได้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว การเติบโตนี้ทำให้ไทยขึ้นกับจักรวรรดินิยมยิ่งขึ้น และมีเงินทุนต่างประเทศเข้ามาทำกิจกรรมในเศรษฐกิจไทยมากขึ้นด้วย จาก ๑๙๕๑-๑๙๕๘ การลงทุนของต่างประเทศเพิ่มขึ้น ๒๔ ล้านดอลลาร์ (จาก ๑๔๐ ล้านดอลลาร์ เป็น ๑๖๔ ล้านดอลลาร์) และในอีก ๘ ปีต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น ๓๕๕ ล้านดอลลาร์ และเป็นจำนวน ๕๑๙ ล้านดอลลาร์ในปลายปี ๑๙๖๖ เมื่อพิจารณาสุดยอดการชำระเงินจะเห็นว่าเงินลงทุนจากต่างประเทศในปี ๑๙๖๗-๖๘ มีกำหนด ๒๖๘ ล้านดอลลาร์ ส่วนใหญ่มาจากอเมริกา ญี่ปุ่น และเยอรมันนีตะวันตก บริษัทอเมริกันลงทุนเพิ่มจาก ๒๗ ล้านดอลลาร์ในปี ๑๙๖๑ เป็น ๑๑๐ ล้านดอลลาร์ในปี ๑๙๖๗ เมื่อสิ้นปี ๑๙๖๘ เพิ่มขึ้นเป็น ๒๐๐ ล้านดอลลาร์ และได้โดยหน้าอังกฤษไป

นอกจากนี้ยังมีการตั้งบริษัทผสมระหว่างนานาชาติอีกด้วย อันเป็นการกระตุ้นให้มีการลงทุนของบริษัททุนร่วมของไทยและต่างประเทศ ญี่ปุ่นได้ร่วมมือกับกลุ่มกฏุมพีของชาติตลอดทั้งยังมีบริษัทของอเมริกา อังกฤษ เยอรมันนีตะวันตก เดนมาร์ก เข้าร่วมอีกด้วย อย่างไรก็ตามนโยบายของประเทศจักรวรรดินิยมในการร่วมมือกับเงินทุนภายใน

ชาติของไทยมิได้หมายถึงว่าประเทศเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงนโยบายหลักในการลงทุนของตน ก็ยังเห็นได้จากตัวเลขคือ ในปี ๑๙๖๑-๖๒ มีการนำผลกำไรออกจากไทยถึง ๒,๖๐๐ ล้านบาท ซึ่งเป็นจำนวนมากกว่าการลงทุนถึง ๕๐๐ ล้านบาท

การผูกขาดของต่างประเทศโดยร่วมมือกับเงินทุนภายในนั้น ได้สร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกฎหมายไทย ซึ่งทำให้ขยายฐานทางสังคมออกในด้านต่าง ๆ รวมทั้งอิทธิพลที่สำคัญ ๆ อย่างไรก็ดีตาม ควรจำไว้ว่าการเติบโตของกฎหมายแห่งชาติซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคงขึ้นนั้นก็กระตุ้นให้มีการขัดแย้งกับจักรวรรดินิยมและสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมขึ้นมาในหมู่กฎหมายไทยเอง

การให้เงินช่วยเหลือและเครดิตต่าง ๆ ที่ทำในระดับระหว่างรัฐบาลในระยะทศวรรษ ๑๙๖๐ นั้น ได้กลายเป็นการที่ทำให้เงินทุนออกนอกประเทศอย่างมาก และทำให้ประเทศจักรวรรดินิยมมีผลต่อการใช้นโยบายอาณานิคมแผนใหม่ในประเทศไทย

ประเทศที่ให้เครดิตกับไทยมาก คือ อเมริกา เยอรมันตะวันตก ญี่ปุ่น ตลอดจน International Reconstruction and Development Bank ซึ่งอเมริกาคุมอยู่ และนับแต่ปี ๑๙๕๐ ได้ให้เครดิตเงินกู้ระยะยาวถึง ๑๙ รายการ รวมเป็นเงิน ๓๑๑,๙๐๐,๐๐๐

ดอลลาร์

ความช่วยเหลือของอเมริกาก็เริ่มไหลเข้ามาในไทยตั้งแต่ปี ๑๙๕๐ ซึ่งได้ลงนามสนธิสัญญากัน นับแต่ ๑๙๕๐-๑๙๖๐ ความช่วยเหลือของอเมริกามีมูลค่า ๑,๐๓๑,๑๐๐,๐๐๐ ดอลลาร์ แบ่งเงินทางทหาร ๕๔๔,๑๐๐,๐๐๐ ดอลลาร์ และทางเศรษฐกิจ ๔๘๗,๐๐๐,๐๐๐ ดอลลาร์ ในปี ๑๙๖๗-๖๘ เงินช่วยเหลือได้กำหนดไว้ ๖๐ ล้านดอลลาร์ และยังมีเครดิตเงินกู้อีก ๔๐ ล้านดอลลาร์ ในด้านเงินช่วยเหลือทางเศรษฐกิจโดยที่ไม่ต้องจ่ายคืนนั้นคิดเป็นจำนวน ๑๘ เปอร์เซ็นต์ของเงินช่วยเหลือทั้งหมด ในขณะที่เดียวกันเงินช่วยเหลือของอเมริกาจำนวน ๕๗ เปอร์เซ็นต์ได้ถูกใช้ไปเพื่อการตำรวจภายในประเทศ ในปี ๑๙๖๗ เงินช่วยเหลือทั้งหมดมี ๕๓ ล้านเหรียญ ซึ่ง ๓๖.๑ ล้านเหรียญใช้ไปกับกิจการตำรวจ อเมริกายังช่วยเหลือในด้านการศึกษาทางทหาร เช่น ถนน สนามบิน ท่าเรือ ฯลฯ รวมความแล้วเงินช่วยเหลือมีถึง ๒๐๐ ล้านเหรียญซึ่งได้ทำให้ไทยกลายเป็น โอ๊กินาเวแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในเดือนกรกฎาคม ๑๙๗๐ มีทหารอเมริกัน ๔๒,๐๐๐ คนในไทย ซึ่งรวมทั้งเจ้าหน้าที่ทหารอากาศ ๓๐,๐๐๐ คนด้วย ทหารเหล่านี้ส่วนมากทำการก่อสร้างสนามบินที่โคราช

อุบล ชาติ และอัคร รวมทั้งการสร้างฐานทัพ
สำหรับเครื่องบินบี ๕๒ ที่อุตะเภา ซึ่งเป็นท่า
เรือและฐานทัพขนาดใหญ่ในอ่าวไทย

อเมริกาได้ใช้อิทธิพลให้ไทยส่งทหาร
๑๒,๐๐๐ คนไปรบในเวียดนามใต้ และมี
ทหารรับจ้างอีก ๕,๐๐๐ คนไปรบในลาว

ภายหลังการรัฐประหารล้มเจ้าสีหนุผู้
ดำเนินนโยบายเป็นกลางในเขมรแล้ว ไทยก็
ได้เปิดความสัมพันธ์กับเขมรซึ่งได้ตัดขาดกัน
ไปเมื่อ ๙ ปีก่อน นอกจากนี้ไทยก็ยังร่วมมือ
กับอเมริกาในการแทรกแซงการรุกรานเขมร
โดยร่วมมือกับรัฐบาลหุ่นในไซ่ง่อน รัฐบาล
ไทยได้ส่ง “กองทหารอาสา” เข้าไปในพระ
ตะบองและเสียมเรียบ บรรดา “อาสาสมัคร”
ของไทยได้รับการฝึกหัดที่ปราจีนบุรีตามแบบ
ฉบับของ “กรีนบาวเอต์” ทั้งยังให้การฝึก
ทหารเขมรอีก ๒,๐๐๐ คนในสุรินทร์

ไทยได้จัดตั้งหน่วยสนามบิน ๓ แห่ง
ในอีสานเพื่อการบินสอดแนมเหนือเขมร
หน่วยเหล่านี้ส่งข่าวต่อให้กับเจ้าหน้าที่ทหาร
ของเขมร นอกจากนี้กองทัพอากาศไทยก็ยัง
บินตรวจตราเหนือพรมแดนเขมร-ไทยตลอด
๒๔ ชั่วโมง

หนึ่ง เส้นทางรถไฟ ไทย-เขมร ก็ได้
รับการปรับปรุงให้ทันสมัยหลังจากที่เลิกใช้ติด
ต่อกันมาหลายปี

ไทยได้ส่งอาวุธจำนวนมากให้กับพนม

เปญตามคำสั่งของอเมริกา

อเมริกาได้ใช้ฐานทัพในไทยทำการก่อ
กวนเวียดนามเหนือ ตลอดจนทิ้งระเบิดหมู่
บ้านต่าง ๆ ในเวียดนาม ลาว และเขมร

ครั้งหนึ่งไทยได้เสนอให้ตั้งกลุ่มทหาร
ร่วมกับลาว เขมร และเวียดนามใต้ ความคิด
นี้มีไว้เพื่อที่จะทำงานแทน สปอ. แต่เพื่อตั้ง
กลุ่มรุกรานขึ้นใหม่เพื่อที่จะปราบปรามขบวนการ
ปลดแอกในอินโดจีน

เป็นที่เห็นได้ชัดว่าผู้ปกครองไทยได้ลาก
ประเทศของตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอย่างลึกซึ้งใน
แผนการณจักรวรรดินิยมที่เป็นอันตรายของ
อเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ความสนับสนุนของไทยต่อนโยบายรุกราน
ของอเมริกานั้น คล้องจองกับนโยบายต่อ
ต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลไทยเอง รัฐบาล
ไทยมิได้ปิดบังแผนการณนี้แต่กลับประกาศ
อย่างเปิดเผยในการเป็นศัตรูกับลัทธิคอมมิวนิสต์
และได้ถือโอกาสจากสงครามเวียดนาม
ทำการสร้างฐานทางทหารในเศรษฐกิจของตน
มีการกระทำเพื่อสนองตอบความต้องการทาง
ทหาร การก่อสร้างทางยุทธศาสตร์และความ
ช่วยเหลือของอเมริกาถูกทำให้เป็นแหล่งหา
ความร่ำรวยส่วนตัวของบรรดากลุ่มกัญมณีชั้น
สูง

สงครามเวียดนามอำนวยความสะดวกการ
เติบโตทางเศรษฐกิจในไทย ช่วยให้ผู้ปกครอง

สร้างความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับกฎหมาย
ชาติ และทำให้มีฐานะมั่นคงในการปกครอง
ประเทศ

เมื่อมีรัฐธรรมนูญใหม่ ประเทศไทย
ได้มีการเลือกตั้งในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๑๙๖๔
นับเป็นครั้งแรกที่มีรัฐสภาที่ถูกยุบไปตั้งแต่ปี
๑๙๕๘ ปรากฏว่ามีผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปลงคะแนน
เพียง ๓๙ เปอร์เซนต์และพรรคสหประชาไทย
ของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับเลือกเข้า
สภา ๖๗.๔ เปอร์เซนต์ในจำนวนผู้แทนทั้ง
หมด ๒๑๘ ที่นั่ง พรรคสหประชาไทยยังมี
พรรคพวกจากสันนิบาตเสรีชนอันเป็นองค์การ
ต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งอยู่ในการบังคับบัญชา
ของพลเอกประภาส จารุเสถียร ซึ่งดำรง
ตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีมหาด
ไทย ส่วนพรรคฝ่ายค้าน คือ ประชาธิปัตย์
ได้รับเลือก ๕๖ ที่นั่ง พรรคประชาธิปไตย
โจมตีรัฐบาลในด้านนโยบายภายใน และค่อนข้าง
พอใจต่อนโยบายต่างประเทศของรัฐบาล
เนื่องจากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลไม่ต้องขึ้น
ต่อสภา และคณะรัฐมนตรีก็ได้เป็นสมาชิก
สภา ฯ ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดว่าสภาไม่สามารถ
จะควบคุมรัฐบาลได้ ตรงกันข้ามกลไกทาง
ทหารและข้าราชการพลเรือนเป็นผู้ควบคุม
สมาชิกสภา ฯ อนึ่งประธานสภาผู้แทนเอง
ก็เป็นตัวแทนของพรรคสหประชาไทย คือพล
ตรีศิริ สิริโยธิน

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของสภา
ใหม่และรัฐบาลที่มีถนอม กิตติขจรเป็นผู้นำ
จะเห็นว่ากลุ่มขวาจัดครองอำนาจในการเมือง
ไทย อำนาจของข้าราชการทหาร-พลเรือน
มาจากกลไกการปกครองแบบโบราณและจาก
กองทัพบก บั๊จจัยสำคัญอีกอันคือ พ.ร.บ.
ต่อต้านคอมมิวนิสต์ก็ให้อำนาจอย่างไม่จำกัด
ในการปราบปรามการแสดงความไม่พอใจต่อ
รัฐบาลเผด็จการ

กระนั้นก็ตาม แม้จะมีกฎอัยการศึก
และการปราบปรามอย่างทารุณ ขบวนการ
ต่าง ๆ ที่ต้องการล้มล้างรัฐบาลก็แผ่ขยายไปทั่ว
ประเทศ ในวันที่ ๑ กันยายน ๑๙๖๔ มีการ
จัดตั้งขบวนการเพื่อเอกราชของประเทศไทย
(Movement for the Independence of
Thailand) และอีก ๒ เดือนต่อมาในวันที่ ๑
กรกฎาคม ๑๙๖๕ ก็มีการจัดตั้งแนวร่วมรัก
ชาติ (Patriotic Front) ซึ่งทั้งสององค์การ
ได้เข้าร่วมกันภายหลัง แนวร่วมนี้ได้เปิดการ
รบขึ้นในวันที่ ๗ สิงหาคม ๑๙๖๕ ที่นาแก
จังหวัดนครพนม และในขณะนั้นสงครามกอง
โจรก็แผ่ขยายไปทั่ว ๓๑ จังหวัด บรรดากอง
โจรมีจำนวนประมาณ ๕,๐๐๐ คนและปฏิบัติ
การส่วนใหญ่อยู่ในอีสาน รัฐบาลไทยได้ใช้
ข้ออ้างของกองโจรนี้ที่จะมีกองทหารอเมริกัน
ไว้ในประเทศ และยึดการใช้กฎอัยการศึกต่อ
ไป รวมทั้งหากความช่วยเหลือจากอเมริกาให้

มากที่สุด ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวเลยว่า จักรวรรดินิยมอเมริกาพยายามทำทุกอย่างเพื่อปราบปรามกองโจร

กองทหารอเมริกันมิได้ปฏิบัติการโดยตรงในอีสาน แต่เจ้าหน้าที่ทหารอเมริกันได้ให้เฮลิคอปเตอร์ต่อกองทัพไทยเพื่อขนย้ายทหารในเขตนี้ และผู้สอนจากอเมริกาก็ช่วยฝึกทหารไทยให้รู้วิธีต่อต้านสงครามกองโจร ผู้เชี่ยวชาญของ ซี.ไอ.เอ. จำนวนมากก็ได้เข้ามาทำงานในไทย ซึ่งทั้งหมดเป็นการเพิ่มการแทรกแซงของอเมริกาต่อการเมืองภายในของไทย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในสมัยที่

สอง (จาก ๑๙๕๘ ถึงปัจจุบัน หมายถึงราว ๆ ก่อน ๑๙๗๒ ซึ่งเป็นปีที่พิมพ์บทความนี้) ประวัติศาสตร์ของไทยหลังสงครามโลกมีลักษณะที่การเมืองและการทหารของประเทศขึ้นต่ออเมริกามากขึ้นทุกที ๆ และในสภาพเช่นนี้ประชาชนชาวไทยก็ประสบความยากลำบากยิ่งขึ้นในการต่อสู้การครอบครองของจักรวรรดินิยมอเมริกา และเป็นการยากที่จะเปลี่ยนประเทศไทยให้เป็นประเทศเอกราชเป็นกลางและมีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เก็บความจาก S.S. Griukov, "Thailand," Southeast Asia, Progress Publishers, Moscow, 1972

หนังสือของโครงการตำรา ฯ ที่กำลังอยู่ในระหว่างพิมพ์

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เพชร สุมิตร บรรณาธิการ

ประวัติศาสตร์พม่า

เพชร สุมิตร แปล

ลักษณะการเมือง

สุเทพ อรรถากร แปล

(ไทยวัฒนาพานิชจัดพิมพ์)

บทบาทของมหาวิทยาลัย ในยามวิกฤตการณ์

เมื่อ ๑๕๐ ปีมาแล้ว Wilhelm von Humboldt นักปฏิรูปเสรีนิยมและนักมนุษยธรรมผู้ยิ่งใหญ่เขียนนิยามมหาวิทยาลัยไว้ว่า “ไม่ได้เป็นอะไรนอกเสียจากชีวิตทางวิญญาณของมนุษย์ ซึ่งถูกผลักดันโดยความหรรษาฟุ่มเฟือยภายนอกหรือไม่ ก็จากความมกคตันภายในให้เรียนรู้และค้นคว้า” ในทุกขณะของชีวิตเสรีชนจะถูกผลักดันโดย “ความมกคตันภายในเหล่านั้น” ไม่มากก็น้อย สังคมที่เขาอาศัยอยู่ อาจหรือไม่อาจให้ “ความหรรษาฟุ่มเฟือยภายนอก” แก่เขาได้ และอาจหรือไม่อาจให้สถาบันแบบที่เขาเข้าถึงความต้องการของมนุษย์เพื่อคิดค้นและสร้างสรรค์ เพื่อสำรวจและประเมินคุณค่าไปสู่ความเข้าใจ เพื่อถนอมถนองและฝึกฝนความปราดเปรื่องของเขา เพื่อพินิจพิจารณา เพื่อสร้างส่วนสนับสนุนตัวเขาเองต่อวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อวิเคราะห์และวิจารณ์ และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น ตลอดจนโครงสร้างของสังคมที่ฝังรากลึกอยู่ ถึงแม้ว่าจะไม่มีมหาวิทยาลัยอยู่เป็นทางการ Humboldt ก็ยังตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “บุคคลหนึ่งอาจจะสะ-

ท้อและรวบรวมด้วยตนเอง อีกคนหนึ่งเข้าร่วมกับผู้คนในวัยเดียวกับเขา คนที่สามค้นพบกลุ่มสานุศิษย์ นี่คือนิยามที่รัฐจะต้ององความซื่อตรงเอาไว้ถ้าปรารถนาจะสร้างแบบสถาบันให้แก่ขบวนการของมนุษย์ที่ไม่แน่นอนและค่อนข้างเป็นเรื่องบังเอิญ”

ทราบเท่าที่รูปแบบสถาบันที่มีอยู่ยินยอมให้ความปรารถนาดังกล่าวของมนุษย์ได้รับความพอใจได้ ก็เป็นการสร้างมาตรการอันหนึ่งขึ้นมาในระดับของอารยธรรมที่สังคมได้สำเร็จลุล่วงไป ปัจจัยหนึ่งในการต่อสู้อันไม่รู้จักเพื่อความสำเร็จลุล่วงมีระเบียบในสังคมต่อมนุษยธรรมและความยุติธรรมที่ดีกว่าก็คือความพยายามที่จะขจัดเครื่องกีดขวางไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ อุดมการ หรือการเมืองที่ขวางกั้นการกระทำร่วมกันหรือการกระทำเพื่อความสำเร็จส่วนตัว ซึ่งมหาวิทยาลัยควรทำให้เกิดขึ้นให้ได้

นับว่าเป็นคุณอย่างยิ่งที่ขบวนการนักศึกษาแห่งทศวรรษ ๑๘๖๐ ได้ช่วยทำลายความหยิ่งยะโสที่มีอยู่ทั่วไปในวงชีวิตปัญญาชนอเม-

ริกัน ซึ่งรวมถึงสังคมอเมริกันและบทบาทของมหาวิทยาลัยในสังคมด้วย ความกังวลครั้งใหม่ต่อการปฏิรูปมหาวิทยาลัย เป็นผลมาจากกิจกรรมของนักศึกษาโดยส่วนใหญ่พลังส่วนมากได้มุ่งไปสู่ปัญหาของ “การปรับปรุงโครงสร้างของมหาวิทยาลัย” สร้างให้เป็นประชาธิปไตย กระจาย “อำนาจ” ภายในเสียใหม่ ลดความกดดันต่อเสรีภาพของนักศึกษา พร้อมกับลดการพึ่งพาของมหาวิทยาลัยต่อสถาบันภายนอก ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะบรรลุตามหลักการที่แท้จริงตามแนวนั้น ได้น้อยนัก การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างมหาวิทยาลัยอย่างเป็นทางการจะมีผลน้อยนิตต่อการที่นักศึกษาคนหนึ่งจะทำอะไรในชีวิตของเขา หรือมีผลน้อยนิตต่อความสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยกับสังคม สาระสำคัญของหลักสูตรความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ ลักษณะของการค้นคว้า และในบางสาขาการปฏิบัติที่เกี่ยวกับทฤษฎีก็ยังคงอยู่ในลักษณะฉาบฉวย แต่ก็เป็นที่น่าสงสัยว่าเรื่องเหล่านี้จะมีผลเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญโดยการปฏิรูปโครงสร้างแบบที่กล่าวถึงเพียงอย่างเดียวกันอย่างเคร่งเครียดตามมหาวิทยาลัยหลายแห่งในปัจจุบัน

อาจเป็นเรื่องไร้จุดหมายที่จะถกเถียง “บทบาทของมหาวิทยาลัย” ในแบบนามธรรม นอกเหนือไปจากกรณีแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ที่แน่ชัด เหมือน ๆ กับความพยายามที่

เสียเปล่าที่จะศึกษาสถาบันในสังคมใด ๆ ตามแบบเดียวกันนี้ ในสังคมที่แตกต่างออกไปก็จะมีคำถามที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงเกี่ยวกับบทบาทของมหาวิทยาลัยและปัญหาที่ก่อกวนอยู่คนที่เชื่อเหมือนข้าพเจ้าว่าสังคมของเราจะต้องผ่านการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เพื่อที่จะให้อารยธรรมก้าวต่อไปหรือแม้แต่เพื่อให้อารยธรรมยังคงอยู่ได้ จะเห็นว่าการปฏิรูปมหาวิทยาลัยเป็นเรื่องไม่สำคัญ ยกเว้นแต่เพียงว่ามหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมเท่านั้น นอกเหนือไปจากคำถามนี้แล้ว การปรับปรุงมหาวิทยาลัยจะเกิดขึ้นได้ภายในขอบเขตของ “แบบสถาบัน” ที่มีอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย และการปรับปรุงรูปแบบเหล่านี้ขนานใหญ่ก็จะมีส่วนช่วยมหาวิทยาลัยเพียงน้อยนิต

ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยที่จะตัดสินว่า ความไร้ประสิทธิภาพของสถาบันหนึ่งจะทำได้สำเร็จด้วยการปฏิรูปภายใน และเป็นเรื่องไม่ง่ายเลยที่จะตัดสินว่าความไร้ประสิทธิภาพนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมโดยทั่วไป หรือสะท้อนให้เห็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาส่วนบุคคลที่ค่อนข้างเป็นอิสระกับรูปแบบของสังคม ลองพิจารณาเป็นตัวอย่าง เช่น การแข่งขันในมหาวิทยาลัย ซึ่งที่จริงแล้วมีอยู่ในระบบโรงเรียนทั้งหมด นี่เป็นเรื่องยากที่จะให้ใครเชื่อว่าเป็นไปเพื่อรับใช้จุดประสงค์ทางการศึกษา แน่

นอนนี้ไม่ได้เป็นการเตรียมนักศึกษาเพื่อชีวิตของนักปราชญ์หรือนักวิทยาศาสตร์ เป็นเรื่องไร้สาระที่จะเรียกร้องนักวิทยาศาสตร์ที่กำลังทำงานอยู่ให้เขาเก็บงานเขาไว้เป็นความลับเพื่อที่เพื่อนร่วมงานของเขาจะได้ไม่รู้ความสำเร็จของเขา เพื่อเพื่อนร่วมงานจะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากการค้นพบของเขาในการที่จะดำเนินการศึกษาและค้นคว้าต่อไป กระนั้นก็ตาม นี่เป็นสิ่งที่เรามากเรียกร้องจากนักศึกษาในชั้นเรียน

ในบั้นปลายของชีวิต การทำงานร่วมกัน การแบ่งปันการค้นพบให้กัน และการช่วยเหลือกัน ถือได้ว่าเป็นอุดมคติ ถึงแม้ว่าจะไม่มีกฎเกณฑ์แต่เราก็ตีความถูกต้องว่าคนที่ไม่สามารถทำตัวให้หลุดพ้นจากความระรานส่วนตัวเป็นเรื่องบกพร่อง และถ้าเป็นเช่นนั้นก็เป็นปราชญ์ นักวิทยาศาสตร์ และอาจารย์ที่ไร้ความสามารถ อย่างไรก็ตาม ในระดับการศึกษาปริญญาชั้นสูงสุด กฎเกณฑ์ของมหาวิทยาลัยก็ไม่กระตุ้นให้นักศึกษาทำงานอย่างคนที่มีเหตุผลพึงเลือกทำ คือทำโดยตนเองตามความสนใจของเขานำไป แทนที่จะร่วมกัน โดยที่เขาสามารถเรียนรู้จากหรือช่วยเพื่อนฝูงของเขาได้ วิชาต่างๆ และการสอบเป็นเรื่องที่แต่ละคนแข่งขันกัน วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกไม่เพียงจะถูกบังคับให้เป็นผลงานโดยส่วนตัวจริงเท่านั้น ยังมีข้อบังคับที่น่าสงสัยนอก

เหนือไปอีกคือ มีการเสริมสร้างอคติอย่างไร ความหมายโดยเรียกร้องให้งานชิ้นนั้นจะต้องทำให้เสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด นักศึกษาจึงถูกบังคับให้ตั้งตนเองอยู่กับเป้าหมายที่จำกัด และต้องหลีกเลี่ยงการแสวงหา การคาดคะเน สืบค้นที่อาจทำทลายขอบเขตแห่งความรู้เดิมไป และสิ่งที่ตามมาคือเสี่ยงต่อความล้มเหลว ในลักษณะเช่นนี้รูปแบบสถาบันของมหาวิทยาลัยก็กระตุ้นให้มีแต่เพียงความพอใช้ได้ (mediocrity) บางทีนี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ว่า ทำไมจึงเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่นักปราชญ์จะอุทิศอาชีพของตนไปในเรื่องปรับปรุงสิ่งที่เขาได้ค้นคว้ามาแล้วเพียงเล็กน้อย วิธีคิดที่ควบคุมผลงานเริ่มแรกของเขา รวมทั้งการขาดหลักคิดอันเกิดจากรูปแบบสถาบันที่แข็งแกร่ง ก็อาจจะกำจัดความมั่นคงจิตใจของเขาและบิดเบือนทัศนคติของเขาเสีย หลายคนหลีกเลี่ยงข้อจำกัดนี้ไปได้ก็ด้วยความสามารถของมนุษย์ที่จะขัดขืนความกดดันที่มักจะมีข้อแตกต่างและการสร้างสรรค์ของชีวิตและความคิด สิ่งที่เป็นจริงในระดับชั้นการศึกษาปริญญาสูงที่สุดนั้นสำคัญยิ่งกว่าการศึกษาในระดับต้น ๆ ซึ่งนักวิจารณ์หลายคนได้แสดงความเห็นไว้อย่างชัดแจ้ง กระนั้นก็ตามในกรณีเช่นนี้ก็ยังไม่ชัดเจนว่า ความผิดพลาดแค่นั้นเป็นส่วนที่มาจากมหาวิทยาลัยและแค่นั้นที่ติดอยู่กับบทบาทของมหาวิทยาลัยในสังคมที่มีแต่การแข่งขันซึ่งการ

แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองถูกยกไว้เป็นเป้าหมายสูงสุด

ความกดดันบางอย่างที่บั่นทอนประ

สภารณ์การศึกษาและบิดเบือนความสัมพันธ์ตามปกติระหว่างนักศึกษาและอาจารย์นั้นมักเกิดอย่างแน่ชัดมาจากข้อเรียกร้องบางอย่างที่บังคับไว้ในสถานศึกษา พิจารณาเป็นตัวอย่างเช่น ปัญหาที่ Daniel Bell กล่าวไว้ว่า “การศึกษาระดับสูงรับภาระงานที่กลายเป็นคนเฝ้าประตู บางทีเป็นแต่เพียงคนเฝ้าประตูไปสู่สถานที่สำคัญและอภิสิทธิ์ในสังคม . . . ซึ่งหมายความว่าระบบการศึกษาไม่ได้นำไปสู่การสอนแต่ไปสู่การตัดสิน” Jencks และ Riesman กล่าวในประเด็นเดียวกันว่า “มหาวิทยาลัยเป็นเรื่องของการทดสอบความถนัดที่ยึดเยื้อเพื่อวัดความรู้และลักษณะบางประการ” ผลก็คือถือว่ามหาวิทยาลัยเป็นผู้เลือกชนชั้นกลางระดับสูง และเห็นได้ชัดว่าจำกัดคนหนุ่มสาวที่เกิดในครอบครัวชั้นต่ำลงไปเกือบทั้งหมด เพราะว่าพวกหลังนี้มี “ทัศนคติที่ผิด” ต่อความสำเร็จทางวิชาการ ผลกระทบนี้ทำให้มหาวิทยาลัยรับใช้ ในฐานะเครื่องมือที่จะประกันการสืบเนื่องของอภิสิทธิ์ในสังคมตลอดไป

ในชีวิตบั้นปลายก็เป็นเช่นเดียวกันนี้ โดยเหตุบังเอิญ เพื่อที่จะบรรลุตามอุดมการณ์ของ Humboldt มหาวิทยาลัยควรเปิดรับคน

ทุกคนไม่ว่าอายุระดับใด ที่มีความปรารถนาจะหา “ชีวิตทางวิญญาณ” จากรูปแบบของสถาบันนี้ใส่ตน ที่จริงแล้วก็มีโครงการนำนักบริหารของบริษัทหรือวิศวกรจากแหล่งอุตสาหกรรมมาฝึกอบรมพิเศษในมหาวิทยาลัย หรือเพื่อเป็นการขยายภูมิหลังทางวัฒนธรรมของคนเหล่านี้ แต่เท่าที่ข้าพเจ้าทราบไม่เคยมีคนทำรองเท้าหรือคนงานอุตสาหกรรมเข้ามาแม้แต่คนเดียว ซึ่งโดยหลักการแล้วคนเหล่านี้จะได้ผลประโยชน์ไม่น้อยไปกว่าผู้มีโอกาสเหล่านั้นเลย แน่แน่นอนนี้ก็อาจทำให้เกิดเข้าใจผิดที่จะกล่าวถึงความไม่ยุติธรรมเช่นนี้ว่าเป็นเพียงข้อบกพร่องของมหาวิทยาลัย

โดยทั่วไปแล้ว การที่มหาวิทยาลัยถูกเรียกร้องให้มีบทบาทในการให้ประกาศนียบัตร นอกเหนือไปจากการให้การศึกษาและทำงานวิจัยนั้น เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการศึกษาแต่อย่างใด ในทางตรงข้ามการเรียกร้องนี้ขัดขวางบทบาทที่สมควรของมหาวิทยาลัย ข้อเรียกร้องนี้มาจากสังคมในการที่จะประกันรักษาไว้ซึ่งรูปแบบของอภิสิทธิ์ในหลายๆ ด้าน

ถ้าจะลองพิจารณาเสียงเรียกร้องบ่อยครั้งที่จะให้มหาวิทยาลัยรับใช้ ความต้องการของสังคมภายนอก คือมีกิจกรรมที่ “เกี่ยวข้อง” กับปัญหาสังคมทั่วไป ลองดูในแง่ทั่วไป ข้อเรียกร้องนี้สมเหตุสมผล อย่างไรก็ตามเมื่อนำมาปฏิบัติข้อเรียกร้องนี้หมายถึงว่ามหาวิทยาลัย

จัดบริการให้กับสถาบันสังคมต่าง ๆ ที่มีอยู่ สถาบันเหล่านี้อยู่ในฐานะที่จะกำหนดความต้องการของคนและสามารถหาทุนทรัพย์มาช่วยการทำงานของตนได้ ไม่เป็นการยากที่สมาชิกของชุมชนมหาวิทยาลัยจะหลอกตัวเองให้เชื่อว่าตนกำลังรักษาค่านิยมอิสระและเป็นกลาง (“neutral value-free” position) ทั้งๆที่ตนตอบสนองคำเรียกร้องที่มาจากแหล่งอื่น ที่จริงแล้วการกระทำเช่นนั้นเป็นการตัดสินใจทางการเมือง กล่าวคือรับรองการแจกแจงอำนาจที่มีอยู่ รับรองผู้มีอำนาจ และรับรองอภิสิทธิ์ในสังคมทั่วไป และก็ยังรับประกันที่จะคงไว้ซึ่งสิ่งเหล่านั้น กระทั่งวงกลมโหมและบรรดาบริษัทใหญ่ๆ สามารถกำหนดความต้องการของคน และหาเงินทุนมาช่วยงานในการตอบปัญหาของตนได้ แต่ชาวนาในแก้วเตมาลาหรือคนตองงานในฮาร์เล็ม ไม่อยู่ในฐานะที่จะทำได้อย่างแน่นอน สังคมอิสระควรที่จะกระตุ้นให้มีการพัฒนามหาวิทยาลัยที่หนีออกจากข้อบังคับที่ไม่สุขุมอย่างนั้น และให้ “เกี่ยวข้อง” ในความหมายยิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยจะมีส่วนช่วยสังคมอิสระได้ก็แต่เพียงในแง่ที่มหาวิทยาลัยเอาชนะความเขี้ยววันที่จะทำตามอุดมการณ์กำลังเป็นอยู่ ทำตามรูปแบบของอำนาจและอภิสิทธิ์ที่มีอยู่โดยไม่ได้คิด

ในแง่ความสัมพันธ์กับสังคม มหาวิทยาลัยอิสระควรถูกคาดหวังให้เป็นไปใน

ความหมายของ “การแทรกซึม” เรามักจะยอมรับโดยไม่ได้คิดว่างานสร้างสรรค์ในแขนงใดก็ตามจะทำหายความเชื่อที่มีอยู่เดิม นักฟิสิกส์ผู้กลั่นกรองการทดลองเก่า ๆ วิศวกรผู้สืบเสาะที่จะปรับปรุงเครื่องมือที่มีอยู่ ศิลปินผู้ซึ่งจำกัดตนเองอยู่กับแบบและเทคนิคที่ได้รับการค้นคว้าไว้เรียบร้อยแล้ว ทั้งหมดก็ควรจะถูกพิจารณาอย่างถูกต้องว่ามีข้อบกพร่องในการสร้างสรรค์ความบันเทิง งานที่น่าตื่นเต้นทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ความรู้หรือศิลปะ จะต้องตรวจสอบพรหมแดนของความเข้าใจ และพยายามสร้างทางเลือกใหม่แทนข้อสรุปเดิมในบางสาขาของการค้นคว้า ถ้าหากที่กล่าวมาไม่เป็นความจริงต่อไปก็ควรที่ผู้แสวงหาความรู้ทางปัญญาจะสลัดสาขานั้นทิ้งเสีย

ข้อสังเกตเหล่านี้เป็นเรื่องซ้ำซากธรรมดา และมีคนเพียงสองสามคนเท่านั้นที่จะตั้งข้อสงสัยยกเว้นในกรณีของการศึกษามนุษย์กับสังคม นักวิจารณ์สังคมที่ค้นหาเพื่อสร้างทัศนะแห่งระเบียบของสังคมที่มีมนุษยธรรมและความยุติธรรมมากกว่า และเป็นผู้กังวลต่อข้อโต้แย้งหรือห้วงเหวที่จะนำทัศนะออกจากสภาพความเป็นจริงที่เผชิญหน้าเขาอยู่นั้น เขาก็เป็นคนน่ากลัวซึ่งจะต้อง “เอาชนะสิ่งที่ทำให้เขาเป็นคนแปลกหน้า” และทำตัวให้ “รับผิดชอบ” “ตระหนักถึงความจริง” และ “มีความเห็นในการปฏิบัติการได้” เพื่อที่จะสนองต่อความ

รู้สึกเหล่านั้นเขาจะต้องหยุดตั้งข้อสงสัยค่านิยมของเราและหยุดคุกคามอภิสิทธิ์ของเรา เขาอาจจะต้องกังวลต่อการปรับปรุงทางเทคนิคให้กับสังคมที่เป็นอยู่ ซึ่งจะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพและทำให้ความอยู่ดีธรรมเลือนรางไป แต่เขาจะต้องไม่พยายามสร้างทางเลือกที่แปลกออกไปอย่างรุนแรง และต้องเอาตัวเข้ามาเกี่ยวข้องในการนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น ดังนั้นเขาจำต้องละทิ้งหนทางของการสืบค้นที่สร้างสรรค์ดังที่มีอยู่ในที่อื่น ไม่เป็นการจำเป็นเลยที่จะย่ำว่าอดีตอันนี้ยังถูกสร้างให้เป็นสถาบันในสังคมของรัฐสังคมนิยม

เห็นได้ชัดว่าจิตใจที่อิสระก็อาจผิดพลาดได้ นักวิจารณ์สังคมก็ได้รับการยกเว้นในเรื่องนี้เหมือน ๆ กับนักวิทยาศาสตร์สร้างสรรค์หรือศิลปิน อาจเป็นไปได้ที่ในระดับหนึ่งของเทคโนโลยีที่งานที่สำคัญที่สุดคือการพัฒนาการเผาไหม้ในเครื่องจักร และในอีกระดับหนึ่งของวิวัฒนาการของสังคม ความสนใจขั้นต้นควรเป็นไปเพื่อการศึกษามาตรการการเงินที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานของลัทธิทุนนิยมของรัฐในโลกประชาธิปไตยตะวันตก นี่เป็นสิ่งเป็นไปได้แม้จะมองเห็นยากไม่ว่าในกรณีใด มหาวิทยาลัยให้เสรีภาพและการกระตุ้นต่อคนที่สงสัยสมมติฐานข้อแรก แต่มักไม่เคยเอื้อต่อคนที่สงสัยข้อที่สอง เหตุผลก็แจ่มชัดยิ่ง เพราะเสียงใหญ่ที่ควบคุมสังคมใดก็ตามมาจากผู้ที่ได้

รับผลประโยชน์จากสถานะเดิม บัญญาชนที่ถูกแยกเป็นคนแปลกหน้าที่พยายามเดินตามวิถีทางปกติในการค้นคว้าอย่างซื่อตรง อาจจะมีผิดพลาดในการทำงานได้ และก็มีมักจะพบว่าตนเองกำลังทำลายความรู้แบบเดิม และก็มีมักจะเป็นคนเปล่าเปลี่ยว การปกป้องและความสนับสนุนที่เขาได้รับจากมหาวิทยาลัย ก็เป็นมาตรการที่จะวัดความสำเร็จของมหาวิทยาลัยในการทำบทบาทอันเหมาะสมของตนในสังคมอิสระ นอกจากนี้ก็ยังเป็นมาตรการวัดความตั้งใจของสังคมที่จะยอมให้อุคตมการและโครงสร้างของตนขึ้นต่อการวิเคราะห์วิจารณ์และประเมินคุณค่า และวัดความตั้งใจของสังคมที่จะเอาชนะความอยู่ดีธรรมและข้อบกพร่องที่การวิจารณ์เช่นนั้นจะนำมาเปิดเผย

ปัญหาเหล่านี้ไม่มีวันจะหมดไป ปรบาทเท่าที่สังคมมนุษย์ยังมีอยู่ และกลักรุนแรงขึ้นในสองสามปีที่ผ่านมาเนื่องด้วยเหตุผลหลายประการ ในสังคมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้า ความผูกพันระหว่างมหาวิทยาลัยและสถาบันสังคมภายนอกมักจะแน่นแฟ้นและเกี่ยวพันกันมาก ทั้งนี้เพราะการนำ "ความรู้ที่ได้อมา" ไปใช้ และจากการที่ให้มีการฝึกอบรม นี่เป็นภาพภายในที่เห็นซันตา Randolph Bourne ให้ข้อสังเกตเมื่อครั้งศตวรรษที่แล้วว่า สงครามโลกได้นำมาซึ่งผู้นำที่เป็นเสรีนิยมบัญญัติ

ทางเทคนิคที่ “กระหายอย่างยิ่งที่จะทำการบริหารออกคำสั่งเฉพาะเรื่อง และนำเสนอสร้อยที่ไม่พร้อมที่จะตีความหมายทางปัญญาหรือย้าถึงจุดหมายปลายทางชั้นอุดมการได้” ทั้งยังนำมาซึ่งปัญญาชนปฏิบัติการซึ่ง “ได้ชิมทราบความลับทางวิธีการวิทยาศาสตร์ เพื่อใช้ในการปกครองทางการเมือง” และเป็นผู้ที่พร้อมที่จะ “เรียงแถวเพื่อรับใช้เทคนิคทางสงคราม” หันมาคุมมหาวิทยาลัยเช่นมหาวิทยาลัยโคลัมเบียเป็นตัวอย่าง Bourne นิยามไว้ว่าเป็น “บริษัทการเงินที่มีแรงจูงใจและการตอบสนองเหมือน ๆ กับบริษัทซึ่งเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยผลิตความรู้แทนการผลิตเหล็กกล้าหรือยาง แต่ลักษณะของสินค้าทางวิชาการกลับแข็งน้อยลงๆ ทุกทีที่จะประกันฐานะทางวัตถุให้กับคนงานวิชาการ ซึ่งแตกต่างจากบรรดาลูกจ้างประเภทอื่น” Bourne กล่าวว่า “คณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยนิยามหน้าที่ของตนไว้ดังนี้ : เพื่อจัดให้คุณภาพของสินค้าที่มหาวิทยาลัยผลิตเป็นไปอย่างน่าเลื่อมใสสำหรับชนชั้นที่ตนเป็นตัวแทนอยู่” Bourne กล่าวต่อไปอีกว่า “ภายใต้การควบคุมของสภามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอเมริกันได้ตกต่ำลงจากอุดมการเก่าแก่ที่สูงสุดของชุมชนทางปัญญากลายเป็นบริษัทการค้าเอกชน”

ลักษณะของมหาวิทยาลัยที่ Bourne

กล่าวไว้นั้นตั้งข้อสงสัยได้หลายแง่ แต่อย่างไรก็ตามมีเสียงกังวานของความจริงที่ไม่เสนาหุอยู่ และดูเป็นจริงเป็นจังในปัจจุบันนี้ยิ่งกว่าสมัยที่เขาเขียนไว้เสียอีก ท่านผู้อ่านคงได้เห็นว่าขบวนการนักศึกษาในสองสามปีที่ผ่านมาได้สร้างคำวิพากษ์วิจารณ์แบบเดียวกันนี้ขึ้นมาอย่างเป็นอิสระ และมีคำพูดแบบเดียวกัน ในอีกแง่หนึ่งก็อาจจะชี้ให้เห็นการพูดที่เกินเลยและถึงกับเพ้อฝันอยู่ แต่ก็จะเป็นการผิดพลาดที่จะมองข้ามสาระของความจริงอันนี้ไป

เหตุผลอีกอันหนึ่งที่ว่าทำไมปัญหาของมหาวิทยาลัยได้กลายเป็นเรื่องน่ากังวลมากขึ้นมากกว่าในอดีต ก็เพราะว่ามหาวิทยาลัยได้กลายเป็นศูนย์กลางอันเดียวของชีวิตทางปัญญาอย่างไม่เคยมีมาก่อน ไม่เพียงแต่นักวิทยาศาสตร์และนักปราชญ์เท่านั้นที่ถูกดึงเข้ามาอยู่ในชุมชนทางวิชาการ แต่ยังมีนักเขียนและศิลปินอีกด้วยในด้านหนึ่งนี้เป็นความจริง และในอีกด้านหนึ่งเป็นเพราะชุมชนทางปัญญาอิสระอื่นได้สูญหายไปและขอเรียกร้องต่อมหาวิทยาลัยก็มีมากขึ้น อาจเป็นไปได้ว่านี่คือปัจจัยของวิกฤตการณ์มหาวิทยาลัยในสองสามปีที่แล้วมาสังคมอเมริกาในทศวรรษที่ ๑๙๕๐ ถูกลดระดับทางการเมืองไป และความคิดทางสังคมนิยมมีขอบเขตที่แคบลง ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงกลายเป็นศูนย์กลางเกือบแห่งเดียวของการกระ

ต้นเตื่อนทางปัญญาต่อนักศึกษา มากมาย Lionel Trilling ซึ่วในคำสัมภาษณ์เมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า เขาไม่อาจถือประสบการณ์การเป็นนักศึกษามาช่วยให้เข้าใจแรงจูงใจที่นักศึกษาโคลัมเบียทำกิจกรรมได้ “ข้าพเจ้าก็เหมือนกับเพื่อนในมหาวิทยาลัยที่ไม่เคยให้ความสนใจว่ามหาวิทยาลัยเป็นสถาบันแม้แต่นิดเดียว เมื่อข้าพเจ้าคิดถึงมหาวิทยาลัยทั้งที่ ข้าพเจ้าก็คิดว่า เป็นสภาพเซย ๆ ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่คนคนหนึ่งได้รับความสุขสบาย มีอาจารย์ที่น่าสนใจสองสามคนแล้วก็มีห้องสมุด ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า นี่ไม่ใช่ทัศนคติทั่วไป . . .” นี่เป็นคำวิจารณ์ที่เหมาะสม ในอดีตมีแต่กลุ่มนักฟุตบอลหรือพวกหอพักเท่านั้นที่ให้ความสนใจต่อมหาวิทยาลัย แต่ประเด็นนี้ก็มีความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ โดยทั่วไปแล้วในปัจจุบันนักศึกษาที่จริงจังและขำกึกเป็นผู้กังวลต่อสภาพของมหาวิทยาลัย และเป็นผู้ที่เจ็บปวดและรู้สึกถูกลิดรอนเมื่อมหาวิทยาลัยล้มเหลว เมื่อ ๒๐ ปีมาแล้วนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในเมืองต่าง ๆ มองหาชีวิตทางปัญญาและสังคมจากที่อื่น แต่ปัจจุบันนักศึกษาเหล่านี้คาดหวังว่ามหาวิทยาลัยจะต้องจัดการให้

โดยส่วนตัว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ขบวนการนักศึกษาได้ขึ้นมาท้าทายอย่างเฉียบแหลม และนี่เป็นพัฒนาการที่มีความหวังในช่วงปีแห่งความยุ่งยากนี้ อาจจะเป็นการฉาบฉวยและ

เป็นเด็กที่จะ ไปงุนงงกับความบ๊อบบางครั้ง บางคราวหรือกับการกระทำที่ก้าวร้าว และล้มเหลวที่จะเห็นความสำคัญของประเด็นที่ถูกต้องขึ้นมาและที่ฝังอยู่ภายใต้ความยุ่งยากเหล่านี้ คนที่ขาดความพินิจพิจารณาเท่านั้นที่จะเห็นว่าคุณถูกสบประมาทโดย “ความรุนแรงของนักศึกษา” หรือยิ่งไปกว่านั้นเห็นว่าตนถูกสบประมาทโดยเหตุการณ์และสถานการณ์ที่ถูกต้องออกมา ถ้าจะกล่าวโดยนุ่มนวลที่สุด คนที่เขียนคำพูดคงต่อไปนี้ได้สูญเสียความสัมผัสของตนต่อความเป็นจริงเสียแล้ว เช่น “มหาวิทยาลัยของเราจำนวนมากได้ตัดสินใจว่ามีหนทางเดียวที่จะหลีกเลี่ยงการจลาจลในมหาวิทยาลัยด้วยการอนุญาตให้นักศึกษาได้หน่วยกิตจากการทำจลาจลนอกมหาวิทยาลัย (“งานสนาม” ในสลัมหรือในหมู่คนงานต่างชาติ ๆ ล ๆ)” พิจารณาข้อสรุปที่นำไปสู่ค่านิยมว่างานในสลัมหรือในหมู่คนงานต่างชาติหมายถึง “การจลาจล” หรือในเรื่องเดียวกันที่ถือว่างานแบบนี้ไม่เหมาะสมกับโครงการของมหาวิทยาลัยแตกต่างไปจากงาน เช่น งานสงครามเชื้อโรคหรืองานต่อต้านการแทรกซึม ซึ่งไม่เคยถูกให้ค่านิยมในความหมายนี้

George Kenan ได้ให้ความเห็นต่อขบวนการนักศึกษาไว้รุนแรงน้อยกว่าแต่ก็ยังมีบิดเบือนอย่างหนัก เขากังวลต่อสิ่งที่เขาเห็นว่า “นักศึกษาหนุ่มจำนวนมากของเรามีจิตใจที่ถูก

รบกวนอย่างหนักและอยู่ในสภาพตื่นกังวลต่างตะเกียกตะกายอยู่ในความบ้าเถื่อนที่น่ากลัวของยาเสพติด เรื่องลามก และความบ้าทางการเมือง” อีกนั่นแหละน่าแปลกใจที่เขากังวลน้อยมากต่อ “จิตใจที่ถูกรบกวนอย่างหนักและอยู่ในสภาพตื่นกังวล” ของคนที่รับผิดชอบต่อความจริงที่ว่าลูกบอมบ์เป็นต้น ๆ ถูกหย่อนลงในเวียดนามได้มากกว่าที่กองทัพอากาศอเมริกันใช้ในการรบในสงครามโลกครั้งที่สองทั้งหมด หรือคนที่รับผิดชอบต่อ “ความบ้าทางการเมือง” ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในศตวรรษ ๑๙๕๐ หรือในทำนองเดียวกันที่เขากังวลน้อยมากต่อนักศึกษาจำนวนมากที่ยังคง “ตะเกียกตะกาย” อยู่กับบรรยากาศแบบเดิมและลัทธิปฏิบัติตาม ตลอดจนความเพิกเฉยในมหาวิทยาลัย และก่อการจลาจลเรื่องฟุตบอลชนะเป็นครั้งคราว

ลักษณะการตอบโต้อย่างไรเหตุผลต่อขบวนการนักศึกษาเป็นปรากฏการณ์ประหลาดน่าวิเคราะห์ยิ่ง อย่างไรก็ตาม ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ ความพยายามที่จะรับการทำลายจาก ขบวนการนักศึกษา และเอามาเป็นแรงกระตุ้นความคิดวิพากษ์วิจารณ์และทางปฏิบัติในสังคม ซึ่งบางทีเป็นลักษณะรุนแรงมากและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมที่ยุงยากและมีอันตรายยิ่งของเรา นับแต่สงครามโลกครั้งที่สองเราได้ใช้จ่ายเงินล้านล้านเหรียญเกี่ยวกับ “การป้องกัน”

พร้อมทั้งใช้เงินอีกเป็นพันล้านเกี่ยวกับการแข่งขันแบบทหารที่จะส่งมนุษย์ไปดวงจันทร์ นักวิทยาศาสตร์และนักเทคนิคต่างก็เตรียมที่จะสร้างระบบจรวดซีปนาวุธด้วยเงินสูงสุดอีกหลายพันล้านเหรียญ ทั้งๆที่รู้ว่าจะช่วยป้องกันอะไรไม่ได้เลย และที่จริงแล้วอาจก่อให้เกิดการแข่งขันทางอาวุธแบบฆ่าตัวตายกันในชั้นสูงด้วยซ้ำไป ในขณะที่เมืองต่าง ๆ ของเราถูควิทยาศาสตร์และคนจำนวนล้านต้องทนทุกข์กับความหวาดหวั่นและความต้องการ แต่ผู้ที่พยายามตีแผ่สภาพเหล่านี้กลับถูกเอฟ.บี.ไอ. สอบสวนเป็นเรื่องเหลือทนที่สังคมเรายังคงยึดเอาทรัพย์สินอันจำกัดของโลกมาตั้งเกือบครึ่ง – บางส่วนก็เอามาบริโภค – บางส่วนก็เอามาสูญเปล่าโดยไม่รู้ตัว ไม่มีคำพูดใดที่จะบรรยายเจตนาของการทำลายของเราได้ และผู้นำของเราก็สร้างคำขู่ขึ้นมาเพื่อ “เป้าหมายของประเทศชาติ” ทำให้ประชาชนเฉื่อยชาและว่านอนสอนง่ายยอมรับ อาจจะเป็นคำตัดสินที่รุนแรงมากที่นักสังคมศาสตร์ปาकिสถานกล่าว “อเมริกาทำแม้กระทั่งเรื่องการสังหารหมู่ให้เป็นสถาบัน” ซึ่งหมายถึงความจริงที่ว่าการทำลายล้างอินเดียนแดงก็กลายเป็นเรื่องความบันเทิงของมหาชนและกลายเป็นเกมส์เล่นของเด็ก อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจดูหนังสือตำราเรียนก็จะยืนยันคำกล่าวนี้ได้อย่างดี พิจารณาคุณค่าบรรยายหนังสือเรียนเกรดสี่เรื่องการ

ทำลายล้างเผ่าเปโกต์ของร้อยเอก John Mason กูก็ได้

กองทัพเล็ก ๆ ของเขาเข้าโจมตีในตอนเช้าก่อนแสงตะวันขึ้น และพวกเปโกต์ก็ไม่รู้ตัว ทหารเอาขวานฟันหัวฟังลง กรุเข้าไปข้างในแล้วจุดไฟเผากระท่อม ทหารทำการฆ่าฟันอินเดียนแดงชายหญิงและเด็กเกือบทั้งหมด แล้วก็เผาข้าวโพดและอาหารอื่น ๆ ไม่มีพวกเปโกต์เหลืออยู่ก่อนความวุ่นวายอีกต่อไป เมื่ออินเดียนแดงเผ่าอื่นเห็นว่าคนผิวขาวเป็นนักรบที่ดี ต่างก็ยอมรับศาสนติเป็นเวลาหลายปี

โรเบิร์ตคิดว่า “ฉันอยากเป็นชายหนุ่มและได้อยู่ที่นั่น”

เด็กที่ได้รับทัศนคติเช่นนี้จากโรงเรียนจะกลายเป็นคนที่สามารถปฏิบัติได้ตามที่พยานชาวอังกฤษได้เห็น คือ

ข้าพเจ้าถามคนอเมริกันผู้ซึ่งเพิ่งออกคำสั่งให้โจมตีกระท่อมและเรือแจวว่า (โดยระเบิดเรือเป็นชิ้น ๆ เศษเรือและศพปลิวว่อนไปทุกทิศ) การโจมตีทางอากาศแบบนี้จะไม่ฆ่าพลเรือนที่ไม่มีอันตรายหลายคนหรือ เขาตอบว่า “แต่พลเรือนก็ไม่ควรอยู่ที่นั่น”

ไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวเพิ่มเติมเลยว่าทัศนคติที่สร้างขึ้นในโรงเรียนแบบนี้ได้รับการสนับสนุนจากสื่อมวลชน และไม่เพียงแต่โดยทางตรงเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างความเย็นชาทั่วไปด้วย Paul Lazarsfeld และ Ro-

bert Merton ยังตั้งข้อสังเกตที่เป็นจริงอย่างมากว่า

สื่อมวลชนเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะรักษาไว้ซึ่งสถานะเดิมเท่านั้น แต่ด้วยวิธีเดียวกันนี้ยังล้มเหลวที่จะยกปัญหาสำคัญเกี่ยวกับโครงสร้างของสังคมตั้งนั้นจึงการนำไปสู่ลัทธิแห่งการปฏิบัติตามและสร้างอคติต่อการประเมินอย่างวิพากษ์วิจารณ์สังคม สื่อมวลชนที่ได้รับสปอนเซอร์จากการค้าได้หยุดกั้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทัศนคติของการวิพากษ์วิจารณ์อย่างน่าเชื่อถือที่แท้จริงเสีย

นี่ไม่ใช่ที่ที่จะขยายข้อถกเถียงนี้ต่อไป แต่ก็เพียงพอที่จะให้เห็นถึงเหตุผลที่เสนอมาสองสามข้อ และเป็นเรื่องรีบด่วนที่เดียวสำหรับเราและสังคมโลกที่สถาปนและอุดมการของเราจะต้องถูกวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจัง มหาวิทยาลัยควรจะเป็นองค์กรเบื้องต้นในการวิเคราะห์นี้ และจะต้องสร้าง “รูปแบบสถาบัน” ภายในซึ่งจะทำงานนี้ได้โดยอิสระในเวลาเดียวกัน ในสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์พิเศษเช่นนี้มีประโยชน์ที่จะนึกถึงคำพูดของ Bertrand Russell :

ปราศจากเสียซึ่งการกบฏ มนุษยชาติก็จะหยุดนิ่ง และจะแก้ความอยุติธรรมไม่ตก ดังนั้นคนที่ปฏิเสธที่จะเชื่อฟังผู้มีอำนาจในบางสถานการณ์ ก็มีบทบาทที่ขอบธรรมถ้าหากว่าการไม่เชื่อฟังของเขานั้นมีแรงจูงใจจากสังคมมากกว่าส่วนตัว

สถานการณ์ทางประวัติศาสตร์เช่นนี้แหละที่จะจำกัดความสาระของการสำรวจบทบาทของมหาวิทยาลัยและสำรวจการทำลายต่อมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

ปฏิกริยาที่มีต่อกระแสคลื่นของความเป็นป่วนของนักศึกษาทั่วโลกนั้นแตกต่างกันไป Nathan Glazer ตั้งคำถามว่า “ความรุนแรงของนักศึกษาโดยชั้นพื้นฐานแล้วเป็นตัวแทนของโลกที่คิดว่าที่จะเป็นไปได้ไม่ใช่หรือ หรือว่านักศึกษาไม่ได้ผูกพันอยู่กับทัศนะที่โบราณและโรแมนติคที่เป็นไปไม่ได้ ซึ่งขัดกับความปรารถนาและความหวังที่นักศึกษามีอยู่โดยชั้นพื้นฐาน และยิ่งไปกว่านั้นขัดกับความปรารถนาของบุคคลอื่น” Nathan Geazer เห็นด้วยกับข้อหลังมากกว่า ความรุนแรงของนักศึกษาทำให้เขานึกถึง “คนทำลายเครื่องจักร (Luddites ซึ่งหมายถึงคนงานในสมัยของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ ที่ชีวิตถูกเปลี่ยนแปลงมาจากไร่นาเข้ามาทำงานโรงงาน เมื่อทนต่อสภาพชีวิตในโรงงานอุตสาหกรรมไม่ได้ก็ทำลายเครื่องจักร ผู้แปล) มากกว่าจะเป็นนักสหพันธ์สังคมนิยมที่สร้างฐานะพลเมืองและอำนาจให้คนงาน” ในทางตรงกันข้ามลองพิจารณาคุปฏิกริยาของ Paul Ricoeur ต่อการกบฏของนักศึกษาฝรั่งเศสในเดือนพฤษภาคม ๑๙๖๘ :

“สัญญาณนั้นเห็นได้ชัด ตะวันตกได้

เข้าสู่การปฏิวัติทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นแบบของตนเองโดยเฉพาะ เป็นการปฏิวัติของสังคมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้า แม้ว่าการปฏิวัตินี้จะสะท้อนหรือยืมมาจากการปฏิวัติจีนก็ตาม นี่เป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมเพราะมีการตั้งข้อสงสัยในโลกทัศน์ ความคิดเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งเน้นโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของมนุษย์ทั้งหมด การปฏิวัตินี้โจมตีลัทธิทุนนิยมไม่เฉพาะแต่ความล้มเหลวที่จะนำมาซึ่งความยุติธรรมของสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะการที่ทุนนิยมประสบความสำเร็จมากเกินไปในการลดวงมนุษย์ให้สร้างพันธะอย่างไรมนุษยธรรม และนำไปสู่ชีวิตของคนที่เป็นเพียงจำนวนตัวเลข การปฏิวัติโจมตีระบอบราชการไม่เพียงแต่เรื่องที่ระบอบนี้เป็นภาวะและไร้ประสิทธิภาพ แต่ยังเป็นเพราะระบบได้ทำให้มนุษย์มีบทบาทเยี่ยงทาสในความสัมพันธ์กับอำนาจทั้งหมด ตลอดทั้งกับโครงสร้างและความสัมพันธ์อย่างมีที่สูงที่ต่ำซึ่งมนุษย์ได้กลายเป็นคนแปลกหน้ากันไป ในท้ายที่สุดการปฏิวัติโจมตีการทำลายล้างสังคมซึ่งเป็นเสมือนเยื่อ โรคมะเร็งที่ไม่มีจุดหมายปลายทางในการเติบโต เมื่อเผชิญกับความไร้สาระของสังคมการปฏิวัติวัฒนธรรมนี้พยายามที่จะหาทางสร้างความคิด ความคิด คำนิยม อันมีความสัมพันธ์กับจุดหมายปลายทาง งานนี้ใหญ่หลวงนัก อาจจะใช้เวลาเป็นปี ๆ เป็น

ทศวรรษหรือหนึ่งศตวรรษ”

Glaser เห็นว่ากฎนักศึกษาเป็นเสมือนคนทำลายเครื่องจักร (Luddites) ซึ่งจากบ้านเกิดเมืองนอนและหอบหบาทของตนในสังคมใหม่ที่มีความก้าวหน้าทางเทคนิคและการจัดระบบสังคมที่ซับซ้อนไม่พบ นักศึกษา “มาจากท้องไร่ท้องนาซึ่งมีฐานะจำกัดและไม่เด่นชัดในสังคมปัจจุบัน” แต่ในทางตรงข้าม Ricoeur ให้ความเห็นที่แตกต่างไปมาก คือในสังคมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าในปีต่อ ๆ ไป จะมีความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างพลังที่ศูนย์กลางของระบบทางเทคนิค ซึ่งเป็นผู้จัดการสังคมเพื่อจุดหมายปลายทางที่ไม่แน่นอนกับพลังที่แสวงหาสร้างชีวิตสังคมในระดับที่เป็นมนุษย์มากกว่าโดยพื้นฐานที่ประชาชนร่วมกันและควบคุม การตีความทั้งสองความหมายนี้ต่างก็รู้ว่าขบวนการประวัติศาสตร์ครั้งใหญ่ที่กำลังดำเนินมาถึง ทั้งสองแตกต่างกันในการตัดสินว่าตนเองคาดหวังอย่างไร (และหวังอย่างแน่นอน) ว่าจุดจบจะอยู่ที่ไหน และยังแตกต่างกันในการตีความการต่อต้านและการกบฏของนักศึกษา ทั้งสองคาดหวังว่ามหาวิทยาลัยจะเป็นศูนย์กลางของความขัดแย้ง คนมองโลกในแง่ดีอาจจะหวังว่ามหาวิทยาลัยในศูนย์กลางของลมพายุเฮอริเคน (ลมเฮอริเคนนี้ตรงศูนย์กลางจะสงบ ไม่มีควมปั่นป่วน ผู้แปล) แต่การที่จะคาดหวังว่ามหาวิทยาลัยจะยังคง

อยู่ในการโต้แย้งและปั่นป่วนอีกต่อไปจะเป็นจริงเป็นจังมากกว่า

ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเราอยู่ในท่ามกลางขบวนการทางประวัติศาสตร์ของการรวมอำนาจที่ศูนย์กลางและการรวมเข้าสู่ระบบอย่างเป็นทางการ นี่ไม่เพียงแต่ค้ำองศ์กรทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเมืองและสังคมด้วย วิกฤตการณ์ทางสถาบันรัฐสภาเป็นปรากฏการณ์ทั่วโลก ปฏิกริยานี้ไม่เพียงจะเห็นได้จากการกบฏของมหาวิทยาลัย และยังเห็นได้จากการแสวงหารูปแบบและการควบคุมองค์กรของชุมชน—ซึ่งได้กลายเป็นข่าวหน้าหนึ่งในเดือนที่แล้ว ๆ มา — และดูเหมือนจะมีการคลำทางไปสู่การควบคุมของคณงานโดยตรง และเป็นปฏิปักษ์ต่อสหพันธ์กรรมกรที่ได้กลายเป็นระบบราชการมากขึ้นทั้งยังอยู่ห่างไกลจากความสนใจประจำวันต่อคนที่บรรดาผู้นำเหล่านั้นอ้างว่าตนเป็นตัวแทน มีการเปลี่ยนแปลงแบบเดียวกันนี้ในยุโรปตะวันออก ข้าพเจ้าเชื่อว่าขบวนการนักศึกษาทั้งหมดควรจะได้รับความสำเร็จในเนื้อหาทั่วไปมากกว่านี้ มหาวิทยาลัยไม่สามารถจะแยกตัวเอง ออกจากความขัดแย้งอย่างลึกซึ้งในสังคมที่ปรากฏออกมาได้ แม้ว่าจะคาดการณ์แนวทางของความขัดแย้งนั้นไม่ออก ความผูกพันกันระหว่างมหาวิทยาลัยต่อสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เป็นข้อประกันในเรื่องนี้คงที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ที่

จริงแล้วในปีต่อๆ ไปยังจะมีข้อสงสัยจริงจังต่อสมมติฐานชั้นพื้นฐานของสังคมสมัยใหม่ว่าการพัฒนาทางเทคโนโลยีนั้นเป็นขบวนการที่พึงปรารถนาและหลีกเลี่ยงไม่ได้หรือเปล่า และด้วยข้อนี้แหละที่นักวิจารณ์บทบาทของมหาวิทยาลัยในการสร้างความรู้และเทคนิคจะนำมาใช้ เมื่อนักศึกษาในยุโรปตะวันตกตะโกนร้องประท้วงสงครามว่า “โฮ โฮ โฮจินท์” นักศึกษาเหล่านี้ไม่เพียงแต่ประท้วงสงครามเวียดนาม และการบดขยี้ผู้ยากไร้โดยคนร่ำรวยอันเป็นสัญลักษณ์ของสงครามเท่านั้น “แต่ยังเป็นปฏิกริยาต่อต้านนิยมของสังคมอุตสาหกรรม ประท้วงบทบาทที่ตนต้องเป็นผู้จัดการสังคมแบบนี้ และปฏิเสธเหตุผลที่ไม่สอดคล้องกับความหมายของความคิดธรรมใดๆ ซึ่งได้แปรไปสู่การปฏิบัติในแง่ที่ความรู้รักษาไว้ซึ่งอภิสิทธิ์และระเบียบแบบแผนที่ไม่ต้องกับความต้องการของมนุษย์ นี่เป็นสิ่งที่นักศึกษามองเห็นและก็เที่ยงตรงกับมันมาก ขบวนการนักศึกษาอเมริกันก็ลอกเลียนบางส่วนนี้มาด้วยความวิตกกังวลแบบเดียวกัน

มหาวิทยาลัยเป็นเป้าที่ชอบธรรมของการประท้วงในหลายด้าน ภาพที่นักวิจารณ์ เช่น James Ridgeway เสนอไว้อย่างไม่เอาใจนั้นอาจจะเลยเถิดไป แต่ก็เป็นการจริงในชั้นมูลฐานและก่อความกังวลให้กับนักศึกษา

ผู้จริงจัง การยอมรับลักษณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยทำให้เกิดความขยะแย้งและเกิดการปฏิบัติการรุนแรง อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ถูกนำขึ้นมาอาจแก้ไม่ได้ในขอบเขตของมหาวิทยาลัยเอง พิจารณาเป็นตัวอย่างเช่น เรื่องข้อตกลงทำวิจัยกับรัฐบาล ทั้งอุดมการเสรีนิยมคลาสสิกและทั้งมาร์กซ์กล่าวไว้ว่า “ทั้งรัฐบาลและศาสนาควรถูกกันออกจากการมีอิทธิพลเหนือโรงเรียน” ในอีกประการหนึ่ง มีข้อสงสัยได้น้อยว่าข้อตกลงทำวิจัยให้รัฐบาลเป็นการหาเงินช่วยโดยอ้อมต่องบประมาณวงวิชาการ เป็นการสนับสนุนงานวิจัยของอาจารย์ ซึ่งไม่อย่างนั้นแล้วมหาวิทยาลัยต้องสนับสนุนเอง เป็นไปได้ที่การเลือกหัวข้อวิจัยเช่นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ จะอยู่ภายใต้อิทธิพลของแหล่งที่มาของเงินทุนเพียงเล็กน้อย เป็นที่น่าสงสัยยิ่งว่าการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์จะดำเนินไปในระดับสมควรถ้าปราศจากการสนับสนุนแบบนี้ นอกจากนี้ นักศึกษาหัวรุนแรงอาจถามตนเองว่า ทำไมความสนับสนุนจากกระทรวงกลาโหมจึงนำรังเกียจมากกว่าความสนับสนุนจากสถาบันนายทุน – โดยบังปลาย – มาจากผลกำไรที่มาจากการกดขี่ชู้ครีต – หรือความสนับสนุนจากเงินช่วยเหลือไม่ต้องเสียภาษี ซึ่งก็เป็นการเก็บภาษีมาจากคนจนเพื่อสนับสนุนการศึกษาและอภิสิทธิ์ชน เป็นไปไม่ได้ที่จะหนีจากความ

จริงที่ว่ามหาวิทยาลัยเป็นสถาบันกาฝากในบั้นปลายโดยมองจากทัศนคติทางเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยไม่สามารถจะปลดปล่อยตัวจากความอยู่ติธรรมของสังคมที่ตนอยู่ได้ ในขณะที่เกี่ยวกับการที่มหาวิทยาลัยอยู่ในฐานะสถาบันอิสระโดยเปรียบเทียบแล้วก็ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้นโดยส่วนรวม ตัวอย่างเช่นเมื่อวุฒิสมาชิกฟูลไบรท์วิจารณ์ว่ามหาวิทยาลัยได้ “ทรยศต่อความเชื่อมั่นของมหาชน” โดยการเอาตัวไปผูกพันกับกลุ่มทหารและการอุตสาหกรรม แทนที่จะทำตนเป็นสถาบันวิพากษ์วิจารณ์ โดยอิสระนั้น วุฒิสมาชิกก็แสดงถึงค่านิยมที่ยินยอมให้มหาวิทยาลัยมีบทบาทเป็นสถาบันอิสระและทำเช่นนั้นได้ เป็นไปได้ที่วาค่านิยมนี้จะได้รับความเสียหายจากความปั่นป่วนภายในประเทศ อันเป็นผลมาจากลัทธิทหารอเมริกัน เป็นการโง่ที่ยังจะตาบอดต่ออันตรายเช่นนั้น

มรดกอันหนึ่งของลัทธิเสรีนิยมคลาสสิกที่จะต้องต่อสู้รักษาไว้โดยไม่รู้จักทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย คือ พันธะแห่ง “ตลาดของความคิดอิสระ” โดยทั่วไปพันธะนี้เป็นเพียงคำพูด แต่งานที่ต้องทำคือการขยายเสรีภาพที่มีอยู่ มิใช่ไปจำกัดมันเสีย และนี่ไม่ใช่งานเล็กๆ นักศึกษาถูกต้องที่ถามว่าทำไมอาจารย์ได้รับอนุญาตให้เข้าช่วยลัทธิผลิตอาวุธหรืองานต่อต้านการก่อการร้าย นักศึกษาได้ชี้

ให้เห็นอย่างเป็นธรรมว่า เป็นเรื่องไร้เหตุผลที่จะอ้างว่าเป็นพันธะที่ทำโดยอิสระ การได้เงินทุน อานาจและอิทธิพลนั้นเปิดให้กับผู้ที่ทำงานเช่นนี้ แต่ไม่เปิดสำหรับคนที่ยินดีจะศึกษาการที่กองโจรติดอาวุธเล็กต่อผู้ซัดศึกที่มีเทคโนโลยีเหนือกว่าอย่างสิ้นเหลือ มหาวิทยาลัยเป็น “กลาง” อย่างแท้จริงและ “ปลอดจากค่านิยม” หรือ ดังที่กล่าวมาแล้วว่างานชนิดหนึ่งก็น่าจะได้รับความสนับสนุนเท่ากับงานอีกชนิดหนึ่ง ข้อโต้แย้งนี้ถูกต้องยิ่ง แต่ก็ไม่ได้เปลี่ยนข้อเท็จจริงที่ว่าพันธะนั้นได้รับการปฏิบัติอย่างกระตือรือร้นและด้วยความเชื่อว่าเป็นสิ่งถูกต้อง เมื่อใดที่หลักการประกาศว่าการบังคับเป็นสิ่งชอบธรรมในค่านิยม ก็เป็นเรื่องแน่ชัดว่าจะถูกใช้ต่อต้านผู้ใด และหลักการแห่งความชอบธรรมในการบังคับจะทำลายมหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นสถาบันที่จริงจัง จะทำลายค่านิยมของมหาวิทยาลัยในสังคมอิสระ สิ่งนี้จะต้องเป็นที่ยอมรับแม้จะปฏิเสธความจริงไม่ได้ว่าเสรีภาพในอุดมการที่แท้จริงยังอยู่ห่างไกล

ในบางประการ ปัญหาเฉพาะเรื่องกระทรวงกลาโหมให้ทุนวิจัยนั้นเป็นเรื่องเข้าใจผิดได้ การวิจัยด้านสงครามเคมีและเชื้อโรคหรือต่อต้านการก่อการร้ายก็เป็นเรื่องแบบเดียวกันถ้าได้รับเงินจากสถาบันสุขภาพแห่งชาติหรือสภาวิจัยสังคมศาสตร์ เหมือนดังที่งาน

ทางพลังฟิสิกส์ชั้นสูงก็ไม่ใช่เป็นเรื่องเสียหายถ้าได้รับเงินทุนจากกระทรวงกลาโหม ปัญหาสำคัญอยู่ที่ลักษณะของงานและการใช้ผลงานนั้น ไม่ใช่ปัญหาของแหล่งราชการที่เป็นที่มาของเงินทุน ประการหลังนี้มีความสำคัญไม่น้อย ดังที่เคยเป็นมาอาจจะเถียงได้ว่าเพนตากอนได้รับความนิยมนับถือและได้อำนาจด้วยการให้ความสนับสนุนงานวิจัยอย่างจริงจังนี้ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นอาการใช้ของโศกนาฏกรรมที่แท้จริงสำหรับสังคมอเมริกันทั้งหมดคือการสร้างระบบทหารในสังคมอเมริกาซึ่งดำเนินมาและอาจเปลี่ยนกลับไม่ได้ แต่ในกรณีเฉพาะของมหาวิทยาลัยข้อพิพาทนี้ดูเหมือนเป็นเรื่องนอกเหนือสำหรับข้าพเจ้า ในความเห็นของข้าพเจ้านั้นอีกด้านหนึ่งของประเด็นก็คือ ปัญหาที่มหาวิทยาลัยเป็นฐานของการวิจัยทางทหาร ซึ่งที่จริงคนเวียตนามคงจะแค้นเพียงเล็กน้อยว่าเทคโนโลยีของการต่อต้านการก่อการร้ายที่ใช้ทำลายและกดขี่พวกเขาเหล่านั้นได้รับการพัฒนาในห้องโถงของมหาวิทยาลัยหรือในห้องส่วนตัวรอบนอกมหาวิทยาลัย และเหยื่อของการแข่งขันทางอาวุธไม่รู้จบนี้—เหยื่อของการใช้ทรัพยากร วัตถุ และมีญอย่างสูญเปล่าในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งต้องการใช้สำหรับอย่างอื่นอย่างมาก หรือเหยื่อของความหายนะทำลายล้างหมดในอนาคต—ก็เป็นประโยชน์เพียงเล็กน้อยของคนโศคร้ายเหล่านี้ที่จะ

รู้ว่าชะตากรรมของตนถูกตัดสินโดยกระทรวงแห่งความตายในมหาวิทยาลัยหรือในลอสแอนเจลิสหรือในฟอรัลติฟริกที่ห่างไปอีกหลายร้อยไมล์ การย้ายงานเช่นนี้ออกจากมหาวิทยาลัยไม่มีความหมายทางสังคม ที่จริงแล้วอาจจะเป็นการถอยหลังด้วยซ้ำ อาจจะเถียงได้ว่าทราบเท่าที่งานเช่นนี้ยังมีอยู่ ก็อาจจะเป็นที่น่าพอใจให้ทำกันในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นเป้าของกิจกรรมนักศึกษาและการประท้วง ซึ่งไม่เพียงแต่จะขัดขวางงานเช่นนี้ แต่ยังจะช่วยให้ประชาชนตื่นตัวขึ้นด้วย

ในทัศนะของข้าพเจ้า สัญญาณที่เป็นความหวังที่สุดคือความวิตกของนักศึกษาที่มีต่อปัญหาการใช้งานวิจัยมากขึ้น คงจะมีเพียงไม่กี่คนในปัจจุบันที่จะเห็นด้วยกับข้อตัดสินของ Edward Teller ว่า “เราจำต้องเชื่อในขอบเขตการทางสังคมของเรา” ในการใช้ประโยชน์ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีให้มากที่สุดและ “ต้องไม่ถูกคัดค้านด้วยข้อโต้แย้งเกี่ยวกับผลที่ตามมาหรือค่าใช้จ่ายที่เสียไป” คำถามเรื่องการใช้เทคโนโลยีนี้มีอยู่หลายด้านคือเกี่ยวกับคำตัดสินทางประวัติศาสตร์และการเมืองที่ซับซ้อนเท่าๆ กับประเด็นทางเทคนิคที่ควรแล้วสิ่งเหล่านี้ควรจะเผชิญหน้ากับนักศึกษาในเวลาของชีวิตที่เขาเป็นอิสระจากความกดดันภายนอกมากกว่า เป็นอิสระที่จะตรวจสอบมิติต่างๆ ของปัญหาและได้รับการสนับสนุน

สนุนจากชุมชนที่วิตกในสิ่งเดียวกัน มากกว่าตอนที่อยู่โดดเดี่ยวในตลาดของงานที่แข่งขันกัน ด้วยเหตุนี้ปัญหาของมหาวิทยาลัยที่เป็นฐานรองการวิจัยจึงยุ่งยากซับซ้อนต่อข้าพเจ้า

คนที่เชื่อว่าความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรุนแรงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมเรานั้น กำลังเผชิญกับฐานะลำบากเมื่อเขาต้องคิดถึงการปฏิรูปมหาวิทยาลัย เขาต้องการให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอิสระ และต้องการให้ปัจเจกชนในมหาวิทยาลัย ใช้อิสรภาพนี้ในทางอารยะ เขาเห็นว่ามหาวิทยาลัยหรือพูดให้ชัดกว่านั้น คือบรรดาสมาชิกของมหาวิทยาลัย ถูกจับเรียงแถวเพื่อรับใช้เทคนิคทางสงคราม และว่ามหาวิทยาลัยมักทำหน้าที่ในทางที่ฝังลึกอยู่กับอภิสิทธิ์และสนับสนุนการกดขี่ ข้อสังเกตนี้เห็นได้ว่าถูกต้องยิ่ง แต่เป็นการง่ายที่จะเข้าใจผิดอย่างมาก เป็นเรื่องหลอกหลวงที่จะอ้างเหมือนที่หลายคนกำลังอ้างในปัจจุบันว่า มหาวิทยาลัยตั้งอยู่เพียงเพื่อจัดทำส่งคนส่งให้ระบบบริษัท หรือว่ามหาวิทยาลัย (และสังคม) ไม่ยอมรับงานที่มีความหมายใด ๆ หรือว่ามหาวิทยาลัยเพียงรับใช้ที่จะบังคับและ “เปิดช่อง” ให้นักศึกษาเข้าสู่วิถีชีวิตสังคมและอุดมการที่เป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้ว จริงอยู่ที่ความเย้ายวนจะทำให้เลือกเดินไปในทิศทางนั้นโดยทั่วไปแล้วลักษณะของชีวิตมหาวิทยาลัยเป็นข้อสับประมาทนักศึกษาที่จริงจังจำนวน

มากอย่างแน่ชัด สิ่งนี้ไม่ได้เกิดจากการควบคุมของสภามหาวิทยาลัย ไม่ได้เกิดจากข้อตกลงทางการป้องกัน ไม่ได้เกิดจากการตัดสินใจทางบริหาร แต่เกิดจากทางเลือกที่ค่อนข้างอิสระของอาจารย์และนักศึกษาเอง นั่นคือปัญหายุ่งยากที่กล่าวมาข้างต้น “การปรับปรุงโครงสร้างของมหาวิทยาลัย” ยากที่จะเป็นผลในการขจัดลักษณะต่างๆ ของสถาบันที่ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ของนักศึกษา ที่จริงแล้วข้อเสนอปรับปรุงที่สำคัญ ๆ ที่ข้าพเจ้าทราบนั้น ข้าพเจ้าสงสัยว่าน่าจะเกิดผลตรงกันข้าม กล่าวคือ อาจจะเป็นประชาธิปไตยบนแผ่นกระดาษ แต่จะจำกัดอิสรภาพของปัจเจกชนที่อยู่ในสถาบันที่มีการกระจายอำนาจอย่างสูงและหลวมในค่านิยมโครงสร้างของการตัดสินใจและการบริหาร ฉะนั้นก็ตอบสนองต่อความปรารถนาของสมาชิกมหาวิทยาลัย

เป็นไปได้ที่จะคิดปฏิรูปที่สำคัญๆอย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าสงสัยว่าการปฏิรูปนั้นจะมีผลเพียงเล็กน้อยต่อวิธีการและบทบาทของมหาวิทยาลัย ปัญหาที่แท้จริงเป็นปัญหาลึกซึ้งกว่านั้น คือการเปลี่ยนทางเลือกและเปลี่ยนพันธะส่วนบุคคลของปัจเจกชนที่ประกอบเป็นมหาวิทยาลัย ที่เป็นเรื่องยากกว่าการปรับปรุงโครงสร้างทางการ และคงจะไม่ถูกกระทบกระเทือนจากการปรับปรุงโครงสร้างอย่างจริงจังใดๆ

ข้าพเจ้าเชื่อว่าทัศนะของแถลงการณ์

Port Huron ในปี ๑๙๖๒ ซึ่งเป็นเอกสารก่อตั้ง Students for Democratic Society นั้น ตรงประเด็นยิ่ง คือ

มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ในฐานะที่มั่นคงมีอิทธิพลในสังคม บทบาทการศึกษาของมหาวิทยาลัยนั้นขาดเสียมิได้ และมหาวิทยาลัยเป็นสถาบันสำคัญในการสร้างทัศนคติทางสังคมโดยอัตโนมัติ ในโลกที่ยุ้งยากอย่างเหลือเชื่อนี้ มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันศูนย์กลางของการจัดสรร ประเมินและถ่ายทอดความรู้ . . . ความเกี่ยวข้องกับสังคม การเข้าถึงวิชาความรู้ และความเปิดเผยภายใน สิ่งเหล่านี้รวมกันทำให้มหาวิทยาลัยเป็นฐานที่เป็นไปได้และเป็นหน่วยของขบวนการในการเปลี่ยนแปลงสังคม

ในมาตรการกว้าง ๆ ซ้ายใหม่ใดก็ตามในอเมริกาจะต้องเป็นซ้ายที่มีทักษะทางปัญญาอย่างแท้จริง ผู้กุมคตสุขุม แน่วแน่ ซื่อตรง และเป็นเครื่องสะท้อนของตัวจักรทำงาน มหาวิทยาลัยพึงอนุญาตให้ชีวิตการเมืองเป็นส่วนประกอบของวิชาการและการปฏิบัติที่ประกอบขึ้นด้วยเหตุผล

ในทัศนะของข้าพเจ้า การปฏิรูปมหาวิทยาลัยควรทำไปในเป้าหมายดังต่อไปนี้คือ ไม่ใช่การสร้างข้อบังคับ แต่ไปสู่การลดหย่อน

ข้อบังคับ ไม่ใช่เพื่อบังคับงานที่ครอบงำอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งโดยส่วนตัวข้าพเจ้ารังเกียจ แต่ไปสู่การเปิดทางเลือกต่าง ๆ ข้าพเจ้าคิดว่านี่เป็นสิ่งทำได้ถึงแม้ว่าจะต้องมีพันธะทางปัญญาอย่างสูงซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นส่วนที่ขาดในหมู่ของผู้ที่วิตกกอยู่กับ การปฏิรูปมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยควรจะทดแทนปัจจัยต่างๆ ที่ถูกบิดเบือนโดยข้อแม้ของสังคมภายนอก ซึ่งสะท้อนให้เห็นการแจกแจงอำนาจในสังคมนอกมหาวิทยาลัย ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นเรื่องขัดข้องในตัวของมันเอง และโดยกระแสของงานอาชีพมักจะมีแนวโน้มไปในการศึกษาเพื่อไปสู่ปัญหาที่จะจัดการได้ด้วยเทคนิคที่มีอยู่ และเป็นการห่างไกลจากปัญหาที่ต้องการความเข้าใจใหม่ ๆ มหาวิทยาลัยควรเป็นศูนย์กลางของการตรวจสอบสังคมอย่างจริงจัง เพราะมหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางของสิ่งซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า "ตรวจสอบอย่างจริงจัง" ในด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์อยู่แล้ว ควรที่จะลดหย่อน "แบบสถาบัน" ของมหาวิทยาลัยต่อไปอีกเพื่อปล่อยให้ความแตกต่างของงานมากมาย และเพื่อการศึกษาการทดลอง และควรจัดให้มีสำนักของปัญญาชนอิสระ นักวิจารณ์สังคมเพื่อความคิดที่รุนแรงและท้าทาย อันเป็นที่ต้องการยิ่งถ้าเราจะหนีจากความจริงที่น่าเบื่อหน่าย และคุกคามครอบครองเราอยู่ สิ่งกีดขวางอันแรกต่อการพัฒนานี้มิใช่ความไม่ตั้งใจทำ

งานของนักบริหารหรือความดีอันของสภามหาวิทยาลัย แต่เป็นความไม่ตั้งใจของนักศึกษาที่จะทำงานยากๆ และจริงจังตามที่ถูกระบุไว้ และเป็นความหวาดกลัวของอาจารย์ที่ว่าความมั่นคงและอำนาจของตนตลอดจนโครงสร้างของงานอาชีพจะถูกคุกคาม

ข้าพเจ้าคิดว่านั่นเป็นสิ่งที่คิดขวางที่แท้จริงของการปฏิรูป และการสรรค์สร้างมหาวิทยาลัยดังที่เป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน แม้ว่าสิ่งที่คิดขวางใหม่ๆ อาจเกิดขึ้นมาอีกหลังจากที่เราเอาชนะสิ่งเก่าได้ก็ตาม สิ่งเหล่านั้นเป็นปัญหาเบื้องต้นที่ควรเป็นแรงจูงใจและวางแผนในการเปลี่ยนแปลงมหาวิทยาลัย โดยทั่วไปข้าพเจ้าคิดว่าสิ่งที่เรียกว่าซ้ายใหม่นั้นมีภาระทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และข้าพเจ้าคิดว่า

นี่เป็นภาระที่คล่องจงกับแถลงการณ์ที่ Port Huron ที่กล่าวถึงความจำเป็นสำหรับ “ซ้ายที่มีทักษะทางปัญญาอย่างแท้จริง ผู้มีทัศนคติที่แน่วแน่ชัดเจน และเป็นเครื่องสะท้อนของตัวจักรทำงาน” ผูกพันกับชีวิตการเมืองซึ่ง “การปฏิบัติประกอบขึ้นด้วยเหตุผล”

นี่คือเป้าหมายที่อาจถูกลืมโดยง่ายในท่ามกลางความร้อนแรงของความขัดแย้ง แต่ก็ยังคงเป็นเป้าหมายที่มีเหตุผลและเราก็เพียงแต่หวังว่าเป้าหมายนี้คงจะถูกปลุกขึ้นมาเรื่อยๆ เพื่อเป็นแนวทางของการปฏิบัติที่แน่นอน

ชาณวิทย์ เกษตรศิริ แปลจาก Noam Chomsky, "The Function of the University in a Time of Crisis" *For Reasons of State*, Fontana: 1973

กำหนดออกเร็ว ๆ นี้

จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นปัจจุบัน

เสน่ห์ จามริก แปล

(ไทยวัฒนาพานิชจัดพิมพ์)

ทหารและการพัฒนา ในประเทศไทย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงลักษณะบางประการของรัฐบาลทหาร และบทบาทของรัฐบาลทหารในการพัฒนาประเทศ โดยใช้ประเทศไทยเป็นกรณีศึกษา และเน้นศึกษารัฐบาลทหารชุดจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๕๘ - ๑๙๖๘ เป็นสำคัญ

ลักษณะบางประการของรัฐบาลทหาร

จากการศึกษาประสบการณ์ของประเทศไทยทั้งภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหาร และรัฐบาลพลเรือนนั้น ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลทหารชุดต่างๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๓๒ เป็นต้นมา ล้วนมีวิธีการที่คล้ายคลึงกันทั้งในด้านการเข้าครอบครองอำนาจทางการเมือง และการขยายขอบเขตของอำนาจดังนี้ คือ

๑) ฝ่ายทหารจะก่อการปฏิวัติรัฐประหารเพื่อล้มล้างรัฐบาลพลเรือนซึ่งมีอำนาจถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ เช่น การรัฐประหารในปี ๑๙๓๒, ๑๙๓๓ และ ๑๙๔๗ หรือก่อการปฏิวัติเพื่อล้มล้างรัฐบาลทหารด้วยกันเอง เช่น

ในปี ๑๙๔๙, ๑๙๕๑ และ ๑๙๕๗ หลังจากการปฏิวัติฝ่ายทหารก็เริ่มเข้าครอบครองอำนาจทางการเมืองโดยเข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ ในคณะรัฐบาลแทนที่ฝ่ายพลเรือน หรือแต่งตั้งนักการเมืองฝ่ายพลเรือนที่ยอมอยู่ใต้อิทธิพลของฝ่ายตนให้เข้ามาร่วมในคณะรัฐบาลด้วย

เนื่องจากผู้ก่อการปฏิวัติบางคน (เช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปี ๑๙๔๗) สามารถอ้างว่าประชาชนซึ่งกำลังต้องการความเปลี่ยนแปลงสนับสนุนให้ทหารเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองโดยวิถีทางที่ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ จึงทำให้นักการเมืองฝ่ายพลเรือนบางคนหวาดกลัวต่อการแทรกแซงของฝ่ายทหาร จึงเท่ากับเป็นการจำกัดการดำเนินนโยบายบางประการของรัฐบาลพลเรือนไปในตัว

๒) ภายหลังจากการปฏิวัติ นายทหารชั้นผู้ใหญ่จะเข้ารับตำแหน่งสูงสุดและตำแหน่งสำคัญๆ ในคณะรัฐบาล เช่น ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมา ทหารได้เคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยต่างๆ รวม

ถึง ๓๕ ปี และตลอดสมัยการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ และจอมพลถนอม ทหารก็เข้าควบคุมตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมและมหาดไทยอีกด้วย

แต่รัฐบาลทหารในประเทศไทยต่างกับในประเทศพม่าในแง่ที่ว่า ทหารมิได้เข้ามาปกครองประเทศแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ทหารเป็นส่วนประกอบส่วนน้อยของคณะรัฐบาลเท่านั้น ตำแหน่งส่วนใหญ่ในรัฐบาลยังเป็นของฝ่ายพลเรือน เช่นในช่วงปี ๑๙๓๒-๑๙๕๘ ทหารเข้าดำรงตำแหน่งการเมือง ๘๔ ตำแหน่ง ในจำนวนทั้งหมด ๒๓๗ ตำแหน่ง ทหารและตำรวจรวมมีตำแหน่งในคณะรัฐบาลเพียง ๓๓-๔๒% เท่านั้น นับวันฝ่ายพลเรือนก็มีสิทธิ์มีเสียงในรัฐบาลมากยิ่งขึ้น และความเกี่ยวพันระหว่างผู้นำฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนก็เพิ่มขึ้น ผู้นำสำคัญๆ ในคณะรัฐบาล เช่น จอมพลถนอมและพลเอกประภาส มีตำแหน่งหน้าที่ทางทหารและทางการเมืองในลักษณะที่เกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ได้

๓) รัฐบาลทหารจะเข้าไปร่วมด้วยหรือครอบงำในระบบข้าราชการพลเรือนระดับสูง แต่อย่างไรก็ดี ในกรณีประเทศไทยนั้น ฝ่ายทหารมักจะไม่ค่อยมีโอกาสเข้าไปก้าวำงายงานหรือไปเรียกความอุปถัมภ์ค้ำจุนจากระบบข้าราชการพลเรือน ข้าราชการทหารต้องแข่งขันกับข้าราชการพลเรือนอย่าง

หนัก เช่น จะเห็นได้ว่าในปี ๑๙๕๘ นั้นในจำนวนตำแหน่งข้าราชการชั้นพิเศษทั้งหมด ๓๐๐ ตำแหน่งมีทหารที่คิดชั้นนี้เพียง ๒๐ คน และในปี ๑๙๖๕ มีข้าราชการทหารเพียง ๒-๓ คนที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในระบบราชการพลเรือน ยกเว้นในกรมตำรวจ ในสำนักนายกรัฐมนตรีกกระทรวงคมนาคม และกระทรวงกลาโหมเท่านั้น ที่อาจมีทหารเข้าไปทำหน้าที่ของฝ่ายพลเรือน

ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของรัฐบาลทหารในประเทศไทย ซึ่งแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์ ก็คือฝ่ายทหารแทบจะไม่มีอำนาจในการปกครองส่วนท้องถิ่น แม้ว่านายทหารบางคนจะถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ในระดับอำเภอแล้วงานบริหารต่างๆ เป็นหน้าที่ของข้าราชการพลเรือน ยกเว้นงานของปลัดอำเภอฝ่ายป้องกันเท่านั้น

๔) เนื่องจากรัฐบาลทหารมักจะไม่ว่างใจนักการเมืองฝ่ายพลเรือนและไม่มีความออกนอกคก้นต่อความแตกแยกอันอาจเกิดจากการเมืองระบบพรรคและระบบรัฐสภา ดังนั้นรัฐบาลทหารจะเริ่มสร้างความอ่อนแอให้แก่ระบบการเมือง โดยเข้าครอบงำหรือกำจักระบบพรรคการเมือง การเลือกตั้งและรัฐสภา เช่น เมื่อจอมพลสฤษดิ์เข้ายึดอำนาจก็ประกาศยกเลิกพรรคการเมืองและการเลือก

ตั้งและล้มรัฐสภาทันที พร้อมกับจัดตั้งสภา
ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ซึ่งประกอบด้วยกรรมการ
ที่เป็นนายทหารและตำรวจในจำนวนถึง ๗๔%
หลังจากได้ปล่อยให้มีการร่างรัฐธรรมนูญเป็น
เวลานานถึง ๑๐ ปี จึงได้ยอมให้มีการเลือกตั้ง
เทศบาลและเลือกตั้งทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่า
ฝ่ายค้านจะได้รับเลือกตั้งอย่างมากในเขตนคร
หลวงกรุงเทพธนบุรี แต่พรรครัฐบาล
ร่วมกับพรรคอิสระก็สามารถคุมเสียงข้างมาก
ในสภาล่างและระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
ไทยก็ยังไม่มีความก้าวหน้าได้ ตราบใดที่มี
วุฒิสภาที่มาจากแต่งตั้ง มีฝ่ายบริหารที่มี
อำนาจมาก มีพรรคการเมืองที่ถูกควบคุม
และมีฝ่ายทหารคอยคุมเชิงต่อการปฏิบัติการ
อย่างอิสระเสรีจนเกินไปของฝ่ายรัฐสภา

๕) การขยายขอบเขตอำนาจของ
รัฐบาลทหารจะดำเนินต่อไปโดยที่รัฐบาลเข้าไป
เกี่ยวข้องกับวงการศึกษาและในขบวนการ
ถ่ายทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมและค่านิยม
ของชาติให้แก่ประชาชน (Socializing Process)
ในกรณีประเทศไทยนั้น รัฐบาลทหารชุดต่างๆ
ยกเว้นชุดของหลวงพิบูลสงคราม (ในสมัยที่
หนึ่ง) มักจะไม่สนใจเรื่องการส่งเสริมอุดม
การทางการเมืองนัก แต่จะให้ความสำคัญใน
เรื่องคุณค่านิยมดั้งเดิม เช่น การธำรงรักษา
ไว้ซึ่งสถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์ และ
ชาติไทย และการยกย่องลัทธิ คอมมิวนิสต์

เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดี เราไม่อาจกล่าวได้
อย่างเต็มที่นักว่า รัฐบาลถนอม กิตติขจร มี
ได้สนใจในเรื่องการถ่ายทอดและอบรมประชา
ชนตามคุณค่านิยมของรัฐบาลทหาร ทั้งนี้
เพราะรัฐบาลได้แต่งตั้งให้นายทหารมาดำรง
ตำแหน่งรัฐมนตรีการศึกษาเกือบตลอดช่วง
ทศวรรษ ๑๙๕๐ และต่อมาในทศวรรษ ๑๙๖๐
รัฐบาลก็โอนการศึกษาาระดับชั้นประถมให้เข้า
มาอยู่ภายใต้การควบคุมของกระทรวงมหาด
ไทย ซึ่งมีพลเอกประภาส จารุเสถียร เป็น
รัฐมนตรีอยู่ นอกจากนั้นฝ่ายทหารยังสามารถ
เข้าไปครอบงำในด้านการสื่อสารคมนาคมด้วย
แต่กระทรวงดังกล่าวมิได้ดำเนินงานอย่างแข็ง
ขันนัก และมักจะสนใจเรื่องการปราบปราม
ป้องกันลัทธิหรืออุดมการณ์ใดๆ ที่คิดว่าจะเป็น
ภัยต่อภาวะสังคมเดิมมากกว่าเรื่องการถ่ายทอด
อุดมการณ์หรือนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล

๖) ฝ่ายทหารจะขยายอำนาจเข้าไป
ควบคุมระบบเศรษฐกิจของชาติ โดยเข้าไป
ดำเนินการด้านต่างๆ ดังนี้คือ

ก. ควบคุมรับผิดชอบในเครื่องมือ
การผลิตขั้นมูลฐาน

ข. เข้าร่วมในคณะกรรมการบริหาร
งานรัฐวิสาหกิจต่างๆ ในกรณีประเทศไทยนั้น
มีนายทหารที่เป็นกรรมการร่วมกับบรรดาข้า
ราชการประจำในรัฐวิสาหกิจต่างๆ ไม่ต่ำกว่า

๑๔๐ แห่ง

ก. รัฐบาลทหารจะสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการลงทุนของเอกชน เช่น รัฐบาลสตฤษดิ์ และถนอม ได้ให้การพิทักษ์คุ้มครองกันและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ลงทุนทั้งภายในประเทศและผู้ลงทุนต่างชาติ เพื่อหวังผลตอบแทนในบางโอกาส

ง. เช่นเดียวกับในประเทศลาว อินโดนีเซีย และเวียดนาม นายทหารและข้าราชการพลเรือนบางพวกในประเทศไทยก็มีฐานะเป็นผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจ (entrepreneur) ด้วย พวกนี้จะใช้ตำแหน่งหน้าที่ราชการให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินธุรกิจส่วนตัวร่วมกับพ่อค้าคนจีน โดยทำตัวเป็นผู้สนับสนุนให้คำแนะนำและอุปถัมภ์คุ้มครองกันพวกพ่อค้า ตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดก็คือ จอมพลสฤษดิ์ ซึ่งดำเนินธุรกิจร่ำรวยจนมีทรัพย์สินสมบัติเป็นมรดกทิ้งไว้เกินกว่า ๑๐๐ ล้านดอลลาร์ รวมทั้งภริยาและอนุภริยามากกว่า ๑๐๐ คนอีกด้วย

จ. รัฐบาลทหารจะเข้าดำเนินโครงการการปฏิบัติการพลเรือน (Civic Action Programs) โดยเฉพาะในบริเวณที่มีผู้ก่อการร้ายชุกชุม

ฉ. ฝ่ายทหารมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญในการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดิน เพราะทหารได้รับงบประมาณในจำนวนมากถึง ๑๕-๒๐% เพื่อนำไปเลี้ยงกองทัพขนาด ๑๔๑,๕๐๐

คนและเพื่อใช้ในการป้องกันประเทศ

ก่อนที่จะศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของทหารในการพัฒนาประเทศ ผู้เขียนได้กล่าวถึง *ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม (Economic and Social Growth) ของประเทศไทยในทศวรรษ ๑๙๖๐* ก่อน ซึ่งในการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้เขียนต้องประสบความยากลำบาก ๒ ประการ คือ

๑) ความลำบากในการหาตัวเลขสถิติที่ถูกต้องน่าเชื่อถือได้ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการผลิตและรายได้ตามเขตชนบทและความลำบากในการหาตัวเลขสถิติประจำปีต่างๆ ที่ผ่านมามาเพื่อนำมาเปรียบเทียบกัน

๒) การเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจในสมัยก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นทำได้ยาก เพราะมีเหตุการณ์ต่างๆ และพลังผลักดันจากภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกก่อนปี ๑๙๓๒ ภาวะฉุกเฉินทางเศรษฐกิจอันเป็นผลจากสงครามโลกครั้งที่สอง และการแทรกแซงทางการเมืองอย่างมากมายของฝ่ายทหารในช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐ เป็นต้น

ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงปี ๑๙๕๘ - ๑๙๖๘ ซึ่งเป็นสมัยของรัฐบาลสฤษดิ์และถนอม โดยให้พิจารณาจากการเพิ่มพูนในผลผลิตของชาติ (GNP) ทั้งในด้านเกษตร อุตสาหกรรม และ

งานบริการด้านต่าง ๆ ในอัตรา ๖% ก่อนปี ๑๙๖๓ และในอัตรา ๗.๘% หลังปี ๑๙๖๓ โดยที่ผลผลิตทางเกษตรกรรมเพิ่มขึ้นถึงเท่าตัว นอกจากนั้นฐานะทางการเงินของประเทศก็กระเตื้องขึ้นเป็นอย่างมาก โดยที่ประเทศไทยเริ่มได้เปรียบในดุลย์การเงิน และมีทองคำเป็นเงินทุนสำรองสำหรับการแลกเปลี่ยนในอัตราถึง ๘๘๐ ล้านดอลลาร์ในปี ๑๙๖๘ ส่วนดุลย์การค้าก็ดีขึ้นด้วย โดยเฉพาะด้านการส่งสินค้าออกซึ่งเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว และรายจ่ายของรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็น ๓ เท่าตัวของรายจ่ายในปี ๑๙๕๘

ดัชนีอื่น ๆ ที่แสดงถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงนี้ก็คือ การขยายตัวอย่างกว้างขวางของระบบขนส่งสื่อสารคมนาคม ระบบการศึกษา และการสาธารณสุข ด้วยความร่วมมือจากองค์การ เอ.ไอ.ดี (AID) รัฐบาลได้ตัดถนนใหม่ ๆ เข้าไปตามจังหวัด อำเภอและหมู่บ้านต่าง ๆ และวางแผนที่จะขยายการคมนาคมให้ทั่วถึงทั้งประเทศ การติดต่อสื่อสารก็ขยายไปอย่างกว้างขวางเช่นกัน จนทำให้ ๓๒% ของประชาชนในภาคอีสาน และ ๖๗.๘% ในเมืองใหญ่มีวิทยุรับฟังข่าวคราว ซึ่งย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้นำไทยด้วย

ในด้านการศึกษานั้น อัตราผู้รู้หนังสือเพิ่มขึ้นจาก ๕๐-๕๕% ในกลางทศวรรษ ๑๙๕๐

เป็น ๗๐% ซึ่งนับว่าสูงสุดในภูมิภาคเอเชียใต้ และเอเชียอาคเนย์ และมหาวิทยาลัยใหม่ ๆ ถูกสร้างขึ้นตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่อย่างไรก็ดี จำนวนนักเรียนในวัยเรียนลดน้อยลงจาก ๕๘% ในปี ๑๙๖๐ เป็น ๔๘% ในปี ๑๙๖๗ ตามชนบทนั้นมีเด็กจำนวนน้อยที่ศึกษาครบ ๘ ปี และเฉพาะคนในเมืองหลวงเท่านั้นที่มักจะศึกษาต่อไปในชั้นสูง

รัฐบาลทหารได้ปรับปรุงงานด้านสาธารณสุข โดยขยายการประปา เพิ่มหน่วยรักษาพยาบาล แจกจ่ายยารักษาโรค และหาทางขจัดโรคมาเลเรีย อัตราส่วนแพทย์ต่อประชาชนในประเทศไทยคือ ๑ ต่อ ๗,๖๕๐ คน และกำหนดอายุของคนคือ ๕๐ ปี ซึ่งนับว่าสูงกว่าประเทศอื่น ๆ ในเอเชียอาคเนย์ แต่อย่างไรก็ดี ความเจริญทางสาธารณสุขก็ยังเป็นประโยชน์สำหรับคนในกรุงเทพฯ มากกว่าที่อื่น เพราะมีนายแพทย์จำนวนถึง ๖๐% พยาบาล ๖๗% ทันตแพทย์ ๗๘% และนางผดุงครรภ์ ๕๗% ที่มาประจำอยู่เฉพาะในเมืองหลวง

บทบาทของรัฐบาลทหาร ในการพัฒนาประเทศ (๑๕๕๘-๑๕๖๘)

ในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทที่แท้จริงของฝ่ายทหารในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นจะต้องแบ่งแยกให้แน่ชัดระหว่างบทบาทของฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหารในการกำหนด

นโยบายพัฒนาประเทศ ซึ่งในเรื่องนี้แบ่งแยก
ได้โดยยาก เพราะเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑) เนื่องจากรัฐบาลพลเรือนมัก
จะอยู่ในวาระการปกครองประเทศในช่วงที่สั้น
มาก เพราะรัฐบาลไทยเกือบทุกชุดก็มีฝ่าย
ทหารประกอบอยู่ด้วย ดังนั้นจึงเป็นการยาก
ที่จะเปรียบเทียบบทบาททางเศรษฐกิจของรัฐ
บาลชุดต่างๆ ระหว่างรัฐบาลทหารและรัฐบาล
พลเรือน วิธีเดียวที่จะทำได้ก็คือศึกษาเปรียบ
เทียบตามเปอร์เซ็นต์ของนายทหารในตำแหน่ง
สำคัญๆ ในแต่ละรัฐบาลเท่านั้น เช่น เปรียบ
เทียบบทบาทของรัฐมนตรีที่เป็นทหารในคณะ
รัฐบาลพิบูลสงคราม (๑๙๕๒ - ๑๙๕๗) กับ
ทหารในคณะรัฐบาลสฤษดิ์ (๑๙๕๘ - ๑๙๖๓)
 เป็นต้น

๒) ไม่ว่าในรัฐบาลใด ๆ ก็ตาม
แม้แต่ในรัฐบาลทหาร ฝ่ายพลเรือนก็มีบทบาท
สำคัญร่วมกับฝ่ายทหารในการพัฒนาประเทศ
ทั้งนี้เพราะฝ่ายพลเรือนมักจะมีตำแหน่งสำคัญ
ในกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคม ยกเว้นในกระทรวงกลา
โหมเท่านั้น เช่น ในปี ๑๙๖๗ ข้าราชการ
ประจำและนักวิชาการฝ่ายพลเรือนครอง ๗๐%
ของตำแหน่งอธิบดีและรองอธิบดีของกระ
ทรวงทั้งหมด

๓) ฝ่ายทหารและพลเรือนมักจะมี
แนวคิดและนโยบายในการพัฒนาประเทศ

ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เป็นเพราะผู้
นำของทั้งสองฝ่ายเคยบริหารงานร่วมกันเป็น
เวลานานประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเนื่อง
จากการที่ผู้นำทั้งสองฝ่ายมีพื้นฐานทางสังคม
ที่เหมือนกัน กล่าวคือ ต่างก็มาจากครอบครัว
ซึ่งมีบิดามารดาและญาติพี่น้องเป็นข้าราชการ
(เป็นทั้งข้าราชการทหารพลเรือน) และ
ส่วนใหญ่ของผู้นำราว ๗๕% มีภูมิกำเนิดใน
บริเวณภาคกลาง ผ่านการศึกษาจากโรงเรียน
ในเขตนครหลวงกรุงเทพธนบุรี และเคยไป
ศึกษาต่อในต่างประเทศ

หลังจากได้พบความยุ่งยากในการวิ
เคราะห์บทบาทอันแท้จริงของฝ่ายทหารในการ
พัฒนาประเทศแล้ว ผู้เขียนจึงได้หันมาเปรียบ
เทียบบทบาทการพัฒนาประเทศของรัฐบาล
ทหารสมัยรัฐบาลสฤษดิ์และรัฐบาลถนอม โดย
เปรียบเทียบทั้งความสำเร็จและความผิดพลาด
ของทั้งสองรัฐบาลในขบวนการสร้างความทันสมัย
ให้แก่ประเทศไทย

ตามความคิดของผู้เขียน รัฐบาลทั้ง
สองประสบความสำเร็จในการดำเนินนโยบาย
ดังนี้คือ

๑) นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคม ในปี ๑๙๖๐ รัฐบาลสฤษดิ์ได้เริ่มแผน
พัฒนาประเทศระยะ ๖ ปี โดยตั้งเป้าหมาย
เพื่อผลทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ
มากกว่าการเผยแพร่ลัทธิหรืออุดมการใดๆ รัฐ

บาลได้พยายามเพิ่มสถิติกันต่าง ๆ ปรับปรุง และควบคุมระบบธนาคาร ขยายระบบคมนาคมขนส่ง ขจัดการคดโกงในวงราชการ ผูกอบรมข้าราชการพลเรือนให้ก้าวหน้าทันสมัย และจำกัดวงงานของบรรษัทรัฐบาลต่างๆ ที่ไม่ค่อยอำนวยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจนัก

ความก้าวหน้าทันสมัยในสมัยรัฐบาลสฤกษ์นี้ อาจกล่าวได้ว่าเนื่องมาจากการมีผู้นำที่ขยันขันแข็งมานะบากบั่นและเฉลียวฉลาด รู้จักใช้อิทธิพลของสถาบันกษัตริย์ให้เป็นประโยชน์ในการโน้มน้าวจิตใจประชาชนให้ต้องการความก้าวหน้าเปลี่ยนแปลง และรู้จักแก้ปัญหาความล่าช้าของการพัฒนาอันเกิดจากระบบอาวุโส ความไร้สมรรถภาพและความเฉื่อยชาของระบบราชการ

ครั้นเมื่อจอมพลสฤกษ์ถึงแก่กรรมแล้ว รัฐบาลถนอมสามารถรับช่วงการพัฒนาประเทศสืบต่อไปได้เป็นอย่างดี รัฐบาลชุดใหม่ได้พยายามสร้างสรรค์สถาบันทางการเมืองให้มั่นคงยิ่งขึ้น โดยการพัฒนาประเทศในบริเวณที่มีผู้ก่อการร้ายชุกชุมในภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้เพื่อส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นในชาติ และได้พยายามสนับสนุนให้ข้าราชการเอาใจใส่ติดต่อกับประชาชนในชนบทมากยิ่งขึ้นเพื่อสามารถเข้าถึงประชาชนในภาคต่าง ๆ ที่เคยถูกทอดทิ้ง เป็นต้น

๒) นโยบายสร้างเสถียรภาพ

ความมั่นคงภายในประเทศเพื่อเป็นการส่งเสริมให้คนในชาติและคนต่างชาติปรารถนาที่จะดำเนินธุรกิจการค้าในประเทศไทยยิ่งขึ้น รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายนี้ดังนี้คือ:-

ก. ในด้านการเงิน รัฐบาลพยายามรักษาค่าของเงินบาทให้คงที่ ไม่ออกกฏเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้เงินตราต่างๆ ในลักษณะที่เข้มงวดจนเกินไปจนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินธุรกิจการค้าของต่างชาติ และควบคุมระบบธนาคารและระบบสินค้าเข้าออกให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น

ข. รัฐบาลพยายามสร้างความปลอดภัยมั่นคงจากการแทรกซึมบ่อนทำลายของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ และภาคกลางสามารถอยู่อย่างปลอดภัย ส่วนการสู้รบในเขตผู้ก่อการร้ายในบริเวณภาคเหนือ อีสาน และภาคใต้นั้นก็มีในจำนวนน้อยในอัตราการตายของทั้งสองฝ่ายต่ำกว่า ๑๕๐ รายต่อปี ความปลอดภัยดังกล่าวทำให้นักธุรกิจและนักท่องเที่ยวหลังไหลเข้ามาใช้เงินในประเทศไทยปีละมากๆ

ค. การสร้างความมั่นคงทางการเมืองจะช่วยส่งเสริมผู้ลงทุนชนกลุ่มน้อยให้กล้ามาลงทุนระยะยาว แต่อย่างไรก็ดีรัฐบาลทหารที่เข้มแข็งมั่นคงแต่เป็นเผด็จการก็ไม่สามารถจะชักจูงจิตใจผู้ลงทุนได้ เพราะพวกเขาเกรงว่านโยบายกคชี่ประชาชนจะยั่วให้ประชาชนใช้

กำลังเพื่อล้มล้างรัฐบาลในที่สุด ในกรณีประเทศไทยนั้น ทั้งรัฐบาลสฤกษ์และถนอม (ในช่วงปี ๑๙๕๘-๑๙๖๘) พยายามสร้างความมั่นคงดังกล่าวโดยพยายามไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมากนัก แต่ชนชั้นผู้นำกรรมกร และชาวนาทั้งในและนอกเมืองก็ได้ต่อต้านรัฐบาลหรือเรียกร้องให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบายใด ๆ ทั้งนี้เพราะชนชั้นผู้นำส่วนใหญ่มักจะร่วมมือกับรัฐบาลซึ่งสามารถสร้างความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ ส่วนชาวนาและกรรมกรก็ยังไม่สนใจเรื่องการเมืองนัก

ง. รัฐบาลพยายามสร้างระบบบริหารงานของรัฐทั้งในส่วนราชการทหารและพลเรือนให้เป็นสถาบันทางการเมืองที่มั่นคงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการขจัดปัญหาคอร์รัปชันและปัญหาการแสวงหาผลประโยชน์พิเศษอย่างผิดกฎหมายของบรรดาข้าราชการ แม้ว่าจะไม่สามารถแก้ปัญหานี้ให้หมดสิ้นไป แต่ความพยายามของรัฐบาลโดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลถนอมก็ช่วยให้ปัญหานี้ลดน้อยลงไปได้บ้าง การมีระบบบริหารงานแห่งรัฐที่มั่นคงจะช่วยให้รัฐบาลสามารถวางแผนต่าง ๆ อย่างรอบรู้และรอบคอบ และอย่างมั่นใจในความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ยิ่งขึ้น

จ. ความมั่นคงของรัฐบาลเกิดจากการที่ผู้นำทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนรู้จักดำเนิน

นโยบายการเมืองและเศรษฐกิจในลักษณะที่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงและเน้นผลในด้านปฏิบัติมากกว่าเน้นอุดมการใดอุดมการหนึ่ง รัฐบาลไทยไม่เห็นด้วยกับนโยบายปฏิวัติประเทศไทย โดยไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบอย่างของประธานาธิบดีชูการ์โน หรือนโยบายมุ่งพัฒนาประเทศโดยยึดอุดมการสังคมนิยมเป็นหลักเช่นนโยบายของพม่า แต่รัฐบาลไทยมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเร่งรีบก็เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความก้าวหน้าทันสมัยให้แก่ประเทศ ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นในชาติ เพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่ประชาชนอันจะช่วยให้รัฐบาลคงรักษาไว้ซึ่งอำนาจของตนเองสืบต่อไป

๓) นโยบายเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินเศรษฐกิจภายในประเทศ แต่เดิมในประเทศไทยมีการแบ่งแยกอาชีพกันระหว่างคนไทยและคนกลุ่มน้อยที่เป็นคนจีน โดยที่คนไทยนิยมอาชีพรับราชการ ส่วนคนจีนยึดอาชีพผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจ แต่ต่อมาภายหลังเมื่อบรรดาข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนเข้าดำเนินธุรกิจร่วมกับนายทุนชนกลุ่มน้อย ก็ทำให้คนไทยเข้ามาสู่วงการธุรกิจการค้ามากขึ้น ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาการผูกขาดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยคนจีน และทำให้คนไทยมีฐานะร่ำรวยขึ้นบ้าง

รัฐบาลทหารมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินเศรษฐกิจดังกล่าว โดยการวางแผนเศรษฐกิจในลักษณะที่ไม่ปล่อยเสรี (Laissez faire) จนเกินไป และพยายามวางโครงสร้างทางเศรษฐกิจในลักษณะที่จะสร้างความปลอดภัยมั่นคงในชาติ และขจัดความเหลื่อมล้ำค่าสูงระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม แม้ว่าการเข้าแทรกแซงทางเศรษฐกิจดังกล่าวของรัฐบาลจะช่วยให้บุคคลหลายคนหลายกลุ่มพลอยได้รับผลประโยชน์จนเกินควรก็ตาม แต่ก็ไม้อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลทหารต้องการที่จะเข้าควบคุมระบบเศรษฐกิจโดยสิ้นเชิงอย่างเช่นในประเทศพม่า

ส่วนความบกพร่องของรัฐบาลสมัย

และถนอมในการพัฒนาประเทศก็มีอยู่หลายประการตามความคิดของผู้เขียน ซึ่งได้แก่

๑) การขาดการประสานงานในรัฐบาลคณะ (Administrative Coordination) ซึ่งเกิดขึ้นจากสาเหตุ ๒ ประการคือ ก. มีการขัดแย้งและแข่งขันกันมากระหว่างกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ซึ่งทำงานอย่างซ้ำซ้อนกัน และไม่คอยร่วมมือกัน ในการวางแผนพัฒนาระยะยาวตัวอย่างเช่นเห็นได้จากโครงการเร่งรัดพัฒนาชุมชน (Accelerated Rural Development) ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำงานซ้ำซ้อนกันทั้งในด้านการสร้างถนน

การช่วยเหลือชาวนา การสร้างระบบป้องกันและอื่น ๆ และแม้แต่ภายในกระทรวงเดียวกันก็มีการขัดแย้งกันเอง เช่น กระทรวงมหาดไทยเป็นต้น ข. ความระแวงสงสัยของข้าราชการพลเรือนว่านายทหาร โดยเฉพาะพลเอกประภาสจะเข้ามาแทรกแซงในระบบราชการพลเรือนมากจนเกินไป ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่มีการประสานงานกันระหว่างฝ่ายพลเรือนและทหารในคณะรัฐบาล

๒) ความบกพร่องในการจัดตั้งโครงการการปฏิบัติการพลเรือน (Civic Action Programs) เช่นความล้มเหลวของการจัดตั้งหน่วยพัฒนาเคลื่อนที่ (Mobile Development Unit) ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ปี ๑๙๖๒ ในสมัยของรัฐบาลสฤษดิ์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งหน่วยพัฒนาเคลื่อนที่ไปประจำในเขตชนบทที่มีผู้ก่อการร้ายชุกชุม เพื่อช่วยพัฒนาชนบทให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความสนใจของรัฐบาลต่อปัญหาของประชาชนและเพื่อแสวงหาความสนับสนุนจงรักภักดีจากประชาชนในชนบทด้วย รัฐบาลกำหนดให้หน่วยพัฒนาเคลื่อนที่ดำเนินงานเป็น ๓ ชั้น เริ่มด้วยการเผยแพร่และโฆษณาชวนเชื่อ การช่วยเหลือประชาชนจนถึงการมอบหมายงานพัฒนาให้อยู่ในภาวะความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ประจำอำเภอและหมู่บ้านต่อไป

หน่วยพัฒนาคงกล่าวดำเนินงานอย่าง

แข่งขันในสมัยรัฐบาลสฤกษ์เท่านั้น แล้วก็เริ่มเฉื่อยชาลงในสมัยต่อ ๆ มา ซึ่งความล้มเหลวของหน่วยงานนี้เนื่องมาจากสาเหตุดังนี้คือ:-

ก. ฝ่ายทหารและพลเรือนไม่สามารถร่วมมือกันได้ภายใต้หน่วยพัฒนาเคลื่อนที่ ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นไม่พอใจที่ฝ่ายทหารมีอัตรากำลังและอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ในจำนวนที่มากกว่าและเข้ามาใช้อำนาจควบคุม นอกจากนี้ยังไม่ยอมมอบหมายงานพัฒนาให้แก่ส่วนท้องถิ่นเมื่อถึงกำหนดเวลาแล้ว

ข. การส่งคนและอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ มาจากภายนอกเพื่อมาช่วยพัฒนาเขตชนบทเป็นการชั่วคราว แล้วทอดถอนความช่วยเหลือดังกล่าวไป โดยมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ประจำท้องถิ่นดำเนินงานพัฒนาต่อไปเพียงลำพังโดยปราศจากความช่วยเหลือเท่าเทียมเท่ากับเป็นการทำลายอำนาจและความสามารถของเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นนั่นเอง

ค. เมื่อบุคคลสำคัญ ๆ ในคณะรัฐบาลเลิกให้ความสนใจสนับสนุนหน่วย MDU ก็ทำให้หน่วยงานนี้ล้มเหลวเพราะขาดงบประมาณและอัตรากำลังในจำนวนที่พอเพียง นอกจากนี้หน่วย MDU ยังขาดการประสานงานกับโครงการพัฒนาอื่น ๆ อีกด้วย

๓) ความบกพร่องในการขยายและสร้างระบบเศรษฐกิจให้กว้างขวางและมั่นคงอย่างพอเพียง ในประเทศไทยยังไม่มีกระจายการผลิตทางเกษตรกรรมให้กว้างขวางเท่าที่ควร กล่าวคือ ยังคงพึ่งพาอาศัยเฉพาะผลผลิตบางประเภท เช่น ข้าว ข้าวโพค ยางพารา ปอ เป็นต้น ในขณะที่สินค้าเหล่านี้ต้องแข่งขันกับสินค้าประเภทเดียวกันซึ่งประเทศอื่น ๆ อาจทำได้ดีกว่าด้วยวิธีการสมัยใหม่เช่นโดยการผลิตเชิงเดี่ยว โดยการผลิตรายเทียม โดยมาตรการคุ้มกันราคา เป็นต้น ส่วนระบบอุตสาหกรรมในประเทศไทยก็ยังมิได้ขยายตัวเท่าที่ควร ทั้งรัฐวิสาหกิจและโรงงานอุตสาหกรรมเอกชนยังอยู่ภายใต้อิทธิพลอันเกินควรของรัฐบาล ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อความเจริญเติบโตของระบบอุตสาหกรรมในประเทศไทย

ความบกพร่องอื่น ๆ ในการพัฒนาประเทศ ก็เนื่องมาจากความไร้สมรรถภาพและความไม่เต็มใจของรัฐบาลที่จะปราบปรามการคคโกงให้หมดสิ้นไป การซัดแย้งเป็นศัตรูกันเองในกลุ่มทหาร และการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินเพื่อประโยชน์ทางด้านทหารมากกว่าการพัฒนาประเทศ เป็นต้น

สรุปแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารนั้น ประเทศ

ไทยสามารถพัฒนาก้าวหน้าไปไกลทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยอาศัยความร่วมมืออย่างไม่ร้าวรึ้นนัก ระหว่างฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน และนักธุรกิจต่างก้าว รัฐบาลสถิตย์และถนนมไม่ได้ให้ความสำคัญแก่การวางแผนและการควบคุมระบบเศรษฐกิจอย่างละเอียด

ดีถ้วนนัก เพียงแต่พยายามสร้างสภาพต่างๆ ภายในประเทศให้เหมาะสมแก่การพัฒนาประเทศ

โคริน เฟื่องเกษม

เก็บความจาก Fred R. Von Der Mehden, "The Military and Development in Thailand," *Journal of Comparative Administration*, 2:3, November 1970

โครงการหนังสือเล่มของสังคมศาสตร์ปริทัศน์

การปฏิวัติของชาติ	(หมดแล้ว)
การปฏิวัติของจีน	(ยังพอมือเหลือ)
วีรชนอาเซีย	(,,)
จิตร ภูมิศักดิ์	(,,)
ขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย	(,,)
คำประกาศของความรู้สึกใหม่	(,,)

และเล่มล่าสุดที่เพิ่งวางตลาด

ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย

พิชิต จงสถิตย์วัฒนา

บรรณาธิการ

(ราคา ๑๕ บาท)

ทหารไทย

ความพัวพันของบุคคลทางการเมืองทหารกับอำนาจทางการเมืองในสังคมไทยมีมานานับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๓ แล้ว การเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ยิ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับพวกข้าราชการที่จะเข้ากุมอำนาจในการตัดสินใจที่สำคัญ ๆ ในสังคม แม้จะมีรูปแบบอยู่ภายใต้องค์พระมหากษัตริย์ก็ตาม เมื่อประกอบกับระดับความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่ต่ำ สถาบันกษัตริย์ที่คู่แข็งแรงในระบบความเชื่อของประชาชน ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนที่จะผลักดันทหารออกไปจากอำนาจทางการเมือง ระบบข้าราชการที่รับใช้ตัวเองมากกว่าประชาชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเกื้อหนุนระบอบการปกครองโดยทหารทั้งสิ้น

การรัฐประหารโดยกลุ่มทหารครั้งหลังสุดเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ เป็นการรัฐประหารโดยปราศจากการเสียเลือดเนื้อ ประมาณกันว่าใช้ทหารไม่ถึง ๕๐ คน และรอดถึงอีก ๔ คน ในการคุมตีกรัฐสภา ส่วนตำรวจและทหารอีกจำนวนหนึ่งได้เข้าควบคุมสถานีวิทยุและสถานที่ราชการสำคัญ ๆ เอาไว้ ข้ออ้างในการทำรัฐประหารของคณะ

ปฏิวัติก็คือการรักษา “ความมั่นคง” ของประเทศ บุคคลในคณะปฏิวัติได้เข้าทำการแทนทั้งในรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี แล้วประกาศกฎอัยการศึก ห้ามการชุมนุมเกินกว่า ๔ คนขึ้นไปเพื่อกำจัดการเคลื่อนไหวของกลุ่มนศ. และปัญญาชนเสียแต่ต้นมือ สภาพการณ์ทางการเมืองไทยจึงเป็นการถอยหลังกลับไปสู่ยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อีกครั้ง โดยเฉพาะเรื่องตัวบุคคลซึ่งล้วนแล้วเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกันทั้งสิ้น ได้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจรซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี นับแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ มา พลเอกประภาส จารุเสถียร ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการใช้อำนาจทางการเมืองเสมอมา เป็นต้น ส่วนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น แม้จะมีได้ทรงโต้แย้งการรัฐประหาร แต่พระองค์ก็มีได้ทรงพระราชทานอภัยโทษอย่างเป็นทางการ ตลอดจนพระราชสัมพันธ์ก็ตามดำเนินต่อไปอย่างเย็นชายิ่ง

เหตุของการกระทำรัฐประหารค่อนข้างจะซับซ้อนมาก นับตั้งแต่การรับรองเงินเข้าสู่สหประชาชาติ ซึ่งกลุ่มทหารเกรงว่าอาจะกระทบต่อคนเชื่อสายเงินจำนวนสามล้าน ซึ่งกุมอำนาจทางเศรษฐกิจในเมืองไทย

ประการต่อไปได้แก่ความสัมพันธ์ของไทยกับสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะการเพิ่มจำนวนของทหารสหรัฐในประเทศไทยอันสืบเนื่องมาจากสงครามเวียดนาม แต่แล้วสหรัฐเองก็ได้ถอนตัวออกจากเวียดนาม โดยอดีตประธานาธิบดีนิกสันประกาศหลักการ “สงครามเอเชียโดยคนเอเชียเอง” ประการที่สามคือการเดินทางไปปักกิ่งของอดีตประธานาธิบดีนิกสันเป็นประเด็นที่ถูกถกเถียงกันเป็นอย่างมากในรัฐสภาถึงการติดต่อกับจีน ประการที่สี่คือความตึงเครียดระหว่างกลุ่มข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือน ซึ่งช่วงชิงอำนาจทางการเมืองในรัฐสภา เช่น ในกรณีของสมาชิกพรรคสหประชาไทย ซึ่งเป็นพรรคของรัฐบาลได้เรียกร้องให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการที่เป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่น เพื่อเป็นการตอบแทนการเสนอ พ.ร.บ. ที่จะเป็นประโยชน์ต่อทางการทหาร ความพยายามที่จะแยกตัวออกเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการ การวิพากษ์วิจารณ์ของ นสพ. เกี่ยวกับนโยบายในการบริหารภายในประเทศของจอมพลถนอม และท้ายสุดอัตราของอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้นดูอย่างว่าเป็นผลเสียที่เกิดจากการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยด้วย

อย่างไรก็ตาม อาจสรุปได้กว้าง ๆ ว่า การรัฐประหารเนื่องมาจากการที่กลุ่มทหารพยายามจะรักษาสถานภาพของอำนาจทางการเมือง

เมืองของตน จากกลุ่มสถาบันทางการเมืองของฝ่ายพลเรือนนั่นเอง การรัฐประหารที่สำคัญ ๆ ได้แก่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ การรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ การปฏิวัติ พ.ศ. ๒๕๐๐ และการรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ซึ่งแต่ละครั้งมีความหมายถึงการชิงอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองระดับสูงให้มาสู่กลุ่มทหารโดยการอ้างถึงความชอบธรรมจากสถาบันกษัตริย์เสมอ

ทหารไทยในแง่ของประวัติศาสตร์

นับแต่ศตวรรษที่ ๑๓ เป็นต้นมาสยามหรือประเทศไทย (ภายหลัง พ.ศ. ๒๔๘๒) อาจกล่าวได้ว่าเป็นรัฐทหารโดยแท้ ในระยะ ๔๐๐ ปี ของสมัยอยุธยา เจ้าหน้าที่ทุกคนคือทหารในยามศึกสงคราม ชนชั้นทหารอาชีพจึงไม่มีมาก่อนในสยามประเทศ เว้นเสียแต่บุคคลสำคัญทางการเมืองซึ่งดำรงบัลลังก์มักจะเป็นผู้ที่มิฝีมือในทางการทหารเท่านั้น ภายหลังจากการราชวงศ์จักรีเริ่มต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕) ไม่นานนัก แรงกดดันของสยามก็คืออำนาจของพวกนักล่าอาณานิคมชาวยุโรป กล่าวคือทางตะวันตก พม่า ศัตรูดั้งเดิมของสยามได้ตกเป็นเมืองขึ้นของสหราชอาณาจักร ส่วนทางตะวันออก ลาว เวียดนาม กัมพูชาก็ตกอยู่ภายใต้อาณัติของฝรั่งเศส ระยะแรกพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทรงดำเนินนโยบายกับประเทศยุโรปเหล่านี้ด้วยการแยก

ตัวออกห่างและปิดประตูการค้ากับพ่อค้ายุโรป ต่อมาภายหลังจึงได้เปลี่ยนแปลงนโยบายทางการทูตซึ่งก็สอดคล้องกับนโยบายของอังกฤษและฝรั่งเศสที่จะปล่อยสยามไว้ให้เป็นรัฐกันชนพอดี

นโยบายปิดประเทศของไทยเริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๓ จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๗๔-พ.ศ. ๒๔๑๑) จึงทรงเปลี่ยนแปลงเป็นนโยบาย“ปฏิรูปตนเอง” เพื่อรักษาเอกราชของสยามประเทศ พระองค์ทรงเปิดให้มีการทำสนธิสัญญาหลายฉบับกับทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส ทำการค้ากับชาติทางยุโรป ตระเตรียมการปฏิรูประบบข้าราชการให้ทันสมัยขึ้น จนกระทั่งบรรลุถึงผลสำเร็จในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) มีการเปลี่ยนระบบราชการจากประเพณีศักดินาั้งเดิม ไปสู่หลักการบริหารแบบตะวันตกสมัยใหม่ มีการจ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศมาให้คำปรึกษากลับกับการจัดระบบกฎหมายการคลังที่ถูกแบบของรัฐบาล ตลอดจนการปรับปรุงกองกำลังทหารและตำรวจแผนใหม่ การปรับปรุงการปกครองท้องถิ่นให้กลายเป็นระบบเทศบาลเท่าเทียมกันเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางยิ่งขึ้น ดังนั้นสยามจึงสามารถเปลี่ยนเข้าสู่สมัยใหม่โดยคงสถาบันทางอำนาจดั้งเดิมไว้ได้ในขณะเดียวกันก็พ้นจากลัทธินิยมด้วย

ระบบทหาร และข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้กลายเป็นอาชีพ และแยกอำนาจหน้าที่ออกจากกันอย่างจริงจัง โดยมีโครงสร้างที่รวมศูนย์ค่อนข้างจะมาก พระญาติพระวงศ์ทรงเป็นผู้ควบคุมองค์กรต่าง ๆ เกือบทั้งสิ้น ในกฎมณเฑียรบาล พ.ศ. ๒๔๔๘ ตำแหน่งมกุฎราชกุมาร ก็ทรงรับตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพบกด้วย ข้อที่น่าสังเกตก็คือ องค์พระมหากษัตริย์เองมิได้พยายามที่จะแยกขอบเขตของอำนาจหน้าที่ของข้าราชการทหารและพลเรือนออกจากกัน ซึ่งทำให้กลุ่มทหารอาจเข้าแทรกแซงนโยบายใด ๆ ของประเทศก็ได้ หากต้องการดังที่จะเห็นได้จากการที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) ทรงก่อตั้ง COUNCIL OF NATIONAL DEFENSE (ใน พ.ศ. ๒๔๕๕) โดยมีได้ทรงแยกกิจการใดว่าเป็นหน้าที่ของทหาร หรือ พลเรือนอย่างเด่นชัดเลย

ในศตวรรษที่ ๒๐ กองทัพในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็กลายเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาเป็นอันมาก นับแต่การเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ และอยู่ฝ่ายได้รับชัยชนะในสงครามเป็นต้นมา อิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มทหารสะสมมากขึ้น ปรากฏการณ์ที่ให้ความหมายของการแข่งขันในพระราชอำนาจได้แก่กลุ่มทหารที่พยายามก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๕๘ แม้ความพยายาม

ของกลุ่มทหารซึ่งยังจัดเป็นพวกสามัญชนครั้งนั้นจะไม่สำเร็จ แต่ร่องรอยของการแตกแยก ความภักดีต่อตัวบุคคลในพระราชวงศ์ก็ปรากฏให้เห็น พระองค์เจ้าบรมเชษฐางกูรหลุดออกจากตำแหน่ง รมต. กลาโหมทันที เมื่อ COUNCIL OF NATIONAL DEFENSE ปฏิเสธงบประมาณทางทหารที่เหมาะสม สิ่งที่ทำให้สถาบันกษัตริย์และสถาบันทหารคลี่คลายออกมา ก็เนื่องมาจากการที่สถาบันกษัตริย์เองไม่พยายามที่จะปรับปรุงพระราชอำนาจเอาไว้ในขณะเดียวกันกับที่พยายามจะปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย การรวมศูนย์ของอำนาจทางการเมืองเพื่อปฏิรูปสังคมและเศรษฐกิจ กลายเป็นสิ่งขัดแย้งกับการเติบโตของกลุ่มใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นภายหลังการปฏิรูป

ความอิสระของผลประโยชน์และเอกลักษณ์ของกลุ่มกลายเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องไปกับสาระเดิมของสถาบันกษัตริย์ ตัวบุคคลในตำแหน่งทั้งข้าราชการทหารและพลเรือนกลุ่มใหม่ ๆ ไม่พอใจนักเมื่อความก้าวหน้าในตำแหน่งของตนถูกตัวบุคคลจากพระราชวังเป็นอุปสรรค

ความขัดแย้งดำเนินไปในขณะที่บทบาทของกลุ่มข้าราชการในการตัดสินใจทางการเมืองมีเพิ่มขึ้นตลอดระยะเวลาช่วงต่อกันของปลายศตวรรษที่ ๑๙ และต้นศตวรรษที่ ๒๐

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ (พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๗) ตำแหน่ง

สำคัญ ๆ ในระบบราชการได้ถูกกำหนดเอาไว้ให้พวกพระญาติพระวงศ์ ประกอบกับภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจที่กระจายไปทั่วโลก ยิ่งเพิ่มความไม่พอใจของกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือนมากขึ้น ซึ่งผลลัพธ์ก็คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือนในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

คณะผู้ก่อการของกลุ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล ๓ กลุ่ม ซึ่งจะมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศตลอดระยะเวลา ๔๐ ปีข้างหน้า กลุ่มแรกได้แก่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งนำโดยนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งต่อมาได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งด้วย พันเอกพระยาพหลฯ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากประเทศเยอรมัน มีตำแหน่งสูงสุด (ในบรรดาสามัญชน) ในกองทัพบก และอยู่ภายใต้พระญาติพระวงศ์ ซึ่งพันเอกพระยาพหลฯ เห็นว่ามีความรู้ทางทหารน้อยกว่าตน กลุ่มของพระยาพหลฯ เองถือเอาเกียรติภูมิของสถาบันทหารเป็นหลัก แต่เป้าประสงค์ของกลุ่มนี้ก็ค่อนข้างจะจำกัดและเป็นอนุรักษ์นิยมอยู่ข้างจะมากด้วย

กลุ่มที่สองได้แก่กลุ่มข้าราชการพลเรือน ซึ่งนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาเอกทางกฎหมายมาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดแห่งกรุงปารีส

กลุ่มนี้ไม่พอใจในการผูกขาดตำแหน่งต่าง ๆ โดยพระญาติพระวงศ์เช่นกัน แต่ก็ถือว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นเรื่องของอุดมการณ์ทางการเมืองด้วย แผนของการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้กระทำกันในกลุ่มนี้ขณะที่ศึกษาอยู่ที่ปารีส อย่างไรก็ตามก็ถือกลุ่มก็มองไม่เห็นลักษณะที่ขัดแย้งกัน ในการร่วมมือกับกลุ่มทหารเข้าทำการเปลี่ยนแปลงสถาบันกษัตริย์ ตลอดจนกลุ่มเองก็มีได้มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างระบบพรรคการเมืองแบบตะวันตกเพื่อช่วยในการพัฒนาประเทศหรือยึดถือในหลักการที่ว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของพลเรือนแต่อย่างใด ดังนั้นกลุ่มผู้ก่อการพลเรือนกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่เล็กมาก ได้รับการสนับสนุนจากพวกข้าราชการพลเรือน และกลุ่มทหารหนุ่ม ๆ น้อยมาก ซึ่งในความเป็นจริงส่วนหนึ่งแล้วสภาพของกลุ่มชนชั้นกลางที่มีอยู่น้อยมากประกอบกับความเพิกเฉยต่อการเมืองของประชาชนส่วนใหญ่ ก็ไม่เหมาะกับการจัดตั้งพรรคการเมืองแต่อย่างไรเลย

กลุ่มที่สามได้แก่พวกนายทหารรุ่นหนุ่มกว่ากลุ่มแรก ผู้ซึ่งมีอุดมการณ์คล้ายคลึงกับกลุ่มข้าราชการพลเรือน ในขณะเดียวกันก็มีความภาคภูมิใจต่อสถาบันทหารเช่นเดียวกับกลุ่มทหารกลุ่มแรกด้วยบุคคลที่สำคัญที่สุดได้แก่นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม ผู้ซึ่งได้รับการศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส ในระยะที่มีควม

แตกแยกภายในกลุ่มผู้ก่อการเอง (ระยะ พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๖) ระหว่างกลุ่มทหารและพลเรือนนั่นเอง อำนาจทางการเมืองก็ได้ตกอยู่กับกลุ่มทหารกลุ่มนี้ตลอดจนกระทั่งถึงทศวรรษของ พ.ศ. ๒๔๙๐

อย่างไรก็ตาม แม้กลุ่มผู้ก่อการจะกล่าวถึงสถาบันกษัตริย์ในทางที่ไม่ดีนัก แต่พวกเขาก็ไม่ได้ยกเลิกสถาบันนี้ หากแต่ยอมให้เปลี่ยนสถานะของกษัตริย์ลงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แล้วคณะราษฎรก็แต่งตั้งตนเองเข้าเป็นสมาชิกของสภาฯ และ กรม. โดยให้ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแก่ผู้พิพากษาท่านหนึ่งซึ่งเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยกว้าง ๆ (พระยามโนปกรณนิติธาดา) สมาชิกของสภาสสมัยแรกมี ๗๐ คน โดยเป็นพลเรือนเสีย ๕๔ คน อย่างไรก็ตาม ยังคงฟังฟังอำนาจในฐานะเป็นข้าราชการ ซึ่งจะต้องอิงกับพระมหากษัตริย์อีกชั้นหนึ่ง กลุ่มของ ดร. ปรีดีจึงเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากที่สุดใ้รัฐบาลใหม่ชุดนี้ จนกระทั่งการประกาศเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดีใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งมีสาระของการโอนที่ดินและการอุตสาหกรรมให้เป็นของชาติ จึงได้นำไปสู่การแตกหักของกลุ่มข้าราชการพลเรือนและกลุ่มอนุรักษนิยม นายทหารชั้นผู้ใหญ่ของพันเอกพระยาพหลฯ ในที่สุด เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงออกไปโดยการประกาศยุบรัฐสภา คอมมิวนิสต์ถือเป็นพวก

นอก ก.ม. อย่างเป็นทางการ และนายปรีดีก็ถูกบีบบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ ซึ่งที่จุดนี้อาจถือได้ว่าเป็นสัญญาณที่ชี้ให้เห็นบทบาทใหม่ที่สำคัญของกลุ่มทหารในกลุ่มคณะราษฎร และการหยั่งรากลึกกลงไปอีกชั้นหนึ่งของกลุ่มทหารในระบบการเมืองไทย

รัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลฯ (พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๑) ตั้งอยู่บนความสมคูลย์ทางอำนาจของกลุ่มทหาร และข้าราชการพลเรือนโดยแท้ และในระยะนี้เองที่อำนาจทางการเมืองได้เปลี่ยนมือจากกลุ่มของพระยาพหลฯ มาสู่กลุ่มของพันเอกพิบูลย์ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการรัฐประหารตนเองใน พ.ศ. ๒๔๗๖ และการต่อต้านกลุ่มกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน หลวงพิบูลย์เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ และในระยะของหลวงพิบูลย์นี้เอง ที่มีการปรับปรุงภายในของวงการทหารตลอดจนสามารถสร้างความเชื่อว่า ตนคือผู้รักษาชาติ และสัญลักษณ์ของเกียรติยศแห่งประชาชาติได้ กระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๘๑ หลวงพิบูลย์ก็ได้ขึ้นมาสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยการสมยอมลาออกของ พลเอกพระยาพหลฯ

ลักษณะระบอบการปกครองในสมัยของหลวงพิบูลย์ ได้แก่อัตลักษณ์ชาตินิยมแบบทหาร ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจทั้งจากเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น โดยการใช้พวกเชื้อสายจีน

และความรู้สึกชาตินิยมต่อต้านฝรั่งเศสในอินโดจีนเป็นเป้าโจมตี หลวงพิบูลย์มีความเห็นชอบกับความทะเยอทะยานของญี่ปุ่นในการสร้างจักรวรรดิเหนือเอเชียอาคเนย์ จึงนำไปสู่การทำสัญญาสัมพันธไมตรีต่อกันใน พ.ศ. ๒๔๘๓ แต่แล้วการโจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ของญี่ปุ่น พร้อมกับกรยกพลขึ้นบกและการยื่นคำขาดให้ไทยยอมตกอยู่ภายใต้อาณัติได้เผยให้เห็นผลประโยชน์ที่แท้จริงของญี่ปุ่นว่า การยึดไทยนั้นเป็นไปเพื่อเป็นทางผ่านไปสู่พม่า

รัฐบาลของหลวงพิบูลย์ เลือกวีไอออนอ่อนผ่อนตาม โดยการยอมรับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร ในขณะที่เดียวกันภาวะสงครามก็ได้ช่วยให้อำนาจของกลุ่มทหารขยายออกไปอีกมากมายเหนือกลุ่มการเมืองอื่นๆ กระทั่งตอนปลายสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๗ กลุ่มพลเรือนของนายปรีดีจึงได้ยึดอำนาจรัฐบาลได้มาจากหลวงพิบูลย์ และได้ให้นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการนับหน้าถือตา และขาดความรู้สึกผูกพันทางการเมือง เป็นนายกรัฐมนตรีแทน

สงครามสงบลงโดยมี ดร. ปรีดี บุคคลสำคัญในกลุ่มเสรีไทย ซึ่งได้รับการยอมรับจากบรรดาชาติพันธมิตรเป็นผู้นำ สหภาพอังกฤษได้แย้งว่าไทยเข้ากับกลุ่มอักษะ จึงควรเข้าครอบครอง แต่สหรัฐไม่ปรารถนาที่จะให้สหภาพอังกฤษครอบครองเอเชียอาคเนย์ ไทย

จึงเพียงแต่คืนพื้นที่ที่ญี่ปุ่นยึดมาได้จากพม่า มลายู และอินโดจีน ตลอดจนจนเสียข้าวเป็น ค่าปฏิกรณ์สงครามเท่านั้น ส่วนการเมืองภายในประเทศจึงตกอยู่ในครอบครองของกลุ่มข้าราชการพลเรือนซึ่งก็แยกออกได้เป็นสองกลุ่ม คือพวกนิยมกษัตริย์ และพวกเสรีนิยมทางฝ่าย ดร. ปรีดี แต่ก็เข้ากันได้ไม่สนิท กลุ่มคณะราษฎรภายหลังสงครามจึงแบ่งออกเป็น ๓ พวกใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ๑. กลุ่มทหาร ได้แก่กลุ่มของ จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ๒. กลุ่มของ ดร. ปรีดี ซึ่งมีฐานสนับสนุนอยู่ที่พวกข้าราชการพลเรือน และสมาชิกรัฐสภารุ่นใหม่ ๓. กลุ่มของนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งมีข้าราชการอีกกลุ่มหนึ่งสนับสนุน โดยเฉพาะพวกนิยมกษัตริย์

สภาพประเทศไทยหลังสงครามเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจ ความเครียดของกลุ่มการเมืองภายใน และปัญหาการคอร์รัปชัน การเลือกตั้งในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ภายใต้รัฐธรรมนูญ ที่ระบุดึงการห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามของกลุ่มพลเรือนที่จะผลักดันกลุ่มทหารออกจากอำนาจทางการเมืองโดยวิธีทาง ก.ม. ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่ากลุ่มของ ดร. ปรีดีเองเป็นฝ่ายมีเสียงข้างมากในรัฐสภา แต่กลุ่มของ ดร. ปรีดี ยังไม่ทันได้ทำอะไร กรณีสวรรคต

ของรัชกาลที่ ๘ ทำให้ ดร. ปรีดี ต้องเผชิญกับข้อหา “ลอบปลงพระชนม์” จนต้องลาออกจากคณะรัฐบาล ในขณะที่สภาพการณ์ทางการเมืองกำลังปั่นป่วนเป็นอย่างมาก เหตุการณ์นำไปสู่การรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ โดยมี พลโท ผิน เป็นผู้นำส่วนผู้ที่อยู่เบื้องหลังนั้นเชื่อกันว่า จอมพล แปลก เป็นบุคคลคนหนึ่งด้วย กลุ่มทหารกลับมาสู่ตำแหน่งทางการเมืองอีกครั้ง โดยที่ทหารเองถือว่าเป็นความชอบธรรม ส่วนความพยายามของฝ่ายพลเรือนที่จะผลักดันให้ทหารออกไปจากตำแหน่งทางการเมืองนั้นถูกถือเอาว่าเป็นเรื่องการแทรกแซงกิจการภายในของทหาร และเป็นเรื่องที่ทนไม่ได้

หลังการรัฐประหาร กลุ่มกษัตริย์นิยมของนายควง อภัยวงศ์ขึ้นมารับราชการรัฐบาลชั่วคราวเพื่อเตรียมการเลือกตั้งครั้งใหม่ การเลือกตั้งยังไม่เกิดขึ้น ทางฝ่ายทหารโดยการนำของจอมพล แปลก ก็ได้ทำการรัฐประหารตัวเองเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๙๑ แล้วจอมพลแปลกก็ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามในหมู่มหาชนเองก็เกิดการแตกแยกกันภายในด้วย โดยมีทหารบกชั้นผู้น้อย และทหารเรือเป็นกลุ่มตรงข้าม เพราะทหารบกบางส่วนถือว่านโยบายของจอมพลแปลกกระยะสงครามเป็นความล้มเหลวของจอมพลแปลก และพวกทหารเรือชั้นผู้ใหญ่

เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างจะใกล้ชิดกับกลุ่มพลเรือนของ ดร. ปรีดี ในรัฐสภาเอง กลุ่มของนายควง อภัยวงศ์ (พรรคประชาธิปัตย์) ก็เป็นเสียงข้างมากที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมือง ดังนั้นเมื่อรัฐบาลของจอมพลแปลกยังไม่อาจได้รับความชอบธรรมได้ ภาวะของความขาดเสถียรภาพทางการเมืองจึงมีค่อนข้างสูง เดือนตุลาคม ๒๔๙๑ หน่วยรักษาความปลอดภัยของจอมพลแปลกเข้าทำการจับกุมนายทหารบกหลายนายในข้อหาพยายามก่อการกบฏภายในราชอาณาจักร เดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ พวกทหารเรือได้พยายามช่วงชิงอำนาจกลับคืนไปสู่ ดร. ปรีดี เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ กลุ่มทหารเรือได้ลักพาตัวจอมพลแปลกไปได้ มีการสู้รบ ๓ วัน จอมพลแปลกหนีออกไปได้ แล้วสั่งการปราบปราม ถึงแม้จอมพลแปลกจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่ก็ไม่สามารถจะมีกำลังได้เหมือนเดิม หากแต่ต้องพึ่งกับกลุ่ม ๒ กลุ่ม คือของพลเอก เผ่า ศรียานนท์ และ พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเคยมีส่วนร่วมในการรัฐประหาร ๒๔๙๑ ด้วยกัน เผ่า เองเป็นทั้งลูกเขยของจอมพลผิน ผู้บัญชาการทหารบก เผ่าคุมกำลังตำรวจทหารบางส่วน และได้รับการสนับสนุนจากพวกพ่อค้าวานิช และด้วยกำลังของทั้งเผ่าและสฤษดิ์นี่เอง จอมพลแปลกได้อาศัยกำจัด

ฝ่ายตรงข้ามออกไปเรื่อยๆ กระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๔ ก็ได้เข้าจัดการกับพวกพลเรือนในรัฐสภาด้วยการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งไม่เป็นประโยชน์ต่อฐานะของจอมพลแปลกในรัฐสภา แล้วให้นำเอารัฐธรรมนูญฉบับ ๒๔๗๕ ซึ่งมีเพียงสภาเดียวจากการแต่งตั้งมาใช้อีก ดังนั้นกลุ่มทหารเองจึงสามารถเข้าไปยึดอำนาจทางการเมืองในรัฐสภาได้ ตลอดจนมาจนถึงสมัยของจอมพลแปลกใน พ.ศ. ๒๕๐๐

ความชอบธรรมที่จอมพลแปลกอ้างถึงในการเข้าควบคุมรัฐสภา คือต้องการอำนาจเพิ่มขึ้นเพื่อจัดการกับปัญหาคอมมิวนิสต์ ซึ่งจอมพลแปลกได้วางเป็นนโยบายทั่วไปทั้งในและระหว่างประเทศ นับแต่ พ.ศ. ๒๔๙๓ มาแล้ว โดยการทำข้อตกลงเรื่องความช่วยเหลือทางทหารกับสหรัฐ ฯ การส่งทหารเข้าไปรบในเกาหลี ซึ่งบรรยากาศของสงครามกลางเมืองในพม่าและมลายา โดยมีพวกคนเชื้อสายจีนเป็นเหตุสำคัญ ยิ่งช่วยให้ความชอบธรรมแก่จอมพลแปลก ในการใช้การต่อต้านคอมมิวนิสต์ กำจัดข้อต่อสู้ทางการเมืองภายในประเทศใหญ่ ส่วนการยอมรับรองรัฐบาล เบ้าได้ในเวียดนาม รัฐบาลกึ่งอิสระในกัมพูชา และลาว ก็ล้วนแล้วแต่เป็นการนำประเทศไทยให้เข้าไปสู่วงจรของสหรัฐ ฯ ทั้งสิ้น

การเมืองไทยในระยะ ๒๔๙๔ จนถึง

๒๕๐๐ นั้นเป็นเรื่องของกลุ่ม ๓ กลุ่มด้วยกัน คือ ของจอมพลแปลก ของเผ่า และของ สฤษดิ์ โดยเผ่าและสฤษดิ์ ต่างก็แข่งขัน อำนาจซึ่งกันและกัน เผ่าเป็นอธิบดีกรมตำรวจ เป็นผู้นำของพรรครัฐบาลในรัฐสภา และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกลุ่มพ่อค้า ส่วน สฤษดิ์เองเป็นผู้บัญชาการทหาร หลัง พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นต้นมา จอมพลแปลกหันความ สนใจมาสู่การบริหารและพึ่งพาความช่วยเหลือ จากสหรัฐฯ และเมื่อจอมพลแปลกพยายาม จะปรับนโยบายภายในของตน โดยการเข้าร่วม การประชุมที่บัตอง เพื่อเปิดทางไปสู่การติด ต่อกับจีน สฤษดิ์ก็ได้อาศัยความไม่พอใจของ กลุ่มทหารต่อนโยบายนี้ และ ความมัวหมอง จากการเลือกตั้งใน พ.ศ. ๒๕๐๐ เข้าทำการรัฐ ประหารในวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ กำจัดทั้งจอมพลแปลก และ เผ่าออกไปจาก อำนาจทางการเมืองได้

สฤษดิ์ จัดให้มีการเลือกตั้งในเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ เพื่อหาความชอบ ธรรมให้แก่รัฐบาลของตน แต่เนื่องจากสุขภาพ ของสฤษดิ์ ทำให้สฤษดิ์ไม่สามารถเข้ารับ ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ทันที สฤษดิ์ให้ รองผู้บัญชาการทหาร พลเอกถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ในขณะที่ไปรักษาตัวอยู่ ต่างประเทศ ความไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาล ถนอมไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และ

ความขัดแย้งในกลุ่มทหารได้ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ สฤษดิ์จึงทำการรัฐประหารตัว เอง และนำประเทศไทยไปสู่ระบบเผด็จการ ในเดือนมกราคมปีถัดไป จอมพลสฤษดิ์ได้ ทำการแต่งตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมา (การ ร่างรัฐธรรมนูญ สิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๕๑๑) และในขณะเดียวกันก็ใช้สภาฯ เพื่อให้เป็น แหล่งสร้างความชอบธรรมให้แก่นโยบายต่าง ๆ ทั่วๆ ไป อาจจัดได้ว่าจอมพลสฤษดิ์เองเป็นผู้ปก ครองที่มีอำนาจมากที่สุดนับแต่สิ้นสุดระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราช กลุ่มทหารมีอำนาจ อย่างเต็มที่ ไม่เพียงแต่ในรัฐสภาเท่านั้น แต่ ยังครอบคลุมไปถึงวงข้าราชการทั้งระดับสูงสุด และระดับกลาง ๆ ทั่วๆ ไป ใน ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ รัฐบาลก็ประกาศแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ แห่งชาติ โดยถือเอาว่าโอกาสในการศึกษา ที่กว้างขวางขึ้น การพัฒนาระบบเศรษฐกิจจะ เป็นพื้นฐานที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตย ในอนาคต โดยข้อเท็จจริงแล้วจอมพลสฤษดิ์ ได้วางรากฐานในพัฒนาหลายประการด้วยกัน เช่น การปรับโครงสร้างของการบริหารใน คณะรัฐบาล ดำเนินการปัจจัยสำคัญในการ อุตสาหกรรมหลายประการด้วยกัน เช่น เชื้อน ทางหลวง เป็นต้น ลดความผูกพันของประเทศ ที่ต้องพึ่งพาการส่งข้าวและยางเป็นสินค้าขา ออก ลดปัญหาอาชญากรรม ขอบทานและ โสภณศิลป์ การจัดระบบการศึกษาแห่งชาติ

ใหม่ การขยายระดับการศึกษาภาคบังคับออกไปเป็นชั้นประถม ๗ ตลอดจนตั้งโครงการกำจัดสลัมในกรุงเทพฯ ด้วย อย่างไรก็ตามถ้ามองดูความก้าวหน้าของระบบต่าง ๆ แล้วสมัยของจอมพลสฤษดิ์ได้ทำการพัฒนาสถาบันทางการเมืองของฝ่ายพลเรือน ความไม่เท่าเทียมทางสังคมและเศรษฐกิจมีปัญหาเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย

จอมพลสฤษดิ์เสียชีวิตลงใน พ.ศ. ๒๕๐๖ นายกรัฐมนตรีคนต่อไปคือ ถนอม กิตติขจร โดยมีคณะรัฐบาลเป็นบุคคลกลุ่มเดิม เช่นเดียวกับการรับนโยบายหลักของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์มาใช้ การเพิ่มความผูกพันของรัฐบาลไทยกับสหรัฐอเมริกานำไปสู่การเข้าร่วมในสงครามเวียดนาม มีการทดลองระบบรัฐสภาอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๑๑ ภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งจัดให้มีรัฐสภาแบบสองสภา และการเลือกตั้งสภาล่าง ผลของการเลือกตั้งในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ สมาชิกพรรคสหประชาไทยฝ่ายรัฐบาลได้รับเลือกตั้ง ถึง ๓๕ เปอร์เซ็นต์ อีก ๓๓ เปอร์เซ็นต์เป็นพวกไม่สังกัดพรรค ซึ่งต่อมาก็ได้เข้ามาร่วมกับรัฐบาลเป็นจำนวนมาก คณะรัฐบาลของจอมพลถนอมประกอบด้วยพลเรือน ๖ คนในตำแหน่งที่ไม่สำคัญ ส่วนอีก ๖ ตำแหน่งที่สำคัญเป็นของเจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจ กลุ่มทหารจึงเป็นกลุ่มสำคัญในกิจการของประเทศอีกต่อไป ภายใต้ระบบรัฐ

สภา จนกว่าความอดทนต่อระบบรัฐสภาจะเปลี่ยนแปลงไป

ทหารไทยกับความเข้มแข็งทางการเมือง

ทหารไทยในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ประมาณกันว่ามีจำนวนถึง ๙๕,๐๐๐ คน เป็นทหารบกซึ่งกระจายอยู่ทั่วประเทศถึง ๘๕,๐๐๐ คน โดยมีส่วนที่สำคัญอยู่รอบ ๆ กรุงเทพฯ เพื่อสนับสนุนผลของการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างรวดเร็ว และก็เช่นเดียวกับนายกรัฐมนตรีคนอื่น ๆ ที่ต้องยุ่งกับงานทางการเมืองและงานทางการเมือง จอมพลถนอม จึงสนับสนุนให้พลเอก ประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งที่รองนายกรัฐมนตรี ผู้บัญชาการทหารบก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และผู้อำนวยการ กอ.ป.ค. ด้วยในขณะเดียวกัน

แม้ทัพทั้งสี่เหล่า จะมีอิสระในการจัดการเกี่ยวกับปัญหาภายในของตน แต่ก็ตกอยู่ภายใต้อาณัติของกระทรวงกลาโหม ซึ่งกองทัพบกเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลที่สุด และเนื่องจากไม่มีการระบุงไว้ทั้งในรัฐธรรมนูญและแบบปฏิบัติ ทหารจึงสามารถดำรงตำแหน่งในหน่วยงานของข้าราชการพลเรือน ได้ทั้งในระดับสูงและที่รองลงมา นอกไปจากนั้นทางกระทรวงกลาโหมยังสามารถเข้าประกอบการธุรกิจต่าง ๆ เช่นอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ของ

ทหาร ถือหุ้นส่วนในธนาคารทหาร และ
สถานีวิทยุต่าง ๆ ได้อีกด้วย กล่าวโดยสรุป
แล้ว กระทรวงกลาโหมเองมีอิสระค่อนข้างจะ
มากในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ
ประมาณทางการเงินซึ่งไม่ต้องระบुरายการใดๆ
และการตรวจสอบก็เป็นการตรวจสอบกันเอง
ในกลุ่มทหารทั้งสิ้น ที่น่าสังเกตก็คือคนสำคัญๆ
ในกลุ่มที่มีส่วนกระทำรัฐประหารครั้งสำคัญ ๆ
มักจะมี “ส่วน” ในธุรกิจใหญ่ๆ เพื่อหารายได้
ส่วนตัว และเพิ่มพูนอำนาจทางการเมืองด้วย
กันทั้งสิ้น เช่นกลุ่มของจอมพลแปลกและ
จอมพลสฤษดิ์ เป็นต้น

พื้นเพของพวกนายทหารส่วนใหญ่มักจะ
มาจากพวกชนชั้นกลางค่อนข้างสูงและชนชั้นกลาง
ที่ได้รับการศึกษาในระบบเฉพาะของพวกทหาร
ซึ่งแข่งขันกันในกลุ่มของพวกที่มีการศึกษา
หรือฐานะทางการเงินดีเท่านั้น ดังนั้นอาชีพ
ของทหาร จึงหมายถึงการยกระดับฐานะทาง
สังคมไปในตัวด้วย คนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งจะเข้า
มาสู่ระบบทหารได้ก็คือ พวกที่จบการศึกษา
ทางค่านิติศาสตร์ระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม
ก็ตีพวกนี้มักจะไม่ค่อยมีความก้าวหน้าในอาชีพ
ทหารเท่าใดนัก ส่วนใหญ่มักทำงานที่เกี่ยวข้องกับ
ธุรการต่าง ๆ ระบบทหารทำหน้าที่สร้างทัศน
คติสามประการให้กับบุคคลในวงการ คือ
ชาตินิยม โดยถือว่าตนเองเป็นผู้ปกป้องรักษา
เกียรติภูมิและเอกราชของชาติ ยึดมั่นในคุณ

ธรรมสี่ประการคือ หน้าที่ เกียรติ ประเทศ
และระเบียบวินัย ส่วนประการสุดท้ายก็คือ
การเน้นถึงความเป็นผู้นำกล้าหาญ และกล้า
ตัดสินใจ ดังนั้นกลุ่มทหารจึงถือว่า “สิ่งใดที่
ทหารถือว่าดี ก็ย่อมจะดีสำหรับประเทศด้วย”

ความรู้สึกรักของทหารไทยต่อคอมมิวนิสต์นั้นเป็นปฏิบัติอย่างที่สุด นโยบายทั้ง
ภายในและภายนอกประเทศนั้นเกี่ยวโยงกับ
ความใกล้ชิดของจีน ในทางสภาพภูมิศาสตร์
เป็นอย่างมาก ทั้งกลุ่มคนจีนในเมืองไทย
ความพัวพันของเวียดนามเหนือในสงคราม
เวียดนาม กัมพูชา และกัมพูชา ล้วนแล้วแต่
เป็นแรงผลักดันในรัฐบาลไทย ผู้กมิตร์กับ
สหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมากนับแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘
เป็นต้นมา ผลที่ตามมาก็คือการเข้ามีส่วนร่วม
ต่อสู้ในเวียดนาม และการส่ง “อาสาสมัคร”
เข้าไปในลาว ส่วนภายในประเทศเอง การ
สู้รบกับพวกผู้ก่อการร้ายในแถวอีสานมีอยู่โดย
สม่ำเสมอในปลายปี ๒๕๑๔ ๓๗ จังหวัดได้
ถูกประกาศเป็นเขตที่มีการแทรกซึม จำนวน
ทหารป่าประมาณกันว่ามี ๑,๗๐๐ คน (จาก
๑,๕๐๐ คน ใน พ.ศ. ๒๕๑๓) นอกไปจาก
นี้ยังมีการสู้รบกับพวกแม้วในภาคเหนือ พวก
กบฏแบ่งแยกดินแดนทางภาคใต้ ดังนั้นทหาร
ไทยจึงมีความรู้สึกว่าตนเองกำลังต่อสู้จากกลุ่ม
คอมมิวนิสต์ระหว่างประเทศอยู่ตลอดเวลา

ปัญหาของการเปลี่ยนแปลงสังคม โดย

การปฏิวัติทางการศึกษา และการปฏิรูปที่ดิน
นี้อยู่นอกเหนือไปจากความสนใจของกลุ่ม
ทหาร ด้วยเหตุที่กลุ่มนายทหารใกล้ชิดกับ
กลุ่มผู้นำทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นเหตุผล
ประการหนึ่ง นอกจากนี้ปัญหาของพวกผู้
ก่อการร้ายก็มีความสำคัญต่อทหารมากกว่าปัญหา
ต่าง ๆ ทางสังคม การมองปัญหาจึงเป็น
การให้ความสำคัญที่สังหารกษัตริย์จากภายนอก
มากกว่าการยอมรับว่าเกิดจากความอยุติธรรม
ในสังคมและความฉ้อฉลของบรรดาข้าราชการ
ในหัวเมืองต่าง ๆ

ปัจจัยทางสังคมและความสัมพันธ์ ของทหารกับพลเรือน

เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเพียงการสร้าง
ระบบราชการแบบใหม่ลงไปบนโครงสร้างของ
สังคมแบบดั้งเดิม ดังนั้นระบอบใหม่นับแต่
๒๔๗๕ มา จึงยังคงเป็นระบบที่ไม่ตอบสนอง
กับความต้องการของระดับท้องถิ่นได้ ความ
ล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตย และการ
พัฒนาของระบบต่าง ๆ จึงเป็นปัญหาเรื้อรัง
เสมอมา ศูนย์กลางของการเมืองของไทยอยู่ที่
ทหาร ข้าราชการ พลเรือน กษัตริย์ รัฐบาล
และกลุ่มธุรกิจ เส้นสนกอลในระหว่างวงการ
ธุรกิจพาณิชย์กับวงการทหาร และข้าราชการ
จึงถูกวางเอาไว้และมีบทบาทเกินไปกว่า กลุ่ม
ผลประโยชน์ของประชาชนและพรรคการเมือง

การเพิ่มพูนอำนาจในลักษณะนี้ตั้งอยู่บนพื้น
ฐานของความเฉื่อยชาทางการเมืองของประ
ชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งมีลักษณะ ๓ ประการ
ด้วยกันคือ

๑. การยอมรับสถาบันอำนาจแบบเก่า
โดยเฉพาะสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นแหล่งสร้าง
ความชอบธรรมให้แก่การกระทำของรัฐบาล

๒. การยอมรับในลหุผลอันของสถาน
ภาพของสังคม

๓. และการยอมรับในกฎแห่งกรรม
ซึ่งได้วางวิถีชีวิตสถานภาพ และอำนาจของ
บุคคลว่าชอบธรรมดีแล้ว

นอกจากนี้ประสพการณ์ของสภาพ
อาณานิคมซึ่งแตกต่างไปจากเพื่อนบ้าน ก็
ทำให้สัญลักษณ์ทางอำนาจแบบเก่าสามารถ
จะสืบช่วงต่อมาได้ เพราะผู้นำในสังคมไม่จำ
เป็นต้องปลุกระดมให้การศึกษาแก่มวลชนเพื่อ
ให้ต่อต้านกับต่าง้าวแต่อย่างใด ดังนั้นความ
เข้มแข็งของรัฐบาลที่จะตอบสนองความต้องการ
การของประชาชนจึงมีไม่น้อย กลุ่มที่มีความ
ต้องการสูงจะถูกดึงให้เข้ามาสู่ระบบราชการ
ในวงวิชาการ ตลอดจนถูกจองจำและเนรเทศ
ออกนอกประเทศ

ลักษณะวัฒนธรรมและประสพการณ์
ทางการเมืองเหล่านี้เป็นผลในทางเกื้อกูลต่อระ
บบอำนาจนิยมในขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรค
สำคัญในการบิ่คกั้นการศึกษาทางการเมือง

ของมวลชน และการติดตั้งกลุ่มการเมืองตรงข้ามไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนชั้นกรรมกรหรือกระฎุมพี แรงงานในเมืองหลวงซึ่งมีอยู่ประมาณครึ่งล้านคนถูกแบ่งแยกโดยเชื้อสาย (ส่วนใหญ่เป็นคนจีนและลูกครึ่ง) และชุมชนของคนจีนเองก็ไม่สนใจกับการเมืองนัก สหภาพแรงงานถูกยกเลิกโดยรัฐบาลใน พ.ศ. ๒๕๐๑ องค์การทางแรงงานเล็ก ๆ ที่เหลือ ก็มีผู้นำซึ่งร่วมมือกับรัฐบาลมากกว่าการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มอาชีพ พวกชนชั้นกลางในหัวเมืองเองก็มุ่งจะรักษาระบบมากกว่าอื่น ดังนั้นการแข่งขันทางการเมืองจึงมีเพียงแคบ ๆ ในกลุ่มผู้นำเท่านั้นเอง ซึ่งในกลุ่มเหล่านี้ก็มักจะต่อสู้เพื่ออำนาจ ททรัพย์สินและสถานะ โดยมีตัวบุคคลเป็นแกน มากกว่าการแข่งขันทางอุดมการ หน่วยงานของรัฐบาลที่มีอำนาจมาก ได้แก่ กรมตำรวจ กระทรวงการพัฒนาแห่งชาติ และกรมการปกครองท้องถิ่น ซึ่งบรรดาสมาชิกในกลุ่มจะผูกพันกันในระบบอุปถัมภ์ เป็นสำคัญและความสัมพันธ์แบบนี้เองที่เป็นช่องทางให้เกิดการฉ้อฉลในระบบราชการได้เป็นอย่างมาก

กลุ่มผู้ก่อการรัฐประหารแต่ละคนจะมีสัญญาในรูปของรางวัลในความหมายของอำนาจ ททรัพย์สินและสถานะภาพแก่ผู้สนับสนุนตน ซึ่งก็ได้แก่บุคคลในกลุ่มทหาร กลุ่มข้าราชการ และพวกนักธุรกิจ ดังนั้นการฉ้อฉลจึงไม่อาจแยกออกจากกลุ่มการเมืองไทยได้

เลย การเกาะกลุ่มที่เหนียวแน่นเริ่มคลายลงในสมัยของถนอมซึ่งพยายามสร้างकुศลไว้ร่วมกับประภาสโดยการผูกขาดตำแหน่งมากมาย เพื่อจะขจัดกลุ่มอื่น ๆ ให้ได้ และวิธีการอันหนึ่งก็คือการอิงความชอบธรรมต่อสถาบันกษัตริย์และในทางกลับกันบทบาทของสถาบันกษัตริย์ก็ถูกเน้นให้เด่นชัดขึ้นโดยรัฐบาล

การทดลองระบอบประชาธิปไตยในสมัยของถนอมประกาศสิ้นสุดใน พ.ศ. ๒๕๑๔ ซึ่งเหตุผลลบลับซับซ้อนมากไปกว่าการจัดระบบราชการมากนัก การทำงานของระบบรัฐสภาซึ่งเกินเลยไปจากความสามารถที่จะยึดหยุ่นได้ในระดับนโยบาย โดยเฉพาะนโยบายต่างประเทศในขณะที่สหรัฐฯ กำลังถอนตัวอย่างช้า ๆ แต่สม่ำเสมอไปจากเอเชียอาคเนย์ แรงผลักดันให้ก้าวไปสู่ความสัมพันธ์กับจีนก็เป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ หลังการรัฐประหารไทยจึงเข้าร่วมลงนามใน “คำประกาศเพื่อความเป็นกลางของเอเชียอาคเนย์” ที่กัวลาลัมเปอร์ โดยทันที และนอกไปจากนั้น การไหวตัวของกลุ่มทหารระดับกลางก็สร้างแรงกดดันให้กับความสมคูลย์ ทางอำนาจของประภาสเช่นเดียวกับที่เกิดแรงกดดันขึ้นภายในกลุ่มนักการเมือง พรรครัฐบาลในรัฐสภา การกระทำรัฐประหารจึงเป็นความพยายามที่จะดึงอำนาจคืนเข้าสู่ส่วนกลางอีกของประภาส และในขณะเดียวกันก็เป็นการกระชับอำนาจของทหารให้แน่นแน่นขึ้นในการเมืองไทยอีกด้วย

อนาคตในทศวรรษ

การจัดระบบใหม่หลังการรัฐประหาร ใน พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นการยกเลิกระบอบรัฐสภา และคณะรัฐมนตรีโดยตั้งขึ้นเป็น “สภาบริหารแห่งชาติ” แทน บุคคลในกลุ่มนี้ได้แก่ ถนอม ประภาส พลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ และพลเอก ประเสริฐ รุจิรวงศ์ และเมื่อกลุ่มทหารเริ่มเห็นว่าฐานะของตัวมันคงพอก็ได้ประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ โดยมีสมาชิกบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งมีสมาชิกเป็นนายทหาร ๑๘๗ คน นายตำรวจ ๑๓ คน และพลเรือน ๙๙ คน เพื่อช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบใหม่ของตน

กลุ่มของรัฐบาลตั้งมั่นอยู่บนการรวมอำนาจสูงสุดภายในประเทศ ความมั่งคั่งของทรัพย์สิน สิทธิอำนาจในตำแหน่งหน้าที่และการควบคุมแหล่งข่าวสาร บทบาททางการเมืองของทหารไทยอาจจัดได้ว่ามีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวในหลาย ๆ ทางด้วยกัน ในขณะที่ความสามารถในการจัดการกับแหล่งของอำนาจมีสูง แต่การพัฒนาการทางอาชีพในรูปของการร่วมมือและความรับผิดชอบต่อสังคมกลับมีต่ำ กลุ่มทหารการเมืองไม่อาจจัดเป็นสถาบันทางผลประโยชน์ได้ แต่ก็เป็นที่แน่ชัดว่า ผลประโยชน์ส่วนบุคคลและกลุ่มเป็นความสำคัญอันดับแรกๆ ในขณะที่กลุ่มทหารในประเทศ

อื่นเข้ามามีบทบาททางการเมืองในลักษณะของกลุ่มอาชีพที่เป็นสถาบัน แต่กลุ่มทหารไทยกลับกลายเป็นเรื่องส่วนบุคคลและไร้เป้าหมาย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าท่าทีของกลุ่มข้าราชการจะตุนั่นคงมากในตอนนั้น แต่ก็ได้ให้ความหมายว่าจะยืนยงได้ตลอดไป สถานการณ์บางอย่างอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐาน ได้แก่

๑. การล้มเลิกสถาบันกษัตริย์ย่อมจะนำไปสู่ภาวะวิกฤตการณ์ของแหล่งของความชอบธรรมในสังคม ๒. ความไร้เสถียรภาพย่อมจะส่งผลกระทบต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจซึ่งหากลักษณะของการถือครองที่ดิน และปริมาณข้าวเหลือกินมีคงตัว การเปลี่ยนแปลงก็คงจะไม่มีมากนัก ประการที่ ๓ ก็คือการแทรกซึมของคนจีนหรือพวกเวียดนามเหนือซึ่งจะช่วยให้เกิดความเสื่อมคลายของกลุ่มทหารและสนับสนุนบทบาทของพวกพลเรือนมากขึ้น และประการสุดท้ายความมั่นคงปัจจุบันนั้นขึ้นอยู่กับการขยายตัวของระดับการศึกษาซึ่งจะทำให้ระบบราชการไม่สามารถดุดกิ้นและตอบสนองความต้องการที่สูงขึ้นได้ ซึ่งเมื่อถึงจุดนี้ระบอบทหารก็จะถูกทำลายจากกลุ่มพลเรือนยิ่งขึ้น

ทรงยศ แวงหงษ์

เก็บความจาก “Thailand: Predatory Military Rule in a Bureaucratic Polity.” ใน *Military Role And Rule* ของ Claude E. Welch, Jr. และ Arthur K. Smith, Duxbury Press, ๑๙๗๔

นโยบายต่างประเทศของไทย

นโยบายต่างประเทศของไทยนับตั้ง
แต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมานั้น
จัดได้ว่าเป็นนโยบายที่ถือเอาความสัมพันธ์อัน
ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาและโลกตะวันตกเป็น
เกณฑ์ ผู้เขียนกล่าวว่่านโยบายดังกล่าวนี้เป็น
ผลมาจากประสบการณ์ในประวัติศาสตร์ของ
ประเทศไทยโดยตรง และสิ่งแรกที่เรากำลัง
พิจารณาคือ เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไทย
สมัยศตวรรษที่สิบเก้า ตลอดจนความเข้าใจ
ของผู้นำไทยในสมัยนั้นที่มีต่อสถานการณ์
ต่าง ๆ

โดยทั่วไปแล้วนโยบายต่างประเทศ
ของไทยตั้งแต่ไหนแต่ไรมานั้นอาจกล่าวได้ว่า
เป็นนโยบาย “ไม่สู้ถ่ม” ดังจะเห็นได้จาก
ลักษณะความสัมพันธ์ที่ไทยมีกับจีนแต่เดิม คือ
ในขณะที่จีนเห็นว่าไทยยอมอ่อนน้อมต่อจีนใน
ลักษณะเป็นเมืองขึ้น แต่กษัตริย์ไทยกลับเห็น
ว่าเครื่องราชบรรณาการนั้นเป็นแค่เพียงของ
ขวัญอย่างหนึ่งที่จะนำเอาผลประโยชน์ทางการ
ค้าอย่างอื่นมาให้เป็นการตอบแทนอย่างคุ้มค่า
ครั้นในศตวรรษที่สิบเก้าเมื่อตระหนักว่ามหา
อำนาจที่ยิ่งใหญ่กว่าจีนคืออังกฤษและฝรั่งเศส
กำลังแผ่อำนาจครอบงำเพื่อนบ้านเข้ามาที่ละ

ประเทศ ไทยก็พยายามที่จะ “สู้ตามลม” อีก
คือทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ต่างก็พยายามที่จะเปิดประเทศและในขณะเดียว
กันก็ถ่วงอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศสโดยวิธี
ทางการทูต ประกอบกับสภาพทางภูมิศาสตร์
ของประเทศไทยมีลักษณะเป็นประเทศกั้นชน
ระหว่างเขตอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส
พอดี ไทยจึงรอดจากการเป็นอาณานิคมของ
ตะวันตกมาได้โดยในที่สุดทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส
ตกลงทำสนธิสัญญารับรองเอกราชของ
ไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๔

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งขึ้น
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรง
รออยู่จนกระทั่งเยอรมันเริ่มเพลี่ยงพล้ำจึงได้
ประกาศสงครามกับเยอรมัน และเข้าเป็น
พันธมิตรกับฝ่ายอังกฤษและฝรั่งเศส ครั้นเมื่อ
ญี่ปุ่นเรืองอำนาจขึ้นในเอเชียท่าทีของไทยก็มี
ลักษณะโอนอ่อนผ่อนตามญี่ปุ่นอีก ดังจะเห็น
ได้จากการที่ประเทศไทยเว้น ไม่ออกเสียง
ประณามการรุกรานจีนของญี่ปุ่น ในที่ประชุม
องค์การสันนิบาตชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘
ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ถึงแม้ว่าในตอนต้น ๆ

ไทยจะต่อต้านการบุกของญี่ปุ่น แต่เมื่อต้องยอมจำนนต่อแสนยานุภาพที่เหนือกว่า ผู้นำไทยคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เริ่มพิจารณาถึงการโอนอ่อนผ่อนตามนโยบายญี่ปุ่นไปเลย และในที่สุดไทยก็ตกลงทำสนธิสัญญาร่วมรบกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะแพ้สงคราม แต่ขบวนการเสรีไทยที่ก่อกำเนิดขึ้นต่อต้านญี่ปุ่น และโดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา ประเทศไทยก็สามารถรักษาเอกราชไว้ได้อีกเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สองและเมื่อตระหนักว่าสหรัฐอเมริกาคือมหาอำนาจใหม่ที่เข้ามาทดแทนมหาอำนาจทางอาณานิคมเดิม ประเทศไทยก็เริ่มมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกาต่อไปทันที

ในขณะเดียวกับเหตุการณ์ภายในประเทศก็ผันแปรทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งทางโลกตะวันตกเคยถือว่าเป็นฟาสซิสต์ผู้ร่วมมือกับญี่ปุ่น ได้กลับเข้ามาใช้อำนาจอีก ตั้งนั้นเพื่อเป็นการเสนอสนองต่อความรู้สึกของโลกตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา จึงไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใดที่จอมพล ป. พยายามพิสูจน์ตนเองว่าเป็นผู้ผูกฝักใฝ่กับโลกตะวันตกอย่างเต็มที่ และเนื่องจากในสมัยนั้นเป็นสมัยของสงครามเย็นต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา ประเทศไทยจึงกลายเป็น

เป็นประเทศที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างฉะฉานจนกระทั่ง เมื่อสงครามเกาหลีเกิดขึ้น ไทยก็ส่งอาสาสมัครไปรบทันที ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ประเทศไทยกลายเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่ องค์การ ส.ป.อ. ซึ่งมีวัตถุประสงค์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ และสนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกาเป็นสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงภายใน การเมืองของไทยเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๐ ที่ทดแทนจอมพล ป. ด้วยจอมพลสฤษดิ์นั้น ไม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงมาสู่นโยบายต่างประเทศของไทยแต่อย่างใด สหรัฐอเมริกายังคงต้องการเห็นรัฐบาลไทยที่เข้มแข็ง ไม่ว่ารัฐบาลนั้นจะเป็นรัฐบาลประเภทใดก็ตามต่อไป และนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของไทยก็กลายเป็นนโยบายที่ได้รับความช่วยเหลือในด้านการเงินและการทหารอย่างสูงเสมอมา จริงอยู่การช่วยเหลือที่ให้กันระหว่างประเทศนั้นย่อมมีข้อแม้หรือการแทรกแซงแทรกอยู่ด้วย แต่ผู้นำไทยก็ยังคงผูกพันตนเองกับสหรัฐฯ โดยมุ่งหวังจะได้รับการคุ้มกันเป็นสิ่งตอบแทนอย่างเหนียวแน่นตลอดมา ประเทศไทยส่งทหารไปรบในสงครามเวียดนามและอนุญาตให้สหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพ และส่งทหารมาประจำในไทยได้อย่างเต็มที่ แต่เมื่อไม่นานมานี้หลังจากที่สหรัฐฯ เริ่มลดบทบาทของตนในเวียดนามลงไป ประเทศไทยก็มีท่าทีว่าจะเริ่มพิจารณาหาทิศทางลมใหม่ต่อ

ไปเหมือนกัน

ผู้เขียนเห็นว่า ไม่ว่าจะนโยบายต่างประเทศของไทยจะเป็นอย่างไรต่อไป ถึงอย่างไรเสียประเทศไทยก็จะต้องติดเอเชียหรืออเมริกาเป็นพันธมิตรที่สำคัญต่อไป เพราะในขณะที่ในศตวรรษที่สิบเก้า ไทยพบตัวเองอยู่ระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส ในปัจจุบันประเทศไทยก็รู้สึกว่ามันกำลังอยู่กึ่งกลางระหว่างเขตอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาและจีนคอมมิวนิสต์ และเป้าหมายสำคัญของนโยบายต่างประเทศของไทยก็ยังเป็นเอกราชทางการเมืองอย่างเต็ม แต่ในขณะที่เดียวกันไทยก็ตระหนักว่าตนไม่สามารถจะหวังพึ่งสหรัฐฯ ข้างเดียวได้ตลอดไป ทางเลือกของไทยในปัจจุบันจึงดูเหมือนจะอยู่ที่ว่า (๑) ไทยจะสามารถก่อตั้งความร่วมมือในภูมิภาคนี้ได้มากน้อยแค่ไหน (๒) ไทยสามารถจะเจรจาทำความตกลงกับจีนคอมมิวนิสต์ได้หรือไม่ หรือ (๓) การประสานเข้าด้วยกันของนโยบายสองประการข้างต้น ผู้

เขียนกล่าวว่าในด้านความร่วมมือในส่วนภูมิภาคในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อต่อต้านการคุกคามของคอมมิวนิสต์นั้นเห็นที่จะสัมฤทธิ์ผล ได้ยากเพราะมีการขัดแย้งระหว่างประเทศมากเกินไป ส่วนการต่อรองเจรจากับจีนคอมมิวนิสต์นั้นก็เห็น ได้ชัดว่ารัฐบาลไทยกำลังพยายามอยู่ที่ จะเปลี่ยนท่าทีของตนให้มีลักษณะเป็นกลาง คือเป็นมิตรกับทั้งโลกตะวันตกและฝ่ายคอมมิวนิสต์ แต่ในท้ายที่สุดการเดินทางไปเยือนปักกิ่งของประธานาธิบดีนิกสัน และการรับรองจีนแดงโดยญี่ปุ่น ซึ่งเป็นผลจากนโยบายใหม่ของสหรัฐฯ ที่มีต่อจีนคอมมิวนิสต์ ได้ทำให้ผู้นำของไทยมั่นใจมากยิ่งขึ้นว่าทิศทางลมได้เปลี่ยนไปแล้ว และประเทศไทยก็กำลังเริ่มลู่ไปตามลมอีกครั้งหนึ่งเพื่อรักษาผลประโยชน์และการอยู่รอดของตนเอง

สมบัติ จันทรวงศ์ เก็บความจาก

Thailand's Foreign Policy Determination

Likhit Dhiravegin

วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Vol. XI No. ๒ หน้า ๓๗-๖๔

ผู้ต้องการเป็นสมาชิกจุดสารโครงการตำรา ฯ

โปรดติดต่อ นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สมาชิกปีละ ๓๐ บาท (ค่าส่งฟรี)

โปรดส่งนามบัตรไปรษณีย์หรือตัวแลกเงิน

การค้าระหว่างประเทศ และระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ (๒๓๖๓ - ๒๓๖๘)

บทความนี้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๔ ส่วน

ส่วนที่ ๑ และ ๒ จะพูดถึงการจัดการในการค้าและอุปสรรคต่อการค้าที่มีอยู่ในเวลานั้น อันเนื่องมาจากรัฐบาลมีความจำเป็นจะต้องหารายได้เพิ่มขึ้น ส่วนที่ ๓ เป็นการสันนิษฐานถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และส่วนที่ ๔ เป็นการคาดคะเนถึงผลกระทบของการค้าระหว่างประเทศที่มีต่อระบบเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศไทย

ส่วนที่ ๑ ในระยะทศวรรษ ๒๓๖๓ การค้าระหว่างประเทศของไทยผูกพันอยู่กับประเทศจีนมาก ตัวเลขที่แน่นอนนั้นไม่มี แต่ครอเพิร์ตทำการคาดคะเนเอาไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๖ ว่าน่าจะเป็น ๘๕% ของการส่งออกทั้งหมดของประเทศ ต่อมาได้แก้ไขเป็นประมาณ ๕๐% เศษ และที่เหลือเป็นการค้าระหว่างไทยกับบริติชเซาเทิลเมนต์ ซวาและโคจีนจิน ในเรื่องการค้ากับพวกบีนัง สิงคโปร์ และมะละกา เรา

มองได้เป็น ๒ แฉ่ง คือ เพื่อช่วยเหลือเมืองเหล่านี้ในเรื่องอาหารเพราะมักขาดแคลน หรือเพื่อเป็นการค้าขายกับบริษัทการค้าของอังกฤษในอินเดีย นอกจากนี้ก็มีการค้ากับเรือสินค้าของอเมริกา ซึ่งเดินทางผ่านมาเป็นครั้งคราวอีกด้วย สำหรับการการค้ากับเมืองจีนนี้ เนื่องจากการค้ารายใหญ่ จึงควรให้ความสนใจมากขึ้นน้อยถึงรายละเอียดในการดำเนินการ

รัฐบาลของจีน ในสมัยนั้นยอมรับให้มีการค้าอย่างถูกต้องตามกฎหมายด้วยกัน ๒ วิธี

(๑) การค้าที่ฝากไปกับคณะทูตที่นำเครื่องราชบรรณาการไปส่ง พวกทูตเหล่านี้ได้รับอนุญาตให้นำสินค้าไปขายในจีนได้ และหรือซื้อสินค้าจากจีนได้ การซื้อขายนั้นจะต้องกระทำกันที่ท่าเรือ หรือสถานที่ที่รัฐบาลจีนจะกำหนดไว้ในปักกิ่ง สินค้าที่ไปกับเรือทูตนั้นไม่ต้องเสียภาษีขาเข้าหรือออก และกล่าวจำนวนเรือที่ไปแต่ละครั้งไม่เกิน ๓ ลำ

(๒) การค้าซึ่งดำเนินการโดยเอกชนประเภทนี้จะต้องทำที่เมืองกวางตุ้ง มีข้อจำกัด

บังคับเอาไว้หลายประการด้วยกัน แต่มีข้อหนึ่งที่ควรสนใจคือ การที่มีข้อบังคับห้ามไม่ให้รับคนจีนเดินทางไปกับสินค้า ไม่ว่าจะไปในฐานะผู้โดยสารหรือกลาสีเรือ เท่าที่กล่าวมาเป็นเรื่องของกฎข้อบังคับแต่ในทางปฏิบัติแล้วซึ่งโดยหน้าที่ก็ต้องควบคุมการค้าดังกล่าวนี้อยู่แล้ว และเอเย่นต์ที่ดำเนินการก็เป็นชาวต่างประเทศแทบทั้งสิ้น

ฉะนั้นในคัมภีร์พระมหากษัตริย์นั้น เห็นว่าผลประโยชน์ส่วนใหญ่ที่ได้จากการค้าระหว่างประเทศในสมัยนั้นก็คือได้รับข่าวคราวในเรื่องของกิจการต่างประเทศทันต่อเหตุการณ์ดีกว่าราชสำนักอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน ข้อคิดเห็นนี้ใช้ได้ที่สุดโดยเฉพาะในกรณีของ ร. ๓ ผู้ซึ่งก่อนจะขึ้นครองราชสมบัติได้ควบคุมกิจการของกรมพระคลังสินค้ามาโดยตลอดในสมัยของ ร. ๒

ส่วนที่ ๒ เกี่ยวกับการจัดการทางการคลัง ซึ่งในสายตาของชาวอังกฤษที่เดินทางเข้ามาและตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่าเป็นอุปสรรคต่อการค้ามีดังนี้ คือ

(ก) อากรขาเข้า ซึ่งมีเก็บอยู่เป็นปกติธรรมดาในสมัย อัครราชที่ไ้เก็บในสมัย ร. ๒ ๘% รวด แต่เฉพาะที่พังงา ไม่รู้ว่าจะ

เป็นด้วยเหตุผลอันใดเก็บเพียง ๖% สำหรับชาวต่างประเทศอื่น และ ๔% สำหรับชาวจีน ซึ่งจะเห็นได้ว่าระบบการเก็บภาษีที่เป็นมานั้น ไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัวเอาไว้ หากแต่ว่าอนุญาตให้ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม เช่นว่า เรือของชาติใดมาทำการค้าขายเป็นประจำ (ซึ่งอาจจะเป็นการแนะนำด้วยว่าชาวจีนเป็นลูกค้าประจำก็ได้) ก็จะได้รับสิทธิพิเศษดังกล่าว

(ข) อากรขาออก ซึ่งเก็บในอัตราที่แตกต่างกันออกไปตามชนิดของสินค้า เช่น น้ำตาล เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อัครราชที่ขาออก ๑.๕๐ บาทต่อหาบ และในขณะนั้นราคาน้ำตาลภายในประเทศหาบละประมาณ ๙ บาท อากรแร่ดิบที่เก็บที่พังงา แห่ง (Bhar?) ละ ๑.๕๐ - ๒.๕๐ เหรียญดอลลาร์^๑ ซึ่งในขณะนั้นราคาแร่ดิบที่แห่งละ ๕๐ เหรียญดอลลาร์ การเก็บอากรสำหรับแร่ดิบนั้นก็ถือว่าเป็นภาษีปากเรือ (anchorage fees) นอกจากนี้มีสินค้าอื่น ๆ อีก เช่น ไม้ฝาง (sapanwood) หาบละ ๑ บาท งาช้าง ๑๐ บาท^๒ ดูจากแนวโน้มรู้สึกว่าการเก็บภาษีขาออกจะตั้งเอาไว้สูงกว่าขาเข้า และเบอร์นี่ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า คนจีนนั้นเสียภาษีน้ำตาลเพียงหาบละ .๕๐ บาท และไม่ต้องการเสียภาษีขาออกสำหรับสินค้าอย่างอื่นอีก อันนี้น่าจะแปลความได้ว่า เบอร์นี่พูดเกิน

๑ สงสัยว่าขนาดและน้ำหนักของดิบทุกแห่งต่างว่าเป็นเท่าไรเมื่อเทียบกับหาบ และเหรียญดอลลาร์นั้นสันนิษฐานว่าเป็นดอลลาร์สิงคโปร์

๒ อัครราชที่ซึ่งไม่ได้ออกไว้ว่าเก็บเป็นหาบละหรือคู่ละ

ความจริงเพราะในตอนที่ถูกเรื่องการเสียอากรขาเข้า เบอรนี่ยังบันทึกเอาไว้เองว่า ชาวจีนต้องเสียอากรขาเข้าในอัตรา ๔% ที่ฝั่งทางราชสำนักจีนเองก็ไม่เข้มงวดนัก และคณะทูตก็มักจะมีไปมากกว่าที่ทางการกำหนดเอาไว้ ซึ่งก็มองดูว่าเป็นเรื่องของการช่วยเหลือให้มีการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น และนอกจากนั้นการค้าระหว่างไทยกับจีนประเภทนี้ทางฝ่ายไทยนั้น ผู้ดำเนินการในการค้าก็เป็นคนจีนทั้งสิ้น ซึ่งก็เป็นการขัดกับกฎข้อบังคับของทางเมืองจีน และเรือสินค้าของไทยก็มีลูกเรือเป็นคนจีนทั้งสิ้น นอกจากนี้ท่าเรือซึ่งกฎหมายบังคับว่าให้เข้าออกได้ที่กวางตุ้งแห่งเดียวนั้น ในทางปฏิบัติเรือไทยก็ไปไกลกว่านั้น เช่นขึ้นไปถึงทะเลเหลือง ในเรื่องเรือสำเภานี้ ครอบเฟิร์ดให้คำชมเชยว่าไทยสร้างเองได้ และมีคุณภาพดีมาก ข้อเท็จจริงที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือบรรดาลูกเรือนั้น ไม่ใช่เป็นลูกจ้างของจีน (ผู้คุมสินค้าที่ไปกับเรือ) หากแต่เป็นหุ้นส่วนในการค้ากันมากกว่า ฉะนั้นระเบียบข้อบังคับในเรื่องจึงหย่อนวินัย และมีหลักฐานเคยปรากฏว่าแม้กระทั่งในการตัดสินใจ ลูกเรือเหล่านี้ก็มีส่วนร่วมด้วย (ดูคำให้การของจีนก็เรื่องเมืองบาดาล) ด้วยเหตุผลดังกล่าวประกอบกับเหตุผลทางวิทยาการจึงทำให้นานาและชนิดของเรือที่คนจีนใช้ในการค้าขายเป็นไปในลักษณะดังที่เป็นอยู่ และแม้กระทั่ง

ในระยะหลังมีเรือเดินทะเลตามแบบของฝรั่ง ตะวันตกเข้ามา คนจีนก็ไม่เลียนแบบ

เราควรจะวิเคราะห์ต่อไปอีกหน่อยในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเจ้าของเรือหรือผู้สポンเซอร์การค้าขายนั้นซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นคนจีนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย ถ้าหากเจ้าของเรือหรือธุรกิจเป็นคนจีน เขาจะแต่งตั้งให้ญาติของเขาเป็นจีน ถ้าเป็นคนไทยก็จะแต่งตั้งให้คนที่มีความสามารถเป็นจีน แต่จะต้องให้ญาติของคน ๆ นั้นค้าประกันไว้ด้วย จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ชัดว่าคนไทยที่จะทำการค้าในสมัยนั้นได้ และโดยได้รับกำไรด้วย จะต้องเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ด้วยเหตุฉะนั้นเราจึงพอจะเห็นกันว่าการจะพัฒนาหรือชักจูงใจให้คนไทยมาทำการค้า (สร้าง trading class) ขึ้นในหมู่คนไทยนั้น เป็นความลำบากยากยิ่ง และลักษณะของการค้าระหว่างประเทศและการดำเนินการก็เป็นเช่นนี้ มาก่อนสนธิสัญญาบาวริงนานมาก

ปัจจัยอีกอันหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นให้มีการค้าในนามของพระมหากษัตริย์มากขึ้นก็คือการมีการผูกขาด (ซึ่งจะยังไม่พูดถึงโดยละเอียดในตอนนั้น) แต่อย่างไรก็ตามจากหลักฐานที่มีชี้ให้ข้อเท็จจริงที่น่าสนใจอันหนึ่งว่า ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการค้านั้น ไม่ใช่ท้องพระคลัง หากแต่เป็นเจ้าหน้าที่ของกรมพระคลังสินค้า

(ค) อากรอื่น ๆ คือ จังกอบ ซึ่งส่วน

ใหญ่ก็คือภาษีปากเรือ ตอนก่อนทำสัญญากับ เบอร์นี อัครราชทูตปากเรือฟารอมละ ๘๐ บาท สำหรับเรืออังกฤษหรือเรืออเมริกัน สำหรับเรือสินค้าของจีนนั้น จดหมายเหตุของเบอร์นี กล่าวไว้อย่างแจ่มชัดว่า

“เรือสินค้าที่ทำการค้าขายระหว่าง กวางตุ้งและสยามนั้น ข้าพเจ้าได้รับคำบอกเล่าว่า จะต้องเสียภาษีปากเรือในอัครราชทูต ๘๐ บาท แต่เรือที่ทำการค้ากับไซนั้นเสีย เบ็ดเสร็จครั้งเดียว ๑๗๗ บาท และเรือสินค้า จากท่าเรือสิงคโปร์และมลายูนั้น นอกจากจะต้องมีของกำนัลมาถวายพระมหากษัตริย์และ พระคลังแล้วจะต้องเสียภาษีอีก ๑๒๗ บาท”

(ง) สิทธิเลือกซื้อก่อน (Royal Pre-emptive Rights) เหตุที่เกิดสิทธิดังนั้นก็ เพราะรัฐบาลมีความจำเป็นในการที่จะต้อง ควบคุมอาวุธ นอกจากนั้นสำนักพระราชวังเอง ก็มีความต้องการสินค้าต่าง ๆ ผลก็คือเมื่อมีเรือ มาจอดที่ท่า เจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะขึ้นไปตรวจ และสำรวจบัญชีทางว่ารายชื่อของสินค้า ถ้ามี สินค้าชนิดใดที่ต้องกับความประสงค์ของราช สำนักในขณะนั้น พ่อค้าก็จะต้องขายให้ใน ราคาที่พระมหากษัตริย์ (ที่จริงเจ้าหน้าที่กรม พระคลังสินค้า) จะพอพระทัย แต่ในทาง ปฏิบัติที่เป็นมา บรรดาพ่อค้าจากตะวันตกทั้งหลายก็รู้ดีว่าสินค้าประเภทใดที่เป็นที่ต้องการ และมักจะนำเข้ามาถวายหรือกำนัลให้ทั้งราช

สำนักและข้าราชการบริพาร โดยเฉพาะในเรื่อง ของปืนผาหน้าไม้เป็นที่นิยมมาก อย่างไรก็ตาม การให้กำนัลนั้นไม่ใช่ว่าจะเป็นการสูญเสียทั้งหมดเสียทีเดียวเพราะฝ่ายผู้รับโดยปกติจะมีของ ขวัญตอบแทนมาให้ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะมีค่า ประมาณ ๒/๓ ของของกำนัลนั้น ๆ สำหรับพ่อค้าที่ถือว่าการแลกเปลี่ยนของกำนัลดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของการค้าแล้วจะต้องยอมรับ อัครราชทูตเสี่ยงพอสมควร การเสี่ยงก็คือก่อน จะถวายในหลวงควรจะให้พระคลังพิจารณา สินค้าเสียก่อน การที่ราคานั้นจะต้อง “ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ให้ดี มิฉะนั้นผลอาจไม่เป็นที่พอใจได้ และของกำนัลตอบแทนอาจมีค่าต่ำกว่าที่ทางในวังตั้งใจหรือกรมพระคลังวางระเบียบปฏิบัติเอาไว้ก็ได้ การเสี่ยงอีกทางหนึ่ง ก็คืออัตราส่วนระหว่างมูลค่าของของกำนัลกับ ของตอบแทนนั้น ทายล่วงหน้าไม่ได้เลย ฉะนั้นเพื่อที่จะจำกัดอัครราชทูตเสี่ยง พ่อค้าจึงมักจะเลือกเอาสินค้าที่เป็นที่รู้ดีว่าราคาค่างวด เป็นอย่างไร เช่น ปืนเล็กยาว ผ้า และสิ่งของอื่น ๆ ที่มีราคาเป็นมาตรฐานในการซื้อขายในตลาด ในเรื่องนี้เห็นว่าชาวจีนนั้นไม่มีปัญหาเลย ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่เกิดว่าช่วยให้ชาวจีน แข่งขันกับชาวตะวันตกในเรื่องของการค้าได้ เป็นอย่างดี

(จ) การผูกขาดการค้าตามสายตาของ ชาวตะวันตกนั้น การค้ากับเมืองไทยเป็นการ

ผูกขาดโดยพระมหากษัตริย์ แต่ตามข้อเท็จจริงแล้ว รัฐบาลได้รับ *ส่วย* (เช่น *ส่วยตีบุง*) ซึ่งก็ได้มีส่วนที่เหลือใช้ไปขาย จึงดูเหมือนกับว่ามีการผูกขาด แต่จากเอกสารของเบอร์นีมีข้อเขียนปรากฏเอาไว้ถึงการค้าขายตีบุงรวมทั้งการส่งออกด้วย ซึ่งถ้าไม่มีการค้าและการส่งออกด้วย ก็ไม่น่าจะมีภาษี เช่น ภาษี ตกลงตีบุงและอื่น ๆ เกิดขึ้น

ฉะนั้นที่จริงแล้ว ปัญหาและอุปสรรคทางการค้าระหว่างไทยกับต่างประเทศนั้น ไม่ใช่เรื่องของการผูกขาดทางการค้า หรือการเก็บภาษีแพงเกินไป เพราะจากเอกสารครอเฟิร์ดก็ยังได้ชี้แจงเอาไว้ตอนหนึ่งว่า การเก็บภาษีจากเรือสินค้าลำหนึ่ง ซึ่งทำการค้าระหว่างสิงคโปร์และกรุงเทพฯ ฯ เป็นจำนวน ๑๑,๒๔๕ บาท ในขณะที่มูลค่ารวมของสินค้าที่เรือลำนั้นบรรทุกมาเท่ากับ ๑๑๓,๐๔๔ บาท หรือประมาณ ๙% ซึ่งครอเฟิร์ดเห็นว่าในอัตราที่ไม่มีพ่อค้าอังกฤษคนใดจะบ่นได้ *ถ้าหากว่าการเก็บภาษีอากรจะไม่หุ้มนิยมจนเกินไปจนน่ารำคาญ และในทศวรรษ ๒๓๘๓ ก็มีเสียงบ่นจากชาวตะวันตกเพิ่มขึ้นในเรื่องของการขาดมาตรฐานในการเก็บภาษีอากร*

ปัญหาที่น่าคิดก็คือทำไมพวกฝรั่งจึงบ่นกันมากมายในขณะที่ชาวจีนซึ่งทำการค้าอยู่ด้วยในเวลาเดียวกัน ไม่มีเสียงบ่นเลย เหตุผลที่อาจยกมากล่าวได้ดังนี้คือ

(๑) การค้าระหว่างคนไทยกับคนจีนในสมัยนั้นมิได้เป็นไป (คือไม่มีการทำสัญญาการค้าอย่างเป็นทางการ) อย่างถูกต้องตามกฎหมายเท่าใดนัก ฉะนั้น ถ้ามีการกระทำใด ๆ ที่สื่อถึงการเอารัดเอาเปรียบหรือมีอุปสรรคใด ๆ เกิดขึ้น คนจีนไม่สามารถจะเรียกร้องให้รัฐบาลของตนมาคุ้มครองตนได้

(๒) อัตราภาษีที่รัฐบาลไทยเก็บคนจีนก็ต่ำกว่าคนชาติอื่น ๆ อยู่แล้ว และซึ่งถ้าจะถามต่อไปว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ก็เห็นจะพออธิบายได้ว่าเพราะคนจีนมีการค้าที่สม่ำเสมอและเป็นปริมาณที่มากด้วย ซึ่งที่จริงแล้ว ถ้าพวกฝรั่งจะรันทัดได้ว่าจะมีการค้าขายที่สม่ำเสมอและเป็นปริมาณที่ค่อนข้างมากกับคนไทยแล้ว ทางฝ่ายรัฐบาลไทยก็พร้อมที่จะให้สิทธิพิเศษ ได้เช่นกับที่ให้ต่อคนจีน หลักฐานนี้ปรากฏอยู่ในเอกสารของครอเฟิร์ด ที่ว่าในการเจรจาทำสัญญาค้าค้านั้น ทางฝ่ายไทยขอให้ฝ่ายอังกฤษ การันตีว่าจะมีเรือเข้ามาอย่างน้อยปีละ ๕ ลำ แล้วจะลดอัตราภาษีให้ แต่ครอเฟิร์ดกลับหาว่าฝ่ายไทย ไม่มีเจตนา จะลด ภาษี ให้อย่างจริงจัง

(๓) เหตุผลข้อสุดท้าย เห็นว่าน่าจะเป็นเพราะลักษณะของเรือที่ใช้ เรือสำเภาก็จะเดินทางปีละครั้งเท่านั้น เพราะฉะนั้นเวลามาเข้าท่าเรือกรุงเทพฯ จะอยู่ได้ถึง ๓ เดือน และเมื่อหมดฤดูมรสุมก็จะเดินทางกลับ แต่เรือฝรั่งนั้นเป็นเรือที่สร้างขึ้นสำหรับเดินฟ้าอากาศทุกประเภท และเมื่อประกอบเข้ากันกับ ความคิดของฝรั่งที่ว่าเวลาเป็นเงินเป็นทอง ทำให้ฝรั่งไม่มีความอดทนต่อระเบียบการของเจ้าหน้าที่ไทย

ถ้อยคำที่ ๓ จะสำรวจการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของการค้าที่เกิดขึ้น ระหว่างเมื่อสิ้น ร. ๒ และ ร. ๓ ถ้าดูรายชื่อสินค้าที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างไทยกับจีน จะเห็นว่าในด้านการส่งออกมี น้ำตาล พริกไทย ไม้ฝาง รง และรังนกนางแอ่น สำหรับสินค้าที่นำเข้ามี ไหม ผ้าดิบ เครื่องปั้นดินเผา รากาตุก ชา และกระดาษ ถึงจะหาตัวเลขที่แท้จริงไม่ได้ว่ามูลค่าของสินค้าเข้าและออกเป็นเท่าไร แต่จากการที่มีการนำเงินและทองแท่งเข้าประเทศ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ประเทศไทยได้เปรียบในเรื่องของการค้า

สำหรับการค้าระหว่างไทยกับสิงคโปร์และมลายู เราพอจะมีตัวเลขมาอ้างอิงได้^๓ ความแตกต่างก็อยู่ในการค้ากับจีน พริกไทยเป็นสินค้าออกที่สำคัญรายการหนึ่ง แต่กับสิงคโปร์และมลายูแล้ว ยาสูบกลับมีความสำคัญมากกว่า และงาช้างก็กล่าวว่าการส่งออกกันเป็นประจำด้วย

กับอินเดียนั้น ส่วนใหญ่เราซื้ออยู่ ๒ อย่าง คือ ผ้าฝ้ายรากาตุกและฝิ่นดิบ และสิ่งที่อินเดียต้องการจากไทยก็คือ รง กฤษณา ไม้ฝาง และน้ำตาล ซึ่งเป็นที่น่าแปลกใจเพราะอินเดียเองก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ส่งน้ำตาลออก

รายใหญ่ในเวลานั้น นอกจากหมักมีติบูกและงาช้าง ซึ่งทั้งหมดนี้รวมมูลค่าแล้วน้อยกว่ามูลค่าของฝิ่นที่เราซื้อจากอินเดีย จึงพอสรุปได้ว่าเราเสียเปรียบดุลการค้าให้กับอินเดีย

แต่เมื่อคิดมูลค่ารวมทั้งหมดแล้ว หลักฐานเท่าที่ปรากฏงชี้ไป ในทางที่จะสนับสนุนว่าไทยได้เปรียบในดุลการค้าระหว่างประเทศ

ในสมัย ร. ๓ หลักฐานที่มีไม่ได้บ่งอย่างแจ่มชัดถึงการจำเรือเห็บโตในทางการค้ามากนัก ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในเรื่องที่เกี่ยวกับการค้า^๔ เนื่องจากหลักฐานหายากมาก จึงต้องอาศัยการเดาว่าการค้าระหว่างไทยกับจีนในช่วงนี้อยู่ในระยะแห่งความชะงักงัน เหตุผลที่เสนอแนะไว้มีพอสรุปได้ดังนี้

(๑) จีนเริ่มซื้อฝิ่นมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ ๒๓๖๓ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศกับประเทศอื่น เช่นไทย

(๒) ความไม่สงบในทางการเมืองของจีนอันเริ่มตั้งแต่สงครามฝิ่น และโจรสลัดที่ชุกชุมเรื่อยมาจนถึงกบฏไต้ปิง ในต้นทศวรรษ ๒๓๙๓ มีผลทำให้การค้าทางเรือกับจีนลดลงมาก บาวริงตั้งข้อสังเกตนี้ไว้เมื่อมาถึงเมืองไทย พ.ศ. ๒๓๙๘

ปัญหาที่ชวนให้ฉงนก็คือ เหตุใดไทยจึงไม่หันไปเพิ่มการค้ากับสิงคโปร์ หรือมลายู ข้อสังเกตก็คือในสมัย ร. ๓ นั้น ความต้องการรายได้ของรัฐมีสูงมาก จะเห็นได้จากระ

๓ คู่มือคณนวก ตารางที่ ๑

๔ คู่มือคณนวก ตารางที่ ๒

บบการประมูลภาษี และมีภาษีอากรใหม่ๆเกิดขึ้นถึง ๓๘ ชนิด เรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งเจ้าภาษีนายอากร ยกตัวอย่างเช่นการเก็บภาษีน้ำตาล ซึ่งในสมัย ร. ๓ มีการเก็บเพิ่มขึ้นคือภาษีฟอกน้ำตาล ซึ่งทำให้เกิดการจลาจลขึ้นที่จะชิงเทราเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๑ แต่ก็คงจะไม่ยุติธรรมนักถ้าเราจะโทษว่า เพราะความอยากได้รายได้เพิ่มของรัฐจึงทำให้ไม่สามารถขยายการค้าออกไปได้อีก โดยเฉพาะในกรณีอุตสาหกรรมน้ำตาล เพราะอุตสาหกรรมน้ำตาลนั้น ต้องการแรงงานจำนวนมากในขณะที่เมืองไทยนั้นขาดแคลนแรงงาน ซึ่งข้อนี้ต่างหากที่ทำให้อุตสาหกรรมน้ำตาลต้องเสื่อมลง เหตุผลอื่นๆที่พอจะหยิบยกมาพูดได้ก็คือ สินค้าส่งออกส่วนมากของไทยนั้นมุ่งให้กับตลาดในประเทศจีน เช่น ไม้ฝางซึ่งจีนใช้ในอุตสาหกรรมสิ่งทอ แต่ในระยะหลังก็ได้รับการแข่งขันจากสินค้าผ้าของแลงแคสเชียร์ ส่วนข้าวนั้นเท่าที่ขายให้เฉพาะในสิงคโปร์และแหลมมลายูก็เพราะขณะนั้นคลองสุเอซยังไม่ได้เปิด (พม่าจึงยังเป็นคู่แข่งสำคัญเรื่องข้าวของไทยในตลาดเอเชียอยู่)

ส่วนที่ ๔ การคาดคะเนถึงผลกระทบที่การค้าระหว่างประเทศมีต่อเศรษฐกิจของประเทศ

จะเป็นการวิเคราะห์โดยดูสินค้าหลักที่ทำการส่งออก ซึ่งมีน้ำตาล พริกไทย ไม้ฝางและดีบุก

น้ำตาล มีการปลูกไร่้อยกันมากตามแนวพื้นที่จากนครชัยศรี ทางทิศตะวันตกไปจนถึงจะเชิงเทราทางตะวันออก และตามแนวชายฝั่งทะเลโดยเฉพาะชลบุรีและจันทบุรีว่าถึงผู้ที่ทำการเพาะปลูกยังชี้ชัดลงไปไม่ได้ว่าเป็นใคร ครอบครัว กล่าวไว้ ๒ แห่งซึ่งขัดกัน แห่งแรกจาก เอกสารครอบครัวดังกล่าวไว้ว่าชาวจีนเป็นผู้ทำการเพาะปลูกไร่้อยแต่ใน จดหมายเหตุ ของเขากลบกล่าวว่าคนไทยนั้นเป็นผู้ทำการเพาะปลูกไร่้อย และชาวจีนเป็นเจ้าของโรงงานทำน้ำตาล ทำให้เกิดการคาดคะเนได้หลายประการ ประการแรกว่าชาวจีนเป็นผู้ทำการเพาะปลูก ประการที่สองว่าชาวจีนเป็นเจ้าของไร่และคนไทยเป็นแรงงาน และประการที่สามว่าชาวจีนเป็นเจ้าของโรงงานผู้ผลิตน้ำตาล และคนไทยเป็นผู้ปลูกไร่้อยมาบ่อนโรงงาน ซึ่งความเห็นในประการหลังนี้สอดคล้องกับที่ครอบครัวตเขียนไว้ใน จดหมายเหตุ แต่เนื่องจากขาดหลักฐานบ่งชี้เอาไว้ให้ชัด จึงสรุปได้ว่าในขณะที่บาวริงเดินทางมาถึงเมืองไทยนั้น ในอาณาเขตรอบกรุงเทพฯ ก็ได้มีกิจการการผลิตและการซื้อขายกับต่างประเทศเกิดขึ้น

แล้ว และชาวจีนก็ร่วมมืออยู่กับการผลิตและการค้าดังกล่าวอย่างแข็งขัน ถึงจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเสียทุกอย่าง แต่ก็หลายชนิดทีเดียว แต่ในด้านการผลิตน้ำตาลนั้น ทั้งบาวริงและปาลเลอกัว ซ้ำซัดก็เห็นว่า ทั้งนายงานและลูกจ้างเป็นชาวจีนทั้งหมด กรรมวิธีในการผลิตก็เป็นไปอย่างง่าย ๆ ปาลเลอกัวกล่าวว่า ในแต่ละโรงงานมีคนงานประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ คน และคุณภาพของผลผลิต กล่าวได้ว่าดีมาก ปริมาณของน้ำตาลที่ผลิตได้นั้น เนื่องจากหลักฐานที่มีอยู่ค่อนข้างจะกำกวมว่าเป็นปริมาณผลิตทั้งหมด หรือว่าเฉพาะส่วนที่ส่งออก แต่กล่าวว่ามีการผลิตในระดับ ๖๐,๐๐๐ ทาบในปี ๒๓๖๕ และในปี ๒๓๘๗ ประมาณ ๑๑๐,๐๐๐ ทาบ ในปี ๒๓๙๒ ประมาณ ๑๐๗,๐๐๐ ทาบ ซึ่งจากการที่ปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นการสนับสนุนข้อคาดคะเนที่ว่าในช่วงแรกของการครองราชย์ของ ร. ๓ การค้าระหว่างประเทศมีการขยายตัวออกไป

สำหรับราคาน้ำตาลมีระดับที่ค่อนข้างจะสม่ำเสมอ คือประมาณทาบละ ๘-๙ บาท สำหรับราคาส่งออก ราคาภายในประเทศประมาณ ๗ - ๗½ บาทต่อทาบ เพราะภาษีคงที่อยู่ที่ ๑.๕๐ ต่อทาบตลอดระยะเวลา

พริกไทย ซึ่งเป็นสินค้าที่มีการค้าขายกันมากอีกชนิดหนึ่ง ทั้งเอกสารครอเฟิร์ต

และเอกสารเบอริกกล่าวไว้ชัดเจนว่า ชาวจีนเป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูกในแถบจังหวัดจันทบุรีและทางภาคใต้ คุณภาพของพริกไทยดีมาก และปริมาณการผลิต ครอเฟิร์ตคาดว่าในช่วงทศวรรษ ๒๓๖๓ ผลิตได้ปีละประมาณ ๖๐,๐๐๐ ทาบ และเหตุที่ว่าทำไมจึงไม่มีการส่งพริกไทยไปขายในประเทศอื่นบ้าง เห็นจะเป็นเพราะมีจีนเป็นลูกค้ารายใหญ่อยู่แล้ว

ไม้ฝาง เป็นของป่า ใช้เป็นสีย้อมผ้า ส่วนใหญ่นำมาจากป่าแถบเมืองกาญจนบุรี สำหรับ ไม้ฝางนี้เข้าใจว่าขุนนางชั้นผู้ใหญ่มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีการใช้ไพร่เกณฑ์เป็นแรงงาน

ตีบุก การผลิตและผู้ผลิตก็มีขุนนางและไพร่เข้าร่วมด้วย ชาวจีนมีส่วนเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของการทำเหมืองและการถลุง มีการเก็บภาษีการถลุงตีบุก ซึ่งใช้วิธีการจัดเก็บโดยมีการประมูลเช่นเดียวกับภาษีชนิดอื่น ๆ ในสมัยนั้น การทำเหมืองแร่ตีบุกนี้ที่จริงมีมาตั้งแต่ก่อนรัชกาลที่ ๓ แล้ว แต่การโจมตีเกาะภูเก็ตโดยพม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๓ ทำให้การผลิตชะงักไป จนเมื่อไทยเลิกรบกับพม่าในช่วงกลางของรัชกาลที่ ๒ อุตสาหกรรมเหมืองแร่ตีบุกจึงฟื้นฟูลุกขึ้นมาได้อีก

อย่างไรก็ตาม เรวพอจะพูดได้ว่าในครั้งแรกของรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น เศรษฐกิจโดยทั่วไปเป็นบึกแผ่น การเก็บภาษีอากร

เพิ่มขึ้นถึง ๓๘ คนคือนั้น มองได้ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ ท້องพระคลังขาดแคลนเงิน และประชากรมีความสามารถเสียภาษีได้มากขึ้น และเนื่องจากภาษีส่วนใหญ่ที่จัดเก็บนั้น เก็บในรูปของตัวเงิน ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าระบบเศรษฐกิจมีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนเพิ่มมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเรื่องของการค้าระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้นนี้ เราไม่สามารถจะชี้ให้เห็นได้ชัดว่ามีผลกระทบอย่างไรบ้างต่อชีวิตของประชากรไทยโดยทั่วไป แต่ที่เห็นได้แน่ชัดก็คือในระบบเศรษฐกิจของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น เกิดมีภาคส่งออก (export sector) มาเกาะติดเข้ากับระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ของไทยในสมัยนั้น คือระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (subsistence economy) ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์เรียกว่าเป็นการพัฒนาแบบ dualistic development แต่ที่แปลกก็คือ การพัฒนาเศรษฐกิจแบบ dualistic นี้ ซึ่งตามทฤษฎีนั้นกล่าวว่าเกิดขึ้นได้เพราะการบุกรุกของนายทุน ในกรณีของประเทศไทยระบบนี้กลับถูกทำลายไปโดยการบุกรุกของนายทุน กล่าวคือทั้งสองภาค คือภาคส่งออก และภาคเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง กลับมาผสมผสานเป็นระบบเศรษฐกิจเดียวกันเมื่อไทยยอมทำสัญญาการค้ากับต่างประเทศ โดยมีสนธิสัญญาบาวริงเป็นจุดเริ่มต้น

ในขณะที่เรากล่าวว่าการค้าระหว่างประเทศในสมัย ร. ๓ ไม่มีผลกระทบกระเทือนประชากรส่วนใหญ่ นั้น แต่จะสรุปไปเลยว่าถ้าเช่นนั้น บทบาทของการค้าระหว่างประเทศในสมัยนั้นไม่สำคัญก็ไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเราหันไปหยิบยกเอาปัญหาทางการเมืองมาพิจารณาประกอบ เมื่อ เซอร์ เจมส์ บรुक มาถึงเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๓ ซึ่งเป็นปลายรัชสมัย ร. ๓ ในกลุ่มชนชั้นผู้นำของไทย มีการแบ่งแยกกันออกเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นพวกอนุรักษนิยม มีพระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต บุนนาค) เป็นผู้นำและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบรรดาเจ้าภีษนนายอากร อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งสนับสนุนการค้าเสรี มีเจ้าฟ้าจุฑามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน ร. ๔) จมื่นไวยวรนาถ (ช่วง บุนนาค) และเจ้าฟ้ามงกุฎ กลุ่มนี้มีผลประโยชน์เกี่ยวกับการค้า และคาดว่าจะจรรู้เรื่องความเป็นไปในวงการธุรกิจเป็นอย่างดี ตรงกลางคือกลุ่มของเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ซึ่งต้องการนโยบายที่ผสมผสานระหว่างกลุ่มทั้งสอง ซึ่ง ร. ๓ เองก็มีความเอนเอียงเข้ากับกลุ่มนี้ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าความพยายามของบรुकที่จะมาขอแก้ไขสนธิสัญญาเบอร์นี(๒๓๖๙)นั้นไม่เป็นผลสำเร็จ ต่อเมื่อบาวริงเข้ามาใน พ.ศ. ๒๓๘๘ สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เจ้าฟ้ามงกุฎได้ขึ้นครองราชย์ และ

หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์นิยมและกลุ่มเบ็นกลางก็
ชราและไม่เป็นอุปสรรคอีกต่อไป จมื่นไวยวร
นาถซึ่งได้เลื่อนขึ้นเป็นที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
เป็นผู้กุมบังเหียนอย่างเต็มที่ผลก็คือสนธิสัญญา
บาวริงจึงเกิดเป็นรูปร่างขึ้นมาได้ (ซึ่งบางที่

ก็เรียกกันว่าสนธิสัญญา ปาร์ค - ศรีสุริยวงศ์)
และการต่อสู้ซึ่งดำเนินมาเป็นระยะเวลา ๖ ปี
ระหว่าง trading entrepreneurs และ taxing
entrepreneurs จึงยุติลงด้วยความมีชัยของ
พวก trading entrepreneurs

ภาคผนวก

ตารางที่ ๑

การค้าระหว่างสยาม กับบั้นัง มะละกา และสิงคโปร์
(ในตอนปลายทศวรรษ ๒๓๖๓*)

สินค้าส่งออก (ค่าเป็นเงินรูปี)	
น้ำตาล	๓๗๐,๒๔๒
ข้าวสารและข้าวเปลือก	๑๖๖,๑๘๕
ยาสูบ	๑๓๙,๔๙๓
ครั่ง	๗๗,๒๐๘
ไม้ฝาง	๗๒,๖๓๓
เกลือ	๖๘,๖๔๗
ดีบุก	๕๗,๕๗๓
อื่น ๆ	๑๗๖,๘๐๔
รวม	<u>๑,๑๒๘,๗๘๕</u>

*ในเอกสารไม่ได้บ่งปีไว้อย่างแน่ชัด แต่น่าจะหมายถึงตอนปลายของทศวรรษ ๒๓๖๓ เพราะตัวเลข
เหล่านี้รวบรวมไว้ในปี พ.ศ. ๒๓๗๙

สินค้านำเข้า	
สิ่งทอต่าง ๆ	๔๒๕,๖๐๓
ฝิ่น	๑๔๑,๑๕๑
อื่น ๆ	<u>๑๓๒,๕๘๕</u>
รวม	<u>๖๙๙,๓๓๙</u>
สยามได้เปรียบดุลการค้า	๔๒๙,๔๔๖

ที่มา Report on the Trade of the 3 Settlements, Prince of Wales, Singapore and Malacca, *The Burney Papers*. Vol. III, Part I, pp. 187-189.

ตารางที่ ๒
การค้าระหว่างสยามและสิงคโปร์
(ค่าเป็นดอลลาร์)

	สินค้าเข้าจากสยาม	สินค้าออกไปสยาม
๒๓๖๙-๒๓๗๓	๒๐๗,๘๒๕	๒๕๐,๗๘๖
๒๓๗๔-๒๓๗๘	๑๙๒,๕๗๙	๒๐๖,๔๗๘
๒๓๗๙-๒๓๘๓	๓๐๓,๑๕๔	๓๑๕,๘๙๑
๒๓๘๔-๒๓๘๖	๒๙๙,๗๖๖	๒๙๗,๖๙๕

ที่มา Abstract Statement of Annual Imports and Exports from and to Siam, *The Burney Papers*, Vol. IV, Part II, pp. 91, 162.

การส่งเสริมการลงทุน ในอุตสาหกรรม

ผู้เขียนมีความเห็นว่า เมื่อพิจารณาถึงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสมัยใหม่ของไทยจะเล็งเห็นแรงกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ ๒ กระแส คือ ความรู้สึกชาตินิยมกับความต้องการเจริญก้าวหน้า ในขณะที่ความรู้สึกชาตินิยมมีอิทธิพลอย่างมากต่อกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ความต้องการเจริญก้าวหน้า ได้มีส่วนสำคัญในการพัฒนากลยุทธ์ในการวางแผน อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ความรู้สึกชาตินิยมนั้นเป็นความรู้สึกชาตินิยมในกลุ่มชนชั้นนำ (elite) ของประเทศ ซึ่งพิจารณาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของคนไทยจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่กลุ่มตนได้รับ กระบวนการพัฒนาประเทศจึงเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง โดยที่มิได้มีการเปลี่ยนแปลงสถาบัน ซึ่งยังคงมีลักษณะของสังคมอาณานิคมอยู่

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมมีอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช อุตสาหกรรมสำคัญที่รัฐบาลมีส่วนเข้าไปตั้งโรงงานก็มีแต่อุตสาหกรรมกระดาษและอุตสาหกรรมทอผ้าเท่านั้น แม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ในบรรดาผู้ก่อการก็หาได้มีผู้สนใจการอุตสาหกรรมอย่างจริงจังไม่ จุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของคณะราษฎรก็คือ การทำให้เศรษฐกิจไทยหลุดพ้นจากการครอบงำของชาวจีนและชาวยุโรป แต่ถึงกระนั้นก็ตาม นี่ก็เป็นการเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ในการขยายตัวของอุตสาหกรรมไทย ในปี ๒๔๗๙ ได้มีการจัดตั้งกองส่งเสริมอุตสาหกรรมในกรมพาณิชย์กรรม และมีการประกาศใช้กฎหมายควบคุมโรงงานในปี ๒๔๘๒ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง งานของกองส่งเสริมอุตสาหกรรมได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนต้องยกฐานะขึ้นเป็นกรมในปี ๒๔๘๔ และกลายมาเป็นกระทรวงอุตสาหกรรมในปี ๒๔๘๕

ประสบการณ์ที่ได้รับในช่วงนี้เป็นประสบการณ์ทางด้านเทคนิคและทางด้านการบริหาร ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยต่อกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมในเวลาต่อมา

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงใหม่ ๆ พ่อค้าอังกฤษและกำประโตชาวจีนกลับมีบทบาทสำคัญในทางการค้าขึ้นมาอีก หลังจากที่ต้องซบเซาไปในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงระหว่างสงคราม ซึ่งยึดถือนโยบายชาตินิยม สภาวการณ์ทางการเมืองได้ยิ่งผลให้กระทรวงอุตสาหกรรมต้องฟุบตัว งบประมาณถูกตัด และข้าราชการที่สามารถพากันย้ายงาน กระทรวงอุตสาหกรรมจึงหันไปสนใจด้านการวิจัย และการเตรียมการสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ในช่วงนี้เริ่มสนใจส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่อาศัยแรงงานในการผลิตมาก ๆ อย่างจริงจัง

เมื่อเกิดรัฐประหารในปี ๒๔๙๐ จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงนี้ การขยายตัวของรัฐวิสาหกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว กระทรวงต่าง ๆ พากันจัดตั้งรัฐวิสาหกิจหลายต่อหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงกลาโหม กรมอุตสาหกรรมทหาร ได้ก่อตั้งองค์การทอผ้าขึ้นในปี ๒๔๙๘ ขณะเดียวกันกรมเชื้อเพลิงก็จัดตั้งโรงงานกลั่นน้ำมันที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ กระทรวงอื่น ๆ ก็พากันเอาอย่าง เป็นต้นว่ากรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรก็ก่อตั้งองค์การป่าไม้ขึ้น ซึ่งภายหลังได้จัดตั้งบริษัทไม้อุตสาหกรรมอีกทอดหนึ่ง กระทรวงเศรษฐการก็ก่อตั้งองค์การสินค้าซึ่งขึ้นอยู่กับกรมการค้าภายใน

ก่อนหน้านั้นในปี ๒๔๙๑ กระทรวงกลาโหมก็ก่อตั้งองค์การทหารผ่านศึกขึ้น เพื่อสร้างช่องทางในการประกอบธุรกิจให้แก่ทหารผ่านศึก ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การสถาปนาและการเจริญเติบโตของรัฐวิสาหกิจในรูปแบบนี้ จะไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้มีอำนาจทางการเมือง ประโยชน์ที่ได้ อาจเป็นประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน ในรูปของโบนัส เบี้ยประชุม ตลอดจนรายได้อันได้จากการประกอบธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับรัฐวิสาหกิจนั้น ๆ ในเมื่อไม่มีข้อห้ามไม่ให้ข้าราชการการเมืองทำมาค้าขาย นอกจากประโยชน์ที่เป็นตัวเงินแล้วยังมีประโยชน์ที่มิได้เป็นตัวเงินด้วย เพราะอาจใช้รัฐวิสาหกิจที่ตนเป็นกรรมการบริหารอยู่เป็นเครื่องมือในการสร้างระบบอุปถัมภ์และอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ขณะเดียวกัน มีปัจจัยหลายต่อหลายปัจจัยที่ส่งเสริมให้มีการก่อตั้งรัฐวิสาหกิจ กล่าวคือ

ประการแรก กฎของคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนมิได้ส่งเสริมและให้สิ่งจูงใจในการทำงานแก่ข้าราชการ ความดีความชอบในการปฏิบัติงานมิได้พิจารณาจากระบบคุณธรรมเป็นสำคัญ

ประการที่สอง เมื่อสงครามเกาหลีสิ้นสุดลง อุปสงค์ของโลกที่มีต่อข้าวลดน้อยลง ยิ่งผลให้กำไรที่สำนักงานข้าวได้รับน้อยลงด้วย ขณะเดียวกันสงครามในอินโดจีน ทำให้เกิดอุปสรรคในการลักลอบค้าฝิ่น และทองคำ

ระหว่างประเทศ เมื่อผู้มีอำนาจทางการเมืองไม่อาจกอบโกยผลประโยชน์ด้วยวิธีการที่ใช้อยู่เดิม จึงเริ่มแสวงหาช่องทางใหม่ ในระหว่างนั้น ลัทธิชาตินิยมเริ่มเสื่อมคลายลง และรัฐบาลเริ่มใช้นโยบายผสมกลมกลืนชนกลุ่มน้อย (assimilation policy) โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนในเมืองไทย ชาวจีนไม่เพียงแต่จะยอมรับนโยบายดังกล่าวนี้เท่านั้น หากทว่ายังพยายามแสวงหาความคุ้มครองจากผู้มีอำนาจทางการเมืองและผู้มีอำนาจทางทหารอีกด้วย

โดยผลของการออกพระราชบัญญัติในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๖ ซึ่งกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการก่อตั้งหน่วยงานและองค์การของรัฐบาล รัฐวิสาหกิจหลายประเภทได้ก่อตั้งขึ้นในรูปของนิติบุคคลซึ่งแยกออกจากระบบราชวงศ์ เช่น องค์การ ร.ส.พ. บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด องค์การสัตว์ปีก องค์การสะพานปลา โรงงานกระสอบอีสาน ฯลฯ ประโยชน์ที่ได้จากการก่อตั้งรัฐวิสาหกิจเหล่านี้ ก็คือ ทำให้คนไทยมีบทบาทในด้านธุรกิจมากขึ้น และทำให้มีการพัฒนาความสามารถในทางเศรษฐกิจ ในหมู่คนไทยด้วยกัน แต่การขยายตัวของรัฐวิสาหกิจไม่เพียงแต่จะบั่นทอนสิ่งจูงใจในการลงทุนของเอกชนเท่านั้น หากทว่ายังทำให้การฉ้อราษฎร์บังหลวงระบอบอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างของความซอঁนี้ได้แก่ การก่อตั้งบริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติจำกัด ซึ่งภายหลัง

จากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก่อการรัฐประหารสำเร็จในปี ๒๕๐๑ ก็ใช้เป็นประเด็นในการโจมตี จอมพล ป. พิบูลสงคราม และหลังจากนั้นก็เกิดนโยบายส่งเสริมการประกอบการในรูปรัฐวิสาหกิจ พร้อมกันนั้น ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อศึกษาการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ แต่ก็มีรัฐวิสาหกิจอยู่น้อยรายมากที่ต้องล้มเลิกไป ตามข้อเสนอแนะของกรรมการชุดนี้

นโยบายการส่งเสริมการลงทุนของเอกชนได้เริ่มมีมาแต่ปี ๒๔๙๗ จุดมุ่งหมายสำคัญมิได้อยู่ที่การส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมทั่วไป แต่อยู่ที่การส่งเสริมการลงทุนเฉพาะแต่ในอุตสาหกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจไทย การกำหนดนโยบายเช่นนี้ นับว่ามีเหตุผลสนับสนุนอยู่มาก แต่น่าเสียดายที่นโยบายดังกล่าวนี้ต้องล้มเหลวลงด้วยเหตุผลหลายประการ คือ

ประการแรก ระเบียบราชการมีส่วนทำให้เอกชนลังเลใจที่จะเข้าไปลงทุนในอุตสาหกรรมต่าง ๆ การกำหนดให้เอกชนต้องเสนอข้อมูลรายละเอียดต่อข้าราชการที่มีหน้าที่ในด้านการส่งเสริมการลงทุนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นโยบายที่กำหนดขึ้นประสบความล้มเหลว ไม่เพียงแต่ระเบียบราชการเหล่านี้จะเปิดช่องให้ข้าราชการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้เท่านั้น หากทว่ายังไม่มีเหตุผลที่นายทุน

เอกชนจะไว้วางใจข้าราชการที่เกี่ยวข้องถึงกับส่งมอบรายละเอียดและข้อมูลต่าง ๆ ให้ อีกด้วย เพราะข้อมูลเหล่านั้นอาจเป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจของข้าราชการเอง ในเมื่อข้าราชการก็มีส่วนในการประกอบธุรกิจและการค้าอยู่เป็นอันมาก

ประการที่สอง รัฐบาลระมัดระวังมิให้ระบบเศรษฐกิจไทยถูกรวบงำโดยชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุโรปตะวันตกและจีน ดังที่เคยเป็นอยู่ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การลงทุนของชาวยุโรปและอเมริกันจำเป็นต้องมีคนไทยร่วมด้วย

หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารในปี ๒๕๐๑ ได้เริ่มมีการพิจารณาเปลี่ยนแปลงนโยบายการลงทุนกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยอาศัยคำแนะนำของ G.B. Beitzel ผ่านองค์การ USOM นโยบายใหม่นี้ได้แตกต่างจากนโยบายปี ๒๔๘๗ เท่าใดนัก ข้อแตกต่างที่สำคัญมีอยู่ ๒ ประการคือ

ประการแรก ประเภทของอุตสาหกรรมที่รัฐบาลส่งเสริมให้เอกชนเข้าไปลงทุนมีจำนวนมากขึ้น

ประการที่สอง การลดหย่อนภาษีเงินได้แก่ผู้ประกอบการที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลมีมากขึ้น นอกจากนี้ ยังได้จัดสรรสิ่งจูงใจทางด้านภาษีอากรอื่น ๆ ด้วย

การให้สิทธิประโยชน์โดยยกเว้นหรือลดหย่อนภาษีศุลกากรที่เก็บจากวัตถุดิบและอุปกรณ์การผลิตที่สั่งซื้อจากต่างประเทศ ในด้านการจัดองค์การ ได้มีการก่อตั้งสำนักงานส่งเสริมการลงทุน ซึ่งความสำคัญมิได้อยู่ที่ช่วยให้การฉ้อราษฎร์บังหลวงลดลง แต่อยู่ที่การรวมอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายการลงทุนส่งเสริมการลงทุนไว้ในหน่วยงานเดียวกัน มิได้กระจัดกระจายอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ ดังปางก่อน ซึ่งแม้จะมีข้อดีในการเอื้ออำนวยให้การประสานนโยบายการลงทุนส่งเสริมการลงทุนกับนโยบายเศรษฐกิจอื่น ๆ สะดวกขึ้น แต่ข้อเสียที่สำคัญก็คือ เปิดช่องให้มีการสร้างระบบอภิสิทธิ์ได้ง่าย

ในด้านวิธีการส่งเสริมการลงทุนของเอกชน มีการจำแนกอุตสาหกรรมต่าง ๆ ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่ม ก. ได้แก่ อุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจมากเป็นอันดับที่หนึ่ง ได้รับความเว้นอากรขาเข้าและภาษีการค้าที่เรียกเก็บจากวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์อันจำเป็นแก่การผลิต กลุ่ม ข. ได้แก่ อุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นอันดับที่สอง ได้รับความลดหย่อนอากรขาเข้าและภาษีการค้าที่เรียกเก็บจากวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์อันจำเป็นแก่การผลิตถึงร้อยละ ๕๐ ส่วนกลุ่ม ค. ได้แก่ อุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นอันดับ

ที่สามได้รับลดหย่อนภาษีถึงร้อยละ ๓๓^๑ แต่การจำแนกอุตสาหกรรมต่างๆ ออกเป็นสามกลุ่มดังกล่าวนี้เป็นไปโดยปราศจากหลักเกณฑ์ใดๆ นอกจากนี้ ยังมีข้อน่าสังเกตด้วยว่า อุตสาหกรรมในกลุ่ม ก. มักจะเป็นอุตสาหกรรมที่อาศัยเครื่องจักรเครื่องกลในการผลิตมาก ๆ (capital-intensive industries) ส่วนอุตสาหกรรมในกลุ่ม ข. ไม่สู้แตกต่างจากกลุ่ม ก. มากนัก เว้นแต่ว่าส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่นำชิ้นส่วนจากต่างประเทศมาประกอบเป็นสินค้าภายในประเทศเท่านั้น (assembly industries) การกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับเครื่องจักรเครื่องกลที่ใช้ในการผลิตเป็นช่องทางที่สำคัญในการจ่อราษฎรบังหลวง ไม่เพียงแต่เท่านั้นการเน้นถึงการใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ยังดูไม่เหมาะสมกับโครงสร้างทรัพยากรภายในประเทศอีกด้วย นอกจากนี้สิ่งที่น่าสังเกตยิ่งก็คือ นอกจากการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับเครื่องจักรเครื่องกลที่ใช้ในการผลิตแล้ว ยังมีการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้วัตถุดิบภายในประเทศสำหรับการลงทุนในอุตสาหกรรมร้อยละ ๒๕ ของอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมทั้งหมดอีกด้วย แต่ไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการฝึกฝนคนงานไทย

ภายหลังปี ๒๕๐๘ รัฐบาลไทยจึงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของผลเชื่อมโยง (linkage effects) อันเกิดจากการลงทุนในอุตสาหกรรม

กรรมต่าง ๆ และเริ่มเน้นถึงการใช้วัตถุดิบภายในประเทศมากขึ้น จากการสำรวจของสำนักงานส่งเสริมการลงทุนในปี ๒๕๐๘ ปรากฏว่า วิสาหกิจที่ได้รับบัตรส่งเสริมร้อยละ ๗๐ ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ภายในประเทศในการผลิตน้อยมาก อีกร้อยละ ๓๐ ไม่ปรากฏว่าได้ใช้วัตถุดิบภายในประเทศเลย

อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตว่า วิสาหกิจที่ได้รับบัตรส่งเสริมมักจะตั้งอยู่รอบ ๆ กรุงเทพมหานคร ความข้อนี้ไม่น่าประหลาดใจนัก ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายการส่งเสริมการลงทุนของเอกชนมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรเครื่องกลในการผลิตมาก ๆ การตั้งโรงงานใกล้กรุงเทพมหานครสามารถประหยัดทุนได้ ไม่แต่เท่านั้น การว่าจ้างแรงงานที่มีทักษะก็ยังสะดวกกว่าภูมิภาคอื่น ๆ อีกด้วยการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับการใช้เครื่องจักรเครื่องกลในการผลิต โดยไม่คำนึงถึงสภาพการณ์เกี่ยวกับทรัพยากรภายในประเทศเช่นนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าการซื้อเครื่องจักรกลสมัยใหม่จะทำให้ข้าราชการที่เกี่ยวข้องได้รับผลประโยชน์ทางการเงิน แต่ส่วนที่สำคัญยิ่งกว่าอาจเป็นผลสืบเนื่องจากสาเหตุทางจิตวิทยา กล่าวคือ ความภาคภูมิใจที่มีเครื่องจักรกลอันทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศ

นอกเหนือจากสำนักงานส่งเสริมการลงทุนแล้ว หน่วยงานอีกหน่วยหนึ่งที่มีบทบาท

ในการส่งเสริมการลงทุนของเอกชน คือ บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย บรรษัทแห่งนี้ได้รับการส่งเสริมจากรธนาคารโลก และธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้ถือหุ้นของ บรรษัทเงินทุนนี้ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์และ สาขานานาชาติพาณิชย์ต่างชาติที่มีกิจการในประเทศไทย และบรรษัทเงินทุนระหว่างประเทศ (International Finance Corporation) ซึ่งเป็นสาขาของธนาคารโลก (ถือหุ้นอยู่ ๑๓%) แต่ระเบียบข้อบังคับจำกัดในการอนุมัติเงินกู้ของ บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ทำให้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมาก ถึงแม้ บรรษัทฯ จะเก็บดอกเบี้ยในอัตราค่าก็ตาม ทั้ง เงินทุนของบรรษัทก็มีอยู่น้อยอีกด้วย

มาตรการในการส่งเสริมการลงทุนอีก ประเภทหนึ่ง ก็คือ การก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งรัฐบาลพยายามส่งเสริมให้เอกชน เข้ามาดำเนินการ แต่ปัญหาข้อยุ่งยากอยู่ที่ว่า กฎหมายไทยในปัจจุบันไม่เปิดช่องให้เอกชน บังคับซื้อที่ดินจากผู้อื่น นอกจากการส่งเสริม ให้มีการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมแล้ว การส่งเสริมการท่องเที่ยวก็เป็นกลวิธีในการช่วยให้อุตสาหกรรมต่าง ๆ ขยายตัว เพราะชาวต่างประเทศที่มั่งคั่งอาจเข้ามาซื้อสินค้าพื้นเมืองของไทยด้วย

ในส่วนที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมขนาดย่อม กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเรื่อง

นี้ มีการจัดตั้งสถาบันบริการอุตสาหกรรม ขนาดย่อม และสำนักงานเงินทุนสำหรับ อุตสาหกรรมขนาดย่อม ถึงแม้ขอบเขตของงานจะยังมีได้ขยายกว้างขวาง แต่ก็มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมไทยในอนาคต ในเมื่อ อุตสาหกรรมส่วนใหญ่ยังคงเป็นอุตสาหกรรม ขนาดย่อม

กล่าวโดยสรุป นโยบายการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมของรัฐบาลไทย เริ่มต้น จากความรู้สึกชาตินิยมและความต้องการพัฒนาประเทศ ความเกรงกลัวต่อการตกเป็น อาณานิคมทางเศรษฐกิจของชาวยุโรปและชาว จีนทำให้รัฐบาลเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทาง เศรษฐกิจมากขึ้น ในช่วงก่อนและระหว่าง สงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากนั้น รัฐวิสาหกิจ ต่าง ๆ ก็ผุดขึ้นในกระทรวงต่าง ๆ การแสวงหาความคุ้มครองของพ่อค้าเงินจากผู้มีอำนาจทางการเมืองทำให้การนำอรรถวิธบังหลวงมี มากขึ้น แต่หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นมาใช้อำนาจเผด็จการในปี ๒๕๐๑ นโยบาย การลงทุนในอุตสาหกรรมได้แปรเปลี่ยนจาก การเน้นบทบาทของรัฐมาเป็นการส่งเสริมการลงทุนของเอกชน และในภายหลังเริ่มเห็น ความสำคัญของอุตสาหกรรมขนาดย่อมมากขึ้น

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เก็บความจาก T.H. Silcock, "Promotion of Industry and the Planning Process" in T.H. Silcock (ed.), *Thailand: Social and Economic Studies in Development* (Canberra : Australian National University Press 1967), pp. 258-277

การพัฒนาอุตสาหกรรม ในประเทศไทย

ในช่วงเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา ภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ของไทยมีการเจริญเติบโตอย่างไม่เท่าเทียมกัน ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ภาคเกษตรกรรมกลับมีอัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างต่ำ ผลก็คือ สัดส่วนของรายได้ประชาชาติที่เกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันภาคเกษตรกรรมมีความสำคัญน้อยลง และความแตกต่างในด้านรายได้ต่อหัวระหว่างประชากรในภาคเกษตรกรรมกับประชากรนอกภาคเกษตรกรรมมีมากขึ้น

แม้ว่าไทยจะได้มีการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าทศวรรษ แต่ผู้เชี่ยวชาญก็อดสงสัยมิได้ว่า ทำไมจึงต้องเลือกเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรม หัตถกรรม (manufacturing industry) มีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์อะไรบ้างที่จะสนับสนุนกลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สอง(พ.ศ.๒๕๑๐-๒๕๑๔) กล่าวไว้แต่เพียงว่า จะเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรม

เพื่อให้โอกาสในการจ้างงานมีมากขึ้น ประการหนึ่ง และเพื่อให้ทรัพยากรที่ถูกปล่อยทิ้งไว้เฉย ๆ ได้มีการนำมาใช้ในการผลิตมากขึ้น ส่วนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สาม (๒๕๑๕-๒๕๑๙) ได้เพิ่มเติมเป้าหมายไว้ว่า จะส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก โดยให้ประสานกับภาคเกษตรกรรมและใช้เทคนิคการผลิตที่อาศัยแรงงานมาก ๆ (labour-intensive technique)

เหตุผลสำคัญที่สนับสนุนให้มีการเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมมีอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการแรก การพัฒนาอุตสาหกรรม อาจจะเป็นมรรควิธีในการเพิ่มพูนรายได้ประชาชาติ แต่อุตสาหกรรมหัตถกรรมจะสามารถช่วยให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญสัมพัทธ์ของอุตสาหกรรมหัตถกรรมที่มีต่อระบบเศรษฐกิจและขึ้นอยู่กับอัตราการขยายตัวของอุตสาหกรรมหัตถกรรม แม้ว่าเท่าที่ผ่านมา อัตราการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมหัตถกรรมจะสูงกว่าอัตราการ

เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ในเมื่ออุตสาหกรรมหัตถกรรมมีขนาดเล็ก เมื่อเทียบกับขนาดของระบบเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมหัตถกรรมย่อมไม่สามารถหักลบความล่าช้าของภาคเศรษฐกิจคงจะกินเวลาอีกหลายทศวรรษกว่าที่อุตสาหกรรมหัตถกรรมจะกลายมาเป็นภาคเศรษฐกิจนำของเมืองไทย

ประการที่สอง การเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมจะช่วยให้การจ้างงานเพิ่มขึ้นได้ แม้ว่าในช่วงเวลาสิบปีเศษที่ผ่านมาสัดส่วนของจำนวนแรงงานในอุตสาหกรรมหัตถกรรมคิดเทียบกับจำนวนการจ้างงานทั้งหมดของประเทศจะเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่สัดส่วนดังกล่าวนี้ก็ยังมีอยู่น้อยมาก การพัฒนาอุตสาหกรรมจึงยังมีได้ช่วยให้การจ้างงานเพิ่มขึ้นอย่างสำคัญยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงเวลาที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมหัตถกรรมเท่าที่ผ่านมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานที่สำคัญเกิดขึ้น กล่าวคือ อุตสาหกรรมเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะใช้เครื่องจักรเครื่องกลในการผลิตมากขึ้น ซึ่งไม่เอื้ออำนวยให้การจ้างงานเพิ่มขึ้นเท่าที่ควรจะเป็น

เหตุผลสำคัญที่สนับสนุนว่า อุตสาหกรรมหัตถกรรมมีแนวโน้มที่จะใช้เครื่องจักรเครื่องกลในการผลิตมากขึ้นมีอยู่หลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก การที่เงินบาทมีค่าสูงกว่าที่เป็นจริง (overvaluation) มีผลทำให้สินค้าเข้ามีราคาถูกกว่าที่ควรจะเป็น และโดยที่เครื่องจักรเครื่องกลในการผลิตส่วนใหญ่ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ต้นทุนของสินค้าประเภททุนจึงต่ำกว่าที่ควรจะเป็น

ประการที่สอง นโยบายการกำหนดอัตราค่าไฟฟ้าที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มีผลทำให้ต้นทุนของการใช้สินค้าประเภททุนต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ราคาปัจจัยการผลิตในประเทศไทยมิได้สะท้อนให้เห็นความขาดแคลนสินค้าประเภททุนและความเหลือเฟือของแรงงานเท่าที่ควรจะเป็น

นโยบายการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมเพื่อผลิตสินค้าทดแทนสินค้าเข้า (import substitution) แทนที่จะก่อให้เกิดผลเชื่อมโยงถอยหลัง (backward linkage effect) และผลเชื่อมโยงข้างหน้า (forward linkage effect) กระตุ้นให้อุตสาหกรรมอื่นพัฒนาตาม และช่วยให้ช่วงโอกาสในการจ้างงานเพิ่มขึ้น กลับส่งเสริมให้การสั่งซื้อสินค้าเข้ามีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากระบบเศรษฐกิจไทยเป็นระบบเปิด (open economy) มีการค้าระหว่างประเทศอย่างค่อนข้างเสรี เมื่อเป็นเช่นนั้น การขยายตัวของอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าทดแทนสินค้าเข้า แทนที่จะกระตุ้นให้มีการผลิตวัตถุดิบเองภายในประเทศ กลับ

ส่งเสริมให้ซื้อวัตถุดิบจากต่างประเทศมากขึ้น

แม้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สาม (๒๕๑๕-๒๕๑๙) จะเน้นถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมที่อาศัยผลผลิตทางเกษตรกรรมภายในประเทศเป็นวัตถุดิบ แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมจะมีผลเชื่อมโยงในการกระตุ้นให้ภาคเกษตรกรรมเจริญขึ้นหรือไม่ มีข้อชวนสงสัยอยู่ไม่น้อย ความน่าสงสัยดังกล่าวนี้มีได้มาจากลักษณะของระบบเศรษฐกิจไทยที่เป็นระบบเปิดเท่านั้น หากทว่าเมื่อพิจารณาจากประสบการณ์ในอดีต การพัฒนาเกษตรกรรมมีผลเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมน้อยมาก ถึงแม้ว่าอุปสงค์ที่มีต่อปุ๋ย รถแทรกเตอร์ และอุปกรณ์การผลิตทางเกษตรกรรมจะมีอยู่มากพอสมควร แต่ก็ยังมีได้มีการผลิตอย่างจริงจังภายในประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากการสั่งซื้อปัจจัยการผลิตเหล่านี้จากต่างประเทศเป็นไปอย่างสะดวกง่ายดาย ผลเชื่อมโยงในการลงทุนจะมีมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับนโยบายการลงทุนของรัฐบาลและการตอบสนองต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจของภาคเอกชน

การเปลี่ยนแปลงนโยบายการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมจากการส่งเสริมการผลิตสินค้าเพื่อทดแทนสินค้าเข้า มาเป็นการส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออก จะช่วยให้การจ้างงานเพิ่มขึ้น ได้ก็ต่อเมื่อสินค้าออกที่

ผลิตต้องอาศัยแรงงานในการผลิตมากๆ (high labour content) เท่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้สินค้าอุตสาหกรรมที่ไทยส่งไปขายต่างประเทศที่สำคัญ ๆ บังเอิญเป็นสินค้าที่อาศัยแรงงานในการผลิตค่อนข้างมาก ขณะเดียวกันก็อาศัยวัตถุดิบภายในประเทศเป็นสำคัญ ดังนั้น นโยบายการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมเพื่อผลิตสินค้าออกจึงสอดคล้องกับเป้าหมายการจ้างงานและเป้าหมายการใช้ทรัพยากรภายในประเทศ

เท่าที่ผ่านมา มีปัจจัยหลายต่อหลายประการ ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่

ประการแรก บทบาทในการลงทุนโดยตรงของรัฐบาล ด้วยการประกอบการในรัฐวิสาหกิจ ได้มีส่วนช่วยให้ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวอย่างมาก รัฐวิสาหกิจเหล่านี้มีตั้งแต่น้ำตาล กระดาษ กระสอบ ไม้อัดไทย แก้ว และรวมตลอดจนถึงยาสูบ การขยายตัวของรัฐวิสาหกิจมีมาจนกระทั่งถึงต้นทศวรรษ ๑๙๕๐ แต่ต่อมารัฐบาลเริ่มเปลี่ยนนโยบายจากการเข้าไปลงทุนในภาคอุตสาหกรรม มาเป็นการจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านทุนพื้นฐานของสังคม (infra structure) และสนับสนุนส่งเสริมให้เอกชนเข้าไปลงทุนในอุตสาหกรรมต่างๆ มากขึ้น แต่ถึงกระนั้น

ก็ตามรัฐวิสาหกิจยังคงมีบทบาทสำคัญในอุตสาหกรรมต่างๆ ต่อไป

ประการที่สอง นโยบายการเก็บพรีเมียมข้าว ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ และยกเลิกไปในปี ๒๕๑๔ แต่กลับฟื้นคืนชีพมาอีกในปี ๒๕๑๕ เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว การเก็บพรีเมียมข้าวมีผลให้ราคาข้าวภายในประเทศต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นจึงมีส่วนทำให้การกระจายรายได้ระหว่างประชาชนในภาคตัวเมืองกับประชาชนในภาคชนบทแตกต่างกันมากขึ้น จุดมุ่งหมายของรัฐบาลในการเก็บพรีเมียมข้าว ก็เพื่อที่จะกดค่าครองชีพให้ต่ำ แรงกดดันในการเรียกร้องขอขึ้นเงินเดือนและค่าจ้างจะได้มีน้อย ผลก็คือ การส่งสินค้าออกจะได้มีมากขึ้น และอุตสาหกรรมภายในประเทศสามารถแข่งขันกับสินค้าเข้าได้ ดังนั้น จึงดูเหมือนหนึ่งว่า รัฐบาลได้ใช้พรีเมียมข้าวเป็นเครื่องมือในการต่อต้านภาวะเงินเฟ้อและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาอุตสาหกรรมและในการพัฒนาประเทศในระยะยาว แต่การเก็บพรีเมียมข้าวทำให้ชาวนาขายข้าวได้ราคาต่ำ ขณะเดียวกันก็ทำให้อัตราส่วนระหว่างราคาข้าวกับราคาสินค้าอุตสาหกรรม (terms of trade) มีแนวโน้มลดลง ซึ่งหมายความว่า ชาวนาเป็นผู้รับภาระในการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่มากนักน้อย นอกจากนี้ สาขา

ของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ยังได้สูบเงินจากภาคชนบทเข้าสู่ภาคตัวเมืองอีกด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมจำนวนไม่น้อย ได้มาจากภาคเกษตรกรรม

ประการที่สาม กลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐบาลไทยเป็นกลยุทธ์ที่มุ่งส่งเสริมการผลิตเพื่อการบริโภคภายในประเทศ (inward-looking strategy) เป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้ว่า รัฐบาลมุ่งส่งเสริมให้เอกชนเข้าไปลงทุนในอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าเพื่อทดแทนสินค้าเข้า (import substitution) โดยตั้งกำแพงภาษีคุ้มกันสินค้าที่ผลิตภายในประเทศ นโยบายดังกล่าวนี้นับว่าแตกต่างไปจากที่มีอยู่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเก็บภาษีศุลกากรเพื่อหารายได้ให้รัฐบาลเป็นสำคัญ การตั้งกำแพงภาษีสำหรับสินค้าเข้า ทำให้ค่าของเงินบาทสูงกว่าที่ควรจะเป็น ผลก็คือ การคุ้มกันสินค้าที่ผลิตภายในประเทศมีผลเสมือนหนึ่งการลงโทษผู้ที่คิดส่งสินค้าออกไปขายต่างประเทศ ทำให้การส่งสินค้าออกไม่สามารถขยายตัวเท่าที่ควรจะเป็น แต่โดยที่สินค้าออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรซึ่งความยืดหยุ่นของอุปทาน (supply elasticities) มีน้อย ผลเสียที่มีต่อการส่งสินค้าออกจึงมีน้อยกว่าในกรณีที่สินค้าออกเป็นสินค้าอุตสาหกรรม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม นโยบายการคุ้มกันสินค้า

ภายในประเทศ ย่อมมีผลเสียต่อการส่งสินค้า อุตสาหกรรมออกไปขายต่างประเทศในระยะยาว ดังนั้น เมื่อแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สามมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการส่งสินค้าอุตสาหกรรมออกไปขายต่างประเทศ บัจจุบันจึงตั้งกล่าวนี้นี้จึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาประกอบด้วย

การคุ้มกันอุตสาหกรรมภายในประเทศ ได้มีผลทำให้สินค้าบริโภคที่สั่งซื้อจากต่างประเทศ เมื่อคิดเทียบกับรายจ่ายในการบริโภคทั้งหมดของเอกชน มีแนวโน้มลดลง ขณะเดียวกันก็ได้มีผลให้สินค้าประเภททุนและวัสดุที่ใช้ผลิตสินค้าประเภททุนที่สั่งซื้อจากต่างประเทศ เมื่อคิดเทียบกับการสะสมทุนภายในประเทศ (gross domestic fixed capital formation) มีแนวโน้มลดลงด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การคุ้มกันอุตสาหกรรมภายในประเทศ แทนที่จะช่วยให้มีการผลิตสินค้าภายในประเทศทดแทนสินค้าที่เคยสั่งซื้อจากต่างประเทศกลับกระตุ้นให้มีการสั่งซื้อสินค้าเข้าชนิดใหม่ทดแทนสินค้าเข้าชนิดเก่า ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีการผลิตวัตถุดิบและอุปกรณ์ในการผลิตภายในประเทศ เมื่อมีอุตสาหกรรมทดแทนสินค้าเข้าเกิดขึ้น ก็ต้องมีการสั่งซื้อวัตถุดิบและอุปกรณ์ในการผลิตจากต่างประเทศ

นอกจากนี้ นโยบายการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมเพื่อผลิตสินค้าทดแทน

สินค้าเข้ายังก่อให้เกิดผลอันไม่พึงปรารถนาอีกหลายประการ คือ

ประการแรก โรงงานที่ผลิตสินค้าทดแทนสินค้าเข้า มุ่งสนองความต้องการบริโภคภายในประเทศเป็นสำคัญ และมุ่งขายในตลาดภาคตัวเมืองมากกว่าตลาดภาคชนบท โรงงานจึงมักมีขนาดเล็ก ขณะเดียวกัน การที่มีบริษัทหลายบริษัทแข่งขันกันเอง ในอุตสาหกรรมเดียวกัน อันเป็นผลจากการส่งเสริมการลงทุนของรัฐบาลนั้น ทำให้โรงงานแต่ละแห่งไม่สามารถทำการผลิตเต็มกำลังการผลิต ต้นทุนของสินค้าที่ผลิตได้จึงสูงกว่าที่ควรจะเป็น

ประการที่สอง การที่มีหน่วยผลิตเข้าไปแข่งขันในอุตสาหกรรมต่าง ๆ มากเกินไป ทำให้ขนาดของตลาดเล็กเกินกว่าที่จะกระตุ้นให้มีการผลิตวัตถุดิบและอุปกรณ์ในการผลิตภายในประเทศ ผลก็คือ ต้องพึ่งพาวัตถุดิบและอุปกรณ์ในการผลิตจากต่างประเทศมากขึ้น

ประการที่สาม การที่โรงงานมีขนาดเล็กเกินกว่าที่ควร ซึ่งมีผลให้ต้นทุนการผลิตสูงกว่าที่ควรจะเป็น ย่อมทำให้ไม่อาจส่งเป็นสินค้าออกไปขายแข่งขันในต่างประเทศได้

ประการที่สี่ เทคนิคการผลิตที่ใช้มีแนวโน้มที่จะเป็นเทคนิคที่พึ่งเครื่องจักรเครื่องกลมาก ๆ (Capital - intensive) ซึ่งจะเป็น

ปัญหาต่อการจ้างงานในอนาคต

ประการที่ห้า นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเท่าที่ผ่านมา ซึ่งยังผลให้มีการซื้อสินค้าชนิดใหม่ทดแทนสินค้าเข้าชนิดเก่านั้น ทำให้ไม่แน่ใจว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมช่วยให้ดุลการชำระเงินดีขึ้นหรือไม่

ถึงแม้ว่านโยบายการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมของไทย จะก่อให้เกิดผลอันไม่พึงปรารถนาอย่างที่พรรณานามานี้ แต่อุตสาหกรรมที่ถดถอยก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว การที่อัตราค่าจ้างค่อนข้างต่ำในตลาดแรงงานไทย ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ย่อมเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมาก ขณะเดียวกัน เสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสถียรภาพทางการเงิน ย่อมเป็นปัจจัยเสริมส่งบรรยากาศในการลงทุน ผู้เขียนเห็นว่า เพื่อที่จะให้ไทยได้รับประโยชน์จากความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (comparative advantage) ที่มีอยู่ ควรที่จะเปลี่ยนกลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมจากการผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคภายในประเทศ มาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก การปกป้องคุ้มกันอุตสาหกรรมทารก (infant industries) ดังที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตต่ำกว่าที่ควรจะเป็น คงมีอุตสาหกรรมเพียงไม่กี่ประเภทที่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวของตัวเองหลังจากที่รัฐบาลเลิกปกป้องคุ้มกันและสามารถก่อให้เกิด

เกิดการออมมากเพียงพอแก่การชดเชยต้นทุนที่สูญเสียไปในช่วงแห่งการปกป้องคุ้มกัน ถ้าหากอุตสาหกรรมที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมีน้อยเพียงใด อุตสาหกรรมที่จะก่อให้เกิดการประหยัดภายนอก (external economies) อันจะทำให้สวัสดิการของสังคมเพิ่มขึ้นมากเพียงพอที่จะชดเชยต้นทุนที่สังคมสูญเสียไปในช่วงแห่งการปกป้องคุ้มกันก็จะมีน้อยยิ่งกว่าเพียงนั้น

รัฐบาลอาจต้องเผชิญกับปัญหาทั้งสองประการ กล่าวคือ หากเลือกคุ้มกันปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศต่อไป ก็เท่ากับเป็นการปกป้องคุ้มกันผู้ผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพ แต่ในทางกลับกัน หากเลิกคุ้มกันปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศผู้ผลิตที่ไร้ประสิทธิภาพก็อาจต้องล้มละลาย แต่ปัญหาดังกล่าวนี้ในทัศนะของผู้เขียน มิใช่ปัญหาสำคัญ หากรัฐบาลลดการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการทำงานของกลไกราคาการกำหนดอัตราค่าจ้างขั้นต่ำจะไม่ช่วยในเรื่องนี้ เว้นแต่อัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่กำหนดจะอยู่ในระดับดุลยภาพ ทำนองเดียวกัน อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ ก็ควรจะปล่อยให้อยู่ในระดับดุลยภาพ ไม่ควรให้เงินบาทมีค่าเกินกว่าที่ควรเป็น

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

เก็บความจาก Prachoom Chomchài, "Thailand's Industrial Development : Rationale, Strategy and Prospects" in Robert Ho and E.C. Chapman (eds.), *Studies of Contemporary Thailand* (Canberra : Australian National University Press, 1973), pp. 67-88

นโยบายการคุ้มกันอุตสาหกรรม และการพัฒนาอุตสาหกรรม ในประเทศด้อยพัฒนา

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมอาจ
จำแนกออกเป็น ๒ แนวทางใหญ่ ๆ
คือ

(ก) การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อมุ่ง
ผลิตสินค้าสนองความต้องการภายในประเทศ
(inward-looking policy)

(ข) การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อมุ่ง
ผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก (outward-looking
policy)

การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวทาง
แรกนั้น มักจะเน้นถึงการผลิตสินค้าเพื่อทด
แทนสินค้าเข้า (import substitution) ขณะ
เดียวกัน ก็ใช้ภาษีศุลกากรเป็นเครื่องมือปก
ป้องคุ้มกันอุตสาหกรรมภายในประเทศ เหตุ
ผลที่ใช้สนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมโดย
อาศัยมาตรการในการคุ้มกันอุตสาหกรรมภายใน
ประเทศ อาจจำแนกได้เป็น ๓ ประการ
สำคัญ ๆ คือ

ประการแรก การส่งสินค้าขึ้นปรุ
เป็นสินค้าออกนั้น ไม่อาจจะเพิ่มได้มากนัก

เนื่องจากอุปสงค์ค่อนข้างคงตัว ดังนั้นจึงควร
หันมาผลิตสินค้าอุตสาหกรรม

ประการที่สอง การผลิตสินค้าเพื่อ
ทดแทนสินค้าเข้าเป็นสิ่งจำเป็น ในการกระตุ้น
ให้มีการจำเวญเติบโตทางเศรษฐกิจ และใน
การธำรงไว้ซึ่งคุณภาพของดุลการชำระเงินระ
หว่างประเทศ

ประการที่สาม อุตสาหกรรมหัตถ
กรรม (manufacturing industries) ไม่เพียง
แต่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตเท่านั้น
หากยังมีผลในการเพิ่มพูนทักษะในการบริหาร
และในการจัดองค์การอีกด้วย

การปกป้องคุ้มกันอุตสาหกรรมภายใน
ประเทศ ได้มีผลต่อการกระจายรายได้ประชา
ชาติ เพราะเท่ากับเป็นการดึงรายได้จากผู้บริ
โภคไปให้ผู้ผลิต หน่วยผลิตในอุตสาหกรรมที่
ได้รับการปกป้องคุ้มกันอย่างแข็งแรง ไม่เพียง
แต่จะมีกำไรสูงเท่านั้น หากทว่ายังขาดสิ่งจูงใจ
ในการปรับปรุงคุณภาพของสินค้าและเทคนิค
การผลิตอีกด้วย นอกจากนี้ เมื่อตลาดภายใน

ประเทศมีขนาดเล็ก ขนาดของตลาดทำให้ปริมาณการผลิตมีน้อยเกินกว่าที่จะได้ประโยชน์จากการประหยัดจากขนาดของการประกอบการ (economies of scale) ต้นทุนการผลิตจึงสูงกว่าที่ควรจะเป็น หากการผลิตสินค้าเพื่อทดแทนสินค้าเข้าขยายไปถึงการผลิตสินค้าขั้นกลาง (intermediate goods) ซึ่งใช้เป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าอื่น ๆ การประกอบการขนาดเล็กประกอบกับการใช้ความชำนาญพิเศษอย่างไม่พอเพียง ไม่เพียงแต่จะทำให้สินค้าที่ผลิตได้มีคุณภาพต่ำเท่านั้น หากทว่ายังเสียต้นทุนสูงอีกด้วย ในส่วนที่เกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศนโยบายการคุ้มกันอุตสาหกรรมภายในประเทศยังผลให้มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม และบั่นทอนสิ่งจูงใจในการผลิตและการส่งออกซึ่งสินค้าขั้นปฐม การส่งสินค้าออกจะมีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เนื่องจากปัจจัยการผลิตมีต้นทุนสูงขึ้น และเงินตราสกุลท้องถิ่นมีค่าสูงกว่าที่ควรจะเป็นในส่วนที่เกี่ยวกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในระยะแรกเริ่มที่มีการผลิตสินค้าทดแทนสินค้าเข้า อาจเป็นไปได้ที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังคงมีอัตราสูงเพราะสินค้าที่ผลิตขึ้นทดแทนสินค้าเข้าในระยะแรกเริ่มมักจะเป็นสินค้าบริโภคและสินค้าขั้นกลางที่อาศัยเครื่องจักรกลแต่เพียงน้อย และอาศัยแรงงานที่ไร้ฝีมือและกึ่งมีฝีมือเป็นสำคัญ การ

ผลิตจึงยังเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ แต่การขยายตัวของการผลิตจะเชื่องช้าลง เพราะถูกจำกัดด้วยอุปสงค์ภายในประเทศ ความยุ่งยากจะมีมากขึ้น เมื่อการผลิตสินค้าทดแทนสินค้าเข้าขยายตัวไปสู่การผลิตสินค้าบริโภคประเภททองทน สินค้าขั้นกลาง และสินค้าประเภททุน ฐานะของดุลการชำระเงินระหว่างประเทศอาจเลวร้ายลง ทั้งนี้ไม่เพียงแต่จะเป็นผลจากการที่นโยบายการปกป้องคุ้มกันอุตสาหกรรมภายในประเทศบั่นทอนสิ่งจูงใจในการส่งสินค้าออกเท่านั้น แต่การขยายตัวของการผลิตสินค้าทดแทนสินค้าเข้ายังมีผลทำให้มีการสั่งซื้อสินค้าเข้าประเภทวัตถุดิบ อุปกรณ์การผลิต และเครื่องจักรอีกด้วย

ส่วนแนวนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งเน้นถึงการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกนั้น มักจะอาศัยมาตรการทางการคลังในการจัดสรรสิ่งจูงใจสำหรับการส่งสินค้าออก และลดการปกป้องคุ้มกันอุตสาหกรรมภายในประเทศ การขยายตัวของสินค้าออกจะมีผลอย่างสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่เพียงแต่เท่านั้น ขนาดของการประกอบการมิได้ถูกจำกัดด้วยขนาดของตลาดภายในประเทศ ซึ่งทำให้ช่องทางที่จะได้ประโยชน์จากการประหยัดอันเกิดจากขนาดของการประกอบการมีมากขึ้น และด้วยเหตุดังนั้น ช่องทางการปรับปรุงคุณภาพและเทคโนโลยีการผลิต

ย่อมมีมากขึ้นด้วย

ผู้เขียนเสนอแนะว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาการปกป้องคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ

(ก) เนื่องจากตลาดภายในประเทศค่อยพัฒนามีขนาดเล็ก จึงควรที่จะลดอัตราการปกป้องที่มีประสิทธิผล (effective rate of protection) ให้อยู่ในระดับ ๑๐ - ๑๕% ทั้งที่เป็นอยู่ในประเทศเล็ก ๆ ที่พัฒนาแล้ว เช่น นอร์เวย์ และแคนาดา เป็นอาทิ

(ข) อัตราการปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศสำหรับอุตสาหกรรมทุกประเภทควรจะเท่ากัน

(ค) การปกป้องอุตสาหกรรมทารก (infant industry) ควรจะกำหนดระยะเวลาไม่ควรจะปกป้องตลอดกาล และอัตราส่วนเพิ่มของการปกป้องที่มีประสิทธิผลควรลดลงตามกาลเวลา ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงประสิทธิภาพ และการจำเริญเติบโตของอุตสาหกรรมเหล่านี้

(ง) อัตราการปกป้องควรแตกต่างกันตามลำดับขั้นของการผลิตสินค้า

(จ) การปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศ ควรจะมีวิธีการกีดกันการค้ามากกว่าการจำกัดการนำเข้า เพราะการตั้งกำแพงภาษีมีที่ยืดหยุ่นในการบริหาร ไม่สู้มาก และเปิดช่องให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงน้อย

กว่าวิธีการจำกัดการนำเข้า

(ฉ) ในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการว่างงาน รัฐบาลควรจัดสรรเงินอุดหนุนเพื่อส่งเสริมให้มีการจ้างงาน

ในกรณีของประเทศไทย แม้ว่าอุตสาหกรรมจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมมีผลให้การจ้างงานเพิ่มขึ้นได้ไม่มากนักในทศวรรษ ๑๙๖๐ แรงงานจำนวนเพียงร้อยละ ๒.๓ ของแรงงานทั้งประเทศเท่านั้นที่ทำงานในอุตสาหกรรมหัตถกรรม การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยเน้นถึงการผลิตสินค้าทดแทนสินค้าเข้า และอาศัยการตั้งกำแพงภาษีศุลกากรเป็นสำคัญ โดยที่ตลาดภายในประเทศมีขนาดเล็ก การผลิตขนาดใหญ่จึงทำไม่ได้ ทั้งการผลิตก็มักจะต่ำกว่ากำลังการผลิตของโรงงาน การลงทุนในอุตสาหกรรมที่รัฐบาลส่งเสริมเป็นจำนวนมากอาศัยเงินทุนจากต่างประเทศ การลงทุนของชาวต่างประเทศมีประโยชน์ในแง่ของการนำประยุกต์วิทยาสมัยใหม่เข้ามา การฝึกฝนแรงงานที่มีทักษะและวิธีการบริหารธุรกิจ แต่การส่งกำไรและเงินปันผลออกนอกประเทศจะกลายเป็นภาระของประเทศในอนาคต ทั้งนี้ ผู้เขียนจึงเสนอว่า รัฐบาลควรเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยหันมาส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ดังที่ใช้กัน

ในเกาหลีและไต้หวัน นโยบายเช่นนี้จำเป็นต้องดำเนินการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(ก) ลดภาษีศุลกากรที่เรียกเก็บจากสินค้าสำเร็จรูป

(ข) กำหนดอัตราภาษีศุลกากรสำหรับสินค้าประเภทต่าง ๆ อย่างกว้าง ๆ

(ค) หลีกเลี่ยงการใช้วิธีการจำกัดการนำเข้าสินค้า การลดการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ควรอาศัยภาษีสรรพสามิตและภาษีการค้าเป็นสำคัญ

(ง) การเก็บภาษีการค้าควรมีมูลค่าเพิ่มของสินค้า (value added) เป็นฐานในการประเมินภาษีที่ต้องเสีย เพื่อลดแรงกดดันอันเกิดจากการเก็บภาษีซ้ำซ้อน

(จ) พิจารณานาถของการส่งเสริมให้มีการแข่งขันในแต่ละอุตสาหกรรมอย่างเหมาะสม บางอุตสาหกรรมอาจมีคู่แข่งชั้นหลายราย เนื่องจากได้ประโยชน์จากการปกป้องคุ้มกันของรัฐบาล แต่ขนาดของการประกอบการอาจเล็กกว่าขนาดที่มีประสิทธิภาพ

(ฉ) เลิกเก็บภาษีการค้าจากสินค้า

อุตสาหกรรมที่ส่งออก ขณะเดียวกัน การยกเว้นและการลดหย่อนอากรขาเข้าสำหรับวัตถุดิบที่นำเข้าควรจะมีกลไกที่จะช่วยให้การคืนเงินแก่ผู้ผลิตรวดเร็วขึ้น

การลดหย่อนภาษีเงินได้ที่รัฐบาลถือเป็นนโยบายอยู่ มีใช้สิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจที่ดีสำหรับการประกอบการที่ต้องอาศัยการลงทุนระยะยาว เนื่องจากในระยะ ๒-๓ ปีแรก ๆ นั้น ยังไม่อาจมีกำไรได้ การเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแนวทางใหม่นี้ การเก็บภาษีเงินได้นิติบุคคลควรจะคิดค่าเสื่อมราคาในอัตราสูง หากวิสาหกิจนั้นเป็นวิสาหกิจที่ผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก นอกจากนี้ รัฐบาลควรมีโครงการฝึกฝนกรรมกรเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนกรรมกรที่มีทักษะ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการผลิตอุปกรณ์การผลิตพื้นเมืองที่มีอยู่แล้ว และพยายามส่งเสริมให้มีการใช้วัตถุดิบภายในประเทศในการผลิตมากขึ้น

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ เก็บความจาก Choedchu Sophonpanich, "Protection and Industrialization in Developing Countries" วารสารเศรษฐศาสตร์ ปีที่ ๕ เล่มที่ ๒

หนังสือภาษาอังกฤษของโครงการตำราฯ
Siam and World War II
Direk Jayanama
Jane Keyes บรรณาธิการ
(ไทยวัฒนาพานิชกำลังจัดพิมพ์)

การแบ่งยุคสมัย ของประวัติศาสตร์ไทย

บทความนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเสนอให้พิจารณาถึงการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ไทยก็เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ชาติอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแบ่งออกเป็นสมัยต่างๆ ตามลำดับเวลาและการเปลี่ยนราชวงศ์ ก็จะเห็นได้ชัดจากหนังสือตำราเรียนประวัติศาสตร์ไทยในชั้นประถมและชั้นมัธยม ซึ่งแบ่งประวัติศาสตร์ไทยออกเป็นสมัยต่างๆ ดังนี้ คือ หลังจากสมัยที่ไทยอพยพลงมายังคาบสมุทรมอินโดจีนแล้ว ก็แบ่งเป็นสมัยสุโขทัย ออยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ หนังสือประวัติศาสตร์ไทยเล่มอื่นๆ ก็ใช้การแบ่งแบบนี้เช่นกัน เช่น *ประวัติศาสตร์ไทย* ของ เจริญ ไชยชนะ สำหรับหนังสือที่นักประวัติศาสตร์ต่างชาติเป็นผู้เขียน อย่างเช่นหนังสือประวัติศาสตร์ไทยของ W.A. Wood ก็แบ่งสมัยตามลำดับเวลาเช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่ Wood จะมุ่งเขียนถึงพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ เราสามารถจะมองเห็นถึงความตั้งใจของเขาที่จะแบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็น ๓ สมัยกว้างๆ

ด้วยกัน คือ สมัยโบราณ สมัยกลาง และสมัยใหม่ ซึ่ง Wood เห็นว่าเป็นวิธีการแบ่งที่สะดวก อย่างไรก็ตามจะเห็นว่า การแบ่งเช่นนี้ เป็นการนำเอาวิธีการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ยุโรปมาใช้

สำหรับในบางประเทศอาจจะถือว่าการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ตามลำดับเวลาเป็นเพียงก้าวแรกของการศึกษาประวัติศาสตร์เท่านั้น ถึงแม้ว่าจะไม่คำนึงถึงหลักฐานและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ก็ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมการเขียนประวัติศาสตร์ในประเทศที่กำลังพัฒนา ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ดีขึ้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสนใจต่อการรวบรวมและการจัดพิมพ์เอกสารต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ออกมาเผยแพร่ ซึ่งกลุ่มนักประวัติศาสตร์ไทยจะต้องดำเนินการต่อไป มีหนังสือประวัติศาสตร์ไทยจำนวนมากทีเดียว ที่เป็นผลจากการรวบรวมเอกสารต่างๆ เช่น หนังสือชุด *ประชุมพงศาวดาร* ซึ่งเป็นหนังสือชุดที่สำคัญที่สุด และยังมีหนังสือที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา

คำร้อง ๖ ทรงร่วมมือกับหอสุมุคแห่งชาติ ในรวบรวมพงศาวดาร และเอกสารต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น เอกสารเกี่ยวกับการเมืองภายในประเทศ การเมืองกับต่างประเทศ พระราชนิพนธ์ พระราชหัตถเลขา พระราชกฤษฎีกา และพระราชดำรัส ซึ่งการรวบรวมเอกสารเหล่านี้ ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นอย่างดี

แนวการเขียนประวัติศาสตร์ไทยในอดีต เป็นแบบ พงศาวดาร ซึ่งหมายถึงเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ แต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้มีแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์ได้เข้ามามีผลทำให้เกิดแนวโน้มใหม่ในการเขียนประวัติศาสตร์ไทย ดังจะเห็นได้จากทัศนะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์^๑ ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของราชบัณฑิตยสถาน นายสุกิจได้กล่าวว่าการบันทึกประวัติศาสตร์ไทย เป็นเรื่องราวของคนชั้นสูงในกลุ่มพระราชวงศ์ มากกว่าจะเป็นเรื่องราวของคนธรรมดาสามัญ ดังนั้นประวัติศาสตร์ไทยจึงเป็นเรื่องราวของพระราชวงศ์ในอดีต ซึ่งอาจเป็นเพราะความหลงอดีตของพระราชวงศ์จึงใช้คำว่า พงศาวดาร แทนคำว่า ประวัติศาสตร์ นายสุกิจยังได้อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเปรียบเทียบจากคำว่า พงศาวดาร (พงศ+อวตาร) และคำว่า ประวัติศาสตร์ (ประวัติ+ศาสตร์)

พงศาวดาร ของไทย หมายถึงการเสด็จอวตารของเทพเจ้าลงมาเป็นพระมหากษัตริย์ อันเป็นอิทธิพลแนวความคิดของลัทธิเทวราชของอินเดีย ซึ่งไทยยอมรับผ่านมาจากวัฒนธรรมเขมร ในตอนต้นของศตวรรษที่ ๑๕ การเสนอความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยในทัศนะใหม่ ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอย่างมีระบบในสมัยปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะใช้วิธีการค้นคว้าอย่างมีระบบแบบใด และเป็นไปได้ใหม่ว่าจะสามารถนำระบบนั้นมาใช้เพื่อเสนอการแบ่งสมัยของประวัติศาสตร์ไทยขึ้นมาใหม่ คำตอบสำหรับคำถามนี้ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๒ และทำงานขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีศาสตราจารย์พระยาอนุমান ราชธนเป็นประธานคณะกรรมการชุดนี้อยู่ในขณะนั้น ท่านได้อธิบายถึงการรวบรวมผลงานทางด้านประวัติศาสตร์ไทยที่ท่านทำไปแล้วว่า ส่วนมากเป็นบันทึกเกี่ยวกับเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เรื่องราวทางด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และศิลปจึงมีน้อยมาก พระยาอนุমানฯ ได้วางแผนการที่จะรวบรวมประวัติศาสตร์ไทยให้เป็นประวัติศาสตร์มากขึ้น ซึ่งท่านเรียกว่าเป็น ประวัติศาสตร์เชิงซ้อน^๒

การเปลี่ยนจากการเขียนพงศาวดาร มาเป็นประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงท่าทีของนักประวัติศาสตร์ไทย ที่มุ่งจะเข้าใจประวัติศาสตร์อย่างมีแบบแผนมากขึ้น นักประวัติศาสตร์เหล่านี้พยายามศึกษาให้ลึกถึงไปถึงลักษณะโครงสร้างและปัญหาของประวัติศาสตร์ไทย การศึกษาอย่างมีหลักเกณฑ์ จะทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์มากขึ้น ซึ่งจะมีใช่เป็นประวัติศาสตร์ที่มีข้อเท็จจริงตามระยะเวลาเท่านั้น แต่จะเป็นประวัติศาสตร์ที่มีข้อเท็จจริงจากแนวโน้มหรือความคิดที่สัมพันธ์กับระยะเวลาอย่างมีระบบ จะมีลักษณะที่เรียกว่า “มีความสืบเนื่องของกาลเวลา” อันสามารถจะแยกออกเป็นสมัยต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๆ ของแต่ละสมัยโดยเฉพาะ

การแบ่งสมัยของประวัติศาสตร์ไทยตามความสำนึกทางประวัติศาสตร์ แบบพงศาวดาร ดังต่อไปนี้ แม้ว่าบางครั้งจะมีการแบ่งที่แตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ก็เป็นการแบ่งที่ไม่สามารถจะค้นหาความหมายอย่างมีระบบหรือความหมายที่ปะติดปะต่อกัน ระหว่างสมัยต่างๆ ได้

สมัยการอพยพลงมาจากทางใต้ของคนไทย
(-๑๒๓๘)

สมัยสุโขทัย (๑๒๓๘-๑๓๕๐)

สมัยอยุธยา (๑๓๕๐-๑๗๖๗)

สมัยธนบุรี (๑๗๖๗-๑๗๘๒)

สมัยรัตนโกสินทร์ (๑๗๘๒-๑๘๓๒)

สมัยรัฐธรรมนูญ (๑๘๓๒-ปัจจุบัน)

การแบ่งประวัติศาสตร์ไทยออกเป็นสมัยต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ มิใช่จะมีเฉพาะหนังสือประวัติศาสตร์ไทยที่พิมพ์ในเมืองไทยเท่านั้น แม้แต่หนังสือที่พิมพ์ในต่างประเทศ ก็ใช้การแบ่งแบบนี้เหมือนกัน เช่น หนังสือ Thailand, its people, its society, its culture รวบรวมโดย Wendell Blanchard (New Haven, 1958) ซึ่งเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับเมืองไทยที่ตีพิมพ์เรื่องหนึ่ง การแบ่งประวัติศาสตร์ไทยออกเป็น ๖ สมัยนี้ จะเห็นได้ว่า มีสมัยที่สำคัญ ๆ อยู่ ๓ สมัยด้วยกันคือ สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ เพราะสมัยที่คนไทยอพยพจากประเทศจีนตอนใต้ลงมาสู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยนั้น มักจะเรียกกันว่าเป็น “กำเนิดและการอพยพของคนไทย” ส่วนสมัยธนบุรี ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น หนังสือบางเล่มจัดรวมอยู่ในตอนต้นของสมัยรัตนโกสินทร์

การแบ่งประวัติศาสตร์ไทยแบบนี้ นอกจากเรื่องราวของพระมหากษัตริย์แล้ว เราอาจจะพิจารณาถึงเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของประชาชนได้บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม หนังสือของ Wood และ Blanchard ก็อาจจะล้มเหลวที่จะเข้าใจถึงพลังในการเปลี่ยนแปลงทางประ

วิทยาศาสตร์ และจะไม่สามารถเข้าใจถึงความคิดทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสมัยต่าง ๆ ได้ ถ้าหากเขาไม่ได้รับความสำเร็จในการค้นคว้าประวัติศาสตร์อย่างมีระบบ

สรุปแล้วอาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งที่เป็นอย่างยิ่งในการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย คือ ความสำนึกทางประวัติศาสตร์อย่างเฉียบแหลมในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในสมัยปัจจุบัน ดังที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่าประวัติศาสตร์ยุโรปแบ่งสมัยต่าง ๆ ออกเป็นสมัยโบราณ สมัยกลาง และสมัยใหม่ ซึ่งมีใช้เป็น การแบ่งตามระยะเวลา แต่เป็นการแบ่งตามความสำนึกทางประวัติศาสตร์ เช่น สมัยกรีกและโรมัน สังคมศักดินา สังคมนายทุน ฯลฯ เพราะฉะนั้นจึงควรให้ความสนใจกับข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มีหลักฐาน ซึ่งจะช่วยให้ข้อเท็จจริงในการแบ่งประวัติศาสตร์ได้ ดังเราจะได้พิจารณากันถึงทิศทางของเรื่องนี้ต่อไป

จากการแบ่งสมัยของประวัติศาสตร์ไทยในหนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวถึงแล้วในตอนต้น ประกอบกับข้อตกลงของคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย จะเห็นว่ามี การแบ่งประวัติศาสตร์ไทยออกเป็นสมัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. สมัยก่อนที่คนไทยจะอพยพลงมา ยังคาบสมุทรมอินโดจีน

๒. สมัยที่คนไทยอพยพลงมาสู่คาบสมุทรมอินโดจีน

๓. สมัยอยุธยา

๑) สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ - สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๒) สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ - สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

๓) สมเด็จพระนารายณ์-สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (เสียกรุงศรีอยุธยา)

๔. สมัยจลาจลและสมัยธนบุรี

๕. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

รัชกาลที่ ๑. (๑๗๘๒-๑๘๐๙)

รัชกาลที่ ๒. (๑๘๐๙-๑๘๒๔)

รัชกาลที่ ๓. (๑๘๒๔-๑๘๕๑)

หลังจากสมัยรัชกาลที่ ๓ คือ ตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ ๔ ลงมาจนถึงปัจจุบัน ยังไม่ได้ตกลงในการแบ่งสมัย คงปล่อยทิ้งไว้ให้พิจารณากันต่อไป อย่างไรก็ตาม โชคดีที่ ศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ ได้แบ่ง สมัยหลังรัชกาลที่ ๓ ไว้ในหนังสือ An Outline of Thai History (Bangkok, ๑๙๖๓) จึงเป็นการง่ายสำหรับเราที่จะจัดสมัยต่อมาอีกสองสมัย ตามความคิดเห็นของศาสตราจารย์ รอง คือ

๖. สมัยการพัฒนาประเทศเข้าสู่สมัยใหม่ของไทย

รัชกาลที่ ๔ (๑๘๕๑-๑๘๖๘)

รัชกาลที่ ๕ (๑๘๖๘-๑๙๑๐)

รัชกาลที่ ๖ (๑๙๑๐-๑๙๒๕)

รัชกาลที่ ๗ (๑๙๒๕-๑๙๓๕) ซึ่ง

ความจริงการปฏิวัติ ๑๙๓๒ เกิดขึ้นก่อนรัชกาลที่ ๗ จะสละราชสมบัติ

๗. สมัยปัจจุบัน (สมัยรัฐธรรมนูญ) ตั้งแต่ปฏิวัติ ๑๙๓๒ จนถึงปัจจุบัน

ถ้าหากพิจารณาตั้งแต่สมัยที่ ๑ จนถึงสมัยที่ ๒ สิ่งแรกที่เราจะสังเกตเห็นได้คือ การแบ่งเป็นสมัยสุโขทัย อยุธยา และ รัตนโกสินทร์ นั้นได้เลือนหายไปแล้ว แต่จะกลายเป็นการแบ่งสมัยอย่างมีระบบ พอที่จะเป็นประวัติศาสตร์เชิงซ้อน ตามทัศนะของพระยาอนุนานว ได้ กล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ไทยกำลังจะเป็นประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์ ตามระบบที่ซับซ้อนขึ้น แต่แนวความคิดทางประวัติศาสตร์ ในการแบ่งออกเป็น ๗ สมัยเช่นนี้ เป็นการแบ่งออกเป็นหลายสมัยมากเกินไป ถ้าเป็นเช่นนี้ จะไม่มีความจำเป็นที่จะใช้แนวความคิดที่สมบูรณ์ ในการแบ่งประวัติศาสตร์ไทยให้ง่ายขึ้นหรือ ผู้เขียนขอวางแนวความคิดในการแบ่งประวัติศาสตร์ไทยแบบง่าย ๆ โดยพิจารณาจากเอกสารการแบ่งสมัยของคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และจากหนังสือของศาสตราจารย์รอง

เมื่อคนไทยอพยพลงมาสู่คาบสมุทรมอินโดจีน คนไทยได้ตั้งรัฐเล็ก ๆ ขึ้นหลายรัฐด้วย

กัน เช่น เชียงแสน พะเยา เชียงราย และเชียงใหม่ ฯลฯ การก่อตั้งรัฐเล็ก ๆ เหล่านี้ ศาสตราจารย์รองกล่าวว่า เป็นอาณาเขตของไทยโบราณ^๓ ที่มีเจ้าปกครอง น่าสนใจทีเดียวที่จะต้องขอค้ำว่า อาณาเขตที่มีเจ้าปกครองนั้น ตามทัศนะของท่านผู้นี้ เป็นการมองสุโขทัยในฐานะที่เป็นอาณาจักร คงจะไม่มีการอ้างความจริงที่ว่า หลังจากที่คนไทยอพยพจากจีนตอนใต้ ลงมาสู่ภาคเหนือของไทยนั้น คนไทยได้ตั้งชุมชนเล็ก ๆ ขึ้นมาหลายแห่งด้วยกัน ซึ่งเรียกว่า เมือง สุโขทัยได้ตั้งตัวมาเป็นอาณาจักรและจัดการปกครองเหนือเมืองต่างๆหลายเมืองด้วยกัน ในฐานะที่สุโขทัยเป็นเมืองที่มีฐานะเข้มแข็งที่สุด น่าสังเกตว่า การปกครองเหนือเมืองอื่น ๆ ที่มีเชื้อชาติเดียวกันกับสุโขทัยนั้น มีพลังต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพอยู่เบื้องหลังการปลดแอกเมืองต่างๆ ของคนไทย ออกจากจักรวรรดิเขมร ซึ่งเป็นคนต่างชาติจึงนับได้ว่า สุโขทัยเป็นประวัติศาสตร์ไทยสมัยแรก

อย่างไรก็ดี คงได้กล่าวมาแล้วว่า การปกครองของสุโขทัย เป็นการปกครองเหนือเมืองต่าง ๆ ฉะนั้นจึงไม่มีการปกครองที่รวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางตามความหมายที่แท้จริง จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงได้ทรงตั้งรัฐที่มีอำนาจที่ศูนย์กลางขึ้น ซึ่งศาสตราจารย์รองได้กล่าวว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงได้รับความสำเร็จในการปฏิรูป

การปกครองโดยรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทรงตั้งอัครมหาเสนาบดีขึ้น ๒ ตำแหน่ง คือ สมุหกลาโหม มีหน้าที่รับผิดชอบฝ่ายทหาร และสมุหนายก รับผิดชอบฝ่ายพลเรือน ภายใต้อำนาจของสมุหนายกยังมีเสนาบดี ๔ คน คือเสนาบดีเวียง วัง คลัง และ นา ส่วนการปกครองหัวเมือง ทรงแบ่งหัวเมืองต่าง ๆ ออกเป็น ๔ ชั้นด้วยกัน คือ หัวเมืองชั้นเอก ไทศรี จัตุวา มีข้าหลวงซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครอง ตำแหน่งเหล่านี้จะไม่สืบทอดเป็นมรดก เพราะขึ้นอยู่กับความพอพระทัยของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีขุนนาง ๖ ชั้นด้วยกันคือ เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น ซึ่งยศเหล่านี้ก็ไม่สืบทอดมาถึงลูกหลานเช่นเดียวกัน

หลังจากรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแล้ว รูปแบบของรัฐในสมัยโบราณอาจจะเรียกได้ว่า เป็น *ราชอาณาจักร* (แผ่นดิน) ซึ่งรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง ส่วนสุโขทัยและอาณาจักรอื่น ๆ ก่อนหน้าสมัยนี้ ถือว่าเป็นเพียง *อาณาจักร* ที่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แผ่คลุมไปถึงเท่านั้น

การทำให้พระมหากษัตริย์เป็นเทวราชตามแนวความคิดของอินเดีย จึงทรงมีพระราชอำนาจศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีหลังจากการตั้งอยุธยาแล้ว ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงทรงมีพระราชอำนาจที่ยิ่งใหญ่ อย่าง

ที่เรียกว่า ทรงเป็น *เจ้าแผ่นดิน* ผู้ปกครองดินแดนทั้งหมดของไทยในฐานะที่ทรงเป็น *เทวราช* ในขณะเดียวกัน ก็ทรงรวบรวมประชาชนเข้ามายู่ภายใต้ระบบศักดินาและรวมสังคมขึ้นมาเพื่อรับใช้พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังทรงแบ่งที่ดินให้กับพระราชวงศ์ ขุนนางตลอดจนถึงประชาชนธรรมดาสามัญ ตามฐานะของแต่ละบุคคล หมายความว่า ฐานะของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมได้มีการกำหนดเจาะจงลงไป

เราสามารถจะกล่าวได้ว่า ลักษณะของรัฐ ที่เป็นแบบอาณาจักรของสุโขทัย ได้พัฒนาขึ้นมาเป็น *ราชอาณาจักร* (แผ่นดิน) ซึ่งมีอำนาจที่ศูนย์กลางในสมัยอยุธยา หลังรัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัย ๓ รัชกาลแรก ดังที่ศาสตราจารย์รองได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า รัชกาลที่ ๑ ทรงรับเอาระบบการปกครองที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงจัดตั้งขึ้นมาใช้

อย่างไรก็ตาม หลังสมัยรัชกาลที่ ๔ แล้ว มีแนวโน้มใหม่ปรากฏขึ้น แม้ว่าคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยจะไม่ได้แบ่งสมัยรัชกาลที่ ๔ แล้วก็ตาม แต่ศาสตราจารย์รองได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะพิเศษตั้งแต่สมัยปรับปรุงประเทศเข้าสู่สมัยใหม่จนมาถึงสมัยปฏิวัติ ๑๙๓๒ เนื่องจากรัชกาลที่ ๔ ทรงศึกษาภาษาละตินกับสังฆราชปาลเลอกัวซ์

และทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับมิชชันนารีจึงทรงได้รับวิทยาการและภาษาต่างๆ แบบตะวันตก ดังนั้นพระองค์จึงทรงเป็นผู้ริเริ่มนโยบายที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นสมัยตามแบบตะวันตก โดยเริ่มเซ็นสัญญากับมหาอำนาจตะวันตก

รัชกาลที่ ๕ ทรงรับภาระในการปฏิรูปประเทศให้เป็นสมัยใหม่ต่อไป การปฏิรูปซึ่งเรียกว่า “การปฏิรูปของราชวงศ์จักรี”^๔ ได้ครอบคลุมไปถึงสถาบันต่างๆ อย่างกว้างขวาง เช่น การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ฯลฯ สถาบันที่ทรงพยายามปฏิรูปมากที่สุด คือ สถาบันทางการเมือง ทรงพยายามสร้างระบบการปกครองแบบสมัยใหม่ ภายใต้องค์การบริหารใหม่ที่มั่นคง ยิ่งกว่านั้นเพื่อจะดำเนินการปฏิรูปให้สำเร็จยิ่งขึ้น จึงทรงส่งคนหนุ่มๆ ซึ่งเป็นลูกขุนนางชั้นต่ำ ออกไปศึกษาในประเทศตะวันตก รวมทั้งส่งพระราชโอรสในพระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูงออกไปศึกษาค้นคว้า เพื่อคนเหล่านี้จะได้กลับมาใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารด้านต่างๆ ต่อไป

ระบบการปกครองที่รัชกาลที่ ๑ ทรงรับมาจากสมัยอยุธยา นั้น ซับซ้อนและสับสนมากขึ้น คือสมุหกลาโหมกลายเป็นหน้าที่ปกครองหัวเมืองภาคใต้ ขณะที่สมุหนายกรับผิดชอบหัวเมืองภาคเหนือ ส่วนพระคลังมีอำนาจเพิ่มมากขึ้น ถือนอกจากจะรับผิดชอบทางด้านพระคลังแล้ว ยังมีหน้าที่ในเรื่องต่างประเทศ

การค้า และการปกครองหัวเมืองชายทะเลด้วย รัชกาลที่ ๕ จึงทรงตั้งกระทรวงขึ้น ๑๐ กระทรวงด้วยกัน เพื่อทำหน้าที่แทนหน่วยงานเดิม แต่ละกระทรวงมีเสนาบดีเป็นหัวหน้ารับผิดชอบโดยตรงต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งเปรียบเสมือนทรงเป็นนายกรัฐมนตรี

แนวความคิดในการปฏิรูปประเทศให้เป็นสมัยใหม่ของรัชกาลที่ ๕ นี้ มีแนวความคิดแบบประชาธิปไตยแทรกอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากเมื่อทรงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงออกพระราชกฤษฎีกา ประกาศให้คนทุกคนที่เกิดในสมัยของพระองค์เป็นไทแก่ตัวและยกเลิกประเพณีหมอบกราบในพิธีเข้าเฝ้าแบบโบราณเสีย ประชาธิปไตยของพระองค์ก้าวไปไกลถึงการเลิกทาสในปี ค.ศ. ๑๘๐๕ ซึ่งทาสของไทยอยู่นอกระบบศักดินา เพราะส่วนใหญ่เป็นทาสเชลยศึก และทาสสินไถ่

การปฏิรูปของรัชกาลที่ ๕ ถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีอำนาจเด็ดขาดและทรงวางแนวทางระบบประชาธิปไตย จนนำไปสู่การปฏิวัติ ๑๙๓๒ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของระบบสมบูรณาญาสิทธิราช และเริ่มใช้ระบบรัฐธรรมนูญในการปกครองแทน

ผู้เขียนจะไม่ขอประเมินผลการปฏิรูปของราชวงศ์จักรีตั้งแต่รัชกาลที่ ๔-๗ ซึ่งเป็นสมัยที่นำประเทศเข้าสู่สมัยใหม่ และจะไม่

ขอประเมินผลการปฏิบัติเพื่อล้มล้างระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เพราะต้องการจะให้มีการเปรียบเทียบประเมินคุณค่าระหว่างการปฏิรูปและการปฏิวัติกันต่อไปในอนาคต แต่ใครจะขอพิจารณาถึงสมัยที่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชรุ่งเรืองหลังสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างสมัย ราชอาณาจักร (แผ่นดิน) กับสมัยที่เป็น ประเทศ ผู้เขียนเห็นว่าระยะที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นระยะที่สมบูรณาญาสิทธิราชลดอำนาจลง และแนวทางในการปฏิรูปของ ราชชาติ ก็เกิดขึ้น

อาจจะกล่าวได้ว่า ราชชาติได้เกิดขึ้นหลังการปฏิวัติ ๑๙๓๒ อย่างไรก็ตาม จำเป็นที่จะต้องพิจารณาและประเมินค่าทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๖ และ ๗ ด้วย เพราะเป็นสมัยที่รับช่วงนโยบายปฏิรูปประเทศต่อจากรัชกาลที่ ๔ และ ๕ รัชกาลที่ ๖ ทรงสามารถยกเลิกสนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบชาวตะวันตกได้สำเร็จ จึงทำให้เอกราชของประเทศมั่นคงขึ้น และเขยิบฐานะของไทยขึ้นมาเป็นชาติสมัยใหม่ในสังคมนานาชาติ

รัชกาลที่ ๗ ทรงมีแนวความคิดที่ก้าวหน้ามากที่สุด เพราะทรงมีพระราชดำริที่จะปฏิรูปการเมืองแบบโบราณเสียใหม่ และทรงริเริ่มจะปกครองแบบรัฐธรรมนูญมาแต่ต้นเป็นที่ทราบกันดีว่าเมื่อเกิดปฏิวัตินั้น รัชกาลที่ ๗ ทรงร่างรัฐธรรมนูญไว้แล้ว จึงนำที่

จะตั้งข้อสงสัยว่า แนวความคิดประชาธิปไตยของคณะราษฎรกับของรัชกาลที่ ๗ แตกต่างกันมากน้อยเพียงไร เรื่องนี้ผู้เขียนคิดว่า มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาความหมายของการปฏิวัติ ๑๙๓๒ ให้ละเอียดยิ่งขึ้น เพราะถือว่าเป็นจุดสำคัญในการแบ่งสมัยของประวัติศาสตร์ไทย

การปฏิวัติ ๑๙๓๒ ซึ่งมีคำขวัญว่าเป็น “ประชาธิปไตยแบบรัฐธรรมนูญ” นั้น เป็นการปฏิวัติต่อรัฐบาลของพระมหากษัตริย์และขุนนางชั้นสูง เพื่อเปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบบที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญอย่างไรก็ดี ผู้ก่อการที่แท้จริงของการปฏิวัติส่วนใหญ่เป็นข้าราชการทหารและพลเรือนหนุ่ม ๆ ซึ่งมียศเป็นหลวง อันเป็นยศของขุนนางชั้นต่ำในระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งขุนนางต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของระบบศักดินาอย่างเคร่งครัด แม้ว่าผู้นำฝ่ายทหาร คือ พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา จะมียศเป็นพระยา แต่ผู้ที่เป็นบุคคลสำคัญในการปฏิวัติ และมีอำนาจทางการเมืองต่อมา คือ หลวงพิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ ต่างก็มียศเป็นหลวงเท่านั้น

เราสามารถจะอธิบายการปฏิวัตินี้ว่าเป็นการขัดแย้งภายในระหว่างขุนนางชั้นต่ำกับพระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูงที่พยายามจะรักษาระบบสมบูรณาญาสิทธิราชไว้อย่างเคร่งครัด

การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เป็นจุดเริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ของประวัติศาสตร์ไทย อย่างน้อยที่สุดก็นับว่าเป็นการพยายามนำระบบรัฐธรรมนูญมาใช้ แม้ว่าในภายหลัง ขบวนการทางการเมืองจะออกมาในรูปการปกครองของคณะทหารก็ตาม เราไม่ทราบถึงความหมายที่แท้จริงและแรงผลักดันของการปฏิวัติ ความต้องการที่จะก้าวหน้าตามแบบสมัยใหม่ของขุนนางชั้นหลวงจะต้องมีพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจต่างกับขุนนางชั้นสูงมากทีเดียว แต่ถ้าหากไม่มีแนวความคิดหรืออุดมการณ์พื้นฐานทางสังคมด้วยความสนับสนุนของสามัญชนแล้ว ก็จะไม่ใช้การปฏิวัติในความหมายที่แท้จริง

เป็นความจริงที่ว่า ทั้งหลวงพิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ ต่างก็เป็นคนที่กระโดดมาจากชนชั้นสามัญธรรมดา แต่ข้อเท็จจริงนี้ไม่สามารถทำให้เขามีความสำนึกเรื่องชนชั้นในการปฏิวัติได้ เพราะแท้จริงแล้ว เขาได้รับการศึกษาจากตะวันตก โดยการได้รับทุนรัฐบาลไปเรียนเมืองนอก เมื่อกลับมาถึงเมืองไทยก็เข้ามารับราชการทันที ฉะนั้นในทางด้านสังคมแล้ว ขุนนางชั้นต่ำในกลุ่มผู้ก่อการ มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสามัญชน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ที่ทำไร่ไถนาอยู่ในชนบทและมีชีวิตอยู่ในหมู่บ้านตามแบบโบราณ

ดังที่ผู้เขียนได้เสนอมาในตอนต้นแล้ว

ว่า การปฏิวัติ ๑๙๓๒ เป็นการปฏิวัติแห่งความขัดแย้งระหว่างชนชั้นขุนนาง ในสมัยนั้นเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินทั่วโลก ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีผลต่อขุนนางชั้นต่ำ เพราะคนเหล่านี้มีชีวิตอยู่ด้วยเงินเดือนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ โดยใช้วิธีตัดเงินเดือน คุลย์ ข้าราชการ และปลดข้าราชการวิสามัญออกเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้ประชาชนไม่พอใจ และวิพากษ์วิจารณ์ผู้นำของรัฐบาลซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์และขุนนางชั้นสูงอย่างรุนแรง นอกจากนี้ยังได้วิจารณ์ถึงการคุกคามของมหาอำนาจจักรวรรดินิยมตะวันตก และการผูกขาดทางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย

เพราะฉะนั้นจึงยากที่จะกล่าวว่า การปฏิวัติ ๑๙๓๒ เป็นการต่อสู้ที่มีพื้นฐานหรือแรงคลไจจากแนวความคิดทางสังคม แนวความคิดเพียงอย่างเดียวที่เราสามารถค้นหาจากการปฏิวัตินี้ได้ คือแนวความคิดประชาธิปไตยแบบฝรั่งเศส ซึ่งนายปรีดีเป็นผู้นำเข้ามา ดังนั้นความคุ้นเคยกับการปฏิวัติฝรั่งเศสจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การปฏิวัติในประเทศไทย

ระบบเก่ามักจะเป็นปฏิปักษ์ต่อการปฏิวัติ แต่การปฏิวัติ ๑๙๓๒ นี้ มิได้เป็น

การเผชิญหน้าระหว่างระบบเก่ากับแนวความคิดใหม่ที่ก้าวหน้า ซึ่งเข้ากันไม่ได้ แต่ค่อนข้างจะเป็นอย่างที่ว่า W.J. Siffin เสนอว่า การปฏิวัตินี้ เปรียบเหมือนการจลาจลครั้งหนึ่งของข้าราชการ^๖ ซึ่งเกิดขึ้นอยู่เสมอๆ ในสมัยนั้น ในแง่หนึ่งจึงควรเข้าใจการปฏิวัตินี้ในฐานะที่เป็นรัฐประหารมากกว่า เพราะแม้ว่าจะยกเลิกระบอบราชการแบบเก่าของกลุ่มพระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูงออกไป แต่ก็ไม่ได้มีการแตะต้องพระราชบัลลังก์ อันที่จริงแล้วเป็นการนำระบบทหารแบบฟาสซิสต์เข้ามาใช้ และพัฒนาระบบราชการแบบใหม่ขึ้นมา แต่มิได้หมายความว่าความเสื่อมของพระมหากษัตริย์โดยตรง หลังจากการปฏิวัติแล้วไม่นาน หลวงพิบูลฯ ก็นำระบบเผด็จการฟาสซิสต์เข้ามาใช้ ด้วยการกระตุ้นความคิดชาตินิยมรุนแรง แต่ไม่สามารถจะรักษาอำนาจทางการเมือง โดยไม่พึ่งพาสถาบันพระมหากษัตริย์ รัฐบาลทหารยังต้องอ้างพระราชบัลลังก์ เพื่อสนับสนุนตน และเพื่อแสดงว่าการกระทำของรัฐบาลเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

ในช่วงประมาณปี ค.ศ. ๑๙๓๐ เป็นช่วงที่หลาย ๆ ประเทศในโลกได้ก้าวไปสู่การจัดระบบกันเสียใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากแรงกระทบของเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในปี ๑๙๒๙ สหรัฐอเมริกาใช้นโยบายนิวเดิลของรูสเวลท์เข้ามาฟื้นฟูระบบสังคมและเศรษฐกิจ อังกฤษ

เลือกการเป็นรัฐสวัสดิการ ตามวิธีการแก้ปัญหาของพรรคกรรมกร ในประเทศฝรั่งเศสได้จัดตั้งรัฐบาลของพรรคแนวร่วมประชาชนขึ้นเพื่อแก้ปัญหา ส่วนประเทศของกลุ่มที่เรียกว่า “ไม่มี” อย่างเยอรมัน อิตาลีและญี่ปุ่น ก็พยายามแก้ไขสถานการณ์โดยกลับไปสู่ระบบฟาสซิสต์อย่างรวดเร็ว ฉะนั้นในการอธิบายถึงการปฏิวัติ ๑๙๓๒ ของไทย ก็อาจจะมองจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เช่นนี้ได้เหมือนกัน

ผู้เขียนไม่คิดว่าตนเองจะอธิบายถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของการปฏิวัติได้มากนัก เพราะจำเป็นที่จะต้องค้นคว้าหาข้อเท็จจริงในการปฏิรูปของราชวงศ์จักรีอย่างระมัดระวัง และจะต้องตรวจสอบขบวนการปฏิวัติให้ละเอียดยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากว่าสมัยนี้เป็นสมัยที่มีรัฐธรรมนูญใช้ในประวัติศาสตร์ไทยเป็นครั้งแรก เพราะฉะนั้น ผู้เขียนขอเรียกรัฐที่จัดตั้งขึ้นหลังการปฏิวัตินี้ว่า *เป็นประเทศแบบประชาธิปไตย* และผู้เขียนขอแบ่งประวัติศาสตร์ไทยออกเป็นยุคสมัยต่าง ๆ ตามโครงสร้างทางการเมือง ดังต่อไปนี้ คือ

๑. ยุคเมือง—ตั้งแต่เมื่อคนไทยอพยพลงมายังคาบสมุทรมอินโดจีน จนถึงสมัยที่ตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้น (๑๘๒๓)

๒. ยุคอาณาจักร — ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัยลงมาถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๔ ของสมัย

อยุธยา (๑๔๔๘)

๓. ยุคราชอาณาจักร (แผ่นดิน) — ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ลงมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ ของรัตนโกสินทร์

๔. ยุคประเทศ — ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ จนถึงสมัยปฏิวัติ ๑๙๓๒ ในสมัยรัชกาลที่ ๗

๕. ยุคประเทศแบบประชาธิปไตย — ตั้งแต่การปฏิวัติ ๑๙๓๒ จนถึงปัจจุบัน

การแบ่งยุคสมัยดังกล่าวนี้ เป็นข้อสมมติฐานจากการศึกษาการแบ่งประวัติศาสตร์ไทย แต่อย่างไรก็ตาม วิธีการศึกษาแบบนี้จะทำให้เราเข้าใจถึงวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างมีระบบได้มั่นคงมากขึ้น และจะช่วยเสริมสร้างความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในการพัฒนาประเทศไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การแบ่งสมัยอย่างมีระบบ มิได้หมายความว่า เป็นการตัดประวัติศาสตร์ออกเป็นส่วนๆ แต่เป็นการพยายามที่จะตีความประวัติศาสตร์สมัยต่างๆอย่างมีระบบ ซึ่งเป็นเรื่องราวของมนุษยชาติที่พัฒนาจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน

คำว่ารัฐในภาษาไทย จะใช้คำอยู่สองคำด้วยกัน คือ ในภาษาพูดใช้คำว่า เมือง ส่วนภาษาเขียนจะใช้คำว่า ประเทศ คนไทยถือว่าคำว่าประเทศ เป็นคำที่ใช้ในทางการเมือง แต่คำว่าเมือง มีความหมายทางด้านความคิด

บางอย่าง ซึ่งจะคิดคำนึงกลับไปยังอดีตอันยาวนาน ดังนั้นการแบ่งยุคสมัยที่เหมาะสมในปัจจุบัน จะต้องคำนึงถึงความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ด้วย

เมื่อพิจารณาถึงปัญหาในการแบ่งยุคของประวัติศาสตร์ไทยแล้ว วิธีการศึกษาจากโครงสร้างภายในเช่นนี้ มิใช่เป็นวิธีการศึกษาเพียงวิธีเดียวเท่านั้น แต่อาจจะศึกษาการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย จากการศึกษาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านได้ ซึ่งจะ เป็นปัญหาอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญ เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์โลก มักจะมีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ สำหรับประวัติศาสตร์ไทยก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากไม่พิจารณาถึงประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ก็จะเป็นเพียงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเท่านั้น มิใช่ประวัติศาสตร์สากล ฉะนั้น การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทยก็ยังมีอาจจะเชื่อถือได้ ถ้าหากปราศจากแนวความคิดในการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาสนับสนุน

เมื่อพิจารณาถึงการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งสามารถจะอธิบายได้ด้วยเหตุผลทาง

ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ทางด้านภูมิศาสตร์จะเห็นว่า มีแนวเทือกเขาหิน มาลัยยาวเหยียดเป็นอาณาเขตทางเหนือ ทาง ตะวันออกมีมหาสมุทรอันกว้างใหญ่กันทาง ตะวันตกและทางใต้ก็แยกออกจากเขตอื่นๆ นอกจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังอยู่ใน เขตศูนย์สูตร และเขตร้อนชื้น ซึ่งทำให้พื้น ดินชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งปลูก ข้าวที่สำคัญ ข้าวเป็นพื้นฐานของการดำเนิน ชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งมีแบบแผน ของชนบทรอบนิคมประเพณี และการนับถือ ผีสงฆ์เทวดา ดังที่นักประวัติศาสตร์หลายคน กล่าวว่าเป็นลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ นับว่าเป็นโชคชะตาแบบ เดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นยังมีแรงกระแทกจาก ภายนอกเหมือนกัน ดังที่ Benda เสนอว่า เป็นโชคชะตาทางสังคมร่วมกัน^๗ นับตั้งแต่ แรงกระแทกจากอารยธรรมอินเดีย จีนและ อิสลาม ในสมัยโบราณ ตลอดจนถึงอารย ธรรมตะวันตก

ดังนั้นเราจึงไม่อาจจะมองข้ามแรงกระ ทบจากภายนอก ที่มีต่อประวัติศาสตร์เอเชียตะ วันออกเฉียงใต้ได้ ถ้าหากเราตระหนักว่าการ แบ่งยุคสมัยเป็นอิสระจากการแทรกแซงของ ตะวันตก หรืออาณานิคม^๘ แล้วเราก็ไม่อาจ จะเห็นด้วยกับการประชุมของ School of Oriental and African Studies ในลอนดอน

(๑๙๕๖-๕๘) ซึ่งให้ความสำคัญแก่การรับ อารยธรรมตะวันตก อินเดีย จีน และอิสลาม ว่าเป็นการเผชิญหน้ากัน ระหว่างประเทศอุต สาหกรรมตะวันตก กับประเทศเอเชียตะวัน ออกเฉียงใต้โบราณ ซึ่งมีความสำคัญต่อประ เทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มากกว่าการ รับอารยธรรมอินเดีย

การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย จะต้องพิจารณาถึง ปฏิกริยาโต้ตอบระหว่าง ความเจริญด้วยตนเอง กับแรงกดดันจากภาย นอก ซึ่งมีผลต่อวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมีผลต่อลักษณะ พิเศษของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมี อารยธรรมหลายอารยธรรมด้วยกัน รวมกับ วัฒนธรรมพื้นเมือง ในท้ายที่สุดก็ผสมผสาน ออกมาเป็นลักษณะเฉพาะ จนเรียกว่าเป็น “เขตวัฒนธรรมแบบอินโดจีน” ผู้เขียนใคร่ จะขอเน้นว่า เพียงแต่มีความสำนึกทางประ วัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นนี้ ก็สามารจะมีแนว ทางที่จะเข้าใจโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ได้

เพื่อให้บทความนี้เป็นแนวทางที่จะก่อ ให้เกิดความเข้าใจโครงสร้างทางประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงขอทำแผนผัง ซึ่ง ประกอบด้วยลำดับเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ๔ เหตุการณ์ด้วยกัน คือ

(๑) ยุคสังคมโบราณที่มีวัฒนธรรม พื้นบ้าน

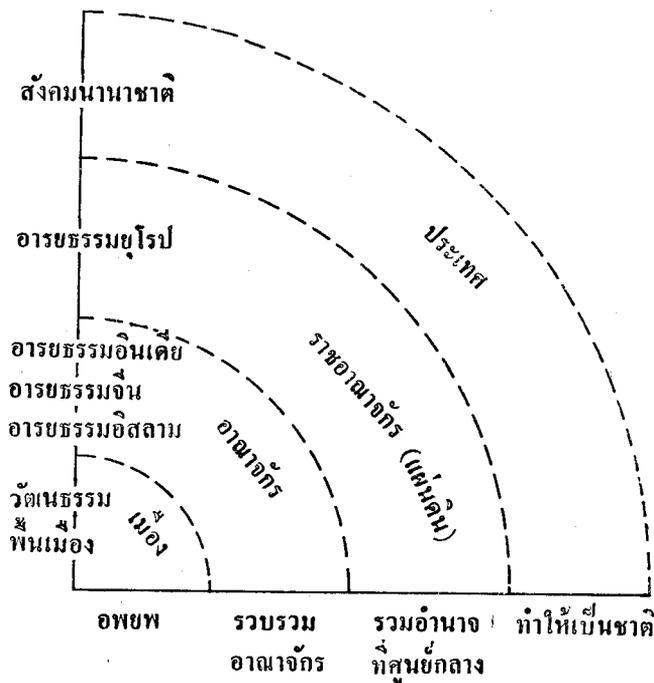
(๒) ยุคสมัยที่ค่อย ๆ รับอารยธรรม
อินเดีย และจีนเข้ามา

(๓) ยุคที่อารยธรรมยุโรปแผ่เข้ามา
ในสมัยจักรวรรดินิยม และอาณานิคม

(๔) ยุคปัจจุบันเมื่อขบวนการแห่ง
ชาติ ถูกแรงกดดันจากมหาอำนาจต่างชาติ
จนในที่สุดเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นอิสระ
และเข้าร่วมกับสังคมนานาชาติ การพัฒนา
ภายในประเทศเป็นแกนนอน แรงกดดันจาก
ภายนอกเป็นแกนตั้ง และผู้เขียนได้ศึกษาถึง
ความเจริญและระลอกของแนวความคิดทาง
ประวัติศาสตร์อย่างคร่าว ๆ รูปแบบของรัฐ
ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะมีประ
โยชน์ต่อการมองประวัติศาสตร์ไทยอย่างกว้าง ๆ
จากทัศนะของประวัติศาสตร์โลก

การแบ่งประวัติศาสตร์ไทยเป็นสมัย
ต่าง ๆ ตามแผนผังนี้ สามารถจะนำมาใช้
พิจารณาถึง วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์
ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างมีเหตุผล ยก
เว้นในช่วงที่ประเทศต่าง ๆ ตกเป็นอาณานิคม
และเมืองแม่เป็นผู้รวมอำนาจทางการเมืองเข้าสู่
ศูนย์กลาง แต่ไทยยังคงเป็นรัฐที่มีอำนาจ
ที่ศูนย์กลางด้วยตนเอง

อยากให้ผู้อ่านสังเกตว่า แผนผังนี้เป็น
เพียงข้อเสนอของผู้ที่ทำวิจัยทางด้านประวัติ
ศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยศึกษา
รายละเอียดจากประวัติศาสตร์ไทยมาสนับสนุน
และเป็นเพียงการทดลองตัดสินใจโดยผลการ
ของผู้เขียน จึงมีชิ้นงานที่ละเอียดพิสดารนัก
ยากที่จะกล่าวได้ว่า การเขียนประวัติ

ศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะทำกันอย่างมีหลักเกณฑ์แบบวิทยาศาสตร์ในความหมายที่แท้จริงได้ ถ้าหากเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์ในประเทศอื่นๆ ที่เจริญแล้ว ฉะนั้นการศึกษาจึงต้องใช้เวลามากขึ้น และจำเป็นต้องใช้วิธีการศึกษาที่มีทฤษฎีและมีแนวความคิดทางประวัติศาสตร์ ในแง่ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มิใช่เป็นเพียงพงศาวดาร

เท่านั้น แต่ต้องสำนึกที่จะพัฒนาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมดอย่างจริงจัง ซึ่งจุดมุ่งหมายที่แท้จริงในความสนใจจะปลูกสำนึกเช่นนี้ จะต้องมึปัญหาในการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย

ยพหุ ชุมจันทร์ เก็บความจาก Kawabe Toshio "On the Periodization of Thai History" Bulletin of the Institute of Eastern Culture, (The Toho Gakkai, Tokyo ๑๙๗๐)

เชิงอรรถ

๑. Corneil Research Center, The Social Sciences and Thailand, A Compilation of articles on various social-science fields and their application to Thailand, Bangkok, ๑๙๕๙, p. ๗๙
๒. นายรอง ศยามานนท์ และ หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิ์กุล, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ, ๒๕๐๐) หน้า ๑
๓. Rong Syamanada, An Outline of Thai History, (Bangkok, ๑๙๖๓) p. ๖.
๔. Kawabe, Toshio, Dynamics of the Power Structure of the Contemporary Thai Polity (Tokyo, ๑๙๖๙)
๕. Wilson, David A., Politics in Thailand. (Ithaca, ๑๙๖๒) pp. ๑๒๒-๑๒๓
๖. Siffin William J., The Thai Bureaucracy, Institutional Change and Development, (Honolulu, ๑๙๖๖) pp.๑๔๑-๑๔๒.
๗. Benda, Harry J., The Structure of South-east Asian History : Some Preliminary Observations, Journal of Southeast Asian History, III (๑๙๖๒), (๑๐๖-๑๓๘) p. ๑๑๒
๘. Hall, D.G.E., ed, Historians of South East Asia, Historical Writing of the peoples of Asia (London, ๑๙๖๑).

คนจีนในสยาม

ก. ความสัมพันธ์ไทยจีนกระทั่งถึงศตวรรษที่สิบเจ็ด

ได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า ในขณะที่คนไทยมาถึงบริเวณแหลมทองลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กับแหลมมลายูนั้น พ่อค้าชาวจีนได้มาอยู่แถว ๆ นี้เรียบร้อยแล้ว โดยเฉพาะในปลายทศวรรษของศตวรรษที่สิบสาม คนจีนได้ติดต่อกับพ่อค้ากับพวกขอมที่นครวัดเป็นประจำอยู่แล้ว นอกจากนั้นยังปรากฏในจารึกของฝ่ายไทยว่า ทางแหลมมลายูนั้นเป็นแห่งแรกที่ทางจีนแวะเข้ามาในฐานะเป็นทางผ่านไปสู่อินเดีย เพื่อไปทางตะวันตก เมืองที่แวะนั้นได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช บางครั้งเรือจีนผ่านไปทางช่องแคบมะละกา ก็เลยพลอยแวะที่ภูเก็ตด้วย ยิ่งเวลานั้นมีแร่ดีบุกอันเป็นที่ต้องการมาก ก็เลยทำให้ชาวจีนตั้งหลักฐานในการทำเหมืองดีบุกทางใต้ของไทย ก่อนที่ชาวตะวันตกจะเข้าไปถึง

ระหว่างกลางศตวรรษที่สิบสาม เป็นสมัยที่อาณาจักรมองโกลกำลังแผ่กำลังลงมาทางใต้ เมื่ออาณาจักรสุโขทัยที่เฟื่องถึงขึ้นใหม่ๆ พบกับการแผ่อำนาจลงมาเช่นนี้ ก็เลยต้องยอมอ่อนน้อมด้วยการส่งเครื่องบรรณาการ

ไปจ้ดก้องในฐานะเมืองออกไปปักกิ่งหลายครั้ง เช่น ในปี ๑๒๙๖, ๑๒๙๗ และ ๑๒๙๙ อีกช่วงหนึ่ง ในปี ๑๓๑๔, ๑๓๑๙ กระทั่งครั้งหลังสุดในปี ๑๓๒๓ การติดต่อกับชายกันระหว่างไทยจีนในครั้งกระนั้นเป็นไปด้วยดี จนกระทั่งสิ้นศตวรรษที่หยวน

การสิ้นสุดของอาณาจักรมองโกลก่อให้เกิดความสับสนอลหม่านทางการค้าเป็นอย่างมากยิ่งนานหลายสิบปี อย่างน้อยจนกระทั่งปี ๑๓๖๘ ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการติดต่อกันระหว่างไทยกับจีนอีกเลย อย่างไรก็ดีเมื่อเริ่มราชวงศ์เหม็ง ทางจีนได้ส่งผู้แทนมาเจรจาทามเพื่อค้าขายกับไทยใหม่ในปี ๑๓๗๐ ซึ่งก็ได้รับการตอบสนองจากฝ่ายไทยเป็นอันดี จีนเรียกไทยว่า เสียมล้อ พยางค์แรกหมายถึงสุโขทัย ส่วนพยางค์หลังหมายถึงลพบุรี และก็เรียกไทยในชื่อนี้ต่อ ๆ มาจนกระทั่งถึงสมัยอยุธยา จึงทำให้ไม่มีปัญหาในการค้าขายหลังจากที่อยุธยาขึ้นมามีอำนาจ การค้าขายและติดต่อยุ่ยมเยียนกันระหว่างไทยกับจีนเป็นไปอย่างสม่ำเสมอและค่อนข้างบ่อยในสมัยราชวงศ์เหม็ง มีเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของจีนหลายคนที่ได้เข้ามาในสยาม แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด

ว่าทางฝ่ายไทยได้ไปเยี่ยมเยียนเมืองจีนกันบ้างหรือไม่

มีหลักฐานทางฝ่ายจีนพูดเกี่ยวกับไทยไว้มาก โดยเฉพาะเรื่องจีนในเมืองไทย ว่าคนจีนได้เข้ามาอยู่เมืองไทยเป็นเวลานานหลายชั่วคนแล้ว นอกจากนั้นก็บรรยายเกี่ยวกับคนไทย เช่นว่าคนไทยไม่มีชื่อสกุลกัน ส่วนคนจีนที่เข้ามาใหม่ ๆ ก็ยังนิยมใช้ชื่อสกุลของตัวอยู่ แต่พออยู่กันนาน ๆ เขาก็เลยพลอยไม่ใช้ชื่อสกุลเหมือนไทยบ้าง เป็นต้น หรือพูดถึงย่านคนจีนในอยุธยา ว่าเป็นแหล่งที่คนจีนอยู่กันชุกชุม

ทั้งยังมีหลักฐานอื่น ๆ อีกมาก ที่พูดโดยอ้อม ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน โดยเฉพาะการผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างคนทั้งสองเชื้อชาตินี้ เช่น เมื่อครั้งที่พ่อขุนรามคำแหงไปเอาช่างเครื่องปั้นดินเผาเงินมาจากเมืองจีนในราวปี ๑๓๐๐ ต่อมาก็มีการพบเครื่องใช้ดินเผาที่นครสวรรค์อันมีลักษณะอย่างเดียวกัน

เหตุการณ์สำคัญในช่วงหลังของศตวรรษที่สิบหกเกี่ยวกับเรื่องราวของจีนในเมืองไทยไม่มีจุดเด่นทางใด คือที่เมืองปัตตานี ในระหว่างช่วงปี ๑๕๖๐-๗๐ ไจรัสต์จีนใหญ่ชื่อ ลิน เตา เซียน ซึ่งหากินทางปล้นสะดมอยู่ทางกวางตุ้งกับฟูเกี้ยน หลบหนีเข้ามาอยู่ที่ปัตตานีพร้อมด้วยพรรคพวกอีกประมาณ

๒,๐๐๐ คน

ลินเข้ามาอยู่อย่างมีอำนาจ ถึงขนาดเจ้าเมืองในมลายูยกลูกสาวให้ พร้อมกับหวังจะให้เข้าสืบแทนตำแหน่ง เขาเคยล่องปืนใหญ่สามกระบอกให้เจ้าเมืองปัตตานี แต่กลับโชคร้ายตายไปในคราวนั้น เนื่องจากได้รับอุบัติเหตุในขณะที่กำลังล่องยิงปืนใหญ่อยู่

ในระหว่าง ๒๕๐ ปีของราชวงศ์หมิงนั้น การค้าขายติดต่อกันระหว่างไทยกับจีนเป็นไปด้วยดี ส่วนไทยก็ส่งเครื่องบรรณาการไปจิ้มก้องอยู่มิได้ขาด รวมกันเข้าประมาณ ๔๖ ครั้ง หรือโดยเฉลี่ยราว ๑.๘ ครั้งต่อปี อันที่จริงการที่ไทยไปจิ้มก้องจีนนั้นเป็นประโยชน์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจต่อผู้ปกครองสยามเองเป็นอย่างมาก กล่าวคือนอกจากจะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความชอบธรรมในการปกครองบ้านเมืองแล้ว ทางฝ่ายไทยก็ได้ประโยชน์จากการค้าขายกับจีนด้วยไม่ใช่น้อย ทั้งนี้อาจจะตั้งข้อสังเกตได้สองประการอีกด้วย คือ ประการแรก ถ้าหากว่าเป็นช่วงที่เพิ่งมีการผลิตเปลี่ยนแปลงแผ่นดินกันใหม่ ๆ ก็ดูเหมือนว่าจะมีการส่งเครื่องไปจิ้มก้องบ่อยกว่าปกติ ประการที่สอง ในช่วงที่มีการติดต่อกับขายกันอย่างสะดวกพอประมาณแล้ว ความถี่ห่างของการส่งเครื่องจิ้มก้องก็จะเพิ่มมากขึ้นหรือน้อยลงเป็นสัดส่วนกับบรรดาสินค้าเข้าหรือออกทั้งหลาย ในอีกแง่หนึ่งก็คือ หากว่ามีการค้าขายกันมาก

มีเงินภาษีเข้าท้องพระคลังมาก ก็จะมีการส่งเครื่องจิ้มก้อนน้อยพลอยกันไปด้วย อย่างเช่นการค้าขายเป็นไปอย่างคล่องตัวมาก ระหว่างในต้นศตวรรษที่สิบสี่ ก็มีการส่งเครื่องไปจิ้มก้อนกันน้อยลง แต่ก็กลับส่งไปเพิ่มขึ้นถึง ๓.๕ ครั้งต่อปีในระหว่างที่ทางฝ่ายจีนมีการเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ในปี ๑๓๖๘ ส่วนในสองหลังศตวรรษต่อมา การส่งเครื่องจิ้มก้อนนั้นก็ค่อยๆ ลดลง เพราะกษัตริย์ทางฝ่ายอยุธยามีความมั่นคงในพระราชอำนาจมากขึ้น ทั้งทางเงินเองก็รุ่งเรืองเรือที่เข้ามาจิ้มก้อนบ่อย ๆ เนื่องจากทางฝ่ายไทยมักจะพาคนจีนอพยพติดเรือมาสยามด้วยคราวละไม่น้อย

ในราวศตวรรษที่สิบเจ็ด การค้าขายกับทางฝ่ายจีน ทำให้พ่อค้าจีนมีฐานะและตำแหน่งเป็นหลักเป็นฐานมากยิ่งขึ้น ถึงขนาดที่ชาวคัทซ์เขียนไว้ในบันทึกปี ๑๖๑๖ ว่า มีคนจีนในปัตตานีมากกว่าคนไทยเองเสียอีก ส่วนหลักฐานของคนจีนในนครศรีธรรมราชเองก็ไม่เลว โดยสรุปแล้วอาจจะกล่าวได้ว่า แนวโน้มของการติดต่อกับค้าขายเงินไทยในราชวงศ์เม็ง เป็นไปในทางที่ว่า ทางสยามค่อยๆ ลดการส่งเครื่องบรรณาการไปจิ้มก้อนยังเมืองจีนลง ในขณะที่มีการค่อยๆ เพิ่มปริมาณการค้ากับเอกชนจีนขึ้นอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งมีคนจีนอพยพเข้ามาพึ่งบรมโพธิสมภารเพิ่มขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ดี ในราวปี ๑๖๒๐ นั้น

การค้าของทางฝ่ายจีนเริ่มได้รับการกระทบกระเทือนบ้าง อันเนื่องมาจากการที่ญี่ปุ่นเข้ามาแข่งด้วย โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าเอกาทศรถ ซึ่งเป็นสมัยที่ญี่ปุ่นเริ่มเข้ามาตั้งหลักปักฐานอย่างมั่นคงในกรุงศรีอยุธยา และก็มีความใกล้ชิดกับทางผู้ปกครองไทยอย่างมาก ทั้งในสมัยพระเจ้าทรงธรรม มีความโปรดปรานญี่ปุ่นเป็นพิเศษ ถึงกับติดต่อบริการเรือติดต่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับองค์โชกุนของญี่ปุ่นเอาเลยทีเดียว ระหว่างปี ๑๖๒๐ เป็นต้นไป ทางจีนดูเหมือนจะแย่งชิงที่ถูกลงชิงตลาดการค้าโดยพวกญี่ปุ่นเสียหมดสิ้น ยิ่งเมื่อมีการผลัดแผ่นดินเป็นสมัยพระเจ้าปราสาททอง พระองค์ทรงโปรดให้มีการผูกขาดพระคลังสินค้าอย่างกระชั้นยิ่งขึ้น พวกจีนทางใต้แม้จะได้รับอนุญาตให้ค้าขายต่อไป แต่เรื่องดีบุกนั้นจะต้องมาเข้าพระคลังหลวง อย่างไรก็ดี ฐานะของพ่อค้าจีนก็ดีขึ้นในเวลาต่อมา เมื่อพระเจ้าปราสาททองไม่ทรงโปรดพวกญี่ปุ่นขึ้นมา ด้วยเกรงว่าหากไปติดต่อบ่อยๆ เข้า ญี่ปุ่นจะเล่นเอาสยามเป็นเมืองนอก ก็ทรงโปรดให้ขับไล่พวกญี่ปุ่นให้ออกจากอยุธยาให้หมด การค้าขายต่างๆ ก็เลยตกกลับไปอยู่ในมือคนจีนหมด แม้แต่สินค้าที่จะส่งไปขายเมืองญี่ปุ่นก็ส่งผ่านไปทางเรือจีน ในขณะที่ทางญี่ปุ่นเองก็มีนโยบายปิดประเทศทางการค้ากับบรรดาเมืองต่างด้าวทั้งหลาย นอกจากกับจีนเท่านั้น

นอกจากนั้นชาวจีนยังมีความสามารถในการปรับตัว และสามารถเรียนรู้อย่างรวดเร็วกับระบบการผูกขาดของท้องพระคลังหลวง ก็เลยทำให้แสวงหาประโยชน์ร่วมกันได้ ทั้งยังถึงกับทำตนให้เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าปราสาททองได้ในเวลาต่อมา จนถึงกับได้รับตำแหน่งและยศตราบรรคาคักก็ต่าง ๆ

พวกตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษกับฮอลันดา เริ่มเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในราวต้นศตวรรษที่สิบเจ็ด แต่มีเพียงชาวคัทซ์เท่านั้นที่มีความสามารถพอที่จะแข่งขันทางการค้ากับชาวจีนได้ และทั้งสองฝ่ายก็ขัดแย้งกันเรื่อยมา จนถึงสมัยพระนารายณ์มหาราช ถึงกับมีเรื่องมีราวต้องใช้กำลังกัน เมื่อทางฝ่ายจีนบังคับให้พวกคัทซ์ปล่อยคนของตัวที่ถูกจับไว้ นัยว่าการนี้ได้รับการสนับสนุนจากทางฝ่ายไทยที่เข้าข้างจีน ฮอลันดาผู้เข้าเลยโกรธและใช้กำลังข่มขู่ให้ไทยต้องทำสัญญาสำคัญ ในปี ๑๖๖๔ ด้วย ใจความของสัญญาที่ทางคัทซ์บังคับเอา กับไทยนั้นก็คือความต้องการที่จะบีบบังคับทั้งทางไทยกับจีนในเรื่องการค้า ด้วยการห้ามไม่ให้ไทยใช้เงินเป็นลูกเรือสำเภา อย่างไรก็ดีความพยายามนี้ก็ไม่เป็นผล เพราะแม้ว่าเรือสำเภาของทั้งไทยกับจีน ส่วนใหญ่จะเต็มไปด้วยลูกเรือจีน แต่ทางฮอลันดาก็ไม่กล้าทำอะไรมาก เพราะไม่อย่างมีความขัดแย้งกับทางจีน

เช่นเดียวกับแผ่นดินที่แล้ว ๆ จีนเป็นพวกที่มีความมั่นคงทางการค้าในไทยเทียบกับสมัยพระนารายณ์ไม่แพ้กัน ยังมีการผลิตแผ่นดินใหม่ในปี ๑๖๘๘ เกิดบรรยากาศของการต่อต้านตะวันตก แล้วทั้งพวกอังกฤษและฝรั่งเศสก็เลยถูกขับออกไปจากแผ่นดินไทยจนหมดสิ้น รวมทั้งพวกโปรตุเกส ตกลงก็เลยเหลือแต่จีนเท่านั้นที่เป็นเจ้าผูกขาดค้าขายกับไทย ในช่วงสมัยนั้นแต่เพียงผู้เดียว และถึงนี้ก็เลยมีผลทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาทำมาหากินในสยามมากยิ่งขึ้น ทั้งๆ ที่เจ้าหน้าที่จีนก็ส่งกวาดขันอยู่ก่อนจะมากอยู่แล้ว ยิ่งเมื่อพวกแมนจูแผ่อิทธิพลลงมาทางใต้หลังปี ๑๖๔๕ พวกกวางตุ้ง แต่จิวจำต้องอพยพลงมาจากใต้แถบยูนาน หรือข้ามไปอยู่ใต้หวัน บางส่วนก็เข้ามาทางไทย จะเห็นได้ว่าคนจีนในเมืองไทยเป็นพวกแต่จิวกับพวกฮกเกี้ยนเสียส่วนมาก

โดยสรุปแล้ว ตั้งแต่ปี ๑๖๓๐ เป็นต้นมา พวกจีนเข้ามาค้าขายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ที่มีการผูกขาดจากท้องพระคลังหลวงอย่างค่อนข้างจะแน่นอน แต่พวกจีนก็สามารถปรับตัวให้กลมกลืนกับระบบการค้าอย่างใหม่ได้อย่างไม่ลำบากเท่าใดนัก ส่วนคู่แข่งอื่นๆ ก็ค่อยๆ ถูกกำจัดไปที่ละชาติสองชาติโดยปริยาย ส่วนบรรณาการที่ทางไทยส่งไปจิ้มก้อนนั้นก็ค่อยๆ ลดลงอย่างเป็นอัตราส่วนกัน

ข. สังคมจีนในสมัยศตวรรษที่สิบเจ็ด

ประมาณกันได้ว่าคนจีนในสยามมีอยู่สักหมื่นคน ส่วนใหญ่ก็อยู่ในกรุงศรีอยุธยา หรือมากเป็นสองเท่าของพวกที่อยู่นอกกรุง อย่างไรก็ตาม คนจีนก็มีแค่สักหนึ่งในสิบของชาวสยามเท่านั้นเอง มีคนจีนอยู่กันทั้งในและนอกกำแพงเมือง พวกที่อยู่ในเมืองก็อยู่ในย่านเฉพาะที่มีพ่อค้าชาติอื่นๆ อยู่ด้วย เช่น พวกอินเดีย อาหรับ และพวกเปอร์เซีย เป็นต้น ส่วนพวกที่อยู่ทางนอกๆ มักปักหลักตั้งฐานกันทางค่านไต่กับตะวันออก มีแต่พวกจีนกับพวกแขกมัวร์เท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งถิ่นฐาน หรือมีบ้านเรือนของตนเองได้ ส่วนพวกอื่นๆ เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ ฮอลันดา ต้องถูกจำกัดเขตบริเวณให้อยู่ในถิ่นเฉพาะ ส่วนพวกญี่ปุ่น มลายู หรือพวกโปรตุเกสได้รับอนุญาตเพียงให้มีแค่มัสยิดของตนเท่านั้น พวกต่างค้ำว มักจะมีเจ้าหน้าที่กำกับคนของตนเอง แล้วมารับผิดชอบขึ้นกับกรมพระคลังหลวงอีกทอดหนึ่ง

วิถีชีวิตในชุมชนจีนในกรุงศรีอยุธยา ส่วนใหญ่ก็เกี่ยวกับการค้าขาย แต่คนจีนก็ทำอาชีพอื่นๆ บ้าง เช่นการเลี้ยงหมู นอกจากนั้นก็มีการประกอบหัตถกรรมบางอย่าง ทั้งพวกจีนยังจัดคณะละครขึ้นมาเล่นกันดูเองอีกด้วย มีหลักฐานอีกว่าหัวหน้าหมอลวงในพระบรมราชวังนั้นก็เป็นคนจีน ส่วนพวกจีนที่อพยพ

เข้ามาในบางหมู่เป็นชาวคริสต์ก็มี ทั้ง ๆ ที่พวกนี้เข้ามาอยู่ก่อนที่พวกฝรั่งเศษจะเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์เสียอีก

พวกรู้หนังสือก็เข้ามาบ้างเหมือนกัน โดยเข้ามาทางปัตตานี และได้รับการแต่งตั้งให้กินตำแหน่งสูง แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพวกนี้เข้ามาอยู่เป็นการถาวรหรือไม่ อย่างไร ก็ดีมีบันทึกทางฝ่ายจีนกล่าวว่า ได้พบคนจีนที่พูดภาษาแมนดาริน อันเป็นภาษาทางราชการ และใช้ในหมู่พวกที่รู้หนังสือกันทั้งนั้น ทั้ง ๆ ที่พวกจีนที่เข้ามาส่วนใหญ่ถ้าไม่เป็นพวกแต่ใจก็เป็นพวกซกเกียน ทั้งกล่าวกันว่า พระยายมราชนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาจีนเข้าขั้นเอาทีเดียว จึงเชื่อได้ว่า ทางจีนได้ส่งเจ้าหน้าที่ชั้นสูงหรือพวกรู้หนังสือเข้ามาในราชสำนักไทย โดยเฉพาะหลังจากการสถาปนาราชวงศ์ของพวกแมนจู

จึงเป็นที่ปรากฏชัดว่า คนจีนที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในราวศตวรรษที่สิบเจ็ดนั้น ไม่ได้มีเพียงพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายเท่านั้น หากยังมีพวกรู้หนังสือ พวกหมอ ผู้ประกอบหัตถกรรม ศิลปิน และคนเลี้ยงหมู แล้วก็พวกชาวสวนผักอีกด้วย

ค. ตั้งแต่ศตวรรษที่สิบแปดจนถึงกราวเสียกรุง

ในศตวรรษนี้ ความสัมพันธ์ทางการ

ค้าระหว่างไทยกับจีนเริ่มเลวลงๆ ทั้งนี้เพราะจักรพรรดิจีนได้กำหนดข้อห้ามต่าง ๆ อันเป็นการจำกัดความคล่องตัวไว้มากประการ เช่น ในปี ๑๗๑๒ ได้ประกาศห้ามเมืองนานยางค้าขายกับต่างประเทศโดยเด็ดขาด ทั้งยังมีบทลงโทษอีกว่า หากจีนคนไหนถูกจับได้ว่าเป็นคนชักชวน หรือติดต่อกับชาวต่างชาติจะต้องถูกประหารชีวิต กรุงสยามก็พลอยโดนข้อห้ามนี้เข้าไปด้วย เหตุผลที่ทางเกียกสีห้ามพวกนานยางทางใต้ค้าขายนั้นเข้าใจได้ไม่ยาก กล่าวคือพวกทางใต้เป็นพวกแอนตี้แมนจู ฉะนั้นจึงหวังว่าจะเอากำไรจากการค้าขายมาช่วยอุดหนุนสมาคมลับเพื่อต่อต้านพวกแมนจู เพื่อจะสถาปนาราชวงศ์เหิงขึ้นใหม่ ความรู้สึกต่อต้านนี้แพร่ระบาดเข้ามาถึงจีนในสยามด้วย

อย่างไรก็ดี ในราวปี ๑๗๒๒ ทางฝ่ายไทยได้มีหนังสือเสนอขายข้าวให้ทางจีน ซึ่งทางจีนก็ตอบรับเป็นอันดี จากนั้นมากก็มีการส่งข้าวไปขายเมืองจีนอยู่เป็นประจำในปี ๑๗๕๗ เจ้าหน้าที่ทางจีนถึงกับมีนโยบายเข้ามาต่อเรือในเมืองไทยเนื่องจากไทยมีไม้มาก และมีการซื้อไม้ไทยบรรทุกกลับไปยังเมืองจีนอีกด้วย ครั้นถึงปี ๑๗๕๑ ทางจักรพรรดิจีนถึงกับเสนอให้หมวดยศกับเข็มขัดยศให้กับพ่อค้าที่ไปซื้อข้าวไทยมาได้มากเกินกว่า ๒,๐๐๐ หาบ

ในช่วงห้าสิบปี ระหว่างปี ๑๗๑๐-๑๗๖๗ ไทยยังคงส่งเครื่องบรรณาการไปจิม

ก้องอย่างสม่ำเสมอ แต่น้อยแต่ประมาณเฉลี่ยได้ ๑.๗ ครั้งในสิบปี อย่างไรก็ตามในช่วงระยะนี้ การค้าขายระหว่างไทยกับจีนก็ยังคงติดต่อกันเรื่อยๆ ปริมาณของสินค้าที่แลกเปลี่ยนกันนั้นเป็นไปตามปริมาณการค้าของท้องพระคลังหลวง แต่กลับมีการเพิ่มปริมาณทางการค้าขึ้นระหว่างจีนกับหัวเมืองทางใต้ โดยเฉพาะกับปัตตานีและสงขลา โดยเฉพาะในช่วงของปี ๑๗๑๐ ถึงปี ๑๗๕๕ อันเป็นปีสุดท้ายที่ทางฝ่ายไทยได้ส่งเครื่องบรรณาการไปจิมก้องจีนอีก เหตุที่มีการค้าขายเพิ่มขึ้นก็เพราะทั้งสองฝ่ายต่างก็มีความต้องการเพิ่มมากขึ้น ซึ่งไม่ว่าการติดต่อกันโดยผ่านทางราชการหรือทางธุรกิจเอกชนแต่ทางเดียวกันหาเพียงพอไม่ ดังนั้นลักษณะของความสัมพันธ์ทางการค้าจึงเป็นไปในแบบที่ว่า ธุรกิจเอกชนและโดยรัฐไม่ว่าจะมีการส่งบรรณาการจิมก้องกันด้วยหรือไม่เพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอและมั่นคงยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เรือสำเภาของจีนที่เข้ามาแวะเทียบท่าไทยไม่เพียงแต่เรือพ่อค้า หากเรือหลวงด้วยก็เพิ่มปริมาณขึ้นด้วยเช่นกัน

แต่ในปี ๑๗๓๓ เกิดจลาจลโดยฝีมือคนจีนครั้งใหญ่ หลังจากที่เคยเกิดเมื่อปี ๑๖๖๓ มาแล้วครั้งหนึ่ง ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งขึ้นเถลิงราชสมบัติหลังจากที่มีการเช่นฆ่าและการต่อสู้กันเพื่อโค่นล้มฝ่ายตรงข้าม ปรากฏว่ามีจีนประมาณ ๓๐๐ คนรวม

กำลังจะเข้าปล้นพระบรมมหาราชวัง แต่ก็ถูก
ปราบปรามลงได้ แต่กระนั้นเมื่อคราวใกล้
กรุงแตก ปรากฏว่าพวกจีนได้อาสาออกรบ
พม่าด้วยความกล้าหาญ ด้วยการรับหน้าที่
ป้องกันข้าศึกนอกพระนครทางคันทะวันออก
เฉียงใต้และเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่า
ในปี ๑๖๖๗ แต่ก็ยังมีชาวจีนบางส่วนคงอาศัย
อยู่ตามลำคลอง หรือบริเวณที่เคยอยู่กันมาตั้งแต่
สมัยศตวรรษที่สิบเจ็ด

ง. จีนในสมัยพระเจ้าตากสิน กับต้นราชวงศ์จักรี

หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยา กษัตริย์
องค์ต่อไปของสยามคือพระเจ้าตากสิน ซึ่งมี
เชื้อสายเป็นคนจีน พระราชบิดาของพระองค์
อพยพมาจากตำบลหัวฟู, เดิมชื่อแค้ เซน
หยัง และได้แต่งงานกับคนไทยชื่อ นกเอี้ยง

ในสมัยกรุงธนบุรีนั้น พวกพ่อค้าจีน
ได้เข้ามาตั้งมั่นค้าขายอยู่ด้วย แหล่งใหญ่ที่
ชุมนุมกันอยู่คือที่ฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา
มีศูนย์กลางอยู่ที่ท่าเตียน และก็เป็นของธรรมดา
ที่พระองค์จะทรงโปรดปรานพวกจีนแต่จิวเป็น
พิเศษ เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นแต่จิว จึง
ชักนำให้พวกแต่จิวเข้าอยู่ในกรุงธนบุรีได้มาก
โดยถือกันว่าเป็น "จีนหลวง" เอาเลย
ทีเดียว

ในตอนต้นสมัยของพระองค์ พระองค์
ได้ให้ความอุปการะและทรงโปรดปรานคนจีน
ครอบครัวหนึ่งให้ได้ดิบได้ดีทางราชการ หัว
หน้าครอบครัวนี้เป็นจีนชกเกี้ยนมาจากฟูเกี้ยน
เข้ามาทำมาหากินในสงขลา เมื่อครั้งพระองค์
เสด็จลงไปจัดการหัวเมืองทางใต้พบเข้ากับทรง
โปรด และพระราชทานให้เป็นนายอากรเก็บ
ภาษีวังนก ครั้นต่อมาก็โปรดให้เป็นเจ้าเมือง
สงขลาในที่สุด และเมื่อเจ้าเมืองสงขลาสิ้นชีพ
ตกษัย ก็ทรงโปรดให้บุตรคนโตซึ่งได้แสดง
ความสามารถทางทหารให้เป็นที่ประจักษ์เป็น
เจ้าเมืองสงขลาสืบแทนตำแหน่งบิดาแทน
ท่านผู้นี้ได้รับตำแหน่งทางราชการอยู่ก่อนจะ
สูงทั้ง ๆ ที่เป็นลูกจีน และเป็นผู้ที่มีอิทธิพล
อย่างมากในบริเวณตอนใต้ของอาณาจักรสยาม
ในสมัยนั้น

ในปี ๑๖๗๕ ทางพม่าเกิดเรื่องวิวาท
กับจีน พระเจ้าตากสินเสนอตัวที่จะช่วยจีนตี
กระหนาบพม่า แต่ก็ได้รับการปฏิเสธจากทาง
ฝ่ายจีน ด้วยคำตอบประเภทที่ค่อนข้างจะแข็ง
กร้าวในทำนองยังไม่เข้าเรื่อง แต่อย่างไรก็ดี
พระเจ้าตากสินได้รับอนุญาตให้ส่งเครื่อง
บรรณาการ ไปจิ้มก้องที่เมืองจีนในปี ๑๖๗๗
แต่ก็ล่วงถึงปี ๑๖๘๑ กว่าทางฝ่ายจีนจะยอม
รับอย่างเต็มที่โดยปราศจากข้อรังเกียจ ว่าพระ
องค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่แท้จริงของสยาม แต่
หลังจากนั้นไม่นาน คือ ปี ๑๖๘๒ พระองค์

ก็มีพระสทิวปลาส และพระยาจักรีขึ้นปราบ
ดาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินแทน พระองค์
ย้ายราชธานีมายังฝั่งพระนคร อันทำให้ชุมชน
ชาวจีนพลอยย้ายตามมายังบริเวณวัดสามปลื้ม
มาด้วย ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า ตลาดสำเพ็ง

บันทึกทางฝ่ายจีนในช่วงนั้นมีความว่า
ไทยได้ส่งเครื่องบรรณาการให้เงินจิ้มก้องไป
แต่ทางจีนมีท่าทางที่ชาเย็นมาก ฝ่ายไทยก็
เพียรเฝ้าติดต่อกหลายครั้ง จนกระทั่งถึงปี
๑๗๘๖ เมื่อพระพุทธรูปฟ้าส่งเครื่องบรรณา
การไปจิ้มก้องอีก ทางจีนจึงแสดงท่าที่ยอมรับ
กษัตริย์องค์ใหม่ แต่ไม่ใช่ในฐานะของกษัตริย์
ที่ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นราชวงศ์ใหม่ หากแต่
ในฐานะของกษัตริย์ที่ราชาภิเษกสืบทอดราช
สมบัติมาจากพระเจ้าตากสินในฐานะเป็นราช
บุตรเขย ส่วนกษัตริย์อีกสองพระองค์ต่อมา
ต่างก็พยายามเพิ่มพูนการค้าระหว่างจีนให้ก้าว
หน้ายิ่งขึ้น และเพื่อที่จะได้ลูกเรือมาประจำ
สำเภาลง ก็เลยส่งเสริมพวกจีนอพยพกัน

ใหญ่ ปรากฏว่าในระหว่างปี ๑๗๘๒ ถึงปี
๑๘๕๕ อันเป็นปีสุดท้ายที่มีการค้าขายกัน
ระหว่างรัฐ ทางฝ่ายไทยส่งเครื่องบรรณาการ
ไปจิ้มก้องเงินโดยเฉลี่ยตก ๔.๕ ครั้งใน ๑๐ ปี
อันที่จริงทางฝ่ายไทยส่งคนไปเมืองจีนในเกือบ
ทุกสามปี โดยผ่านไปทางกวางตุ้ง ผู้แทนจาก
ไทยได้รับสิทธิพิเศษให้ซื้ออะไรก็ได้โดยไม่
ต้องเสียภาษี นอกจากสินค้าประเภททุพรบัจฉัย
สงครามที่จีนห้ามไว้เป็นพิเศษเท่านั้น เช่น
ทองแดง อาวุธอย่างอื่น ๆ เป็นต้น

ไทยส่งเครื่องบรรณาการครั้งสุดท้ายไป
เมืองจีนในรัชสมัยของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปี ๑๘๕๓ หลังจากนั้นเพียงสองปี การค้า
ระหว่างรัฐก็สะดุดลง เกิดขบวนการปฏิรูปขึ้น
แทน การส่งเครื่องจิ้มก้องจึงสิ้นสุดลงโดยสิ้น
เชิง

อำนวยการพิมพ์ ๗ เก็บความจาก G. Wil-
liam Skinner, *Chinese Society in Thailand*.
Cornell University Press : Ithaca, New York
1962, หน้า 1-27

โครงการหนังสือเล่มอันดับ ๗ ของสังคมศาสตร์ปริทัศน์

ปรัชญาประวัติศาสตร์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

สุชาติ สวัสดิ์ศรี

บรรณาธิการ

(วางตลาดเดือนพฤษภาคมนี้)

การศึกษา กับ สังคมไทย

ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ที่รัชกาลที่ ๕ ทรงจัดตั้งขึ้นในประเทศไทยนั้นเป็นระบบที่ยังคงฝังรากอยู่ในวัฒนธรรมโบราณของไทย ซึ่งเป็นระบบที่ใช้อยู่ในสังคมไทยมากกว่าเจ็ดศตวรรษแล้ว และเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้ลักษณะพิเศษของอารยธรรมไทยคงอยู่ตลอดมา ลักษณะของระบบการศึกษาแบบเก่าเป็นระบบที่รวมเอาวัฒนธรรมไทยทั้งหมดและการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของราชอาณาจักรไทยเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ระบบการศึกษาของไทยยังได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และสภาวะทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสนองตอบความกดดันต่าง ๆ แม้ว่าจะโครงสร้างและขอบเขตการศึกษาของไทยจะยังคงรักษาความต่อเนื่องของอดีตเอาไว้ แต่ก็ได้รวมเอาศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ ของชาวต่างชาติเข้ามาด้วย

การศึกษา และ สังคมไทยในสมัยสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่สำคัญอาณาจักรแรกของไทย ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ของสุโขทัยหลายพระองค์ด้วยกัน ที่ได้เป็นผู้จัด

ตั้งพื้นฐานทางการเมืองและวัฒนธรรมของไทยขึ้น นับตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงลงมาจนถึงพระยาสิทธิไท พื้นฐานต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงมีอยู่ต่อมา และในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ก็ยังเป็นพื้นฐานที่วิจิตรพิสดารมากขึ้น ถ้าหากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา การปกครอง และการศึกษาในสุโขทัยแล้วเราจะเห็นทั้งความต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่อง ตลอดจนความมั่นคงและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในเรื่องการศึกษาของไทยและการดำเนินชีวิตตามแบบวัฒนธรรมไทยตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๓-๑๙ และสามารถจะให้ความกระจ่างต่อการเปลี่ยนแปลงการศึกษาครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วย

อาณาจักรสุโขทัยก่อตั้งขึ้นท่ามกลางสภาพแวดล้อมของการปฏิบัติทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติที่มีต่อจักรวรรดิเขมรที่นครวัด ในฐานะที่สุโขทัยเคยเป็นหัวเมืองภายใต้การปกครองของจักรวรรดิเขมรที่นครวัดมาก่อน จึงอาจจะถูกกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาแบบอินเดียโบราณครอบคลุมทางการเมืองและวัฒนธรรม เช่น บรรดาขุนนาง พราหมณ์ พ่อค้า ไท และหมอ ฯลฯ ซึ่ง

คนเหล่านี้เป็นตัวแทนของสังคมแบบนครวัด^๑ เมื่อสุโขทัยแยกตัวเป็นอิสระจากเขมรแล้ว ก็ยังคงมีคนเหล่านี้ อยู่ในสังคมสุโขทัยในท้องถิ่น ๆ แต่ภายหลังก็มีคนไทยและพระในศาสนาพุทธเข้ามามีอิทธิพลแทน อารยธรรมของไทยที่ได้จากการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธแบบเถรวาท และการเชื่อถือผีสงแบบโบราณก็เข้ามาแทนที่อารยธรรมฮินดู

ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง ศาสนาพุทธเข้ามามีอำนาจเหนือวิถีทางปัญญาของสุโขทัย ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกของสุโขทัย ซึ่งเป็นจารึกตามแบบศาสนาพุทธ คือ มีคำสรรเสริญถึงความใญ่บุญ ความมีศรัทธาแก่กล้าในพุทธศาสนา การอยู่ในศีลธรรม การอุปถัมภ์พระสงฆ์ และการเผยแพร่ศาสนาของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ด้วยกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาแบบอินเดียโบราณก็ยังคงทิ้งมรดกเอาไว้ในสุโขทัย ซึ่งเป็นลักษณะแบบอินเดียที่มีอยู่ในศาสนาพุทธผสมกับมรดกที่สุโขทัยได้รับจากรัฐต่าง ๆ ในอินโดจีนตอนกลาง อันเป็นลักษณะที่มีอยู่ในระบบทางปัญญา ความเชื่อทางศาสนา และระบบจริยธรรม พื้นฐานทางการเมืองและทางศีลธรรมของสุโขทัยยังคงวางรากฐานอยู่บนพื้นฐานของศาสนาพุทธและฮินดู สุโขทัยรับแนวการศึกษาและวัฒนธรรมอินเดียที่ส่งผ่านเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผ่านมาทางพวก

มอญ ซึ่งได้ปรับปรุงเสียก่อนที่จะรับวัฒนธรรมนั้น ๆ เข้ามา เช่นจะเห็นได้ว่าสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ยอมรับแนวความคิดเรื่องวรรณะเข้ามา แต่ยอมรับแนวความคิดใน *ธรรมศาสตร์* และ *ไตรภูมิภิกขา* ซึ่งพระยาสิทธิทรงรับต้นตำรับมาจากมอญ นอกจากนี้ในสมัยของพระองค์ก็มีพวกพราหมณ์ประจำสำนัก และเป็นผู้สอนพระเวทและตำราอินเดียโบราณทางค่านิยมปวิทยาการต่าง ๆ ในขณะที่สุโขทัยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่เด่นที่สุดในรัฐ แต่สุโขทัยก็ยังคงรักษาความต่อเนื่องในฐานะที่เป็นรัฐที่รับอารยธรรมอินเดียที่เด่นมารัฐหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ความต่อเนื่องทางปัญญาระหว่างสุโขทัยภายใต้การปกครองของเขมรกับอาณาจักรสุโขทัยในสมัยพระยาสิทธิทรง กล่าวคือศิลปวิทยาการแบบอินเดียโบราณยังคงตราตรึงอยู่ในสุโขทัยมาชั่วนานได้อย่างไร? อย่างน้อยที่สุดก็มีคำตอบสำหรับคำถามนี้อยู่ ๔ ข้อด้วยกันคือ ประการแรก เมื่อไทยจัดการปกครองของตนเองขึ้นแล้ว พวกพราหมณ์ ไท และหม้ออาจจะสูญเสียความเป็นเอกของตน แต่ก็มีเหตุผลน้อยมากที่จะทักท้วงเอาว่า คนพวกนี้หายไปจากอาณาจักรสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจารึกของรัฐบาลก็ได้อ้างถึงบุคคลพวกที่ว่ามีส่วนร่วมในการศึกษาความรู้ต่าง ๆ ในสมัยนั้น ประการที่สอง เนื่องจากความกตัญถูกันทางค่าน

ศาสนา ศาสนาพุทธที่ผ่านเข้ามาทางพม่า ลังกา และรัฐต่างๆ ในแหลมมลายูนั้นมีรากฐานของศิลปวิทยาการแบบอินเดียโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีใช่เป็นของศาสนาพุทธโดยกำเนิดแต่เป็นรากฐานชั้นธรรมดากๆ ที่สมบูรณ์ของอารยธรรมอินเดีย ประการที่สาม อาจจะเป็นไปได้อย่างมากทีเดียวว่า ในยุคของจักรวรรดิเขมรนั้นคนไทยที่สุโขทัย ได้รับเอาอารยธรรมการศึกษาแบบอินเดียเข้ามาไว้ในวัดต่างๆ ของศาสนาพุทธ และผู้ที่รับการศึกษาแบบอินเดียก็ได้รับแรงจูงใจจากศาสนาใหม่ จากพระที่มีความรู้ และจากบรรยายกาศที่นำศึกษาประการสุดท้ายพงศาวดารในสมัยต่างๆ ของไทยได้บ่งไว้ว่า เมืองลพบุรีซึ่งเคยเป็นของเขมรหรือมอญมาก่อนนั้น อาจจะเป็นศูนย์กลางการศึกษาของศาสนาพุทธและอินเดียโบราณมาก่อน ซึ่งได้ดึงดูดคนหนุ่มๆ ทางภาคเหนือของไทยเข้ามาศึกษาเป็นจำนวนมาก และคงจะมีศูนย์กลางเช่นนี้ในเมืองอื่น ๆ ด้วย

ทั้งพวกพราหมณ์และตำราต่างๆ ของพราหมณ์ก็มีอยู่ในวัดต่าง ๆ ของทางศาสนาพุทธมีหลักฐานมากมายที่สามารถนำมาอธิบายลักษณะการศึกษาแบบพุทธศาสนา ที่ตั้งขึ้นท่ามกลางอารยธรรมอินเดีย วิถีทางของวัดในศาสนาพุทธในอินเดียและลังกาเข้ากับการศึกษาทางโลกของยุคระเวทได้เป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าการศึกษาแบบศาสนาพุทธอาจจะเรียก

ได้ว่า “เป็นค้ำหนึ่งของระบบการศึกษาแบบฮินดูหรือพราหมณ์โบราณ” แต่ก็ดูเหมือนว่าการศึกษาแบบพุทธศาสนาจะแพร่เข้ามาในช่องว่างของสังคมนอกประเทศอินเดีย โดยเข้ามาทางลังกา พม่า อินเดียจีน ซึ่งได้นำเอาศีลธรรม ระบบศาสนา และความรู้ของอารยธรรมอินเดียเข้ามาด้วย พระสงฆ์ในศาสนาพุทธได้นำความรู้ทางด้านศิลป กฎหมาย การแพทย์ คณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์ เข้ามา สำหรับในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน วัดต่าง ๆ ของศาสนาพุทธก็กลายมาเป็นศูนย์กลางของการศึกษา และเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม พระภิกษุจะต้องสอนความรู้ทุก ๆ ด้านให้แก่คนทุกคน ตั้งแต่เจ้านายลงไปถึงคนธรรมดาสามัญ

หลักการศึกษาที่มีอยู่ในศาสนาพุทธของอินเดียและสิงหลนั้น ดูเหมือนว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้จัดรูปแบบพื้นฐานการศึกษาเช่นเดียวกัน คือจะส่งเด็กผู้ชายไปยังวัดเพื่อให้เล่าเรียนเขียนอ่าน และเรียนหลักขั้นพื้นฐานทางศาสนาเป็นการเล่าเรียนตามแบบศาสนา คือเริ่มต้นด้วยพิธีทางศาสนาในวันที่ถือว่าฤกษ์งามยามดี การอ่านก็จะเริ่มต้นด้วยบทสวดบาลีกถาวนามพระพุทธรเจ้า และจะแสดงความเคารพต่อครูและหนังสือในลักษณะแบบเดียวกัน เด็กผู้ชายและชายหนุ่มทั้งหลายที่เข้าไปศึกษาในวัดจะได้รับการสั่งสอนเรื่อง

หลักต่างๆ ในการดำเนินชีวิตในสังคม เพราะ
วัดของศาสนาพุทธในเมืองไทยสมัยโบราณนั้น
เป็นแหล่งรวมความรู้ทางโลกของอารยธรรม
อินเดียมากพอ ๆ กับความรู้เรื่องศาสนาพุทธ
โดยเฉพาะ วัดบางวัดในสุโขทัยทำหน้าที่
เปรียบเสมือนวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยในสมัย
นั้น

ในศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ การศึกษาของ
ไทยในสมัยสุโขทัยเป็นหน่วยหนึ่งของศาสนา
และการปกครอง เป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่ง
หมายทางศีลธรรม มีอุคมการเกี่ยวกับพระ
มหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศตามแบบศาสนา
พุทธ และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์
การศึกษาศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังทรงสนับ
สนุนศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีความสำคัญต่อการ
เมืองและการศึกษา พระสงฆ์เป็นผู้กระจาย
การอ่านออกเขียนได้ให้กว้างขวางออกไป
เนื่องจากผลประโยชน์ของรัฐที่หวังจะดึงดูด
คนภาษาอื่น ๆ เข้ามา และด้วยความที่ใจกว้าง
ต่อศาสนาฮินดู จึงก่อให้เกิดความจำเป็นใน
การประดิษฐ์อักษรไทยเพื่อให้เหมาะกับการ
ออกเสียงสูงต่ำ และมีภาษาสันสกฤตและบาลี
ปนอยู่ด้วย ประกอบกับคนในสังคมมีความสนใจ
ทางโลกและทางบ้านเวทมนต์คาถา จึงเป็น
แนวทางให้ผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เช่น
ดาราศาสตร์ และการแพทย์ ดำรงอยู่ต่อไป
บ้างจ่ายต่างๆ ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เกิดรูปแบบ

ต่างๆ ทางการศึกษา อย่างน้อยที่สุดในทาง
ทฤษฎีก็จัดได้ว่าเป็นแบบสากลและแบบศาสนา
ซึ่งเป็นการศึกษาที่เอนเอียงไปสู่จุดมุ่งหมาย
ของสังคมทางด้านการเมือง และศาสนาด้วย

การศึกษาและสังคมไทยในสมัยอยุธยา ในศตวรรษที่ ๑๗

อาณาจักรสุโขทัยตอนปลายรับอารย
ธรรมอินเดียเข้ามา ส่วนอาณาจักรอยุธยาซึ่งมี
อำนาจขึ้นมาทางใต้ก็รับอารยธรรมอินเดียเช่น
เดียวกัน ในฐานะที่ขึ้นมาเป็นอาณาจักรคู่แข่ง
ของสุโขทัย^๓ ในราวตอนกลางของศตวรรษที่
๑๗ อยุธยากับเขาสันญลักษ์ณ์เกือบทุกอย่าง
ตามแบบรัฐอินเดียโบราณเข้ามา โดยเริ่มต้น
รับมรดกทางวัฒนธรรมมาจากบรรพบุรุษที่อยู่
ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง คือมอญและ
เขมร แม้ว่าอยุธยาจะรับอารยธรรมอินเดีย
เพิ่มขึ้น แต่ก็มีได้ทำให้บทบาทและความ
สำคัญ of ศาสนาพุทธที่มีต่อการดำเนินชีวิต
ของคนลดลง ตรงกันข้ามศาสนาพุทธกลับ
เฟื่องฟูมากขึ้น และทำหน้าที่ถ่วงดุลย์อิทธิพล
ของศาสนาฮินดู ทั้งศาสนาพุทธและฮินดู
ต่างก็มีบทบาทต่อรัฐและสังคมไทยอย่างมาก
พราหมณ์เป็นผู้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์
มีรัศมีแห่งความศักดิ์สิทธิ์และความลึกลับ
และกำจุนอำนาจทางการปกครอง ส่วนศาสนา
พุทธก็ให้อำนาจทางศีลธรรมและจริยธรรมแก่

สถาบันพระมหากษัตริย์ แนวความคิดเรื่อง เทวราช ของพราหมณ์ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ เป็นเทวะนั้น มีส่วนทำให้พระมหากษัตริย์ทรง คราภุทหมายขึ้น ในขณะที่หลักทางศีลธรรม ของศาสนาพุทธ ก็ได้เป็นสิ่งควบคุมพระมหากษัตริย์มิให้ทรงละเมิดกฎหมาย มีผลให้การ ถ่วงอำนาจเข้มแข็งขึ้น ต่างกับอาณาจักรเขมร ที่พราหมณ์ ได้พยายามทำให้การปกครองมี อำนาจเด็ดขาดมากเกินไป^๔

แม้ว่าไทยจะรับรากฐานต่าง ๆ จากอินเดียมาใช้ แต่ไทยก็ยังคงเป็นราชอาณาจักรที่ ต่างกับราชอาณาจักรอินเดียอยู่มากทีเดียว ไทยรับพื้นฐานต่าง ๆ ของพราหมณ์เข้ามาทำ ที่ต้องการ และมุ่งหมายที่จะทำให้เป็นวัฒนธรรม ศาสนาและการเมือง แบบของตนเอง เช่น ช่างฝีมือของไทย ซึ่งสนใจในการ สร้างรูปบุษบาทางศาสนาพุทธ ก็สร้างสรรค์ ออกมาเป็นพระพุทธรูป พระมหากษัตริย์ไทย ในสมัยโบราณหลาย ๆ พระองค์ที่เดิวกี่ได้ สร้างรูปแบบวัฒนธรรมโบราณต่าง ๆ รวมทั้ง สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งยังคงมีลักษณะพื้น เมืองของสังคมไทยอยู่เป็นส่วนมาก

ชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในเมือง ไทยในศตวรรษที่ ๑๗ ได้กล่าวถึงความรุ่งเรืองของศาสนาพุทธ ซึ่งมีทรัพย์สินที่ฟุ่มเฟือย จำนวนมากอยู่ในวัดจำนวนนับไม่ถ้วนของ ออยุธยา มีวิธีส่งเสริมการศึกษาและความรู้

ต่าง ๆ โดยการให้ตำแหน่งและฐานะแก่พระที่ มีความรู้ รัฐบาลจัดให้มีการสอบความรู้ของ พระในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯชาวฮอลันดาที่เดินทางเข้ามาในอยุธยาคนหนึ่งได้กล่าวว่า มีพระอยู่ในอยุธยาประมาณ ๒๐,๐๐๐ รูป จำนวนพระที่วราชอาณาจักรมีมากกว่าใน อยุธยาถึงสี่เท่า พระที่มีความรู้จะเป็นพระ สอนหนังสือ และหัวหน้าของพระในวัดต่าง ๆ ก็จะเลือกมาจากพระที่มีความรู้เหล่านั้น ซึ่ง ประชาชนจะให้ความนับถือแก่พระที่เป็นเจ้า อาวาสเป็นอย่างดี พระมหากษัตริย์ทรง อุปถัมภ์บรรดาศักดิ์หลวงทั้งหลาย ส่วนวัดอื่น ๆ ก็จะได้รับ ความสนับสุนุนและถวายปัจจัยต่างๆ จากประชาชนสามัญ^๕

โครงสร้างของสถาบันต่าง ๆ ทั้งทาง ศาสนาและทางโลกได้พัฒนาก้าวหน้าอย่างสูง เช่น ระบบราชการ ศิลปวิทยาการต่าง ๆ การ ศึกษาที่ศูนย์กลางของราชสำนักและรอบ ๆ เมืองหลวง ต่างก็เจริญขึ้นด้วยพื้นฐานของ การศึกษาทั้งสิ้น ดังที่ Joost Schouten ซึ่ง เดินทางเข้ามาในเมืองไทยในราวปี ค.ศ. ๑๖๓๐ กว่า ๆ ได้กล่าวว่า เมื่อเด็กมีอายุราว ๕ ถึง ๖ ขวบ ก็จะถูกส่งไปเล่าเรียนเขียนอ่านและ เรียนรู้ศิลปวิทยาการต่างๆ ที่มีประโยชน์ หลังจากเล่าเรียนแล้วก็ออกไปประกอบการค้า หรือรับจ้าง สำหรับเด็กที่ฉลาดเรียนเก่งก็มักจะเรียนต่อ จนมีความสามารถทั้งทางโลกและ

ทางธรรมแล้วก็จะออกมารับราชการเป็นขุนนาง แต่บางคนก็บวชเรียนอยู่ในวัดต่อ เพื่อจะได้เป็นผู้สอนหนังสือและเป็นเจ้าอาวาสต่อไป

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงวิธีการส่งเด็กผู้ชายเข้าไปเล่าเรียนในวัด ซึ่งชาวยุโรปที่เข้ามาในไทยเกือบทุกคนจะกล่าวถึงเรื่องนี้เป็นมารยาทที่จะตัดสินลงไปว่าเด็กผู้ชายทุกคนมีโอกาสจะศึกษาได้เท่าเทียมกัน เพราะสันนิษฐานว่าลูกทาส เด็กที่ยากจน รวมทั้งเด็กในชนบทไม่สามารถจะมีโอกาสศึกษาได้ แต่อีกแง่หนึ่งความยากจนก็อาจจะผลักดันให้พ่อแม่ส่งเด็กไปอยู่กับพระในวัด เด็กก็จะได้รับการสั่งสอนอย่างดียิ่งทีเดียว อย่างไรก็ตามปรากฏว่าไม่มีการกำหนดเวลาเรียน ฉะนั้นเด็กบางคนจึงเรียนตั้งแต่อายุ ๕ - ๖ ขวบ จนถึงวัยรุ่น เมื่อโกนจุกแล้ว หลังจากนั้นก็บวช ในไม่ช้าก็จะสึกออกไปทำไร่ทำนากับครอบครัวของตน

เมื่อเด็กเข้าศึกษาในวัดตามชนบท พ่อแม่จะนำเด็กไปฝากไว้กับพระองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งบางทีอาจจะจะเป็นพระที่ครอบครัวเป็นญาติกัน เด็กก็จะเป็นผู้รับใช้ของพระไปด้วย แต่ถ้าเด็กที่เข้าไปศึกษายังคงอยู่ที่บ้าน เด็กจะรับใช้ครูเฉพาะตอนกลางวัน อย่างไรก็ตามก็เด็กเกือบทุกคนจะอาศัยอยู่กับวัด อย่างที่

เรียกกันว่าศิษย์วัด เด็กจะต้องทำหน้าที่รับใช้ครู เช่น ออกไปบิณฑบาตกับพระในตอนเช้า เตรียมและถวายอาหารแก่พระ และดูแลกวาดถูกุฏิพระ ฯลฯ ในระยะที่เด็กอาศัยอยู่ในวัด พวกเขาจะต้องผูกพันกับหลักเกณฑ์ต่างๆ เช่น เน้นให้มีความเคารพนับถือครู ต้องเชื่อฟังและมีมารยาทดี ถ้าหากละเมิดกฎเกณฑ์เหล่านี้ก็จะถูกเพียรตีเป็นการลงโทษ

พ่อแม่ของเด็กจะต้องรับผิดชอบในการจัดหาเสื้อผ้าให้เด็ก และถวายอาหารแก่พระที่เป็นครูของลูก ส่วนพระก็มีข้อผูกพันที่จะต้องเลี้ยงดูเด็กในจำนวนประมาณ ๑ - ๑๒ คน พระจะต้องรับผิดชอบตั้งแต่การสอนให้อ่านออกเขียนได้ สอนหลักศาสนาพุทธ และยังต้องรับผิดชอบต่อสวัสดิภาพ สุขภาพ และความปลอดภัยของเด็กด้วย ตลอดไปจนถึงจัดการให้เด็กได้เล่าเรียนสูงขึ้น หรือบวชให้เป็นพระ เด็กจะเรียกพระที่ดูแลรับผิดชอบตนว่า "อาจารย์" และจะจงรักภักดีและเคารพนับถืออาจารย์ไปตลอดชีวิตของตน

มีวัดสำหรับเป็นที่เรียนของเด็กกระจัดกระจายอยู่ทั่วพระราชอาณาจักร ชาวบ้านในชุมชนหรือหัวหน้าชุมชนนั้น ๆ มักจะสร้างวัดเพื่อเป็นการกุศล ส่วนวัดในเขตเมืองหลวงหรือรอบ ๆ เมืองหลวง พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ทรงสร้างขึ้นมา วัดมีหน้าที่ทางศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้น ๆ ทั้งในด้าน

ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เช่น การแพทย์ คาราศาสตร์ กฎหมาย ปรัชญา ฯลฯ ซึ่งพระจะเป็นผู้สอนความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้

เด็กจะเรียนหนังสือกันที่ศาลาวัด อันเป็นศาลาโล่ง ๆ ไม่มีฝาผนัง ซึ่งจะใช้ศาลาวัดทำธุรกิจอื่น ๆ ทางศาสนาด้วย บางทีก็ใช้หอสวดมนต์ หอฉัน ศาลาการเปรียญ กุฏิหรือวิหารเป็นที่สำหรับเล่าเรียนด้วย หลังจากพระฉันเช้าแล้วก็เรียนหนังสือ บางทีอาจจะแยกเป็นกลุ่มย่อย ๆ เด็กจะนั่งกับพื้นมีกระดานชนวนและหนังสือเป็นอุปกรณ์ในการเรียน หลังจากทำพิธีหมอบกราบครูและหนังสือแล้ว เด็กจะเริ่มเรียนด้วยการท่องสิ่งที่ครูกำหนดให้ท่องด้วยเสียงดัง ๆ อาจจะท่องทีละคนหรือท่องรวมกัน เมื่อท่องจำแล้วก็จะให้เด็กลอกข้อความใหม่เพื่อท่องต่อไป ถ้าเด็กทำผิดเช่นทิ้งกระดานชนวน ข้ามหนังสือ ปาดินสอ หรือทะเลาะกับเพื่อนก็จะถูกตีด้วยไม้เรียวซึ่งครูเตรียมเอาไว้ทำโทษโดยเฉพาะ ต่อจากนั้นทั้งพระและเด็กก็จะเขียนและอ่านต่อไป หรือท่องภาษาบาลีด้วยเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ รวมทั้งท่องการผสมสระและพยัญชนะ

ลักษณะการศึกษามีลักษณะคล้ายกับสังคมไทยตรงที่มีโครงสร้างหลวม ๆ เด็กอาจจะเริ่มเข้าเรียนเมื่ออายุเท่าไรก็ได้ ในวันพฤหัสบดีพฤหัสบดีหนึ่งของปี เด็กจะอยู่ในวัดเพียง ๒-๓ สัปดาห์หรือเป็นเดือน หรือตลอดชีวิต

ก็ได้ คือจะเข้าเรียนหรือออกเมื่อไรก็ได้ทั้งนั้น ฉะนั้นการกำหนดเวลาที่จะเรียนจึงไม่มี ไม่กำหนดห้องเรียนหรือชั้นเรียน แต่จะให้เด็กเรียนตามระดับชั้นต่าง ๆ หลายระดับด้วยกันแล้วแต่ความสามารถของเด็ก

สำหรับการเล่าเรียนก็จะสอนให้เด็กออกเสียง เรียนพยัญชนะและสระรวมทั้งการสะกดคำต่างๆ การเรียนเพียงแค่อ่านออกเขียนได้ ก็เป็นอันใช้ได้แล้วและสามารถจะสอนได้ในเวลาอันสั้น อาจจะเพียง๖เดือนหรือปีเดียวเท่านั้น เด็กจะได้ความรู้ทางด้านศาสนาพุทธไปด้วย เมื่อถึงหน้าฝนเด็กอาจจะออกจากวัดไปช่วยครอบครัวของชนทำนา แล้วอาจจะไม่กลับเข้ามาเรียนอีกเลย หรืออาจจะเข้ามาบวชเป็นพระอยู่ในระยะสั้น ๆ แล้วสึกออกไปมีชีวิตรวมโลกหรืออาจจะศึกษาต่อไป หลังจากเสร็จจากการทำนาแล้ว ถ้าพระมีความรู้เฉพาะพิเศษก็อาจจะสอนเลขคณิตขั้นต้นให้เด็ก จากการศึกษาแบบนี้เด็กอาจจะออกมารับราชการเป็นขุนนางชั้นต่ำๆ แต่ถ้าพ่อแม่ของเด็กมีฐานะดีหรือครูของเขามีอิทธิพล เด็กก็อาจจะได้เป็นขุนนางที่มีฐานะมั่นคง

ในกรณีที่เด็กบวชเป็นเณร ก็จะแสดงว่าเด็กคนนั้นได้ขึ้นมาอยู่ในการศึกษาระดับที่สองซึ่งสูงขึ้นไปแล้ว จะได้เรียนความรู้พิเศษมากขึ้น ส่วนบรรดาศักดิ์ของเจ้านายหรือขุนนางอาจจะได้รับการศึกษาขั้นต้นที่บ้าน ในพระ

ราชวังหรือในบ้านของขุนนาง แต่เด็กพวกนี้ ก็จะต้องบวชเป็นพระเช่นกัน เพื่อปฏิบัติตาม ความเชื่อที่ผู้ชายจะต้องบวช หลังจากบวชอยู่ สัก ๒-๓ เดือนแล้ว ก็จะมีสึกออกมาประกอบ อาชีพต่อไป

การศึกษาในระดับชั้นที่ ๓ เป็นช่วง เด็กในวัยรุ่น หรือวัยหนุ่มจะได้รับเพื่อเตรียม ออกไปประกอบอาชีพ ตามความต้องการของแต่ละคน ส่วนใหญ่แล้วการศึกษาชั้นนี้ จะเป็นชั้นที่พ่อแม่จะสอนอาชีพให้แก่ลูก เช่น สอนให้ทำนาหรือทำการช่างฝีมือ ส่วนลูกชาย ของขุนนางก็จะเรียนรู้การทำงานจากพ่อ ถ้า หากอยู่ในฐานะสูง ๆ ก็จะเข้ากรมมหาดเล็ก หลวง เพื่อให้มีโอกาสเรียนรู้ถึงการ ทำงาน ของรัฐบาล และอยู่ในสายพระเนตรของพระ มหากษัตริย์ การศึกษาแสดงออกให้เห็นถึง การเลื่อนฐานะทางสังคมของคนไทยโบราณ ถึงแม้ว่าจะมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า มีการเลื่อนชั้น กันในสังคมไทยได้ แต่ก็เป็นการเลื่อนฐานะ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมีข้อยกเว้นและมีขอบ เขตจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงราชการ หรือในสถาบันสงฆ์ อาจจะเลื่อนฐานะกันได้ แต่แท้จริงแล้วเป็นการยากที่ลูกชาวบ้านจะขึ้นมาเป็นขุนนางชั้นสูงได้ และโอกาสที่จะได้รับการ ศึกษาสูง ๆ มีอิทธิพล หรือได้รับแต่งตั้ง เป็นขุนนางก็มักจำกัดอยู่ในเมืองหลวงมากกว่า ที่อื่น ๆ

พระที่ศึกษาต่อไปในวัด ต้องเรียน ภาษาบาลี และศึกษาพระไตรปิฎกอย่างละเอียด เพื่อจะได้เป็นพระที่มีความรู้ จะได้ เป็นเจ้าอาวาสวัดที่สำคัญ ๆ พระอื่น ๆ ก็ อาจจะมีความรู้พิเศษในตำรับตำราที่จะสอน ผู้อื่นต่อไป ทั้งทางด้านศาสนา ภาษา ศิลป ต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหรา ศาสตร์ การแพทย์ เลขคณิต ไวยากรณ์ วรรณคดี และอาจจะมีความหมายด้วย ๆ ล. ๆ (๗) ซึ่งความรู้เหล่านี้มักจะจำกัดอยู่ในวัดในเมือง หลวง หรือเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น เช่นถ้า เด็กจะเรียนวิชาเฉพาะซึ่งไม่มีในวัดที่ตนเรียน อยู่ พระก็อาจจะส่งเด็ก ไปเรียนในวัดอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไป หรือแม้แต่อาจจะอยู่ใน เมืองหลวงก็ตาม เพื่อให้เด็กได้เล่าเรียน ต่อ วัดใหญ่ ๆ ในอยุธยาจะมีทั้งพระและ ฆราวาสจากทั่วราชอาณาจักรเข้ามาแสวงหา ความรู้ชั้นสูง และราชสำนักก็จะดึงผู้ที่มีความ รู้จากวัดเหล่านี้เข้าทำงาน เป็นผลดีต่อคน หนุ่ม ๆ ที่จะได้เข้ามาเป็นขุนนาง

ระบบการศึกษาของไทย เปิดกว้าง ให้ประเพณีการศึกษาแบบอินเดียโบราณเข้า มาปนอยู่ แต่ก็ได้แก้ไขการศึกษาแบบอินเดีย นั้นให้สามารถรับใช้จุดมุ่งหมายทั้งทางโลก และทางศาสนาของสังคมไทยได้ การศึกษา ของไทยมิได้สงวนไว้ให้คนชั้นใดชั้นหนึ่งเพียง ชั้นเดียว แต่ระบบการศึกษาในสมัยอยุธยา

เป็นพื้นฐานสำหรับจะบริการสังคม และเป็น
แนวทางสำหรับการเลื่อนชั้นในสังคม

ผลของการศึกษาของไทย มีผลต่อ
ทางปัญญาและทางสังคม ชายหนุ่มจะได้
เรียนรู้ถึงเหตุผล และตรรกวิทยาของจักรวาล
ได้รับหลักในการดำเนินชีวิตการปฏิบัติตนใน
สังคม รวมทั้งวิชาชีพของแต่ละบุคคล จะ
ต้องสำนึกและเอาใจใส่ต่อหลักนามธรรมและ
เงื่อนไขที่มีต่อตน ซึ่งสัมพันธ์กับการดำเนิน
ชีวิตประจำวันของตน เช่น ชาวนาจะสำนึก
ในความสำคัญของปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์
เพื่อแนวทางสำหรับการผลิตข้าว เช่นถ้าหาก
ฝนจะมาช้าไปก็จะต้องเลื่อนเวลาการปลูกข้าว
ออกไป ไม่ว่าจะเป็นกวี สถาปนิก วิศวกร
ช่าง แพทย์ หรือนักมวย และไม่ว่าจะเป็น
ในวัด ร้าน สถานที่ข้าราชการ หรือชุมชน
ที่ไม่เป็นทางการ ก็จะมีพื้นฐานของเหตุผล
ในหลักและข้อบัญญัติต่างๆ ที่ได้มาจากระบบ
การศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนรับจากครู
และสิ่งเหล่านี้ก็มีประโยชน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เองด้วย

เป็นการยากที่จะประเมินการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของไทยในช่วงศตวรรษ
ที่ ๑๔ - ๑๗ เพราะหลักฐานต่างๆ มีน้อย
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยแรกๆ แต่ดูเหมือน
ว่าหลักฐานในเรื่องการรับวัฒนธรรมอินเดีย
เข้ามาในกระจำจชัด ส่วนลักษณะเฉพาะและ

การจัดสถาบันของการศึกษาและศาสนา ก็เห็น
ได้ชัดเจนเช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทาง
การศึกษาระหว่าง ค.ศ. ๑๓๕๐ - ๑๖๕๐ อาจ
จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะทั่วๆ ไปได้

ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๗ มีปัจจัย
ใหม่ที่ทำให้การศึกษาเปลี่ยนแปลงไป คือ มี
ชาวตะวันตกเข้ามาในอยุธยามากขึ้น นับตั้ง
แต่ชาวโปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และ
ฝรั่งเศส เป็นยุคของการแข่งขันกันระหว่าง
นานาชาติ ซึ่งเป็นช่วงที่สมเด็จพระนารายณ์
กำลังทรงพยายามที่จะขจัดอำนาจของฮอลันดา
ออกไป โดยการเพิ่มความสัมพันธ์กับฝรั่งเศส
ให้กระชับมากขึ้น อำนาจของตะวันตกที่เพิ่ม
มากขึ้นนี้ มีผลต่อการนำความคิดใหม่ๆ เข้ามา
แม้ว่าแรงกระแทกทางการเมืองจะนำไปสู่ผลใน
ทางลบ แต่ยุคนี้ก็เป็ยุคทองทางปัญญาของ
ไทย มีพวกมิชชันนารีฝรั่งเศสเข้ามาตั้งโรงเรียน
ในอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระยาจ่างฯ
ได้ทรงเสนอไว้ว่า อาจเป็นด้วยเหตุผลจาก
ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงมองเห็นถึงความสำ
เร็จของมิชชันนารีในด้านการศึกษา จึงทรง
โปรดให้พระโหราธิบดีเขียนตำราเรียนสำหรับ
สอนภาษาไทยเล่มใหม่ขึ้นมา อันอาจจะเป็น
การแต่งขึ้นเพื่อการสอนหนังสือโดยตรง หรือ
แต่งเพื่อให้ความรู้แก่ทูตต่างประเทศที่เข้ามา
ในสมัยนั้นก็เป็นได้ หนังสือเล่มนั้นคือ จินดามณี
ซึ่งมีมาตรฐานทางการศึกษาคีขึ้น เช่น

วิธีการสะกดคำ ซึ่งเห็นได้จากเอกสารต่าง ๆ ในสมัยนี้ และมีอิทธิพลต่อวิวัฒนาการของวรรณคดีไทยด้วย จินตคามณีเป็นหนังสือที่มีรูปแบบอินเดียน้อยในหลาย ๆ ด้าน หลังจากส่วนที่เป็นร่ายนำแล้ว หนังสือนี้ยังรวบรวมศัพท์ที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต มีคำที่ออกเสียงเหมือนกัน มีคำอุทิสหรือคำอ้างตอนต่อไปก็เป็นวิธีการเขียนภาษาไทย รูปแบบต่าง ๆ ของฉันทลักษณ์ หนังสือเล่มนี้จะมีข้อความว่า “เมื่อรู้หนังสือเล่มนี้แล้วก็สามารถจะเป็นเสมียนได้ และจะกินอยู่ได้อย่างสบาย”^๔ เราอาจสงสัยว่าทุกคนที่เรียนหนังสือเล่มนี้แล้วจะโชคดี แต่อย่างไรก็ดี หนังสือเล่มนี้ก็ได้รับใช้เด็กไทยเป็นจำนวนมาก เป็นเวลาถึงสองศตวรรษต่อมา

ความรุ่งเรืองทางปัญญาของราชสำนักในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มิใช่เป็นผลจากการสัมผัสกับชาวต่างชาติเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากความสนใจ และการให้ความอุปถัมภ์จากราชสำนักด้วย และมีความเจริญหรืออย่างสูงสุด มีราชอาณาจักรที่กว้างขวาง และมีความสงบ รัฐบาลมิได้สนับสนุนเฉพาะในราชสำนักเท่านั้น แต่ได้ใช้ระบบการศึกษาฝึกหัดข้าราชการ และคนที่ทำงานด้านอื่น ๆ ส่วนสังคมโดยส่วนรวมก็รับเอาวัฒนธรรมอินเดีย และหลอมรวมกับขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ภายในราชอาณาจักรจนปรากฏ

ออกมาเป็นวัฒนธรรมของไทยเอง

การศึกษาและสังคมสมัยรัตนโกสินทร์

การเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่าในปี ค.ศ. ๑๗๖๗ นั้น ได้นำไปสู่จุดจบของอารยธรรมอยุธยาเก่า ทั้งอาณาจักรธนบุรีและรัตนโกสินทร์ที่ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๗๘๒ ต่างก็ไม่สามารถจะฟื้นความรุ่งเรืองอย่างอยุธยา กลับคืนมาได้ใหม่ เพราะความเสียหายมีมากเกินไป และอิทธิพลตะวันตกทั้งด้านแนวความคิดและเทคนิคใหม่ๆ ก็เข้ามามีส่วนทำให้การก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาใหม่ ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้หันเหออกมาเป็นยุคใหม่

การฟื้นฟูอารยธรรมอยุธยาของรัชกาลที่๑นั้น ทรงกระทำโดยรวบรวมขุนนางข้าราชการสำนักในสมัยอยุธยาเข้ามาทบทวนสิ่งต่างๆ ที่เคยกระทำกัน ประกอบกับใช้เอกสารต่างๆ ที่ยังเหลืออยู่เล็กน้อยนั้นมาใช้ค้นคว้าถึงสถาบันและแบบแผนต่างๆ ในราชสำนักในระบบการปกครองเก่า จากการที่เกิดคนชั้นปกครองใหม่ขึ้นมา และมีคนที่รู้ถึงแบบแผนต่างๆ เพียงไม่กี่คน และด้วยความเสียพระจริตของพระเจ้าตากสิน ก็เลยยิ่งทำให้ความจดจำถึงความรุ่งเรืองในอดีตสับสนมากขึ้น

ภารกิจประการแรกที่รัชกาลที่ ๑ ทรงกระทำคือเริ่มกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมา และทรงเรียกประชุมคณะสงฆ์ เพื่อชำระพระ

ไตรปิฎก ทรงอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนา พุทธ ขยายวัดหลวงจำนวนมาก และส่งเสริม การศึกษาของพระ นอกจากนี้ยังได้ทรงชำระ และรวบรวมกฎหมายตราสามดวงขึ้นมา มีผล ทำให้ราชอาณาจักรของไทยเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันมากขึ้น ตลอดจนรื้อฟื้นพระราชพิธี ต่างๆ ที่เคยทำในสมัยอยุธยา รวมทั้งวรรณคดีและศิลปะต่าง ๆ เช่นพระองค์เองทรงแต่ง รามเกียรติ์ คาถาลัง และอุณรุท ส่วนเจ้า พระยาพระคลัง (หน) ซึ่งเป็นเสนาบดีคลัง ก็ได้ส่งเสริมวรรณคดีด้วยการแปลจากวรรณคดี จีนและวรรณคดีภาษาอื่นๆ บุคคลอื่นๆ ใน ราชสำนักก็ได้เขียนบทกวี บทละครและประ วัติศาสตร์ ฯลฯ แม้ว่าการแต่งหนังสือในสมัย จะไม่มีมาตรฐานนัก แต่ก็เป็ญยุคหลังสงคราม ที่กำลังฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

รัชกาลที่ ๑ ทรงฟื้นฟูงานอะไรได้ สำเร็จบ้าง และการฟื้นฟูนี้มีความสำคัญต่อ ความมั่นคงภายในอย่างไรบ้าง ? มักไม่ค่อย จะมีคนค้นหาประโยชน์จากหลักฐานต่าง ๆ เพื่อจะหาคำตอบสำหรับคำถามนี้ ปรากฏว่า ทั้งรัชกาลที่ ๑ และกรมพระราชวังบวร ฯ พระ อนุชาของพระองค์ ได้เผชิญกับการฟื้นฟูศูนย์ รวมและความเคลื่อนไหวในสังคม ทรงสามารถ สร้างศูนย์รวมทางการทหารและการบริหารใน ฐานะผู้ปกครอง และรื้อฟื้นสถาบันพระมหา กษัตริย์ สถาบันสงฆ์ สมเด็จพระเจ้าตากสิน

อาจจะทรงสังเกตเห็นถึงความจำเป็นเหล่านี้มาแล้ว แต่ก็ทรงล้มเหลวที่จะจัดการฟื้นฟูสิ่งเหล่านี้ และรัชกาลที่ ๑ ซึ่งสืบราชบัลลังก์ต่อมา ก็คง จะต้องทรงทราบดีว่าทำไมจึงล้มเหลว และล้ม เหลวอย่างไรด้วย รัชกาลที่ ๑ จึงได้ทรงดำเนิ การต่อไปในเวลา ๒๗ ในรัชสมัยของพระ องค์ นอกจากนี้เชื่อว่าพระองค์จะทำได้สำเร็จ เพราะทรงตระหนักถึงความจำเป็นของสิ่งเหล่านี ้เท่านั้น แต่สำเร็จได้เพราะทรงเป็นบุคคลที่มีพรสวรรค์พิเศษ คือทรงเป็นทั้ง ทหาร นัก ปกครอง นักการทูต กวี พุทธมามกะ และ นักการเมืองด้วย และเบื้องหลังสิ่งเหล่านี้ เรา อาจจะให้ความสำคัญกับความรู้สึกส่วนพระ องค์อย่างช่วยไม่ได้ว่า เพราะทรงขึ้นมาเป็น พระมหากษัตริย์ด้วยการปราบดาภิเษก ทรง เป็นผู้ตีใหม่ที่ขึ้นมาเป็นกษัตริย์ เพราะทรง เป็นบุคคลคนเดียวที่จะสามารถทำหน้าที่เหล่านี ้นี้ให้สมบูรณ์ได้ ความรู้สึกเช่นนี้อาจจะทำให้ ทั้งรัชกาลที่ ๑ และผู้สืบราชสมบัติต่อๆ มา มีความรู้สึกไวเป็นพิเศษในเรื่องความจำเป็น และการมุ่งปฏิบัติให้ได้ผลจริงจังและมีความ สุขุมรอบคอบ ซึ่งกลายมาเป็นลักษณะเฉพาะ ของผู้ปกครองของไทยในศตวรรษที่ ๑๘

สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นยุคที่มีการฟื้นฟู ต่อมา แต่ก็เริ่มมีอิทธิพลของตะวันตกค่อย ๆ แผ่เข้ามาในชีวิตของคนไทย โดยทั่วไปแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่าสมัยนี้เป็นยุคแห่งความ

เจริญของวัฒนธรรมเก่าของไทย แต่อีกแง่หนึ่งก็เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีไทย เพราะรากฐานจากวัฒนธรรมต่างชาติเช่นของจีนเป็นต้น สมัยนี้ศิลปต่างๆของไทยเป็นแบบโบราณอย่างเต็มที่ เป็นครั้งสุดท้าย เป็นยุคที่พยายามให้วรรณคดีเจริญ แต่ก็น่าสังเกตว่าวีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยนี้คือสุนทรภู่ เป็นสามัญชนที่อยู่นอกวงราชการ แม้จะเคยเป็นที่โปรดปรานของรัชกาลที่ ๒ แต่ก็ถูกขับออกจากเมืองหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๓ ทรงสนพระทัยในวรรณคดีทางศาสนาและประวัติศาสตร์ และไม่ค่อยจะส่งเสริมวรรณคดีทางโลกและศิลปการละครนัก มีการแปลวรรณคดีจากภาษาจีน มอญ และบาลีอันอาจเห็นได้จากจารึกในวัดพระเชตุพน ซึ่งมุ่งจะรักษาศิลปวิทยาการโบราณเอาไว้ และการสร้างเรือสำเภาไว้ที่วัดยานนาวา ก็เป็นการยอมรับว่าสยามเก่าใกล้จะสิ้นสุดลงแล้ว ๑๐ การแสดงออกเช่นนี้อาจจะช่วยเสริมจากเหตุการณ์ที่จีนและพม่ากำลังตกอยู่ในอันตรายในระยนั้น

รัชกาลที่ ๔ เมื่อยังทรงผนวชอยู่นั้น ทรงศึกษาภาษาบาลีและตำราทางศาสนา ค้นหาวิธีปฏิบัติทางศาสนาพุทธของไทยที่เพี้ยนไปจากเดิรวาทีเดิม ทรงนำวิธีการและหลักธรรมแบบของพระมอญมาใช้ และทรงตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้นมา นอกจากนี้ทรงติดต่อกับมิชชัน

นารีโปรแตสแตนท์และแคธอลิก ซึ่งเป็นผู้สอนภาษาอังกฤษและวิทยาการแบบตะวันตก ให้ทรงนำความรู้ใหม่และแนวความคิดวิพากษ์วิจารณ์มาใช้ในการพิจารณาศาสนาของพระองค์เอง รวมทั้งการที่ทรงได้รับการศึกษาทางด้านวัฒนธรรมและศาสนาอย่างดี จึงทรงขอบได้ การแข่งขันกับศาสนาคริสต์ในด้านความคิด ศาสนาพุทธจึงมิใช่วัฒนธรรมแห่งชาติอีกต่อไปแล้ว แต่ก่อนข้างจะเป็นศาสนาสากลมากขึ้น

ท่าทีของคนชั้นปกครองของไทยที่มีต่อชาวตะวันตก แตกต่างกับท่าทีของชนชั้นปกครองของจีน เพราะคนไทยยอมรับอิทธิพลและค่านิยมกับชาวตะวันตก นอกจากเจ้าฟ้ามงกุฎฯแล้วยังมีเจ้านายอื่นๆและลูกขุนนางชั้นสูง เช่น กรมหลวงวงศาธิราชสนิทได้ศึกษาการแพทย์แบบตะวันตก พระปิ่นเกล้าฯ ซึ่งภายหลังเป็นกรมพระราชวังบวรฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงศึกษาวิชาการทหารและภาษาอังกฤษ และสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์(ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็นเสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ ๔ และเป็นผู้สำเร็จราชการในสมัยรัชกาลที่ ๕ รวมทั้งนายโหมศ อมาตยกุล ซึ่งต่อมาได้เป็นหัวหน้าโรงกษาปณ์ ก็เป็นคนในกลุ่มหัวก้าวหน้านี้ด้วย ซึ่งล้วนเป็นคนชั้นสูง และได้รับการศึกษาวัฒนธรรมไทยโบราณมาอย่างดีแล้ว คนกลุ่มนี้รับความรู้ใหม่ๆเข้ามาเปลี่ยนแปลงของ

โบราณบางอย่าง ไม่ว่าจะด้วยวิธีการนำเทคนิคใหม่ ๆ เช่น การแพทย์ การพิสูจน์หลักฐาน พวกโหรในราชสำนัก การพิมพ์กฎหมายต่าง ๆ การสร้างเรือแบบใหม่ หรือการตั้งศาสนานิกายใหม่ขึ้นมา

มิใช่ว่าคนรุ่นเจ้าฟ้ามงกุฏ ๆ จะเป็นคนกลุ่มที่รับอารยธรรมตะวันตกนั้นจะมีความรู้สึกไม่มั่นใจในตัวเอง แต่ตรงกันข้ามคนพวกนี้มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาก ลักษณะเด่น ๆ ในการแสวงหาความรู้ ไม่ว่าจะเป็นการทำเพื่อความแปลกใหม่หรือทำเพื่อความรู้อย่างก็ตาม แต่คนพวกนี้ก็จะมีทำที่ต่อวัฒนธรรมและความเชื่อโบราณอย่างเปิดเผย และเชื่อด้วยเหตุผลที่พิสูจน์ได้ และมีประโยชน์มากกว่าความเชื่อเดิม ปรากฏว่าวัฒนธรรมไทยผลิตคนที่เชื่อในเหตุผลได้มากกว่าระบบการศึกษา เพราะเป็นวัฒนธรรมที่เรียกได้ว่าเป็นไปตามที่สังคมและการศึกษาต้องการตามความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การศึกษาอาจจะนำความคิดใหม่ ๆ เข้ามา แต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งตัดสินค่านิยมต่าง ๆ ทั้งทางศาสนา สังคมและเศรษฐกิจ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้การเปลี่ยนแปลงสภาพทางประวัติศาสตร์และประสบการณ์ของการเปลี่ยนแปลง มีผลต่อการตอบโต้อารยธรรมใหม่ของคนรุ่นใหม่ ที่คนกลุ่มนี้รับเข้ามาด้วยรสชาติของความแปลกใหม่และความพึงพอใจ แม้ตัวรัชกาลที่ ๓ เองไม่

ได้ทรงรู้สึกเช่นนั้น แต่ก็ดูเหมือนจะทรงเห็นถึงความสำคัญของคนกลุ่มนี้ ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชดำรัสที่ทรงมีต่อพระยาศรีสุรียงศรีเมื่อจวนจะเสด็จสวรรคตว่า ไม่ว่าจะใครจะขึ้นมาเป็นเสนาบดีก็ตามที แต่ต่อไปจะไม่มีสงครามกับญวนและพม่าอีกแล้ว แต่จะมีกับพวกตะวันตกเท่านั้น ให้ระมัดระวังให้ดี อย่าให้เสียที่เขา สิ่งใดที่จะยอมตามเขาก็ต้องพินิจพิเคราะห์ดูให้ดีเสียก่อน อย่าหลงเชื่อมงาย

หลังจากที่รัชกาลที่ ๔ ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว จึงเริ่มเปิดการค้าติดต่อทางการค้าและทำสัญญากับมหาอำนาจตะวันตก ผู้ปกครองของไทยเข้าใจถึงอันตรายต่างๆที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่ เพื่อผลทางการเมืองที่จะรักษาเอกราชของชาติไว้ไทยจึงยอมเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และขยายการค้ากับต่างชาติอย่างรวดเร็ว การเลิกระบบภาษีเก่าและตั้งระบบการเก็บภาษีใหม่ ทำให้รายได้ของประเทศเพิ่มมากขึ้น ชาวต่างชาติเข้ามาในไทยมากขึ้น ทั้งตัวแทนรัฐบาลต่างชาติ นักธุรกิจ และมีชนนารี ทำให้โฉมหน้าของกรุงเทพฯ เปลี่ยนแปลงไป มีการสร้างถนนและซุกคลองเพิ่มขึ้น ตั้งกำลังตำรวจและศุลกากรเพื่อความปลอดภัยและความสะดวกของชาวต่างชาติ ตั้งโรงพิมพ์ต่าง ๆ ขึ้นเพื่อประโยชน์ของทางราชการ, ของสงฆ์, มีชนนารี, และพ่อค้า มีตึกกรมบ้านช่อง และ

การศึกษาคึกกักขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการปฏิรูปเพียงเล็กน้อย ๆ เท่านั้น แต่รูปแบบการปกครอง และระบบราชการก็ยังคงเป็นอยู่อย่างที่เคยเป็นมาเป็นศตวรรษ ๆ แล้ว รัชกาลที่ ๔ ทรงมีความปรารถนาจะเปลี่ยนพื้นฐานของไทยเพียงเล็กน้อย และพระองค์อาจจะไม่มีอำนาจพอที่จะทำเช่นนั้น ถ้าหากเปรียบเทียบกับอำนาจของเสนาบดี พระองค์ทรงพอพระทัยที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ตามความจำเป็น และเป็นนักปฏิบัติที่มองเห็นสภาพความเป็นจริงในสิ่งที่ควรกระทำ และทรงพยายามที่จะเตรียมการให้พระราชโอรสเผชิญกับโลกที่แตกต่างออกไป ซึ่งกำลังจะมาถึงในไม่ช้า ซึ่งโลกใหม่นี้มาถึงเร็วกว่าที่ทรงคาดเอาไว้เสียอีก

ความเจริญที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงเมื่อรัชกาลที่ ๔ สวรรคตนั้น มีลักษณะสำคัญ ๆ อยู่ ๓ ลักษณะด้วยกัน ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและวิวัฒนาการของการศึกษา ที่เกี่ยวกับบทบาทของการศึกษาในสังคมไทย คือ

ประการแรก แสดงให้เห็นว่า ประมวลรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงไทยได้รับการศึกษาระบบอินเดียเข้ามา แล้วเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของศาสนาพุทธ และลักษณะสังคมเปิดแบบเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียง

ออกเฉียงใต้ ระบบการศึกษาแบบวัฒนธรรมพื้นเมืองของไทยเจริญขึ้นและได้ให้มรดกทางภาษาแก่สังคมตลอดมา

ประการที่สอง แม้ว่าคนไทยจะรับระบบการศึกษามาจากหลักเกณฑ์และแนวความคิดต่าง ๆ ของอินเดีย ซึ่งดูเหมือนว่าคนไทยพร้อมที่จะรับวัฒนธรรมเหล่านี้เข้ามา และสามารถจะรักษาระบบค่านิยมที่แตกต่างกันของเขาเอาไว้ได้ ปรากฏว่าคนไทยได้รับความสำเร็จในการกลั่นกรองสิ่งที่ดีที่สุดเข้ามา คือรับวัฒนธรรมอินเดียโบราณที่เหมาะสมกับคนไทย และยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองเอาไว้ ในราวกลางศตวรรษที่ ๑๙ ก็มีค่านิยมที่ไทยยึดมั่น คือ ความเป็นอิสระ การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งทางส่วนตัวและชุมชน จึงเปิดโอกาสและกระตุ้นให้ค่านิยมเปลี่ยนแปลง และจากการที่รู้จักหาเหตุผลจึงทำให้ความคิดใหม่ ๆ สามารถเข้ามาได้เสมอ

ประการที่สาม เราสามารถจะสังเกตเห็นถึงความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ระหว่างการศึกษา ศาสนา การดำเนินชีวิต และการเมือง ศาสนาได้ทำให้คนไทยออกจากสภาพกึ่งสังคมเผ่า พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยได้รับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามา ในสมัยอยุธยา ก็ได้หลอมเอาศาสนาพุทธและวัฒนธรรมอินเดียและลักษณะพื้นเมืองเข้าด้วยกัน จนปรากฏ

ออกมาเป็นวัฒนธรรมไทย ซึ่งถูกทำลายในช่วงระยะสั้น ๆ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จนกระทั่งถึงครั้งแรกของศตวรรษที่ ๑๙ วัฒนธรรมไทยโบราณ จึงได้รับการทำลายจากตะวันตกอย่างเต็มที่

สิ่งที่สำคัญที่สุดเมื่อไทยเผชิญหน้ากับตะวันตก คือ ไทยมิได้เผชิญกับความอ่อนแอ แต่เผชิญกับความเข้มแข็ง มีความยืดหยุ่น และเป็นนักปฏิบัติตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง

พระยาสิทธิไทย สมเด็จพระนารายณ์รัชกาลที่ ๑ มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดเลยที่จะต่อต้านความเป็นจริงในสมัยของพระองค์และเป็นการแผ้วถางทางไว้ให้รัชกาลที่ ๕ ทรงเผชิญกับตะวันตกต่อไปในครั้งหลังของศตวรรษที่ ๑๙

บุพา ชุมจันทร์ เก็บความจาก David K. Wyatt, *The Politics of Reform in Thailand, Education in the Reign of King Chulalongkorn* (Bangkok 2512) pp. 1 – 34

เชิงอรรถ

๑. G. Coedes, ed. and tr, *Recueil des inscriptions du Siam, premiere partie* : *Inscriptions de Sukhodaya* (Bangkok, 1924) p. 77.
๒. Walpola Rahula, *History of Buddhism in Ceylon: The Anuradhapura Period, 3rd Century BC – 10th Century AC* (Columbo, 1956), pp. 161, 162 – 65, 292
๓. คุรายละเอียดได้จาก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน (กรุงเทพฯ ๑๙๖๒)
๔. H.G. Quaritch Wales, *Ancient Siamese Government and Administration* (London 1934) pp. 16 – 17
๕. “Translation of Jeremis van Vliet’s Description of the Kingdom of Siam” tr. L.F. Van Ravenswaay, *JSS*, pp. I (1910), pp. 76. – 77
๖. Joost Schomten, *Siam 250 Years Ago ; A Description of the Kingdom of Siam, Written in 1636* (Bangkok, 1889), p. 15
๗. คุรายละเอียดใน หลวงประเสริฐอักษรนิติ และพระยาศรีสุนทรโวหาร **โบราณศึกษาและวิธีสอนหนังสือไทย** (กรุงเทพฯ ๖, ๑๙๕๙) หน้า ๓๑
๘. ธนิต อยู่โพธิ์ **บันทึกเรื่องหนังสือจินดามณี** (กรุงเทพฯ ๖, ๑๙๖๑) หน้า ๑๔๙ – ๕๐
๙. กรมศิลปากร **จินดามณี** (กรุงเทพฯ ๖, ๑๙๖๑) หน้า ๒๗ (ข้อความตอนหนึ่งในหนังสือจินดามณีเขียนไว้ว่า “กินบครันคนตาม เร่งไร เป็นเสมือนหมู่ตามความ กินง่าย”)
๑๐. Walter F. Vella, *Siam Under Rama III ; ch IV.*

การมาเยือนสยามครั้งแรก ของข้าพเจ้า

จากตำแหน่งทางราชการที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับต่างประเทศของสยามตามที่ปรากฏในโทรเลขจากกรุงเทพฯ และปารีสนี้เองที่ชักนำให้ข้าพเจ้าได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดของการมาเยือนประเทศนี้เป็นครั้งแรกในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๗๕ เมื่อคราวมีโอกาสดำเนินมาทำการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งระหว่างพระมหากษัตริย์สองพระองค์ และยังได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งเพิ่งเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ไม่นานนัก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เองแสดงถึงความผันผวนในความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษ และเรื่องเล่าของข้าพเจ้านี้อาจจะไม่ถึงกับไร้ประโยชน์ หรือใช้การไม่ได้เสียเลยทีเดียว ในเมื่อในเวลานั้นมีเรื่องราวจำนวนมากที่กล่าวถึงฝรั่งเศสและข้ออ้างสิทธิอื่น ๆ ในสยาม และมีเพียงจำนวนน้อยเท่าที่กล่าวถึงความเห็นอกเห็นใจของอังกฤษที่มีต่อประเทศที่สวายนามที่สุด และมีประชาชนที่น่าประทับใจในทวีปเอเชีย ส่วนตัวข้าพเจ้านั้น ต้องการที่จะเล่าเรื่องราวทั้งหลายเพื่อให้ผู้อ่านได้นำไปประยุกต์ใช้กับ

สถานการณ์ปัจจุบัน และเพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกผิดชอบขึ้น

หลังจากที่ข้าพเจ้ามาถึงสิงคโปร์ในค.ศ. ๑๘๗๓ ในฐานะเป็นข้าหลวงของสเตรทเซตเทิลเมนต์ (Straits Settlement) ได้ไม่นานนัก ได้มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ขึ้น ซึ่งพระราชพิธีนี้ ดูเหมือนจะต้องได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากข้าพเจ้าในฐานะเป็นตัวแทนของมิตรประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ส่ง มิสเตอร์ เบิร์ช (Mr. Birch) เลขาธิการอาณานิคมของข้าพเจ้าไปเป็นตัวแทน แต่เขาถูกฆ่าตายที่เมืองเปรักเสียก่อน ข้าพเจ้าจึงส่ง พันตรี แมคแนร์ (Major McNair) พนักงานทำแผนที่ทั่วไป และร้อยโท (ปัจจุบันพันเอก) แบรคเคนเบอร์รี่ (M. Brackenbury) องครักษ์ของข้าพเจ้า เป็นตัวแทนของรัฐบาลข้าพเจ้า เดินทางไปกรุงเทพฯ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในเดือนพฤศจิกายนปีนั้น เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสที่ไซ่ง่อนก็ดำเนินตามวิธีที่คล้ายกันนี้ และข้าพเจ้ามีความพึง

พอใจอย่างยิ่งที่ได้รู้ว่า ตัวแทนของข้าพเจ้า ได้ทำความประทับใจให้กับราชสำนักสยาม โดยที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้แทนของกองทัพเรือ และราชการแผนกกงสุลของเรา เหตุการณ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งนั้นมีเหตุการณ์ตอนหนึ่งที่น่าประหลาดมากกล่าวคือ พระราชพิธีสำคัญได้จัดขึ้นในห้องพระโรง มีชาวต่างประเทศเฝ้าเห็นอยู่เบื้องหลัง ผู้สำเร็จราชการซึ่งขณะนั้นทรงยอมคืนอำนาจที่เคยมีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ในปี ๑๘๖๘ และบรรดาข้าราชการสำนักทั้งหมดต่างก็คุกเข่าหมอบกราบอยู่บนพื้นหน้าพระวิสุทธวิทอง เมื่อสัญญาณประโคมขึ้นพระวิสุทธวิทองขึ้นเผยให้เห็นองค์พระมหากษัตริย์ในเครื่องทรงที่สง่างาม ทรงสวมมงกุฎ และเครื่องรัตนมณีของพระมหากษัตริย์ ประทับอยู่บนบัลลังก์ ซึ่งเป็นภาพที่น่าสะอึกสะอื้น เหตุการณ์ที่น่าตื่นเต้นที่ควรเป็นเรื่องนวนิยายเสียมากกว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชดำรัส และในตอนท้ายพระองค์ทรงประกาศยกเลิกข้อปฏิบัติในการหมอบกราบต่อหน้าพระพักตร์ในราชสำนัก สิ้นพระราชกระแสรับสั่งร่างของบุคคลที่หมอบกราบอยู่ก็ลุกขึ้นผลของคำประกาศนี้ผู้ที่เฝ้าอยู่ ณ ที่นั้นได้บรรยายไว้อย่างน่าประทับใจที่สุดการเปลี่ยนการปฏิบัติตัวเยี่ยงทาสมาเป็นมารยาทในราชสำนักก็มีเหตุผลและเกียรติภูมิเช่นนี้ไม่ใช่เป็น

การเริ่มต้นที่เลวร้ายสำหรับรัชสมัยของความก้าวหน้า และการปฏิรูป อย่างน้อยก็เป็นเหตุการณ์ซึ่งโน้มน้าวจิตใจให้มีการพิจารณาข้อเสนอใดๆ หรือคำขอร้องใดๆ จากพระมหากษัตริย์หนุ่มของสยามอย่างเห็นอกเห็นใจมากขึ้นและใน ๑๕ เดือนต่อมาโอกาสนั้นก็มาถึง

แต่ก่อนที่ข้าพเจ้าจะเริ่มเรื่องต่อไปนั้น ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงความมีพระราชอัชฌาศัย และความสนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ที่ทรงเกียรติแก่ข้าพเจ้าจากการติดต่อกันถึง ๒ ครั้ง ในพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๗๓ พระองค์ได้ทรงแสดงความหวังว่า ไมตรีจิตตลอดไประหว่างสยามกับอาณานิคมของอังกฤษคงจะดำเนินต่อไปในเวลาอันยาวนาน และจะเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันมากที่สุด และพระองค์ทรงมีรับสั่งพระราชทานช่างเผือกให้แก่ข้าพเจ้า พร้อมกันนั้น พระองค์ทรงส่งเอกสารแสดงความขบใจอย่างเป็นทางการสำหรับคณะผู้แทนซึ่งข้าพเจ้าได้ส่งไปที่กรุงเทพฯ ฯ พระองค์ทรงอ้างถึงความจริงที่ว่า ในปัจจุบันประเทศสยามมีทางเลือกน้อยมาก และพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสต่อไปว่า “ในการทำการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาทรัพยากรของประเทศนั้น เราสามารถเพียงแต่ดำเนินการ ไปที่ละขั้นตามกำลังของเรา

เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้” นอกจากนี้ยังมีข้อความที่มีความสำคัญและน่าสังเกตต่อท้ายว่า :-

“เพียงแต่ได้รับความสนับสนุนจากชาติมหาอำนาจ ประเทศที่อ่อนแอก็สามารถพัฒนาอย่างรวดเร็วได้ และดังนั้น เราขอความกรุณาจาก ๖ พรรคฯ ท่านซึ่งได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระบรมราชินีวิคตอเรียให้มาปกครองอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับสยาม ในการให้ข้อเสนอแนะคำแนะนำแก่เราว่า ทำอย่างไรจึงจะพัฒนาทรัพยากรของเราได้อย่างรวดเร็วและได้รับผลมากมาย”

เกือบจะ ๓๐ ปีล่วงมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงต้องการความช่วยเหลือและคำปรึกษาของเรา เราได้เคยให้ความช่วยเหลือและคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์และมีความกรุณาแก่ไหน ?

ในวันที่ ๕ มกราคม ค.ศ. ๑๘๗๕ ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขจากกงสุลใหญ่ที่กรุงเทพฯ แจ้งว่า พระมหากษัตริย์ทรงเตรียมกำลังทหารซึ่งคาดกันว่าพระองค์จะเข้าโจมตีวังหน้า และขอร้องมาว่า ควรจะได้ส่งเรือปืนเข้าไปคุ้มกันผลประโยชน์ของชาวอังกฤษ ข้าพเจ้าได้ทราบในเวลาเดียวกันจากกงสุลฝรั่งเศสที่สิงคโปร์ว่า กงสุลฝรั่งเศสได้ขอร้องไปยังไซ่ง่อนให้ส่งกองทหารของฝรั่งเศสเข้าไปในไทยด้วยเหมือนกัน จึงเป็นที่กระจ่างชัดว่า ได้เกิด

วิกฤตการณ์คับขันอย่างรุนแรงบนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ความตึงเครียดของเหตุการณ์ถูกเปิดเผยให้รู้กันว่า วังหน้าได้หลบหนีไปอาศัยอยู่ในสถานกงสุลอังกฤษแล้ว ขณะนั้นการค้ำกั้นหยุดชะงักลง ผู้คนเกิดความรู้สึกกังวลใจกันมาก เกิดความโกลาหลขึ้นในหมู่ผู้คนที่ไม่เคารพกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่คนจีนภายใต้สภาพการณ์เหล่านี้จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดนโยบาย หรือแนวทางปฏิบัติเพื่อฟื้นฟูความสงบมากขึ้น และเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแพร่หลายมากขึ้น การที่ไม่มีข้อมูลที่แน่ชัดในเรื่องสาเหตุของการวิวาท จึงทำให้เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก การให้ความเห็นใจจนเกินไปของกงสุลอังกฤษที่มีต่อวังหน้านั้นแสดงถึงความจำเป็นไม่เพียงแต่จะสืบหาความเห็นของวังหลวงในเรื่องนี้ให้แน่ชัด แต่ยังคงต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังถ้าหากรัฐบาลอังกฤษต้องการให้การแทรกแซงของตนได้รับผลดี

สภาพการณ์ยังเป็นเช่นนั้นเมื่อ Viscount de San Januario ข้าหลวงโปรตุเกสแห่งเมืองมาเก๊า ได้เดินทางจากกรุงเทพฯ มาถึงสิงคโปร์ และได้นำพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มอบให้กับข้าพเจ้า พระราชหัตถเลขาฉบับนั้นได้ให้ข้อมูลที่ต้องการแน่ชัดยิ่งขึ้น :-

The Royal Palace, Bangkok,

January 14 th, 1875

Sir,

Although my Government is not in official communication with Your Excellency's Government concerning the late events in Siam, I can not but feel anxious that Your Excellency should properly appreciate the facts of the case. It has fortunately happened that an exalted visitor, H.E Visconde de San Januario has been on the spot and had the opportunity of seeing and knowing the truth, and I rejoice the think that he will doubtless meet Your Excellency and inform you of what he has knowledge of. On Your Excellency knowing this I depend on your sympathy in my difficult position.

I am, Sc.,

CHULALONGKORN. R.

พร้อมกับพระราชหัตถเลขาฉบับนั้น ได้มีบันทึกซึ่งเขียนขึ้นจากคำบัญชาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ และพระองค์ก็ได้ทรงลงพระนามส่งมาด้วยเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับข้าพเจ้า “เนื่องจากได้มีข่าวลือผิด ๆ

พูดกันต่อ ๆ ไป” รายละเอียดทั้งหมดของเรื่องเริ่มที่จะแจ่มชัดขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงมีรับสั่งว่า “ทั้งหมดที่ข้าพเจ้าได้กระทำไปนั้นเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศข้าพเจ้า” และใจความย่อหน้าสุดท้ายในบันทึกซึ่งมาจากพระมหากษัตริย์หนุ่มผู้เป็นตัวแทนของการสืบต่ออำนาจที่ไม่สมบูรณ์นัก คุณจะเห็นใจยิ่ง

“อีกเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้ากำลังสนใจในแผนการปฏิรูป และการปรับปรุงประเทศของข้าพเจ้า โดยหวังว่า สิ่งนี้จะนำชื่อเสียงมาสู่ประเทศ นี่เป็นจุดมุ่งหมายที่ดี และยังมีเรื่องอื่นอีกมากที่ตั้งใจว่าจะทำเพื่อผลประโยชน์ของบ้านเมือง และการค้า ซึ่งอาจจะไม่สมบูรณ์ได้ทั้งหมดในระยะเวลาที่ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติให้ไว้ ข้าพเจ้าจะหลบเลี่ยงความเสียหายที่จะมีต่อวังหน้าในสถานการณ์เช่นนี้ และการสูญเสียชื่อเสียงของข้าพเจ้าได้อย่างไร? ข้าพเจ้าต้องการที่จะให้เรื่องราวต่าง ๆ สิ้นสุดลงเสียโดยเร็วในสภาพการณ์ที่เหมาะสม ข้าพเจ้าไม่มีความปรารถนาที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างตามวิถีทางของตัวข้าพเจ้าเอง”

เป็นที่แน่ชัดว่า ยังมีอีกคำหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้ ซึ่งเกิดขึ้นในสถานกงสุลที่กรุงเทพฯ ฯ ซึ่งเป็นที่ให้ความสนับสุนนวังหน้า นั่นคือคนของเราดูเหมือนเป็นผู้ที่ฟังความข้างเดียว

หลังจากที่ข้าพเจ้าได้แจ้งความเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์นั้นกับกระทรวงอาณานิคมแล้ว ก็ไม่มีอะไรดีไปกว่าการรอรบคำสั่ง ข้าพเจ้าไม่อาจทำได้มาก หรือน้อยไปกว่าการชี้ให้ ลอร์ด คาร์นาร์วอน (Lord Carnarvon) เห็นว่า ถ้าเราไม่ดำเนินนโยบายที่แน่นอน ประเทศฝรั่งเศสก็อาจจิตใจที่ได้ทำเช่นนั้น นั่นก็หมายถึงเราอาจจะมีฝรั่งเศสเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดยิ่งกว่าการที่ฝรั่งเศสอยู่ในไซ่ง่อน ในขณะนี้คงจะต้องเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย หากปล่อยให้ประชาชนของประเทศที่ร่ำรวย และอุดมสมบูรณ์ซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารที่ดี อันอาจจะเป็นแหล่งประกันความอดอยากที่เกิดขึ้นตลอดมาในอินเดีย ต้องตกไปอยู่ในอำนาจของชาติอื่น คำตอบเป็นทางการสำหรับความคิดเห็นเหล่านี้ก็คือ ข้าพเจ้ายังไม่ต้องไปที่กรุงเทพฯ ๖ จนกว่าจะได้รับคำสั่งด่วนจากกงสุลระเบียบทางราชการนี้อาจทำให้ผู้อ่านทั่ว ๆ ไปแปลความด้วยความหวังที่ว่าความยุ่งยากอาจจะผ่านพ้นไปโดยไม่มี ความยุ่งยากใดๆ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ที่กรุงเทพฯ ก็ไม่ดีขึ้น ความยุ่งยากยังไม่ลดน้อยลง วังหน้าก็ทรงพอพระทัย ความปลอดภัยในสถานกงสุลอังกฤษมากกว่า ความหรูหราในพระราชวังของพระองค์ ความกลัวของพระองค์ยังมีมาก เมื่อเพื่อนชาวอังกฤษและชาวฝรั่งเศสของพระองค์พูดจนเกินความจริงไปว่า “พระองค์จะไม่มี ความ

ปลอดภัยอีกเลย ถ้าหากประทับอยู่ในพระราชวังของพระองค์” ความเชื่อที่ว่าพระองค์อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของอังกฤษ จึงทำให้วังหน้ามีความกล้าพอที่จะไม่ยอมรับการทาบตามใด ๆ ทั้งหมัดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ เพื่อการปรองดองกัน และทรงกล้าเสนอข้อตกลงในทางเป็นปรีภักษ์ของพระองค์เองซึ่งมีแต่ใจความที่ไร้เหตุผล จนทำให้เกิดผลต่อมาก็คือ ข้อตกลงควรจะต้องได้รับการลงนามจากกงสุลอังกฤษและกงสุลฝรั่งเศส ซึ่งนับว่าเป็นการล่งกล้าที่ไม่สมควรอย่างชัดเจนต่อสิทธิในอธิปไตยของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจสูงสุดของประเทศ

เพราะฉะนั้น เมื่อเรื่องราวต่าง ๆ อยู่ในภาวะหมกหมนทางโดยสมบูรณ์แล้ว กงสุลใหญ่ก็ได้ปฏิบัติตามอำนาจชั่วคราวซึ่งได้รับจาก ลอร์ด เดอร์บี (Lord Derby) แห่งกระทรวงการต่างประเทศเขียนจดหมายขอร้องให้ข้าพเจ้าเดินทางไปกรุงเทพฯ ๖ ในทันทีที่ข้าพเจ้ามีความสะดวก เนื่องจาก “มีท่าทีเล็กน้อยที่การปรองดองจะบังเกิดผลขึ้น และการค้าและการพาณิชย์ส่วนใหญ่หยุดชะงักลง” ทันทีที่ได้รับจดหมายแล้วข้าพเจ้าได้เตรียมการเดินทางออกจากสิงคโปร์ ขณะนั้นพลเรือเอกไรเดอร์ (Ryder) กำลังจะออกเรือจากบ้อมแคนนิ่ง (Fort Canning) เพื่อไปรับหน้าที่แม่ทัพเรือที่กองประจำการในประเทศจีน ท่านได้ส่งเรือ

ธงแม่ทัพเรือของท่านชื่อ เรือหลวง วิจิเลนท์ (Vigilant) มาให้ข้าพเจ้าใช้ และท่านได้ยินยอมร่วมเดินทางกับข้าพเจ้าไปด้วยตามคำขอร้องของข้าพเจ้า เพราะตัวท่านเองก็ต้องการเรือหลวงวิจิเลนท์เดินทางต่อไปยังประเทศจีน ตอนนั้นได้ตกลงกันไว้ว่า ตอนเดินทางกลับข้าพเจ้าจะกลับกับเรือหลวงซารีบดิส (Charrybdis) ซึ่งได้จอดอยู่ที่แม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว

ในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ เรือหลวงวิจิเลนท์ออกจากสิงคโปร์ และด้วยอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในตอนเที่ยงวันของวันที่ ๑๘ เราก็มายังประภาคารที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา สองสามชั่วโมงต่อมา กงสุลใหญ่มาหาเราที่บนเรือ พร้อมกับนำข่าวล่าสุดมา และได้อธิบายเกี่ยวกับสถานการณ์ให้พวกเราฟังซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่มีความสดชื่นเกิดขึ้นเลย และคำอธิบายของกงสุลใหญ่ก็อยู่บนพื้นฐานของสมมติฐานที่ว่า ไม่อาจจะทำอะไรได้มากไปกว่าบังคับการให้เป็นไปตามความประสงค์ของวังหน้า แม้ด้วยเหตุผลที่รอบคอบอาจจำเป็นที่จะให้ที่พำนักแก่พระองค์ในดินแดนที่ห่างไกลออกไปในเขตชายแดนประเทศพม่าของอังกฤษ ซึ่งปลอดภัยกว่ากรุงเพทพาก็ตาม ความคิดที่จะประนีประนอมการทะเลาะ โดยให้อำนาจวังหลวงในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจเหนือปัญหาต่างๆ นั้นดูเหมือนจะไม่เกิดขึ้นแก่ผู้ใดเลย บรรยายกาศทั้งหมดในที่

นั้นชิมซาบด้วยความเชื่อที่ว่า วังหน้าจะเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป และความเชื่อที่ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังทรงขาดประสพการณ์ และสุขภาพอ่อนแอเกินไปที่จะบริหารประเทศตามความมุ่งหมายที่ดีได้ ถ้าแม้ข้อสรุปนี้ถูกต้องแน่นอน สิ่งสะท้อนที่แสดงอยู่ในตัวก็คือ ไม่ใช่กิจธุระของเราที่จะแทรกแซงในปัญหาพระราชวังของสยาม พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นที่รับรองกันแล้วว่าบรรดาศักดิ์น้อยกว่าได้เข้ามาอาศัยที่พิภพิงภายใต้ร่มธงของเรา แต่ทั้งหมดนั้น เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องนำพระองค์เสด็จกลับไปยังพระราชวังของพระองค์ด้วยความปลอดภัย โดยไม่ให้มีสาเหตุความโกรธเคืองใด ๆ เกิดแก่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจสูงสุดของประเทศ ปัญหาจะพิจารณาอย่างสงบได้นั้น สิ่งที่จะต้องเตรียมไว้ด้วยความอดทนบ้างเล็กน้อยก็คือ ความเอื้อเฟื้อ และความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านั้นอย่างน้อยก็เป็นการตัดสินใจของตัวข้าพเจ้าเอง และการได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ครั้งแรกก็เป็นการยืนยันได้อย่างเต็มที่อีกด้วย

ความจำเป็นขั้นแรกก็คือ ต้องกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เรื่องการมาถึงของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงได้มีจดหมายลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระองค์ ได้กราบทูลยืนยันกับพระองค์

ว่า ข้าพเจ้าได้เอาใจใส่ต่อการติดต่อกับของพระองค์อย่างจริงจัง และข้าพเจ้าได้รับมอบอำนาจจากรัฐบาลของสมเด็จพระบรมราชินี ฯ ของข้าพเจ้าให้เดินทางมาเยี่ยมราชสำนักของพระองค์ และหน้าที่ของข้าพเจ้าอยู่ภายใต้พระราชอำนาจของพระองค์ ข้าพเจ้าขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระองค์ให้ทรงมอบหมายสิ่งต่าง ๆ ให้ข้าพเจ้าด้วยความไว้วางพระราชหฤทัยของพระองค์ เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบว่าคุณพระองค์ทรงพระประชวร ข้าพเจ้าได้ทูลเกล้า ฯ ถวาย ดร. แรนดอล (Randall) ซึ่งเป็นหมอมือที่ติดตามข้าพเจ้ามา และเคยถวายการรักษาพยาบาลพระองค์เมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมเยียนสิงคโปร์ก่อนเสด็จขึ้นครองราช ให้ถวายการรักษาพยาบาลพระองค์อีก ในวันต่อมาเรือผ่านสันดอนแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาและแล่นเข้าสู่กรุงเทพฯ ฯ ในขณะนั้นพวกเราได้รับพระราชสาส์นต้อนรับจากอดีตรัฐมนตรีว่าการ ฯ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ฯ และท้ายที่สุดพวกเราก็ได้พบกับเรือเสด็จประพาสหลวงพร้อมด้วยคณะผู้แทนจากพระมหากษัตริย์อยู่บนเรือนั้น ตอนสุดท้ายของการเดินทางของเรา คือ การขึ้นเรือเสด็จประพาสหลวงไปที่สถานกงสุลอังกฤษ แต่เนื่องจากวังหน้าเสด็จประทับอยู่ที่สถานกงสุล ข้าพเจ้าจึงไม่พักที่นั่น แต่ได้กลับมาบนเรือหลวงวิจิเลนท์อีก จากการสนทนเป็นเวลาานานกับบุตรชาย

ของเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ซึ่งเคยไปอยู่ที่อ็อกฟอร์ดและสามารถพูดภาษาอังกฤษได้คั้นั้น ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความคิดเห็นที่แน่ชัดขึ้นเกี่ยวกับสถานการณ์ สถานการณ์แจ่มชัดขึ้น ตัวอย่างเช่นว่า วังหลวงทรงไม่เห็นด้วยกับการมีกำลังทหารของวังหน้า และข้อเสนอของวังหน้าที่ทรงขอเพิ่มจำนวนกำลังทหารอีก แต่ความเลวร้ายของความบาดหมางก็เป็นที่รู้กันทั่วไป และว่าวังหลวงทรงมีความปรารถนาอย่างจริงใจที่จะให้มีการปรองดองกันในรูปแบบของเหตุผล การเข้าเฝ้าต่อหน้าพระพักตร์ถูกกำหนดไว้ในตอนบ่ายของวันต่อมา แต่ก่อนที่จะถึงตอนนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงมีพระราชหัตถเลขาตำรัสตอบมายังข้าพเจ้า

The Palace, Bangkok,

20th February, 1875

Sir,

Yesterday, to prevent delay, I requested my Foreign Minister to give an immediate answer to the letters I had the pleasure of receiving from Your Excellency

I now have the pleasure of congratulating your Excellency on your arrival in Siam. I trust that the visit will

lead to a life – long friendship between your Excellency and myself.

I thank your Excellency for the trouble you have taken in procuring black swans for me. You will be pleased to learn that I have already entered into correspondence with the Acclimatisation Society of Queensland.

I have also to thank you for your offer of the services of Dr. Randall, I am happy to say that my health since I have been under the care of my own physician, Dr. Gowan, has been very much better than formerly, but I shall be delighted to receive a visit from Dr. Randall at such time as he may fix with my private secretary.

I am, S C.,
CHULALONGKORN R.

การเข้าเฝ้าต่อหน้าพระพักตร์ครั้งแรก
กินเวลานานเกือบสามชั่วโมง การเข้าเฝ้าครั้งนี้
ให้ผลในทางปฏิบัติอย่างหนึ่งในการถวายคำ
แนะนำพระองค์ให้ทรงเห็นว่า พระองค์ควร
จะมีพระราชดำรัสแจ้งว่าพระองค์ทรงเต็มพระ
ทัยที่จะทำความตกลงกับวังหน้า และเช่นนี้
จะเป็นการยืนยันความอิสระของสภาหรือเสนา

บดีของพระองค์ ซึ่งมีก็จะเยี่ยงเอนจิตใจไป
ตามผลประโยชน์ต่าง ๆ ตลอดเวลา และแน
นอนที่ไม่มีความปลอดภัยที่จะเห็นความผิดใจ
อย่างฉับพลัน และการตกลงอย่างนำพอใจ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงมีท่าที
เสียคางพระทัยอย่างมาก ด้วยข้อสังเกตของ
ข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าได้ยินเรื่องความผิดใจกัน
ระหว่างพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์มา
เป็นเวลาหลายเดือนก่อนหน้านั้น แต่พระองค์
ทรงปล่อยให้สถานการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่าง
แท้จริง พระองค์ทรงเปิดเผยความประสงค์
ที่จะผูกไมตรีกับพระญาติของพระองค์อย่างยิ่ง
โดยทรงยืนยันว่า จำนวนทหารรักษาพระองค์
๔๐๐ คนสำหรับเป็นข้าราชการนั้นมากเกินไป
ควรจะมีจำกัดแค่ ๒๐๐ คนก็เพียงพอแล้ว
หลังจากที่พระองค์ทรงแสดงความคิดเห็นแล้ว
ก็ทรงมีพระราชดำรัสต่อไปว่า พระองค์รู้สึก
ชอบพระทัยอย่างยิ่งถ้าข้าพเจ้าสามารถทำให้เกิด
ข้อตกลงขึ้นได้ และพระองค์ทรงขอร้องข้าพ
เจ้าให้ร่างข้อความสำหรับการปรานีปรานอม
กัน

ขั้นต่อไปต้องดู หรืออย่างน้อยก็ติดต่อ
กับวังหน้า ซึ่งพระองค์ก็ได้ส่งพระราชหัตถ
เลขาเชื้อเชิญพวกเราด้วยเหมือนกัน แต่ข้าพ
เจ้าตั้งใจหลีกเลี่ยงการพบกับพระองค์จนกว่า
จะได้เข้าเฝ้าวังหลวงก่อน ขณะนี้วังหน้าทรง
เขียนชี้แจงเรื่องของพระองค์ ซึ่งได้เคยอธิบาย

มาเรียบร้อยแล้วหลายครั้งในการส่งข่าวจากสถานกงสุลอังกฤษ และทรงขอร้องให้มีการพบปะสนทนากันระหว่างพระองค์กับเสนาบดีบนเรือหลวงวิจิเลนท์ พระองค์ทรงยึดมั่นอย่างเห็นได้ชัดอยู่กับความเชื่อที่ว่า การโต้เถียงของพระองค์ไม่มีคำตอบที่สามารถทำได้ และวัตถุประสงค์สิ่งเดียวของการเดินทางเข้ามาของข้าพเจ้าก็เพื่อรับรองข้ออ้างของพระองค์

ข้อความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาของวังหน้าเปิดเผยให้เห็นถึง ปัญหาเกี่ยวข้องกับการโต้เถียงที่ลึกกว่าปัญหาเรื่องทหารรักษาพระองค์ และเรื่องรายได้ของพระองค์ พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า “คนโง่บางคนปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงประเพณีและธรรมเนียมของประเทศ จึงทำให้วังหลวงขัดแย้งกับพระองค์” พระองค์เป็นผู้สนับสนุนกลุ่มสยามเก่าอย่างเห็นได้ชัด แต่ยังไม่ชัดเจนว่าทำไมพระองค์ทรงคิดว่าผู้แทนอังกฤษจะพิจารณาความพยายามเปลี่ยนแปลงและปฏิรูป “ประเพณีและขนบธรรมเนียมเก่าๆเหล่านั้น” ของเจ้าชายหนุ่มผู้เฉลียวฉลาดด้วยสายตาที่ไม่เป็นมิตร

คำตอบของข้าพเจ้าต่อพระราชหัตถเลขาฉบับนี้อยู่ในลักษณะการตอบรับ “เพื่อเตรียมให้ข้อตกลงสอดคล้องกับพระบรมราชานุญาตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ” ในขณะเดียวกัน ข้าพเจ้าได้เชื่อเชิญกงสุลทั้ง

หมคมมาพบปะกับข้าพเจ้าในสถานกงสุลอังกฤษ และเมื่อกงสุลต่างๆ มาประชุมพร้อมกัน ข้าพเจ้าได้บอกถึงสิ่งซึ่งข้าพเจ้าตั้งใจที่จะทำให้เกิดการประนีประนอมที่สมบูรณ์อย่างรวดเร็วระหว่างพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ อันจะเป็นที่พึงปรารถนาในผลประโยชน์ทางการค้าของประเทศทั้งหมด ข้อสังเกตของข้าพเจ้าได้รับความเห็นพ้องโดยทั่วกัน และข้าพเจ้าจำได้คือว่า กงสุลใหญ่ฝรั่งเศสได้ประกาศว่า ปัญหาเรื่องเขตแดนและข้อขัดแย้งทางการเมืองของสยามนั้น รัฐบาลสาธารณรัฐฝรั่งเศสไม่มีผลประโยชน์พิเศษใดๆ อยู่ และว่าเป็นเรื่องถูกต้องของผลประโยชน์แก่อังกฤษ เรื่องนี้ได้รับการสนับสนุนและได้รับผลเป็นที่น่าพอใจมากขึ้น ในไม่ช้าข้าหลวงที่ไซ่ง่อนได้แสดงความโน้มเอียงที่จะแทรกแซงในแม่น้ำเจ้าพระยา และได้ทำหลักฐานความยุ่งยากในกรุงเทพฯ ทั้งหมดไว้เป็นภาษาฝรั่งเศสแทนภาษาอังกฤษ ดังนั้นข้าพเจ้ารู้สึกขอบคุณอย่างมากที่พบว่า ข้าพเจ้ามีคนในสถานกงสุลรวมทั้งตัวแทนของสหรัฐอเมริกาให้ความสนับสนุนอย่างซื่อสัตย์ และด้วยน้ำใสใจจริงเป็นพิเศษต่อข้าพเจ้า และข้าพเจ้าพบว่าไม่มีความแตกต่างแม้แต่น้อยในความมีมิตรภาพระหว่างประเทศ

ในคืนเดียวกับที่ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นครั้งแรกนั้น

อดีตผู้สำเร็จราชการ ฯ ได้ร่วมเสด็จไปที่เรือหลวงวิลเลียมส์พร้อมกับพวกเรา และได้ทรงประทับร่วมเสวยพระกระยาหารค่ำด้วย ไม่ต้องสงสัยเลยว่าบุคคลสำคัญซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในทางการเมืองและเล่ห์กลของประเทศผู้หนึ่ง ทั้งๆที่ทรงมีพระชนมายุถึง ๗๐ พระชันษาแล้ว แต่พระองค์ก็ยังทรงปรารถนาที่จะได้อำนาจในการปกครองอีกครั้งหนึ่ง ได้เป็นผู้ทำการส่งเสริมอย่างมากให้เกิดความคลางใจกันระหว่างพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์แม้ว่าจะเป็นเพียงเพื่อความก้าวหน้าของพระองค์เอง และผลประโยชน์ของตระกูลของพระองค์ก็ตาม ข้าพเจ้าได้อ่านเรื่องราวการเกิดความแตกร้างในราชตระกูลทูลเกล้า ฯ ถวายพระองค์ และข้าพเจ้าได้ย่ำถึงหน้าที่ของการคิดถึงประเทศของพระองค์ก่อนทุกสิ่งทุกอย่าง นายโต นักร้องของพระองค์ซึ่งเคยอยู่ในกองทหารม้าปืนใหญ่ที่วูลวิช (Woolwich) ได้เป็นล่ามแปลในครั้งนั้น และข้าพเจ้าก็ได้นึกถึงเรื่องชายแก่ผู้หนึ่ง ซึ่งไปที่โรงอังกฤษที่โบกสบัคอยู่และถามว่า “ธงเคยวางอยู่หรือ ” อาจจะกล่าวในตอนนั้นได้ว่าอดีตผู้สำเร็จราชการ ฯ หมกความรู้สึกประทับใจในเรื่องต่างๆแล้ว เนื่องจากพระองค์กลายเป็นอุปสรรคที่ไม่สำคัญแล้ว และความสนับสุนนของพระองค์ที่เคยมีต่อวังหน้าก็ลดน้อยลงแล้ว

หลังจากที่อดีตผู้สำเร็จราชการ ฯ ได้

เสด็จกลับไปแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้เขียนจดหมายขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ กราบบังคมทูลถึงความต้องการของวังหน้า และถวายคำเพิ่มเติมว่าพลเรือเอกไรเดอร์ (Ryder) และตัวข้าพเจ้าได้พยายามเรียนรู้ถึงปัญหาที่โต้แย้งกัน และแสดงความรู้สึกต่อความเห็นของพระองค์ในเรื่องเหล่านั้นแล้ว จึงได้ส่งร่างพระราชกฤษฎีกาขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายเพื่อให้พระองค์ทรงลงพระนามในความเห็นของพวกเราร่างพระราชกฤษฎีกาได้รวบรวม “สิ่งทั้งหมดที่เราต้องการเพื่อให้อำนาจเราทูลเกล้า ฯ ถวายคำแนะนำการเสด็จกลับพระราชวังของวังหน้า ขณะเดียวกันอยู่นอกเหนือความสงสัยในพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ เห็นอกองกำลังทหารของอาณาจักร และได้กราบบังคมทูลยืนยันแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ถึงสิทธิของพระองค์แก่ผู้เดียวในการควบคุม และการออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการคลัง” จากคำประกาศนี้วังหน้าจะมีสิทธิที่จะมีกองกำลังทหารได้จำนวนไม่เกิน ๒๐๐ คน แต่ให้จำกัดอยู่ในพระราชฐานของพระองค์ และวังหลวงจะมีพระราชอำนาจเหนือกองทัพบก และกองทัพเรือของอาณาจักร เช่นเดียวกับพระราชอำนาจอย่างเต็มที่ในด้านการคลังด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบมาถึงพวกเราในทันที

ทรงขอบใจพวกเราสำหรับร่างข้อความนั้น และทรงมีรับสั่งว่า พระองค์ต้องปรึกษาคณะเสนาบดีของพระองค์ถึงเรื่องรูปแบบเสียก่อนที่จะออกเป็นคำสั่งมา และทรงขอร้องให้ข้าพเจ้าเข้าเฝ้าพระองค์อีกครั้ง พระองค์ทรงขอร้องด้วยว่า ควรจะเลื่อนกำหนดการเสด็จเยี่ยมเรือหลวงวิจิเลนท์ของวังหน้าออกไป ซึ่งอันที่จริงแล้ว เรื่องนี้กลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่เคยเกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกันพระองค์ได้ทรงมีบันทึกอีกฉบับหนึ่ง ได้ทรงพระราชทานรถม้าหลวง ๒ คันมาให้พวกเราได้ใช้สอย และทรงส่งทหารจากกองทหารรักษาพระองค์มากอยให้การรับใช้เพื่อว่า “พระองค์อาจจะทรงมีบันทึกอื่น ๆ มาในทันทีทันใด” และข้าพเจ้าก็อาจต้องส่งจดหมายตอบขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอย่างรวดเร็วเช่นกัน

วันที่ที่ได้รับพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พวกเราได้พากันไปเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวังซึ่งพระองค์ทรงให้การต้อนรับพวกเรา หลังจากได้ทรงร่วมสนทนากันสองสามนาทีพระองค์ได้ทรงเชื้อเชิญ พลเรือเอก ริเตอร์ ข้าพเจ้า และมิสเตอร์ แชนเดอร์ (Chandler) หมอสอนศาสนาชาวอเมริกันซึ่งทำหน้าที่เป็นล่ามที่ดีตลอดการสนทนาทั้งหมด ขึ้นไปชั้นบนร่วมกับพระองค์ หลังจากนั้นได้มีการปรึกษาหารือกันในรายละเอียดทั้งหมดของต้นร่าง พระ

บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ไม่เพียงแต่จะทรงเปิดเผยให้เห็นถึงความไว้วางพระราชหฤทัยของพระองค์ที่มีต่อความตั้งใจของพวกเราเท่านั้น พระองค์ยังทรงแสดงความเฉลียวฉลาดในการสังเกตเห็นถึงคุณค่าคำอธิบายประเด็นต่าง ๆ ซึ่งพระองค์ทรงสงสัยหลังจากที่ได้ทรงร่วมสนทนากันเป็นเวลาสามชั่วโมงครึ่ง ร่างข้อความก็ได้รับการยอมรับในความสมบูรณ์ และได้ส่งไปทำสำเนาในรูปแบบที่ถูกต้องต่อไป ในขณะเดียวกันนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการให้มีอำนาจลงนามในข้อตกลงกับวังหน้าในนามของพระองค์ สมาชิกของคณะกรรมการชุดนี้คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ สมเด็จพระปิตุลาของพระองค์ อดีตผู้สำเร็จราชการฯ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ และคณะเสนาบดี และพระองค์ได้ทรงลงท้ายในใบมอบอำนาจนี้ด้วยข้อความว่า :-

“ข้าพเจ้าขอร้องท่านผู้ลงนามข้อความของการปรองดองเหล่านี้ให้มีความไว้วางใจอย่างเต็มเปี่ยมต่อข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ร้ายใดๆ อย่างแน่นอนต่อกรมพระราชวัง อันอาจจะก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรม และข้าพเจ้าจะขอรักษาข้อความเหล่านี้ด้วยชีวิต”

ข้อความสำคัญเบื้องต้นเหล่านี้ได้เขียน

ขึ้นในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ และในวันต่อมา พวกเราก็ได้ไปเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งได้รับเชิญให้มาบนเรือท่องเที่ยวของพระมหากษัตริย์เพื่อชมการแข่งขันเรือ เรือท่องเที่ยวของพระมหากษัตริย์เป็นเรือ ๒ ชั้น โดยปกติเป็นเรือพ่วง แต่สำหรับในโอกาสนี้เรือนี้ได้จอดเทียบท่าหน้าแพอยู่ ในวันที่ ๒๔ สำเนาคำประกาศเสร็จเรียบร้อยแล้ว และได้ส่งไปทูลเกล้าฯ ถวายวังหน้าเพื่อทรงพิจารณา ขณะนี้เราได้ไปร่วมโต๊ะเสวยพระกระยาหารกลางวันกับอดีตผู้สำเร็จราชการฯ และไปร่วมในงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ พระสุนิสาชองพระองค์ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อ ๒ เดือนก่อน แต่ในสยามนั้น จะเก็บศพไว้ให้แห้งก่อนที่จะนำไปประชมเพลิง ซึ่งในช่วงนี้ก็ต้องจัดเตรียมหาไม้ไว้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงด้วย คืบนั้นเรารับประทานอาหารค่ำที่สถานกงสุลและภายหลังอาหารค่ำแล้ว ได้ร่วมพิจารณาคำประกาศนั้นกับวังหน้า ซึ่งข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าพระองค์เป็นครั้งแรก หลังจากที่ได้ร่วมสนทนากันหลายเรื่องแล้ว พระองค์ก็ทรงยินยอมเมื่อทรงเห็นว่าพระองค์ไม่อาจจะได้สิ่งใดที่ดีไปกว่านั้น และเมื่อทรงทราบว่า ความช่วยเหลือของสถานกงสุลอังกฤษไม่อาจจะได้มากไปกว่านั้น ในคืนเดียวกันนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขามาถึงข้าพเจ้าถึงความต่อไปนี้ :-

Royal Palace, Bangkok,

February 24th, 1875.

My Good friend,

My private Secretary has reported his conversation with Your Excellency

I am glad to agree that my Cousin shall return to his Palace quietly in the early morning and come to me at 11 o'clock, when, as I must meet the wishes of my own people, I think it better that only Siamese should be present at our reconciliation

your faithful friend,

CHULALONGKORN

วังหน้าทรงไม่พอพระทัยอย่างมากเมื่อถึงเวลาที่พระองค์จะต้องเสด็จกลับพระราชวัง และข้าพเจ้ามีความลำบากใจอยู่บ้างในการถวายคำยืนยันแก่พระองค์อีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ดี เราอาจกล่าวได้ว่าการปรองดองได้ผ่านพ้นไปในทางที่ดีอย่างคาดไม่ถึงต่อหน้าขุนนางผู้นำของไทย ในตอนบ่ายราชรถหลวงได้มารับพวกเราไปที่พระบรมมหาราชวัง พวกเราเป็นอาคันตุกะของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทั้งกลางวันและกลางคืน ข้าพเจ้าเป็นชายยุโรปคนแรกซึ่งได้รับการเชิญเชิญเช่นนั้น เมื่อมาถึงพวกเราพบว่า ทุกสิ่งทุกอย่างถูก

เตรียมไว้อย่างสะดวกสบาย ห้องบรรทม ๑๐ ห้อง ห้องเจดีย์ ๒ ห้อง ชุดในห้องรับแขก ตกแต่งด้วยแพรสีเหลือง ห้องเสวยพระกระยาหารค่ำ และแม้กระทั่งห้องเล่นบิลเลียดก็ดูเหมาะสมภายในอาคารที่ติดกันเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเลี้ยงอาหารค่ำพวกเราอย่างมีพิธีรีตองในคืนที่พวกเรามาถึง และทรงสนทนากันอย่างเป็นกันเอง แต่เหตุการณ์ที่น่าประหลาดใจที่สุดยังไม่เกิดขึ้นในวงสนทนา นั้น หลังจากทีทุกคนปลื้มตัวไป และพวกเรากลับมายังที่พักของพวกเรา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้เสด็จแวะมาที่ห้องข้าพเจ้าในตอนเที่ยงคืน และทรงกระซิบบอกข้าพเจ้าถึงความหวัง และความหวาดวิตกเกี่ยวกับประเทศชาติของพระองค์ ทรงมีพระราชดำรัสแจ่มแจ้งว่า พระองค์ทรงมีความปรารถนาที่จะจาก “ประชาชนผู้เป็นอิสระบนพื้นดินที่เป็นอิสระ” และพระองค์ทรงแสดงความปรารถนาอย่างจริงจั่งว่าพระองค์ทรงเชื่อมั่นต่อการแนะนำอย่างฉันทมิตร และความคุ้มครองของรัฐบาลอังกฤษแต่พระองค์จะทรงรับคำแนะนำได้โดยปราศจากความคุ้มครองหรือไม่ใช่เพราะแต่ที่กรุงเทพฯ เท่านั้น สรรเสริญความยุติธรรมและความสามารถของรัฐบุรุษของอังกฤษจะได้กล่าวอ้างเป็นหลักฐานการยืนยันของเรา

ข้าพเจ้าจากกรุงเทพฯ ในตอนบ่าย

ของวันต่อมาเพื่อเดินทางกลับสิงคโปร์ ดังนั้นข้าพเจ้าได้ส่งโทรเลขข้อความต่อไปนี้ไปยังกระทรวงอาณานิคม “วันที่ ๔ มีนาคม จากสยามมาถึงสิงคโปร์วันนี้ ได้ทำให้มีการปรองดองระหว่างพระมหากษัตริย์ทั้ง๒พระองค์แล้ว วังหน้าเสด็จออกจากสถานกงสุลของเราพร้อมกับสิทธิพิเศษแต่ก่อนของพระองค์ ซึ่งจะได้รับการประกันจากราชกฤษฎีกาของวังหลวงและเสนาบดี ความไว้วางใจของประชาชนกลับคืนมาอีกแล้ว” และที่นั่นนานกว่าที่คำวิจารณ์เป็นทางการในเรื่องนี้ได้ไปถึงเรื่องต่างๆ ก็ได้ยุติแล้ว ไม่นานนักภายหลังที่ข้าพเจ้ากลับจากสยาม ข้าพเจ้าได้เดินทางจากสิงคโปร์ไปที่อินเดียเพื่อรับตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงโยธาธิการ และอีกไม่กี่ปีต่อมาข้าพเจ้าได้รับทราบข่าวว่า กระทรวงอาณานิคมได้ส่งข่าวด่วนลงวันที่ ๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๗๕ จากลอร์ดคาร์นาร์วอน แจ้งให้ผู้รับงานที่สิงคโปร์ต่อจากข้าพเจ้าว่า กระทรวงอาณานิคม “ได้ยอมรับวิธีการปฏิบัติของข้าพเจ้าที่ผ่านมา” ข้าพเจ้าได้ยอมรับและได้ “เห็นคุณค่าในไหวพริบที่แสดงออกมาในการแก้ปัญหาที่ยุ่งยากเช่นนี้”

๒๗ ปีผ่านไปหลังจากเหตุการณ์เหล่านี้ พระมหากษัตริย์องค์เดียวกันนั้นก็ยังคงทรงครองราชของสยามอยู่ พระองค์ได้ทรงปฏิบัติตามถ้อยคำของพระองค์ในหลาย ๆ ด้าน พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมและ

ประเพณีเก่า ๆ พระองค์ได้ทรงทำการปฏิรูปหลายสิ่งหลายอย่างให้มีความก้าวหน้าขึ้นในประเทศของพระองค์ ทั้งลักษณะทางด้านศีลธรรม และทางด้านวัตถุ เช่น การค้า การเก็บเงินภาษีรายได้ ความรู้และศิลปะของอารยธรรม และความมีสันติสุข และแม้กระทั่งผลประโยชน์ของสยามในสายตาของโลกทั้งหมดนี้แสดงถึงความก้าวหน้า แต่สิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียวที่เสื่อมลงและได้หายไปก็คือ อิทธิพลของอังกฤษ การเล่าถึงสาเหตุของความเสื่อมทั้งหมดอาจจะยาวเกินไป และอาจจะทำให้ข้าพเจ้าผิดมารยาททางราชการอย่างยิ่ง แต่เพียงในคำพูดสองสามคำพูดนั้น การสูญเสียอิทธิพลของอังกฤษอาจจะมาจากการขาดผลประโยชน์มาช่วยสนับสนุนความพยายาม และความเฉื่อยฉลาดในการพิจารณาพิเคราะห์บทบาทของเรา เราไม่เคยให้สยามเป็น “ประเทศอ่อนแอที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากประเทศมหาอำนาจ” ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงทูลอ้อนวอนไว้เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๗๓ เรากระทำไปในลักษณะของความบังเอิญ และความเฉยเมยไม่เอาใจใส่ ซึ่งเป็นการผลักปัญหาความยุ่งยากไปเสีย เนื่องจากนิสัยที่สืบทอด ๆ มาแต่เก่าก่อนของเรา สิ่งต่าง ๆ ถูกปล่อยทิ้งให้ลืมนำจนกระทั่งในช่วงเวลาหนึ่ง สิ่งซึ่งเป็นความไม่สะดวกเพียงเล็กน้อยก็ได้กลายเป็นปัญ

หาและภัยอันตรายขึ้นมา ผู้ปกครองของสยามมีวิญญานความสำนึกต่อการเป็นพันธมิตรของอังกฤษความฝันของพระองค์ทุกคืนทุกวัน ก็คือความรุ่งเรืองของอาณาจักรของพระองค์ ภายใต้อำนาจคุ้มครองของประเทศอังกฤษ ไม่มีประเทศใดในโลกตะวันออกซึ่งยกย่องอังกฤษอย่างจริงใจ และมีความปรารถนาอย่างรุนแรงที่จะลอกเลียนทุกสิ่งทุกอย่างของอังกฤษมากไปกว่าประเทศสยาม ถ้าความเห็นอื่น ๆ มีแพร่หลายในปัจจุบัน ใครจะถูกกำหนดสำหรับเรื่องนี้? บันทึกของกระทรวงต่างประเทศ และของรัฐบาลอินเดียจะแสดงให้เห็นถึงการเพิกเฉยที่มีบ่อย ๆ และความต้องการความเห็นอกเห็นใจ อันวางอยู่บนรากฐานของความบาดหมาง

ความเห็นอกเห็นใจของสยามที่มีต่อพวกเราที่ลดน้อยลงไปในนั้นไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะที่กรุงเทพฯ เท่านั้น ๒๗ ปีมาแล้วตัวแทนของฝรั่งเศส ได้เคยบอกข้าพเจ้าก่อนการประชุมครั้งสุดท้ายว่า ฝรั่งเศสไม่มีผลประโยชน์ในเขตแดนและการเมืองของสยามนอกจากในเขมร แต่ปัจจุบันฝรั่งเศสได้คิดแดนของสยามและได้อำสัทธิมากขึ้น ข้าพเจ้าไม่อาจกล่าวแสดงความตำหนิฝรั่งเศสในการถือเอาผลประโยชน์ของตนจากโอกาสความเฉยเมยของเรา ความต้องการลงมติ และความต้องการการคาดการณ์ไกลของเรา ฝรั่งเศสจะ

มีความต้องการในสิทธิของตนตามที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายของชาติ ข้าพเจ้าไม่คิดเช่นกันว่าฝรั่งเศสจะเป็นเพื่อนบ้านที่เลวสำหรับเราในอินโดจีน ความเข้าใจกันอย่างฉันทมิตรระหว่างอังกฤษ-ฝรั่งเศส เพื่อผลประโยชน์ของสยาม อาจจะเป็นข้อตกลงที่ดีที่สุดในผลประโยชน์ของความสงบ และผลประโยชน์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ซึ่งยังคงอยู่ภายในขอบเขตของการเมืองที่ปฏิบัติได้ แต่จะไม่ใช่ปัญหาของฝรั่งเศสแต่ผู้เดียวอีกต่อไปแล้ว รัฐบาลประเทศอื่น ๆ ได้มีความ

ตื่นตัวกันอย่างมากในกรุงเทพฯ ฯ และพวกเขาต่างก็แข่งขันกันต่อต้านนโยบายของอังกฤษและการพัฒนาทางการค้า และดำแผนการณ์ของพวกเขาไม่เกิดผลต่อความเสื่อมอิทธิพลของอังกฤษในเวลาต่อ ๆ มาแล้วก็คงจะต้องมีการแสดงความชำนาญทางการทูต และความสามารถของรัฐบุรุษที่กรุงเทพฯ ฯ อย่างเข้มแข็งและเห็นอกเห็นใจมากขึ้นกว่าที่เราได้เคยแสดงมา

กาญจณี สมเกียรติกุล แปลจาก Sir Andrew Clark "My First Visit to Siam" Contemporary Review, 81, Jan-June, 1902

หนังสือของโครงการตำราฯ ที่เพิ่งวางตลาด

วิเคราะห์รัฐธรรมนูญไทย

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์และตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย

สนิท สัมครการ

การวัดในการจัดงานบุคคล

สวัสดิ์ สุนทรรังษี

(ไทยวัฒนาพานิชจัดพิมพ์)

หนังสือของสำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมฯ

ประวัติศาสตร์อาเซี่ยออกเนย์

การปฏิรูปการศึกษาในสมัย ร. ๕

ความสำเร็จและความล้มเหลว

ประวัติวัฒนธรรมจีน

บัญญัติศัพท์

ลักษณะวรรณกรรมไทยฉวน

บันทึกความรู้ต่างๆ (๕ เล่มชุด)

ชุมนุมพระนิพนธ์

ประเพณีไทย (๔ เล่มชุด)

หมอทอม ดุ๊ย

การศึกษาในสหรัฐฯ

หนังสือสนุก

โสกราตีส

เอมิล ซอคนักสืบ

พจนานุกรมภูมิศาสตร์

อธิบายภาพปริศนาธรรมไทย

ประวัติศาสตร์อีสาน (๒ เล่มชุด)

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร

ประวัติศาสตร์จีน

ใครจะกุ่มชะตาเอเซีย -

พุทธศาสนาหรือลัทธิคอมฯ

แรงงานกับอุตสาหกรรมไทย

อิสลามสมัยแรก

แผ่นดินพระนั่งเกล้า

เฮโรโดตัส

สมุทรปราการ

รัฐประหาร ๒๔๗๐

ปราชญ์ร้อยแปด

ประวัติจักรวรรดิอเมริกัน

ลายรดน้ำและลายกำมะลอ

พรมแดนแห่งความรู้

ถึงหญิงใหญ่

บี. อาร์. เพริน แก่ง

ม.ร.ว. จีรวัดน์ จักรพันธ์ แปล

วุฒิชัย มุลศิลป์

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

ล. เติยรสสุต

คณะกรรมการบัญญัติศัพท์

ประคอง นิมมานเหมินทร์

กรมพระยานริศฯ

กรมพระยาตำราฯ

เสรีวิทยโกเศศ

อาภรณ์ ชาติบุรุษ (แปล)

เจลา ไชยรัตนะ

ส. ศิวรักษ์

ส. ศิวรักษ์ (แปล)

บันลือ ดินพังกา (แปล)

มนู วัลยะเพ็ชร (แปล)

วัฒนา ประทุมสินธุ์

พุทธทาสภิกขุ

เคิม วิกาศพจนกิจ

(อนุสรณ์)

ส. ศิวรักษ์ (แปล)

จางงัก ทองประเสริฐ

นิคม จันทรวาทุร

นิธิ เอียวศรีวงศ์

นิจ ทองโสภิต (แปล)

ชำนาญ อินทุโสภณ (แปล)

เฉลิม สุขเกษม

สุชิน ตันคักถ

เฉลิม อยู่เวียงชัย

น. ณ ปากน้ำ (แปล)

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์

พระอนมานวราชธน

กรมพระยาตำราฯราชานภาพ

หนังสือชุด วรรณไวทยากร พิมพ์เป็นเล่มย่อยแต่ละสาขาวิชา

พุทธธรรม (๒๕ บท)

พระศรีวิสุทธิโมลี

วรรณคดี (๒๕ บท)

วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี

เจกนา นาควิธระ

หัวใจของวรรณคดีไทย

ม.ล. บุญเหลือ เทพสุวรรณ

ภาษาศาสตร์ (๒๕ บท)

อะไรคือบาลี

พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณวณโณ

การศึกษาประวัติความเป็นมาทางภาษา ๖

วิจิตรนัฏ ภาณุพงษ์

เศรษฐศาสตร์ (๒๕ บท)

ระบบภาษีอากรเพื่อการพัฒนา

อรวัญ ธรรมอิน

ทฤษฎีอัตราดอกเบี้ย ๖

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา

มาตรการระหว่างประเทศ ๖

ประชุม โฉมฉาย

นิติศาสตร์และการต่างประเทศ

การลดอาชญากรรมโดยการออกกฎหมาย ๖

หยุด แสงอุทัย

สันติภาพกับองค์การสหประชาชาติ

วรพุทธิ ชัยนาม

วารสารศาสตร์ (๑๘ บท)

การรักษาคำขวัญของนักสื่อสารมวลชน

สุวิรัตน์ นุ่มนนท์

โอกาสและลักษณะอย่างไรที่นับว่าเหมาะสม ๖

สุภา ศิริमानนท์

การศึกษา (๒๐ บท)

เพื่อความเข้าใจสาระและธรรมชาติของการศึกษา

เอกวิทย์ ณ ถลาง

อุดมการณ์ทางการศึกษาของไทย

สลักเกษม ศิวรักษ์

บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อการพัฒนาประเทศ

สิปปนนท์ เกตุทัต

บทบาทของพฤติกรรมศาสตร์ ๖

รจิต บริ

รัฐศาสตร์ (๒๐ บท)

นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองไทย

สุจิต บุญบงการ

วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง

กมล สมวิเชียร

คำนิยมของผู้เฝ้ากับการพัฒนา

ปราโมทย์ นาคกรพรรพ

ปรัชญา (๑๘ บท)

ทรรศนะหนึ่งเกี่ยวกับปรัชญา - มนุษย์ - โลก

โกศล สีนธวานนท์

จริยศาสตร์

วิทย์ วิศทเวทย์

ปัญหาเกี่ยวกับ "ตัวตน" ในปรัชญาของเพลโต

พินิจ รัตนกุล

ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (๑๘ บท)

การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ

แถมสุข นุ่มนนท์

พระยาแขกเจ็ดหัวเมืองกับคบคิขบด

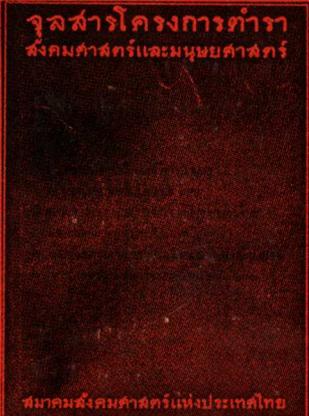
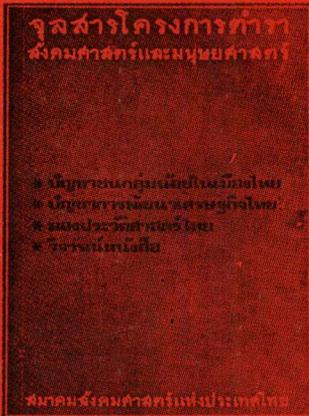
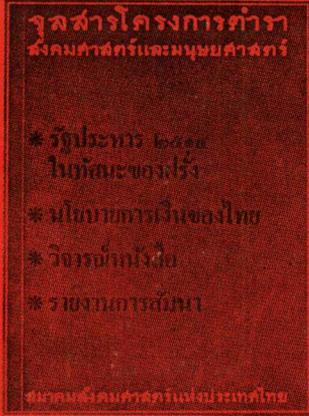
เทช บนนาท

การใช้แบบความคิดเรื่อง "วัฒนธรรม" ๖

พัทยา สายหู

(ไทยวัฒนาพานิชพิมพ์)

จุลสารโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

จุลสารโครงการตำรา สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

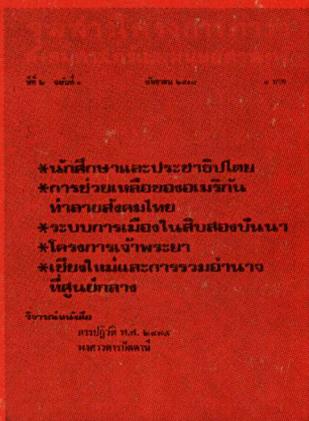
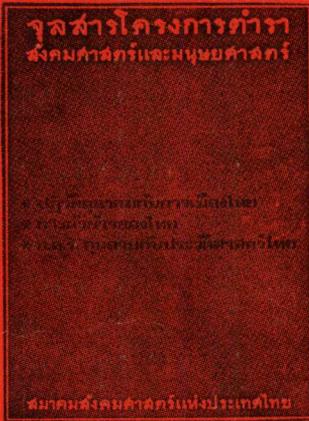
ปีที่ ๑ มีทั้งหมด ๔ เล่ม

ยังมีเหลือจำนวนจำกัด

ผู้ที่ต้องการ เก็บทั้งชุด

โปรดติดต่อ

นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ
คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พร้อมด้วยเชลล์หรือธนาคารไทยพาณิชย์
ส่งจ่าย ป.ณ. หน้าพระลาน
ราคา ๓๐ บาท

สำหรับผู้ต้องการเป็นสมาชิกประจำ
ของปีที่ ๒ โปรดติดต่อตามชื่อ
และที่อยู่ข้างบน พร้อมด้วยค่าสมาชิก
๓๐ บาทเช่นกัน

จุลสารโครงการตำรา
กำหนดออกปีละ ๔ เล่ม